

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

723227

PEYGAMBERLERE KARŞI TAVIRLAR

VE

SONUÇLARI

DOKTORA TEZİ

123221

DANIŞMAN
Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK

HAZIRLAYAN
Murat KAYACAN

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

KONYA -2003

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	3
Önsöz.....	4
GİRİŞ.....	8
A. Rasul ve Nebi.....	8
B. İlahî Yasa.....	11
1. Sünen.....	11
2. Sünetü'l-evvelin.....	12
3. Sünetullah.....	15
C. Kıssa.....	20
1. Kıssanın kelime anlamı.....	20
2. Kıssaların verilmiş nedenleri.....	21
I. BÖLÜM.....	25
PEYGAMBERLERE KARŞI TAVIRLAR.....	25
A. Atacı Tavır.....	25
1. Hz. Nuh döneminde atacı tavır.....	27
2. Hz. Hud döneminde atacı tavır.....	28
3. Hz. Salih döneminde atacı tavır.....	29
4. Hz. İbrahim döneminde atacı tavır.....	30
5. Hz. Yakub ve Hz. Yusuf döneminde atacı tavır.....	32
6. Hz. Musa ve Hz. Harun döneminde atacı tavır.....	34
7. Hz. İlyas ve Hz. İsa döneminde atacı tavır.....	35
8. Hz. Muhammed (s) döneminde atacı tavır.....	37
9. İnkârcıların vahye tâbi olmama nedenleri.....	49
B. "Mecnun Peygamber" İtirazı.....	54
1. Hz. Nuh ve Hud'a mecnun denilmesi.....	55
2. Hz. Musa'ya mecnun denilmesi.....	56
3. Hz. Muhammed (s)'e mecnun denilmesi.....	58
C. "Büyücü ve Büyülenmiş Peygamber" İtirazı.....	67
1. Hz. Salih'e ve Hz. Şuayb'a büyülenmiş denilmesi.....	69
2. Hz. Musa'ya ve Hz. Harun'a büyücü denilmesi.....	70
3. Hz. Süleyman'a ve Hz. İsa'ya büyücü denilmesi.....	85
4. Hz. Peygamber'e (s) büyücü ve Kur'an'a büyü denilmesi.....	88
D. Alaycı Tavır.....	95
1. Hz. Hud ve Hz. Musa döneminde alaycı tavır.....	96
2. Hz. Muhammed (s) döneminde alaycı tavır.....	97
E. "Beşer Peygamber" İtirazı.....	109
1. Hz. Nuh Hz. Hud ve Salih'e beşer itirazı.....	111
2. Hz. Şuayb'a Musa ve Harun'a beşer itirazı.....	115
3. Antakyalıların beşer itirazı.....	115
4. Hz. Muhammed (s)'e beşer itirazı.....	116
F. Tuzakçı Tavır.....	120
1. Hz. Nuh Hz. Hud ve Salih döneminde tuzakçı tavır.....	122
2. Hz. İbrahim Hz. Musa ve İsa döneminde tuzakçı tavır.....	124
3. Hz. Muhammed (s) döneminde tuzakçı tavır.....	126
G. Aciz Kılma Niyetli Tavırlar.....	134
1. Hz. Hud ve Hz. Salih'i aciz kılma niyetli tavırlar.....	136
2. Hz. Musa'yı aciz kılma niyetli tavırlar.....	138
3. Hz. Muhammed'i aciz kılma niyetli tavırlar.....	140
II. BÖLÜM.....	173
PEYGAMBERLERE KARŞI TAVIRLARIN SONUÇLARI.....	173
Sonuç.....	186
Bibliyografya.....	189

Kısaltmalar

A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.m.	: Aynı makale
Ank.	: Ankara
A.y.	: Aynı yer
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Bakanlığı
H.	: Hicrî
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Araştırma Vakfı
İst.	: İstanbul
Krş.	: Karşılaştırınız
Neşr.	: Neşriyat
ö.	: Ölüm tarihi
(s)	: Sallallahu aleyhi ve sellem
S.	: Sayfa
s.	: Sayfa
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları, yayın evi

Önsöz

Kur'an-ı Kerim, “konular halinde tasnif edilerek” gönderilmiş bir Kitap değildir. Bu nedenle onun ele aldığı konuları incelemek herhangi bir kitabı incelemekten farklıdır. Kur'an, tarihi verileri sunarken onların insanoğlu tarafından değerlendirilmesini ve yorumlanmasını ister. Tarihin, Kur'an-ı Kerim’de belirtilen kısımlarını doğru anlama cehdi içine girmek Müslümanlar için acil ihtiyaçlardandır. Çağımızda Müslümanca yaşamaya karşı kesif saldırılar nedeniyle zayıflayan İslâmî bilinci yeniden inşa etmek, tarihte toplumların peygamberlerine karşı tavırlarını incelemek ve gerekli tedbirleri almakla sağlanabilir.

Amacımız, inkârcıların her çağda sergiledikleri ortak tavırları (o tavırların nüanslarına dikkati çekerek incelemek) ve onlara karşı peygamberlerin takındıkları tavırları göstermektir. Bu sayede Müslümanları bekleyen tehlikelerin ve karşı tedbirlerin neler olabileceği daha net bir şekilde görülebilecektir. Çünkü vahye itirazın mantığı -kısmen şekli değişiklikler gösterse de- ayındır. Kur'an, kıssaları aracılığıyla peygamberlerin toplumları tarafından ne tür davranışlarla karşılaştıklarını bildirmektedir. Bunu yaparken amacı, insanların geçmiş toplumların düştükleri hatalara düşmemelerini sağlamaktır.

Ne yazık ki, insanların çoğu tarihten yeterince ibret almamakta, atalarının peygamberlere ve getirdikleri vahye karşı gösterdikleri olumsuz tavır sürdürmekte bu nedenle de dünyada ve ahirette azaba uğramaktadır.

Tarih boyunca peygamberler aracılığıyla insanlığa sunulan ilahi mesajlar dizisinin sonuncusu olan Kur'an-ı Kerim, insanlığın her iki dünya saadetini temin için gerekli dini ve dünyevi hükümleri ve yeterli genel ölçüleri ihtiva eden bir kaynaktır. Kur'an-ı Kerim bu ölçüleri ortaya koyarken, mantıkçıların ve filozofların yaptığı gibi, düşünce ve ilkeleri soyut ve formel bir düzen içinde sunmaz. Aksine pratik kalıplar içinde dilsel ve somut bir sunuş örneği sergiler. Her sureye ve her bölüme işleyeceği konuları serpiştirir. Bütün bunları göz önünde bulundurduğumuz zaman bir araştırmacının, araştırma konusunun sınırlarını tayin etmede ne büyük zorluklarla karşı karşıya olduğunu anlarız.

Kur'an-ı Kerim’in ifade ettiği anlamları ve prensipleri anlamak, özellikle bu Kitab’ı insanlığa anlatmakla mükellef olan müminler için önemli bir konudur. Kur'an-ı Kerim, muhtevastaki mana ve prensipleri sunarken insanlığın anlayabileceği bir ifade tarzı kullanmaktadır. Kur'an’daki bu üslubun en önemlisi ve hacim itibarıyla da büyük çoğunluğunu teşkil eden unsur olarak kıssaları görmekteyiz.

Tezimizde amaçladığımız şey, Hz. Adem’den Hz. Muhammed (s)’e kadar geçen dönemde anlatılan olaylar içinde inkârcıların gösterdikleri ortak ve olumsuz tavırlar ile bunla-

rın sonuçlarını ortaya koymaktır. Takdir edileceği gibi böyle bir konuyu ele almak, Kur'an-ı Kerim'in peygamber kavramının içeriğini nasıl doldurduğunu ortaya koymayı gerektirmektedir. Bu amaçla giriş bölümünde *nebi* ve *rasul* kelimeleri ve aralarındaki ayrılmaz ilişkiyi ortaya koyduk.

Peygamberlik kavramının ardından da *sünnetullah* kavramını ele aldık. İlahî yasa anlamına gelen sünnetullah toplumların vahye karşı aldıkları tavır ve karşılaştıkları akıbeti kapsayan bir kavramdır. Bu açıdan tezimizin temelini teşkil etmektedir. Çünkü tezimizdeki temel varsayım, zaman ve mekan değişikliğinin peygamberlere karşı olumsuz tavır içine girenlerin bakış açılarının değişmesine bir etkide bulunmadığı şeklindedir. Bu anlamda Hz. Nuh'a itiraz edenler, *ileri gelenlerden* oluşan kimselerken, zaman ya da mekan değişti diye Hz. Muhammed (s) döneminde onların yerini *fakir kimseler* almamıştır. Hz. Salih'ten mûcize istenildi diye insanoğlu, Hz. Musa döneminde bu isteğinden vazgeçmemiştir.

Sünnetullahın işleyiş alanı toplumların risalete karşı tavırlarıyla ilişkilidir. Bu bağlamda üçüncü anahtar kavram olarak *kıssa* mefhumunu ele aldık. Kur'an'ın kıssa kavramıyla neyi kastettiğini ortaya koymaya çalıştık.

I. bölümde ise toplumların peygamberlere karşı gösterdikleri ortak karşı çıkışları konulu tefsir yöntemine yakın bir biçimde ele aldık. Risalete karşı itirazları işlerken, peygamberleri değil karşılaştıkları tepkileri merkez nokta olarak aldık. Ancak yine de tavırları incelenecek, peygamberlerin geliş sıralarına özen göstermeye çalıştık. Bazı peygamberler Kur'an-ı Kerim'de özet olarak anlatıldığı için alt başlıkları her zaman her birine bir peygamber ismi düşecek şekilde belirlemedik. Çünkü aslolan "karşı tavırlar"ı göstermekti. Bu anlamda peygamberlerin gündeme getirdiği bazı konuların bazı dönemlerde daha yoğun olarak tepki alması nedeniyle bölümlenmelerde her zaman birbirine yakın uzunlukta anlatım belirlemedik. Örneğin mûcize konusu Hz. Musa döneminde yoğun şekilde işlenirken, atalara bağlılığın Hz. Muhammed (s) döneminde daha büyük bir problem olarak ele alındığını gördük. Bu nedenle bazı dönemleri özetle ele alırken, bazı dönemleri ayrıntılı bir şekilde işlememiz gerekti.

Peygamberlere karşı çıkanların ortak itirazlarını ortaya koyarken yakalayamadığımız yönler olabilir. Bu eksiklik, konunun ele alınış bakımından bildiğimiz ilk çalışma olmasındandır. Ve tezimiz "ortak itirazları belirleme konusundaki" çalışmalara bir önsöz niteliğinde görülmelidir.

İnanmayanların ortak tepkilerini ele alırken, onları bu tavra iten sebepleri ele almaya ve itirazlarının tutarsızlıklarını göstermeye gayret ettik. Gördüğümüz kadarıyla onların inkâr

amaçlı tüm talepleri kabullenmelerini değil yalanlamalarını artırmıştır. Yani tüm itirazlarının temelinde yalanlama vardır. Bu nedenle, II. bölümde peygamberlere karşı olumsuz tavır içinde bulunan kimselerin yalanlamalarının akıbetini ele aldık. Peygamberlere yapılan hakaret, aciz kılma gayretleri, onların atalarından uzaklaşma yanlısına düştükleri vb. tüm itirazlar aslında yalanlamanın türleridir. Yalanlama inkâr amaçlı tüm menfi tavırların ana başlığıdır. Ayrıca bu mefhumun kullanıldığı Kur'an âyetlerinin büyük bir çoğunluğu aynı zamanda risalete tepki gösterenleri bekleyen kötü sonu da işlemektedir.

Peygamberlere karşı tavırları ele alışımızın amacı, bu konuda Kur'an-ı Kerim'in kendi bütünlüğünü anlamaya çalışmak, daha sonra da özelde, kıssalar ile verilmek istenen ilahi mesajın, onun taşıyıcılarının rolünü ve önemli bazı üslup özelliklerini kavramaya ulaştıracak bir çalışma ortaya koymaktır. Hareket noktamızı, "Kur'an-ı Kerim'in indiriliş gayesi peygamberlerin toplumlarıyla ilişkilerinde somutlaşan mücadeledir." şeklinde formüle edebiliriz. Kur'an-ı Kerim'in bütün üslup şekilleri için geçerli olan bu prensibe göre, kıssaların amacı merak gidermek, eğlendirmek, bazı tarihi olayların hikaye şeklinde anlatmak değildir. Bilakis kıssaların amacı, Kur'an-ı Kerim genelinde insanlığa anlatılmak istenen ilahi mesajı, tarihi gerçeklik içinde daha çarpıcı ve inandırıcı bir üslupla muhataplarına sunmaktır.

Araştırmamızda, temel kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim kıssalarıyla Kitab-ı Mukaddes'teki bilgiler arasındaki konu birliği ve benzerliği söz konusu olduğunda zaman zaman karşılaştırma yapmayı ihmal etmedik. Konumuzu işlerken, tefsir ilminde klasik eser kabul edilen Taberî, Zemaşerî, İbnu Kesîr, Râzî, Kurtubî gibi müfessirlerin eserlerinden, ağırlıklı olarak faydalandık. Bunun yanında çağdaş müfessirlerin ve özellikle içtimai tefsir ekolü mensuplarının yani R. Rıza, Meraği, S. Kutub, Mevdudî vb. yazarların eserlerinden de yararlandık.

Bir kısım tefsirlerden kaynak gösterirken bir problemle karşılaştık. Bazı tefsirlerin her bir cildinde birkaç mücellet mevcut idi. Mesela Taberî'nin elimizdeki nüshasının on üçüncü cildi müstakil üç cilt gibi hazırlanmıştı. Bu nedenle cilt no'sunun yanına o cilt içindeki birkaç cildi sırasıyla Romen rakamı ve normal rakam ile gösterdik ardından da sayfa numarasını verdik (Taberî, III/2, 245 gibi.).

Bu çalışmamız -vahye karşı çıkanları ve onların olumsuz tavırlarının nedenlerini ve aldıkları peygamberî cevapları sunabilirsek- vahyi anlama çabalarına mütevazı bir katkı olacaktır.

Çalışmayı hazırlarken engin tecrübe ve geniş ufkundan yararlandığım Prof. Dr. Sait Şimşek'e ve teşvik edici eleştiri ve katkıları nedeniyle Prof. Dr. Yusuf Işıcık ve Prof. Dr. Abdullah Özbek'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Murat Kayacan
Konya 30/5/2003

GİRİŞ

Peygamberlerin gönderiliş nedenlerinden birisi, insanlar arasında adaletin sağlanmasıdır. Onların gerek inanç gerekse eylemde zulüm karşısı çabaları değişik toplum ve dönemlerde benzer tepkilerle karşılaşmıştır. Bu tepkilerin muhataplarını ve sahiplerini anlamak açısından birtakım kavramların üzerinde durmak gerekir. Bu anlamda anahtar kavramlar peygamberlik kurumu, peygamberlere yönelik tepkilerin toplamını ifade eden sünnetullah ve toplumların tavırlarının sergilendiği alan olan kıssadır.

A. *Rasul ve Nebi*

Rasul ve nebi, Kur'an'daki kullanımı açısından aynı anlamda olan iki kelime olmasına rağmen, terim olarak tanımlarken müfessirlerin büyük bir kısmı ikisinin farklı anlamlara geldiği görüşünü benimsemişlerdir. Müfessirlerin yaklaşımlarına değinmeden önce bu iki kavramın, kök anlamlarını ele almak ve Kur'an-ı Kerim'de o mefhumların nasıl geçtiğine bakmak faydalı olacaktır.

رسول kök harflerinden türeyen *rasul* sözlükte gönderilen¹ rahat yaşayan kimse, sakinlik, sabitlik² kendisini gönderenin haberlerini takip edip o haberlere önem veren kimse,³ bazen de taşıyıcı kimsenin sözü anlamındadır. Rasulün aslı '*risl*'dir ve gitmek,⁴ şeytanların inkârcılar üzerine tasallut kurmasına izin vermek⁵ manasındadır. Çoğulu *rusul* olarak ifade edilir. Rusul denildiğinde bazen melek⁶ bazen de insan elçiler kastedilir.⁷ Aynı kökten gelen *irsal* fiili bolca nimetlerin gönderilmesinden bahseden âyette iradesi olmayan varlıklar için kullanıldığı gibi⁸ iradesi olan insanoğlu için de kullanılmaktadır.⁹ Yine şeytanların kâfirleri saptırmak üzere yaptıkları etkinliklere izin verilmesi anlamında bu fiil kullanılır.¹⁰ İrsal fiili imsak (tutmak) fiilinin zıt anlamlısıdır.¹¹

نبي kök harflerinden türeyen *nebi* ise, haber getiren, derecesi yüksek veya yol gösteren kimse anlamına gelir. Bu isim her üç anlamıyla da peygamberler için kullanılır. Nebe

¹ Firuzâbâdî, Muhammed b. Yakub, *el-Kamusu'l-Muhît*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1995, s. 905.

² İbnu Manzur, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn, *Lisânu'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut, ts., XI, 283.

³ A.e., XI, 284.

⁴ İsfahâni, Rağib, *el-Müfredât fî Ğâribi'l-Kur'an*, Daru'l-Marife, Beyrut, ts., s. 195.

⁵ İbnu Manzur, a.g.e., XI, 285. İbnu Manzur'un verdiği bu anlam "Görmedin mi? Biz şeytanları o kâfirler üzerine (أنا أرسلنا) musallat ettik. Onları (günaha) kışkırtıp duruyorlar." Meryem 19/83 ayetinde de görülmektedir.

⁶ Hud 11/77.

⁷ Müminun 23/44.

⁸ Enam 6/6.

⁹ Şuara 26/53.

¹⁰ Meryem 19/83.

¹¹ Fatır 35/2.

filili ise kendisiyle ilmin ya da zannı galibin ortaya çıktığı faydalı ve büyük haberdir.¹² Me-
saj,¹³ yerden yüksek oluş –ki peygamberler de diğer insanlardan üstündür- bir yerden bir
yere gitmek¹⁴ açık yol, gizli ses¹⁵ ve ilim anlamına gelir.¹⁶ Bu bilgilerden yola çıkarak ne-
bi, makamı yüksek ve insanlara Allah’tan insanlar için önemi büyük ve ilim hasil eden
haberler getiren kişidir diyebiliriz.

Müfessirlerin önemli bir kısmı nebi ve rasul arasında bir fark olduğu üzerinde ısrarla
durmaktadır. Bu görüş sahiplerine göre, rasul, nebilerden mûcize sahibi olan, kendisine
Kitap verilen ve kendisinden önce gelen şeriatı nesheden kimsedir. Bu özellikleri bünye-
sinde barındırmayan kimse rasul değildir, nebidir. İshak, Yakub, Eyyub, Yunus, Harun,
Davut ve Süleyman peygamber kendilerinden önceki bir Kitabı neshedici bir Kitap alma-
dıklarından rasul değillerdi.¹⁷ Nebi, Yuşa peyamber gibi, kendisine Kitap verilmemiş an-
cak haber getiren kişidir.¹⁸ Bunun için onun yaptığı iş kendisinden önceki şeriate davet
etmektir.¹⁹ Hz. Musa ile Hz. İsa arasındaki tüm peygamberler nebi kategorisine sokulabilir.
Bu nedenle, Hz. Peygamber (s), ümmetin alimlerini İsrailoğullarının nebilerine benzetmiş-
tir. Rasul vahyi Cebrail aracılığıyla, nebinin ise uykuda,²⁰ Allah’tan ilham gelmesiyle²¹ ya
da rasullerden birisinin onun Allah’ın elçisi olduğunu bildirmesiyle nebi oluşunu öğrenebi-
lir. “Senden önce hiçbir rasul veya nebi göndermedik ki...”²² âyeti rasul ile nebi arasın-
daki farka işaret eden bir ifadedir. Her iki kelimenin farklı anlamlara sahip olduğunu düşü-
nen müfessirler görüşlerini delillendirmek babında bir de hadis zikretmektedirler.²³
Kur’an’da bir sayı belirtilmemesine rağmen Rasulullah (s)’a atfen zikrettikleri bu rivayete

¹² Rağıb, a.g.e., s. 481.

¹³ İbnu Manzur, a.g.e., I, 162.

¹⁴ A.e., I, 163.

¹⁵ A.e., I, 164.

¹⁶ Sad 38/67.

¹⁷ Râzî, Fahrüddin, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, 2. bs., Daru İhyai Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1998, VIII, 236. Her ne kadar Hz. Davut’a Kitap verildiği bilinse de ona verilen Kitap dua niteliğindedir ve risalet kapsamında değildir.

¹⁸ Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavamidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiye, Beyrut, 1995, III, 21.

¹⁹ Râzî, VIII, 236; Zemahşerî, III, 120-121. Zemahşerî, nebi ve rasulün farklı olduğunu söylese de klasik nebi rasul ayrımından uzak bir şekilde, vahiy meleğinin sadece meleklere ya da nebilere geleceğini söyleyerek – farkında olmadan olsa da- görüşüne muhalif bir ifade kullanır bkz. Zemahşerî, II, 667.

²⁰ Beyzâvî, Nasirüddin Ebu Said, *Tefsîru'l-Beyzâvî*, 5 c., Daru'l-Fikr, Beyrut, 1997, IV, 133.

²¹ Ferrâ bkz. Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 11 c., Daru'l Fikr, Beyrut, 1995, VI, 75.

²² Hac 22/52.

²³ Ebu's-Suûd, Muhammed b. Ahmed el-İmâdî, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerim*, 9 c., Daru İhyai Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, ts., VI, 113; Beyzâvî, IV, 133; Râzî, VIII, 236; Zemahşerî, III, 160; Kurtubî, VI, 75; Mevdudî, Ebu'l A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an*, (çev. Muhammed Han Kayani ve diğerleri), 7 c., İnsan Yay., İst., 1986, III, 204-205.

göre, ‘‘Peygamber (s)’e yeryüzüne kaç nebi veya rasul gönderildiği sorulduğunda ‘‘Rasullerin 313 veya 315, nebilerin ise 124 bin olduğunu söylemiştir.’’²⁴

Ancak Kura'n-ı Kerim, nebi ve rasul kavramlarını, küfür ve şirk kavramlarını kullanırken olduğu gibi²⁵ çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanmaktadır: ‘‘Biz hangi ülkeye bir nebi gönderdiysek (irsal), ora halkını, (bize) yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yok-sulluk ve darlıkla sıkılmışızdır.’’²⁶ Bu âyette rasul ile aynı kökten gelen irsal fiili nebi için kullanılmaktadır. Allah’ın nebileri sayarken ‘‘..Davud’a da Zebur’u verdik.’’²⁷ demesi, Kitap verilmediği halde Hz. İsmail’in, Kitap verildiği halde Hz. Musa’nın hem nebi hem de rasul olarak takdim edilmesi²⁸ her iki kavramın da birbirinin yerine kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca Kur’an, ‘‘İnsanlar tek bir ümmetti. Ayrılmaları üzerine Allah, rahmetinin müjdecileri ve azabının habercileri olmak üzere *nebler* gönderdi ve beraberlerinde hak ile ilgili Kitap indirdi.’’²⁹ diyerek nebilere de Kitap verildiğini ifade etmektedir. Hz. Musa ile Hz. İsa arasında gönderilmiş olan peygamberler için Kur’an bazen rasulün çoğulu olan rusul³⁰ bazen de nebinin çoğulu olan nebiyyin ve enbiya³¹ kelimelerini kullanır. Allah, peygamberlerin birini diğerine üstün kıldığını ifade ederken de bir âyette nebinin çoğulunu kullanırken,³² başka bir âyette rasulün çoğul formunu³³ kullanmaktadır. Mutezile de rasul ve nebinin arasında fark görmez.³⁴

Görüldüğü gibi nebi ve rasul arasında bir fark olduğunu söylemenin sağlam temelleri yoktur. Bu nedenle çalışmamızda her iki kavramı ayrı ayrı anlamlara geliyormuş gibi kullanmayı tercih etmedik. Zaten iki kavramın aynı olmadığını savunanlar bile ileri sürdükleri farkın ne olduğunun Kur’an ve hadislerden tam olarak anlaşamadığını ve fark görenlerin aralarında ihtilafı olduklarını itiraf etmektedirler.³⁵

²⁴ İbnu'l-Kayyim, İbnu Mirdeveyh’in Ebu Zer’den rivayet ettiği bu hadisin uydurma olduğunu söylemektedir. Gerçekten peygamber sayısı bildiren rivayet edilen hadislerin hepsi zayıftır bkz. Ateş, Süleyman, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 6 c., Yeni Ufuklar Neşr., İst., 1988, s. 719.

²⁵ Rad 13/33; Şimşek, M. Sait, *Kur’an’ın Ana Konuları*, Beyan Yay., İst., 1999, s. 36.

²⁶ Araf 7/94.

²⁷ Nisa 4/163.

²⁸ Meryem 19/54, 51.

²⁹ Bakara 2/213.

³⁰ Bakara 2/87-88; Âlu İmrân 3/183; Maide 5/70.

³¹ Bakara 2/61; Âlu İmrân 3/21, 121, 181; Nisa 4/155.

³² İsra 17/55.

³³ Bakara 2/253.

³⁴ Râzî, VII, 548 ve VIII, 236.

³⁵ Bahçeci, Muhittin *Peygamberlik ve Peygamberler*, Türdav Yay., İst., 1977, s. 79.

B. İlahî Yasa

Kur'an-ı Kerim'de ilahi yasaları ifade etmek için kullanılan *sünnet* س-ن-ن kök harflerinden türemiştir. Bu kelime tabiat, davranış,³⁶ ve yol³⁷ anlamına gelir. Allah, ecel kavramının kullanımında olduğu gibi³⁸ sünnet mefhumunu da hem kendisine hem de toplumlara atfederek zikreder. Bu kavram zikredildiğinde her ne kadar Hz. Peygamber (s)'in sünneti akla gelse de Kur'an'da o anlamda değildir. Biz de konumuzla ilişkili olarak Kura'n-ı Kerim'de bu kavramın Allah ile ilişkili olarak nasıl kullanıldığını ele alacağız.

Kura'n-ı Kerim, peygamberlerin buldukları bölgeden sürgün edilmelerinin ardından oradaki toplumun da pek az süre orada kalabileceklerini belirttikten sonra, **“Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki kanun (da budur). Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın.”**³⁹ diyerek bunun bir yasa olduğunu belirtir. Müfessirler bu yasanın işleyişiyle ilgili olarak Bedir'de Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber (s)'in hicretinden 1,5 sene sonra bozguna uğramasını örnek vermişlerdir.⁴⁰ Müfessirler *sünnetu'l-evvelin* ifadesini açıklarken de Bedir savaşını örnek gösterdikleri için, tekrarı önlemek amacıyla bu örneğin uygun olup olmadığını o terkihi değerlendirirken ifade edeceğiz. Bu ayetteki sünnet kavramı içlerinden rasullerini sürgün ederek çıkararak her toplumun yok olma⁴¹ azabına uğramaları şeklindedir.⁴² Rasulullah (s) öncesi dönemlerde olduğu gibi yasa gereği onun dönemindekilere de azap edilir.⁴³ Yasanın vaat ettiğine aykırılık söz konusu olamaz.⁴⁴

1. Sünen

Sünen, sünnet kelimesinin çoğuludur. Kura'n-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir. İlkinde Allah, yalanlamalarından dolayı insanların karşılaşacakları kötü sonucu bildirmektedir: **“Sizden önce nice (toplumlar hakkında) ilâhî kanunlar (sünen) gelip geçmiştir. Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da (Allah'ın âyetlerini) yalan sayanların akıbeti ne**

³⁶ Firuzâbâdî, a.g.e., s. 1088.

³⁷ Rağîb, a.g.e., s. 245.

³⁸ Ankebut 29/5; Yunus 10/11.

³⁹ İsrâ 17/77.

⁴⁰ Zemahşerî, II, 659; Beyzâvi, III, 461; İbnu Kesîr, Ebû'l-Fida İsmail, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, Kahraman Yay., İst., 1985, V, 98.

⁴¹ Râzî, VII, 381.

⁴² Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, (çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk), İst., 2000, s. 576.

⁴³ Taberî'nin de paylaştığı Katade'nin görüşü için bkz. Taberî, Muhammed bin Cerir, *Câmiu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 15 c., Daru'l Fikr, Beyrut, 1995, IX, 167.

⁴⁴ Kurtubî, V, 271.

olmuş, görün!”⁴⁵ Âyet, Âd, Semud gibi daha önceki yalanlayan toplumların uğradığı yok oluştan yani onlar hakkındaki Allah’ın kanunundan söz etmekte⁴⁶ ve insanları, kendilerinden önce yalanlayanların kötü sonuna bakmaya ve onların kalıntılarına bakarak ibret almaya teşvik etmektedir. Azap uyarısı yalanlayanlar için bir açıklama ve ikazdır. Ve bu ikaz, müminlerden kulluk bilincine sahip olanlar için verilen öğütün etkisini artırmaktadır.⁴⁷ Bu sayede Allah’ın, düşmanlarına karşı öfkesinin dindiği zannedilmeyecektir. İnsanlara şöyle seslenilmektedir: “Hakkın batılla nasıl mücadele ettiğini açıkça gördünüz. Hakkın tarafında olanların bazen nasıl korku, açlık ve harple kırıldığını ama sonra da kazananların onlar olduğunu ve peygamberlere karşı direnen yalanlayıcıların akıbetinin de ne olduğunu gördünüz.”⁴⁸ Yalanlayanlar, yardımsız kaldılar ve yenildiler. Allah’ın askerleri ise muzaffer oldular.

Kur’an’da insanın fiziksel taibati ile ruhsal talepleri arasında bir uyum meydana getirmeyi amaçlayan geçmiş sahih dini öğretilere de işaret edilmektedir.⁴⁹ “Allah size (bilmediklerinizi) **açıklamak ve sizi, sizden önceki (iyi) lerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyla bilicidir, yegâne hikmet sahibidir.**”⁵⁰ “Öncekilerin iyi yolu” hanif dini yani İbrahim’in dinidir.⁵¹ Allah, insanlara gizli kalan maslahatları ve en güzel amelleri açıklamak; toplumlara, peygamberlerin, salihlerin örnekliliğini alsınlar diye, onların dinde takip ettikleri yolu gözler önüne sermek;⁵² insanları övgüye değer yollarına ulaştırmak amacındadır ve sevdiği, razı olduğu ilahî şeriatlarına, onların uymalarını ister.⁵³

2. Sünnetü’l-evvelin

Sünnetü’l-evvelin, Allah’ın gönderdiği azaba bizzat şahit olmaktır.⁵⁴ Enfal suresinde bu ifade şöyle zikredilmektedir: “**İnkâr edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle. Yok geri dönerlerse kendilerinden öncekilerin yolu (Sünnetü’l-evvelin) gözlerinin önündedir!**”⁵⁵ Bu ibare Allah’ın, önceki toplumlar hakkındaki sözünü ve tehdidini bildirmektedir.⁵⁶ Yani önceki dönemlerde yaşamış toplum-

⁴⁵ Âlu İmrân 3/137.

⁴⁶ Kurtubî, II, 205; Beyzâvi, II, 95.

⁴⁷ Zemahşerî, I, 409.

⁴⁸ Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Hakim*, Daru’l-Marife, Beyrut, ts., IV, 138.

⁴⁹ Esed, a.g.e., s. 140.

⁵⁰ Nisa 4/26.

⁵¹ Beğavî, el-Hüseyin b. Mesud el-Ferra, *Meâlimu’t-Tenzîl*, 4 c., 2. bs., Daru’l-Marife, Beyrut, 1987, I, 417.

⁵² Zemahşerî, I, 491; Taberî, IV, 37. Ebu’s-Suud, a.g.e., II, 168; Şevkani, Ali b. Muhammed, *Fethu’l-Kadiri’l-Cami Beyne Fenniyyi’r-Rivayeti ve’d-Dirayeti min İlmi’t-Tefsîr*, 5 c., Daru’l-Fikr, Beyrut, ts., I, 452.

⁵³ İbnu Kesîr, II, 233.

ların örneği (sünneti) nasıl vuku bulduysa yine ahlakî ve manevî gerçekleri inatla görmezlikten gelip inkâr eden toplumların başına gelmiş olan ve gelmesi mukadder olan felaketler gerçekleşecektir.⁵⁷ Bunun nedeni yalanlamaları ve inatlarını sürdürmeleridir.⁵⁸ Çünkü peygamberlerinin aleyhine yardımlaşan önceki ümmetler hakkındaki yasa uygulanmış ve onlar yok edilmişlerdir. Yaptıklarına son vermezlerse onların başına gelenin bir benzeri yine vuku bulacaktır.⁵⁹ Bu yasa gereğince de Allah ve rasulü galip gelecektir.⁶⁰ Zebur'da da belirtildiği gibi⁶¹ salih kullar yeryüzünün mirasçısı olacaklardır.⁶²

İnanmayanların öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerekirken, onlar hâlâ Kur'an'a iman etmemektedirler.⁶³ “Öncekilerin yolu” peygamberlerini ve onlara indirilen vahyi inkâr ederken takip ettikleri yoldur ve Rasulullah (s)’in yaşadığı dönemle bağlantılı olarak düşünülürse yukarıda zikrettiğimiz Enfal suresinin 38. ayetinde geçen sünnetü’l-evvelin ifadesi, Mekke toplumunun yalanlamaları nedeniyle cezalandırılma tehdidiyle karşı karşıya gelmeleri⁶⁴ ya da ilahi yasa, küfür ve sapıklığın inananların kalplerine yerleştirilmesi anlamındadır. Onları, peygamberlerini yalanlayan Âd, Semud toplumlarına uygulanan yasanın tekrar yürürlüğe girmesi beklemektedir. Bu âyet Mekke ehli için bir tehdit olmuştur diyebiliriz.

Müfessirler daha önceki nesiller üzerinde uygulanan yasanın yürürlükte olduğunu, eğer müşrikler, Bedir’de başlarına geldiği gibi tekrar peygamber ile çatışmaya girerlerse, Rasulullah (s)’ı yalanlamaları nedeniyle ilahi öfkeyi çabuklaştırmış olacaklardır. İnkârcılar, yaptıklarından vazgeçmezlerse inananların onlarla harp etmesi, meşruluğunu korumaktır.⁶⁵ Müfessirlerin inananların Bedir’deki hezimetini bu yasaya bağlamalarında,⁶⁶ onların Duhan suresindeki “**Fakat biz büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün, kesinlikle intikamımızı alırız.**”⁶⁷ ayetinde geçen ‘gün’ kelimesini “Bedir gazvesi olarak anla-

⁵⁴ Firuzâbâdî, a.g.e., s. 1088.

⁵⁵ Enfal 8/38.

⁵⁶ Kurtubî, IV, 362.

⁵⁷ Esed, a.g.e., s. 330.

⁵⁸ İbnu Kesîr, III, 566.

⁵⁹ Zemahşerî, II, 213.

⁶⁰ Mücadele 58/21; Saffat 37/171.

⁶¹ Kitab-ı Mukaddes, Mezmurlar, 37/9-29.

⁶² Enbiya 21/105.

⁶³ Hicr 15/13.

⁶⁴ Zemahşerî, II, 551; Zeccac bkz. Râzî, VIII, 127; Beyzâvi, III, 363.

⁶⁵ Mücahid’in sünnetü’l-evvelin ifadesini Bedir Savaşı ve Kureyşlilerin durumuyla ilintilendirmesi Taberî’nin de katıldığı bir düşüncedir. bkz. Taberî, VI, 326. Beyzâvi de bu ifadeyi Bedir ile ilişkili olarak ele alır bkz. Beyzâvi, III, 107 ve IV, 423.

⁶⁶ Bkz. 39 no’lu dipnot.

⁶⁷ Duhan 44/16.

miş olmaları büyük oranda etkilidir.” diyebiliriz.⁶⁸ Bedir’de Müslümanlarla savaşmak üzere 1000 inanmayan gelmiş, Ebu Cehil ve Utbe de dahil yetmiş tanesi ölmüş, yetmişi de esir düşmüştü.⁶⁹ Onların başlarına gelenin helâk sürecinin ilk aşaması olduğunu söylemek mümkündür.

İnsanların önceki toplumların başlarına gelen felaketler üzerine düşünmemeleri, onları da aynı akıbete sürüklemektedir: **“Kendilerine hidayet geldiğinde insanları iman etmekten ve Rablerinden mağfiret dilemekten alıkoyan şey, sadece, öncekilerin başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesini, yahut azabın göz göre göre kendilerine ulaşmasını beklemeleridir!”**⁷⁰ Bu âyette insanların öncekilerle ilgili sünneti ya da azabı beklediklerinin ifade edilmesi, birisinin dünyadaki diğerinin ahiretteki azap olduğunu göstermektedir.⁷¹ Öncekilere uygulanan kökten yok etme (*isti’sal*) yasaasının uygulanması talebi,⁷² yani azabı açıkça görmeyi istemeleri, onların inanmalarını engellemiştir.⁷³

Sünnetü’l-evvelin kavramı, yeryüzünde büyüklük taslayıp tuzak kuranlar için de kullanılır. Yasa gereğince zararı kendileri görürler ve cezalandırılırlar.⁷⁴ Bu tür etkinlikler içinde bulunan kimseler için Kura’n-ı Kerim’de şöyle denilir: **“Onlar öncekilerin kanunundan başkasını mı bekliyorlar? Allah’ın kanununda asla bir değişme bulamazsın, Allah’ın kanununda kesinlikle bir sapma da bulamazsın.”**⁷⁵ Yasa gereği gelecek azabı başkasına yönlendirmek mümkün değildir.⁷⁶ Allah’a şirk koşan, Allah’ın peygamberini yalanlayan kimselerin elim azabı, yani önceki toplumlardan kendilerine benzeyenlere ulaşan ilahi öfkenin kendilerine de gelmesini beklemeleri gariptir. Nebi (s)’nin yaşadığı çağ bağlamında konuyu ele alırsak Şam’a yolculuk yapan Mekke müşrikleri, Allah’ı inkârları, peygamberleri yalanlamaları nedeniyle öncekilerin yok edildiklerini görüp bilecek durumdadırlar. Tarihi kalıntılar kendilerinden sonra gelenler için bir mesel (ibret alma imkânı) olmuştur.⁷⁷

Yok etme, öncekilerin sünneti değil, öncekiler hakkında Allah’ın yasaasıdır. Sünnet onlara uygulandığı için onlara atfedilmiştir. Sünnetü’l-evvelin ifadesinden kasıt onların inkârlarını sürdürmeleri, tevhit dinini kabullenmekten büyüklükten geri durmaları ve karşı

⁶⁸ Taberî o şiddetli günü “Kıyamet Günü” olarak anlamasına rağmen o da Bedir gazvesini sünnetü’l-evvelin kapsamına almaktadır bkz. Taberî, XIII, 151-152.

⁶⁹ Fayda, Mustafa, “Bedir Gazvesi”, İslam Ansiklopedisi, TDV, Yay., İst., 1997., V, 326.

⁷⁰ Kehf 18/55.

⁷¹ Zemahşerî, II, 701.

⁷² Kurtubî, V, 381-382; Beyzâvi, III, 505.

⁷³ Şuara 26/187; Ankebut 29/29; Enfal 8/32; Hicr 15/6-8.

⁷⁴ Taberî, XII, 175.

⁷⁵ Fatır 35/43.

⁷⁶ Kurtubî, VII, 322.

⁷⁷ Taberî, XII, 176.

gelmedeki ısrarları nedeniyle onların kökten yok edilmeleridir. Sanki Allah, “öncekilere uygulanan yasanın uygulanmasını bekliyorsunuz. Allah, hak eden kimseye sünnetini bir değişime tâbi tutmaksızın uygular.” demektedir.⁷⁸ Öncekilere uygulanan yasalardan bahseden âyetler aynı zamanda, bu âyetlerin indirilişinden de sonra gelip bizden önce yaşamış olanların tümünü kapsadığı gibi, bizi de içine alır.⁷⁹ Bir gün biz de bizden *sonrakiler* için kendilerine aynı yasanın uygulandığı *öncekiler* olacağız.

3. Sünnetullah

Sünnetullah kavramı Allah’ın hikmetinin ve ona itaatın yoludur. Şeriatlar farklılık arz etse de amaç farklı değildir ve değişmez. O da kişiyi ve zihnini arındırmak, Allah’ın mükafatını ve ona yakınlığı kazanmaktır.⁸⁰ Kur’an-ı Kerim, *Allah’ın davranış biçimi* anlamındaki sünnetullah ifadesiyle ilişkili olarak kelimetullah,⁸¹ kelimetu rabbik⁸² gibi ifadeler de kullanmaktadır. *Allah’ın verdiği söz* benzetmesini de içeren bu terimler de aynı anlama sahiptir. Sünnetullah, **“Onlar yeryüzünde büyüklük taşıyor ve tuzaklar kuruyorlardı. Halbuki kişi kazdığı kuyuya kendi düşer. Onlar öncekilerin kanunundan (onlara uygulanan yasadan) başkasını mı bekliyorlar? Allah’ın kanununda asla bir değişme bulamazsın, Allah’ın kanununda kesinlikle bir sapma da bulamazsın.”**⁸³ ayetinde Allah’ın cezalandırma tarzı anlamına gelmektedir.⁸⁴ Peygamberleri yalanlayanlara azap inmekte, Allah’ın, peygamberleri yalanlayanlardan intikam almakta ve bu ilke asla değişmemektedir.⁸⁵ Bu yasanın sabitliğini Şam, Yemen ve Irak taraflarına yolculuk yapanlar, yok edilen önceki toplumların eserlerini ve geride kalan kalıntılarını görerek şahit olabilirler.⁸⁶ Bu bağlamda, **“Sen onları bırakırsan kullarını saptırırılar; yalnız ahlâksız, nankör (insanlar) doğururlar (yetiştirirler)”**⁸⁷ şeklindeki Hz. Nuh’a ait ifadeden kastedilen şeyin, “Uygulama vakti geldiğinde sünnetini ertelersen” anlamında olduğu da söylenmektedir. Yani Hz. Nuh’un duasındaki beklenti yalanlayanlara vad edilen yasanın

---

⁷⁸ Râzî, IX, 247.

⁷⁹ Said, Cevdet, *Bireysel ve Toplumsal Değişimin Yasaları*, (çev: İlhan Kutluer), 3. bs., İnsan Yay., İst., 1994, 116.

⁸⁰ Rağıb, a.g.e., s. 245.

⁸¹ Tevbe 9/40.

⁸² Hud 11/119.

⁸³ Fatır 35/43.

⁸⁴ Esed, a.g.e., s. 893.

⁸⁵ İbnu Kesîr, VI, 545.

⁸⁶ Zemahşerî, III, 601.

⁸⁷ Nuh 71/27.

yürürlüğe girmesidir.⁸⁸ Aslında bu kavram, peygamberlerin mesajının devamlılığıyla insanların hayatına yaptığı müdahalelerin tarihidir.⁸⁹

Peygamberlere mübah olan şeylerin yapılmasında onlara bir zorluğun olmadığını ifade eden âyette de, **“Allah'ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebâl yoktur. Önce gelip geçenler arasında da Allah'ın sünneti böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaddedir.”**⁹⁰ denilerek, bunun Allah'ın önceki nebiler için koyduğu bir yasa olduğu, onlara nikah ve diğer konularda bir genişlik sağlandığı dile getirilmiştir.⁹¹ Sünnetullah ifadesinin, yalnızca bu âyette *fikhî* bağlamda kullanıldığını ileri sürenler olmuştur.⁹² Ancak zikredeceğimiz şu âyeti de *savaş fikhî* çerçevesinde ele almak mümkündür: **“İkiyüzlüler, kalplerinde hastalık bulunanlar ve yalan haber yayarak huzursuzluk çıkaranlar üzerine Allah, peygamberinin üstünlük kurmasını sağlar. Ve onlar orada pek az bir süre kalabilirler ve onlar Allah'ın rahmetinden yoksun olduklarından görüldükleri yerde yakalanacaklar ve teker teker ortadan kaldırılacaklardır. Önceden geçenler hakkındaki kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.”**⁹³ Bu âyette ikiyüzlülerin salt kalbi durumları nedeniyle değil, ortaya koydukları fiillerle ilahi yasaya muhatap oldukları dikkatten kaçmamalıdır. Daha önce de bu tür günahkârlar için Allah'ın tatbik ettiği yol budur.⁹⁴ Bu uygulama, bir yenilik (bidat) değildir. Aksine yalanlayanlara uygulanı gelen bir yasa ve sürekli bir adettir.⁹⁵ Nifak ve inkârlarına devam eder ve yaptıklarından vazgeçmezlerse ikiyüzlüler hakkındaki yasa bellidir. Müminler onlara musallat olur ve onları bozguna uğratırlar.⁹⁶ Peygamberlere karşı ikiyüzlülük yapanların kötü fiilleri nedeniyle öldürülmeleri yasası değişmez ve kimseye de değiştirme imkânı sağlanmaz.⁹⁷

Sünnetullah, ölüm halindeki imanın tarihin hiçbir döneminde işe yaramaması anlamında da kullanılmaktadır: **“Fakat azabımızı gördükleri zaman imanları kendilerine bir fayda vermeyecektir. Allah'ın kulları hakkında süregelen sünneti budur. İşte o zaman kâfirler hüsrana uğrayacaklardır.”**⁹⁸ Ümitsizlik halinde imanın kabul

⁸⁸ Râzî, IX, 248.

⁸⁹ Garaudy, Roger, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, (çev: Cemal Aydın), Pınar Yay., İst., 1991, s. 58.

⁹⁰ Ahzab 33/38.

⁹¹ Zemahşerî, III, 527; Beyzâvi, IV, 377.

⁹² Özaşar, Mehmet Emin, *Fikhi Hadisler Bağlamında Hadis Sünnet İlişkisi*, Ankara Okulu Yay., Ank., 1998, 35.

⁹³ Ahzab 33/60-62.

⁹⁴ Zemahşerî, III, 544. Mukatil öldürülen ve esir alınan Bedir savaşı mağluplarının da bu kategoriye sokulabileceğini söyler bkz. A.y.

⁹⁵ Râzî, IX, 184.

⁹⁶ İbnu Kesîr, VI, 472.

⁹⁷ Beyzâvi, IV, 386.

⁹⁸ Mümin 40/85.

edilmemesi Allah'ın bütün ümmetlerde değişmeyen yasasıdır.⁹⁹ Allah'ın azabı indiğinde yalanlamasına tevbe edenin tevbesinin bir sonuç vermeyeceğine dair hüküm kesindir.¹⁰⁰

Allah'ın, rasulüne yardım etmesinin, zafer kazandırmasının ve onun düşmanlarını yok etmesinin bir yasa olduğu belirtilirken yine sünnetullah kavramı kullanılmıştır: **“Allah'ın, öteden beri süregelen kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.”**¹⁰¹ Âyet, Allah'ın önceki dönemlerde yaşamış dostlarına, düşmanlarına karşı yardım etmesi şeklindeki uygulamasına atıfta bulunmaktadır.¹⁰² Allah dilediğini yapmakta özgürdür. Dostlarını yok etmeye de gücü yeter. Ama o, bu konudaki adetlerini değiştirmez.¹⁰³ Müminlere karşı savaşan kâfirler hezimete uğrarlar. Peygamberlerin galip gelmesi kadim bir sünnettir. Allah inanmayanlara karşı müminleri zafere ulaştırır. Bilakis iyiliğin karşılığı iyilik, kötülüğün karşılığı ise “cumartesi yasağı”nı çiğneyenlerin örneğinde olduğu gibi¹⁰⁴ cezalandırılma ve kalanlara ya da sonraki nesillere ibret olarak kalmaktır.¹⁰⁵ Allah'ın yöntemine yapılan bu atıf, ikili bir anlama sahiptir. Bir taraftan değişimin olumlu yönüne¹⁰⁶ bir yandan da olumsuz yönüne¹⁰⁷ işaret etmektedir.

Sünnetullahın Kur'an'da anlatılmasının nedeni, Allah'ın tarih içinde nasıl davranacağına dair belirsiz olmadığı, aksine Allah'ın hangi durumlarda nasıl davranacağına dair kendisine ve bu ilahi tavrın muhatabı olması itibarıyla insanlığa söz verdiği fikrini işlemektir. Tarihin kendilerine ayrıcalık tanınmasını bekleyenlere yönelik olarak sünnetullah gibi kelimetullahta da bir değişme olmayacaktır.¹⁰⁸ Aynı olgu, kavil (söz) kelimesiyle de verilmektedir. Bu kelime de yine tarihle ilgili bir kullanım alanına sahiptir.¹⁰⁹

Sünnetullahın devamlılığıyla ilgili olarak, “İlahi daveti yalanlayan ve onu bâtil görüp öyle muamelede bulunan kimseleri helâk ederiz.” gibi Kur'anî ifadeleri, bazı insanlar tekrar tekrar okuduklarında, “öyleyse bugün, niçin aynı şeyler meydana gelmiyor?” diye sorabilirler. Bu soruya cevap olarak o dönemde insanların arasında peygamberin varlığının önemine dikkati çekilmekte ve günümüzde yok etme yasasının uygulanmamasında şaşılacak bir şey olmadığı şeklinde cevap verilmektedir. Çünkü peygamberlik zincirinin sonuncusu olan Hz. Muhammed (s)'den sonra hiçbir peygamber gelmiş değildir ve kıyamet gününe

⁹⁹ Râzî, IX, 536.

¹⁰⁰ Taberî, XII, 116; İbnu Kesîr, VII, 149.

¹⁰¹ Fetih 48/23.

¹⁰² Kurtubî, VIII, 255.

¹⁰³ Râzî, X, 81.

¹⁰⁴ Bakara 2/66.

¹⁰⁵ Taberî, XIII, 120.

¹⁰⁶ Âlu İmrân 3/139.

¹⁰⁷ Rad 13/11.

¹⁰⁸ Enam 6/115; Yunus 10/64.

¹⁰⁹ İsrâ 17/16; Neml 27/85.

kadar da gelmeyecektir. Dolayısıyla peygamberleri yalanlayanlara gelen azap gibi, şimdi de azap gelirse eğer, bu çok şaşırtıcı olacaktır. Çünkü o takdirde bu azap bazı türedilerin peygamberlik iddialarına delil teşkil eder. Geçici azabın sürekliliği söz konusudur ancak helâk son peygamberin ardından artık cehennem ile gerçekleşecektir.¹¹⁰

Ancak yukarıdaki soruya verilen cevaptaki gibi bir yaklaşım, önceden insanların bir bölgede toplu olarak az bir nüfusa sahip oldukları gerçeğini hesaba katmamaktadır. Ayrıca önceki toplumlara gelen azabın tamamı da toptan yok edici azaplar değildi. Son peygamberden önce yaşamış olan Hz. Musa döneminde de zulmeden Firavun ve ileri gelenler azaba uğramış ancak onlara tâbi olan halkın tümü yok edilmemişti.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın böylesine tarihe müdahil olarak takdim edilmesinin sebebi, tarih alanının ahlak alanı olmasındandır. İnsanın ahlakî değeri olmayan yönü, bedeni, cinsiyeti, ırkı, yaşı vs. tarihin konusu değildir. İnsan tarih alanına özgürlüğüyle, iradesiyle, ahlakî yönüyle ve eylemleriyle iştirak etmektedir ve insanın sınılandığı alan da burasıdır. İnsan tarih içinde istediği rolü oynayabilir. İşte Kur'an-ı Kerim tarih yasalarının yerine Allah'ın davranışını koymakla, insanı tarih içinde Allah ile ilişki içerisine sokmaktadır. Bu anlamda, insanın her davranışı Allah'a yöneliktir ve davranışları sonucunda başına gelen her olay da Allah'ın ona karşı davranışdır. İnsan ahlakî anlamda olumlu bir hayat sergilediği takdirde Allah tarafından yükseltilecek, aksi halde alçaltılacaktır.

Emretme ve yasaklama yetkisine sahip bulunan yöneticiler, tarih kitaplarında zorbalık ve zulüm yapanların yaşam tarzlarına ilişkin olarak yazılanları okusalar, onlarla ilgili olumsuz değerlendirmelerin buralarda yazılı olup kuşaktan kuşağa aktarıldığını görseler, geride bıraktıkları kötü nam, çirkin davranış, ülkelerin tahribi, insanların helâki, malların telef oluşu gibi olguları gözlemleseler, hiç kuşkusuz zulüm ve zorbalığı çirkin görececek, ondan kaçınacaklardır.¹¹¹

Bu değerlendirmeden anlaşıldığı gibi tarih, krallar, emir ve yasak yetkisine sahip yöneticiler için vazgeçilmez bir araçtır. Tarihi bilmek, sosyolojik yasaların bilinmesini sağlar. Toplumsal yasaları bilmek de göz alıcı güzellikleri ve görkemli yapıtları koruyucu bir rol oynar, düşmanların zararlarını bertaraf eder. Bunlar bile tarihi okuyup ibret almanın önemini vurgulamak açısından önemlidir. Bu bilgi dünyayı ıslah ile görevli müminlerin, çabalarında nasıl bir yol takip edeceklerine dair oldukça pratik bir değer taşımaktadır. Aksi takdirde topluma sunacağımız vahyi bilginin ve hakkın şahitliğinin nasıl bir tepkiyle karşıla-

¹¹⁰ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, II, 47.

¹¹¹ İbnu'l-Esrî, Ebu'l-Hasan İzzuddin, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, (çev. Ahmet Ağırakça ve diğerleri), 12 c., Bahar Yay., İst., 1985, I, 5.

şacağını tahmin edemeyiz. Eğer insanların nasıl davranacaklarını kestiremezsek, bizi çevreleyen dış dünyaya ilişkin görüşümüz rastlantısal ve tutarsız olacaktır. Kestirebilme yeteneği olmazsa çevremiz üzerinde bir denetim kuramayız.¹¹²

Şüphesiz Kur'an-ı Kerim bütün bu anlatımlarla, bir tarih şuuru oluşturmaya çalışmaktadır. Bu mesajın özü şudur: Tarih içinde insan başıboş bırakılmamıştır.¹¹³ Her davranışı bir değişime gebedir. Hiçbir toplum, nimeti hak edecek bir değişim sürecine girmedikçe, yüce Allah ona o nimeti bahşetmez. Aynı şekilde bir toplum kötü durumu gerektirecek bir sürecin içine girmedikçe, Allah onları kötü duruma düşürmez.¹¹⁴ Bu ilahi bir yasadır, sünnetullahtır.

Bu yasadan hareketle, bugün Müslümanların içinde bulunduğu duruma bakacak olursak şu sonuca ulaşabiliriz: Bugün Müslümanların içinde bulunduğu durum, kendi iç dünyalarında sahip oldukları düşünce yapılarıyla tamamen doğru orantılı olup, Allah'ın onlara bir değişim imkânı vermesi, tamamen kendi iç dünyalarında bir değişime gitmelerine bağlıdır.¹¹⁵ Allah, tarih içinde bir taraf durumunda olduğu için tarihin seçmeci karakteri vardır. Allah, kötünün karşısında iyiden, yanlışın karşısında doğrudan, zararlının karşısında yararlıdan, zorluğun karşısında kolaylıktan yanadır.¹¹⁶ Allah, tarih içindeki tavrını değiştirmeyeceğine söz verdiği için kimseye ayrıcalık tanımaz.¹¹⁷ Biz, "Allah bir topluma, zenginlik, sağlık, sevgi ve diğergamlık verdi." dediğimizde, aynı zamanda sanki şöyle demişizdir: "Kuşkusuz bu toplum, benlik, kin, öfke, nefret hastalık ve fakirlikle ilgili etkenlerden kendilerinde bulunanları değiştirmiştir."¹¹⁸ Yine bunun gibi, "Yüce Allah bir topluma fakirlik, hastalık, kin, öfke, çekemezlilik ve birbirlerine haksızlık etme gibi belalar vermiştir." dediğimizde, bununla anlatılmak istenen şudur: "Söz konusu toplum, kendi nefislerinde bu tür sonuçları ve cezaları meydana getirecek inanç unsurları, kavramlar, anlayış biçimleri taşımaktadırlar."

Toplum tabakalarında sünnetullahın nasıl işlediğini toplumların nasıl yükselip battığını, devletlerin nasıl kurulup yıkıldığını, fikri hareketlerin nasıl başarıya ulaştığını, medeniyetlerin nasıl kurulduğunu ve yozlaşmış yok olduğunu, liderlerin ne zaman başarıya ulaştığını,

¹¹² Freedman J. L., Sears D. O., Carlsmith J. M., *Sosyal Psikoloji*, (çev. Ali Dönmez), 3 bs., İmge Yay., Ank. 1998, s. 128.

¹¹³ Bakara 2/214; Âlu İmrân 3/142.

¹¹⁴ Rad 13/11; Enfal 8/53.

¹¹⁵ Said, Cevdet, *İslamî Mücadelede Şiddet Sorunu*, (çev. H. İbrahim Kaçar), Pınar Yay., İst., 1995, s. 89.

¹¹⁶ Bakara 2/153, 195.

¹¹⁷ Özsoy, Ömer, *Sünnetullah*, Fecr Yay., Ank., 1994, s. 134.

¹¹⁸ Said, Cevdet, *Adem'in Oğlu Habil Gibi Ol*, (çev. Abid Keskinsoy), İst., Pınar Yay., 2000, s. 160.

halkların nasıl harekete geçirildiğini ve yönlendirildiğini tarihle beraber yaşar ve görürüz.¹¹⁹

Bu tavrı somutlaştırmak gerekirse, Osmanlı imparatorluğunun yıkılması ile bir peygamber gönderilmesi arasında bu açıdan bir fark yoktur. Önemli olan olayın tarih olayı olup olmamasıdır. Olayın işleyişinde gaybi faktörlerin rol oynaması, bu işleyişin bir mantığı bulunmadığı anlamına gelmeyeceği gibi, tamamen rasyonel faktörlerin rol oynadığı bir olayın işleyişini de Allah'tan soyutlamanın imkânı yoktur. Kur'an-ı Kerim'in ifade özelliğinin sonucu olan bu durum, tarihin işleyiş tarzına neden sünnetullah dendiğini de anlaşılır kılmaktadır.

Sonuç olarak, dilsel bakımdan sünnetullah ifadesi sosyal olaylarla ilgili pek çok şeyi anlatmak için kullanılabilir diyebiliriz. Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta vardır: O da, Kur'an'ın daha önceki peygamberlerin toplumlarına ilettiği mesajlar ve onların toplumlarının kendilerine karşı tutum ve davranışlarıyla ilgili olarak hikaye ettiği kıssalarla; yine Kur'an âyetlerinin ihtiva ettiği, Arap inkârcılarının davranışlarının ve sözlerinin hikayeleri, Rasul'ün onlara yöneltmekle emrolunduğu çağrılar, hitaplar, eleştiriler ve uyarılar arasında büyük benzerlikler vardır. Bu anlamda risalet ve risalet karşıtı çabalar her dönem ve ortamda benzerlik arzettiği için bu çabaları ve gösterilmesi gereken peygamberî tavrı bilmek, ıslahat cehdinde olan inananlar için çok büyük ufuklar açacaktır. Peygamberlerin tebliğleri sırasında karşılaştıkları zorlukların ve inkârcılarla ilgili işleyen toplumsal yasaların tümünü kıssalarda görebiliriz.

C. Kıssa

1. Kıssanın kelime anlamı

ق ص ص kök harflerinden türeyen *kıssa*, bir şeyin izini sürmek, birbirini takip eden haberler,¹²⁰ anlatmak, bir şeyin ortası, büyüğü,¹²¹ beyan etmek,¹²² açıklamak¹²³ anlamına gelir. İslâmî literatürde veya Kur'an ıstılahında kıssa denildiğinde Kur'an'da anlatılan tarihi olaylar ve peygamberlerin hayat hikâyeleri anlaşılacaktır ancak Kur'an-ı Kerim'de söz konusu bağlamda bizzat kıssa olarak değil de aynı kökten gelen aslında isim olup mastar

¹¹⁹ Tok, Nuri, *Sünnetullah ve Helâk Edilen Kavimler*, Etüt Yay., Samsun, 1998, s. 14.

¹²⁰ Rağıb, a.g.e., s. 404.

¹²¹ İbnu Manzur, a.g.e., VII, 74.

¹²² Firuzâbâdî, a.g.e., s. 563-564.

¹²³ İbnu Manzur, a.g.e., VII, 73.

yerine de kullanılan ve kıssanın çoğul formu olan kasas kullanılmaktadır.¹²⁴ Kasas aynı zamanda bir sure adıdır.

Kur'an'ın “Andolsun ki peygamberlerin kıssalarında akli olanlar için ibretler vardır. O uydurulabilen bir söz değildir.”¹²⁵ “Şüphesiz bu anlatılanlar gerçek kıssalardır.”¹²⁶ mealindeki âyetleriyle ve benzer anlamdaki birçok Kur'an âyeti mantukunca Kur'an ıstılahında kasas veya kıssa denildiğinde şunu anlamak mümkündür: Tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızasında kalmış mutlak hakikatlerin, yüksek dini değerlerin, Allah tarafından, Kur'an muhataplarına adeta olaylara yeniden canlılık verilerek anlatılmasıdır.¹²⁷

2. Kıssaların verililiş nedenleri

Kur'an'ın temelde gayesi neyse kıssaların gayesi de odur. Kur'anî kıssa, beşerî ebediyatta bildiğimiz gibi, salt edebî amacı gerçekleştirmeyi hedefleyen, mutlak ve hür bir kıssa türü olmayıp tamamen konusu ve gayesiyle anlatıldığı sûreyle –hatta Kur'an'ın bütünüyle- peygamberlik döneminin şartlarıyla irtibatlıdır.

Kur'an, her şeyden önce bir dini davet kitabıdır. O halde bütün üslup çeşitlerinde olduğu gibi kıssaların da hedefi aynı gayeyi gerçekleştirmektir. Bu açıdan bakıldığında kıssalar, Kur'an'ın reddettiği inanç, ibadet, birtakım değerler, ahlak ve düşüncelerin hepsini ihtiva ettiği gibi, yine Kur'an-ı Kerim'in getirdiği inanç ve değerlerden çoğunu da içine almaktadır. Bu sebeple kıssaların konuları yaklaşık olarak Kur'an'daki genel konuların aynısıdır diyebiliriz.

Kıssaların hedefleri, kendilerinden ibret alınacak yönler kadar çoktur. Bu nedenle ana hatlarıyla da olsa bu kıssaların ne gibi konuları kapsadığını ifade etmekte yarar vardır.

a. Peygamberi ve inananları teselli etme

Kur'an, önceki peygamberlerden ve toplumlarından bahsederek, Rasulullah (s)'ı ve ona iman edenleri tebliğ vazifesinde karşılaştıkları veya karşılaşacakları her türlü eziyet ve zorluk karşısında teselli etmektedir. Kıssalar aracılığıyla din yolunda karşılaşılan güçlüklerin her devirdeki peygamber ve onlara tâbi olanların değişmez kaderi olduğunu ancak bu eziyet ve güçlüklerin geçici olup, sonunda mutlaka iman ehlinin kurtuluşa, galibiyete erdi-

¹²⁴ Âlu İmrân 3/62; Yusuf 12/3; Kasas 28/25.

¹²⁵ Yusuf 12/111.

¹²⁶ Âlu İmrân 3/62.

¹²⁷ Şengül, İdris, “Kuran Mesajını Ulaştırmada Kıssanın Önemi”, 1. Kuran Sempozyumu, Tebliğler, Müzakereler, Bilgi Vakfı Yay., Ank., 1994, s. 133-134.

ğini Kur'an muhataplarına anlatmaktadır: **“Peygamberlere ait haberlerden kalbini yatıştırarak olanlardan her türlüünü sana kıssa olarak anlatıyoruz. Bunda da sana bir hakikat, müminlere de bir öğüt ve ibret gelmiştir.”**¹²⁸ Bir süre bu hayırlı netice gecikse de şartlar olgunlaşmış inkârcılara acıklı azap vakti gelince bu sonuç tahakkuk edecektir. Bu Allah'ın değişmeyen sünnetidir. Allah bu sünneti (yasayı) kıssalar aracılığıyla Kur'an muhataplarına ısrarla anlatmakta ve onlara iman ve davet yolunda bitmeyen bir kuvvet, şevk ve ümit vermektedir.

Teselli babında Kur'an-ı Kerim'de verilen ilahî yasalara bir örnek vermek uygun olacaktır. Örneğin Musa kıssasında, **“Ve o hırpalanıp ezilmekte olan kavmi de yeryüzünün, bereketle donattığımız doğusuna ve batısına mirasçı yaptık. Ve böylece Rabbinin, İsrailoğullarına olan o güzel vaadi, sabırları yüzünden gerçekleşti. Biz de Firavun ile kavminin yapa geldikleri sanat eserlerini ve diktikleri binaları yerle bir ettik.”**¹²⁹ mealindeki bu ilahî kanun tecrübe olarak dikkatlere sunulmaktadır.

Kıssalar, amaca uygun olarak Ankebut suresinde, toplu olarak ama özet bir şekilde anlatılmıştır.¹³⁰ Bu kıssalarda inkârcıların sonunun helâk olduğunu müşahade imkânının sunulmasının ardından netice şöyle özetlenmektedir: **“Nitekim onlardan her birini günahları sebebiyle suç üstü yakaladık: Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine yazık ediyorlardı.”**¹³¹ İlahî kanun gereği, hakkın galibiyeti bâtilin helâki ile sonuçlanan çatışma her zaman devam etmektedir. Bu yasa, hakkı ve ona tâbi olanları bâtilden ayırmak, bâtili de yok etmek için insanlar arasına hükmünü icra etmiş ve etmeye de devam etmektedir.¹³²

Tebliğî ve ıslah çabaları sırasında zorluklarla karşılaşan müminler için kıssaları okumak ve karşılaştıkları problemlerin yeni olmadığını ve vahyin gösterdiği tarihin, ufuklarına yönelmek önemli bir teselli kaynağı olacaktır.

b. İlahî dinlerin esasta bir olduğunu gösterme

Kıssanın bir diğer amacı da, peygamberlerin çağrıda kullandığı araçların bir bütünlük gösterdiğinin belirtilmesidir. Onlara karşı koyan milletlerinin tavrı da birbirine benzemektedir. Tüm peygamberlere verilen dinler de tek ilah tarafından gönderilmiştir. Ve bu dinle-

¹²⁸ Hud 11/120.

¹²⁹ Araf 7/137.

¹³⁰ Ankebut 29/14-39.

¹³¹ Ankebut 29/40.

¹³² Şengül, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir, 1994, s. 296.

rin hepsi de bir ilkeye dayanmaktadır.¹³³ Bütün peygamberler tevhid inancı üzerinde birleşmişler, hepsi de toplumlarını aynı gerçeğe davet etmişlerdir. Bu gerçek Kur'an'da özellikle beyan edilmektedir: **“Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona şöyle vahyetmiş olmayalım: ‘Gerçek şu ki benden başka ilâh yoktur. Onun için bana ibadet edin.’”**¹³⁴ İşte bu nedenle pek çok peygamberin kıssası toplu halde verilmekte ve onların çağrı yöntemi anlatılmaktadır.

Örneğin Hud suresinden öğrendiğimize göre Nuh, toplumuna sadece Allah'a ibadet etmeleri gerektiğini öğütlerken,¹³⁵ aynı surede, Hud, Salih ve Şuayb da toplumlarına aynı tevhid inancını **“Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur.”**¹³⁶ hitabıyla tebliğ etmişlerdir.

Görüldüğü gibi, zamanın, bölgenin ve peygamberin değişiklik göstermesi tebliğin temel ilkesi olan Allah'ın birliğini etkilememektedir ve her peygamberin tebliği tevhit üzerine bina edilmektedir.

c. Peygamberlere karşı tavırların ortak olduğunu gösterme

Her devirde peygamberlere gönderilen din, esas itibarıyla İslâm'dır. Peygamberler ve onlara tâbi olanlar tek bir ümmet oluştururlar. Aynı şekilde, ilahî mesajı inkâr edenler de tek ümmettir. Tarihin her devrinde tekrarlanan inkârcılıkta ve cahiliye kanadının mensupları arasında zaman ve mekanlara göre önemli bir fark yoktur. Hepsi de peygamberlerini kibir ve inatlarından dolayı önce inkâr ederek haktan yüz çevirmişler, daha sonra peygamberlerin, her türlü karşı koymaya rağmen davalarından vazgeçemedikleri anlaşılınca da hem peygamberlerini hem de ona tâbi olanları sözle eziyet edip, işkencelerle tehditte bulunmuşlardır. Bu işkence, eziyet ve ölüm tehditleri bazen eyleme dökülmüş, çoğu zaman da Allah'ın korumasıyla tuzakları boşa çıkmıştır.

İşaret ettiğimiz tarihi gerçek özellikle Araf, Hud, Şuara, Enbiya ve Kasas surelerinde yoğun olarak görülebilir. Aynı gerçek, Zariyat suresinde bir grup peygamber ve toplumlarıyla ilgili kıssaları özetle anlatıldıktan sonra, devam eden âyetler arasında şöyle buyrulmaktadır: **“Böylece onlardan öncekilere de herhangi bir peygamber gelince,**

¹³³ Kutub, Seyyid, *Kur'an'da Edebî Tasvir*, (çev. Mehmet Yolcu), Çizgi Yay., İst., 1991, s. 183.

¹³⁴ Enbiya 21/25.

¹³⁵ “Andolsun ki, vaktiyle Nuh'u da kavmine gönderdik, O, onlara şöyle dedi: "Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'tan başkasına ibadet etmeyin! Ben, size gelecek acı bir günün azabından korkarım." Hud 11/25-26.

¹³⁶ Hud 11/50, 61, 84.

onun hakkında da mutlaka: “Bir sihirbazdır veya bir delidir.” dediler. Onlar birbirlerine bunu mu tavsiye ettiler? Hayır onlar azgın bir kavimdir.”¹³⁷

Bakara suresinde benzer bir anlam ifade eden bir âyet de şöyledir: “Bilgiden nasibi olmayanlar da “Allah bizimle konuşsa ya, yahut bize de bir mûcize gelse ya!” dediler. Bunlardan öncekiler de tıpkı böyle, bunların dedikleri gibi demişlerdi. Onların kalpleri birbirlerine benzedi. Gerçekten de yakîne ermek (hakikati bilmek) isteyen bir kavim için biz mûcizeleri çok açık seçik gösterdik.”¹³⁸

Devirlerin değişmesiyle kâfirler güruhu farklı bir özellik arz etmemiştir. Çıkarlarını tehdit ettiğini düşündükleri peygamberlerin çağrısına kulak tıkamışlar, vahye tâbi olmak isteyenlere engel çıkarmışlar, peygamberlerini aciz kılmaya çalışmışlar ancak her zaman hak bâtıla üstün gelmiş ve onlar dünyada veya hem dünyada hem de ahirette azâba uğramışlardır.

Büyüklenenlerin, karşı çıkanların, inkârcıların ve itiraz edenlerin tutumları karşısında Kur'an'ın temel ilkelerini ve nebevi tebliğin ana hedeflerini pekiştirmek, desteklemek amacıyla vahyedilmiş¹³⁹ olan kıssalar toplumsal yasaların görünüm alanıdır diyebiliriz. Tabî ki, kıssaların anlatılış amacı, salt yukarıdaki üç başlıkla sınırlı değildir. Ancak kıssaların risalet karşıtı toplumsal tavırlar ile ilişkisini ele almak tezimiz açısından yeterlidir.

---

¹³⁷ Zâriyat 51/52-53.

¹³⁸ Bakara 2/118.

¹³⁹ Derveze, İzzet, *Kur'anul-Mecid*, (çev. Vahdettin İnce), Ekin Yay., İst., 1997, s. 155.

I. BÖLÜM

PEYGAMBERLERE KARŞI TAVIRLAR

A. Atacı Tavır

Kur'an, peygamberlere karşı çıkanların muhalefet nedenlerinden birisi olan "atalara bağlılık" itirazını işlerken اَبْءُ kökünden türeyen ve baba, ata anlamına gelen kelimenin çoğul formunu kullanır. Arapça'da bir şeyi icat veya ıslah eden ya da ortaya çıkaran kimse için de *baba* kelimesi kullanılır.¹ Arapça'da baba kelimesi amcaı da kapsadığı gibi,² teyze de anne sözcüğünün kapsamına girmektedir.³

Atalar bir toplumun kültürel geçmişini anlatan bir mecaz olarak görülebilir.⁴ Atalara bağlılık, fitratına tevhidin yerleştirildiği insanın karşı karşıya olduğu imtihan türlerinden birisidir. Tevhid inancının fitrata yerleştirilmiş oluşu, kıyamet gününde, "Ondan haberimiz yoktu." dememeleri içindir. Allah Adem oğullarının, bellerinden zürriyetlerini çıkarmış, onları kendilerine şahit tutmuş ve onlara "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sormuş ve onlar bu soruya *evet* cevabını vermişlerdir. Allah bunu, "**Daha önce babalarımız Allah'a ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesildik** (onların izinden gittik). **Bâtıl işleyenlerin yüzünden bizi helâk edecek misin?**"⁵ dememeleri için böyle yapmıştır. Yani Allah, "Onların yöntemlerine tâbi olduk. Bizi Allah'a ortak koşan atalarımızın şirki ve hakkı bilmeyişimiz nedeniyle onların yolunu takip ettiğimiz için yok eder misin?"⁶ şeklinde itiraz etmesinler diye böyle bir tercihte bulunmuştur. Atalarının şirk konusunda bir özrü olmadığı gibi, onların da Allah'tan yüz çevirmelerinde ve atalarını taklide kendilerini adanmalarında bir özürleri yoktur.⁷ Allah'ın ahit alması, inkârcıların atalarının şirk koşmaları nedeniyle Allah'a ortak koştuklarını ve şirkte onları taklit ettiklerini söylememeleri içindir.⁸ Şu halde insanlar babalarının taahhüdünden değil, bizzat kendi taahhütlerinden ve kendi suçlarından sorumlu olacaklardır.

Toplumların gerek ahlakî, kültürel ve sosyal gelişimlerinde, gerek birbirleriyle olan ilişkilerinde en büyük engellerden birisi geleneğe körü körüne bağlılık ve atacılıktır. Toplum

¹ Rağib, a.g.e., s. 7.

² Bakara 2/133. Bu âyette kullanılan اَبْءُ kelimesinin çoğulu, Hz. Yakub'un oğullarının amcası durumundaki Hz. İsmail'i de kapsamaktadır; Baba kelimesinin amcaı da kapsadığına dair ayrıca bkz. Nahhas'tan naklen Kurtubî, I/2, 130.

³ Zemahşerî, I, 782-783.

⁴ Esed, a.g.e., s. 897.

⁵ Araf 7/172-173.

⁶ Taberî, VI/1, 159.

⁷ Zemahşerî, II, 170.

⁸ Râzî, V, 402.

içinde birey ve grupların birbirleriyle iyi ilişkiler kurmasında, sosyal katmanlarda homojenliğin sağlanmasında, hiyerarşik yapının adalet temelinde kurulmasında, farklı ve daha kâmil düşüncelerin ortaya çıkmasında, meselelerin tartışılıp müzakere edilmesinde, düşünce ve inanç özgürlüğünde, belki de atacılıktan daha büyük bir handikap zor bulunur. Atacılık, tevhidi ve Allah'ın âyetlerini kabul etmeye mani olduğu gibi yeni düşünce ve görüşlere açık olmaya da engeldir.⁹ Çünkü atacılık önyargı, geniş düşünmemek, başka fikirlere saygısızlık, kibir, gurur ve büyükleme gibi olumsuz tutumları bünyesinde barındırır.

Kur'an-ı Kerim, önceden yaşamış toplumların inanç ve uygulamalarından yanlış olanlarına düşünmeksizin tâbi olanları eleştirir ve onları "atalarının izinden" bilinçsizce gitmelerinden dolayı kınar. Allah'ın büyüklüğü hakkındaki bilgisizlikleriyle Allah'ın birliği konusunda tartışan bu tür kimselere, "Allah'ın, rasulüne indirdiğine tâbi olun, onu onaylayın." denildiğinde onlar din konusunda atalarına uyduklarını söylerler. Şunu hiç düşünmezler: "Ya şeytan onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiye! Yine de aynı yolu izleyecekler mi?"¹⁰ Ya şeytan onlara kötü amellerini ve sapkınlıkları konusunda ona tâbi olmalarını ve Allah'ı inkâr etmelerini, peygamberine indirdiği Kitaba tâbi olmayı terk etmelerini süsleyerek azaba çağırıyorsa?¹¹ Aslında bu itiraz bahaneden öte bir şey değildir. Zira amaçları, atalar dininden daha doğru olmasına rağmen vahyi inkârdır.¹² Onlar, peygamber daha iyisini de getirmiş olsa ona tâbi olmak niyetini taşımadıklarını, aksine atalarının dininde sabit olduklarını söylemek istemektedirler.¹³

Bu önceki nesillerin inanç ve uygulamalarını her şeyden üstün tutan anlayışa göre, geçmişte olan her şey, haklı, doğru ve yol göstericidir. İşte bu bencil çıkarları ile statüko koruyucularının vazettikleri ve kullandıkları mantıktır. Aslında hak ve iyilik ölçüsü, ne eski ve yeni, ne de bilgisizlik ve arzudur. Ancak Allah'ın emrine ve delile dayanan ilim gerçektir. Eski olsun, yeni olsun Allah'ın indirdiği delillere bakmayıp da ataların halini, yalnız ata olduklarından dolayı taklit etmek, onları Allah'a eşler tutmak ve hakkı bırakıp hayal ve kuruntulara, şeytanın emirlerine uymak ve onun izinden gitmek tutuculuktur.

Kur'an-ı Kerim tutucuların bu tepkisini şöyle dile getirir: "**Onlara (müşriklere): Allah'ın indirdiğine uyun, denildiği zaman onlar, 'Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız' dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış**

⁹ Okumuş, Ejder, *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*, İnsan Yay., İst., 1995, s. 128.

¹⁰ Lokman 31/21.

¹¹ Taberî, XI/3, 95.

¹² Zuhuruf 43/24.

¹³ Zemahşerî, IV, 239.

idiyse?"¹⁴ Onlar ataları hangi vasfa sahip ve hal üzere bulunuyorlarsa ve bir şey bilmeseler, doğru yol üzere olmasalar da her halükarda atalarını takip etmektedirler.¹⁵ Allah ise, inanç konusunda taklitçi olmayı, düşünceden ve bilinçten yoksun nakilciliği ağır bir dille kınamaktadır.¹⁶ Onlar, atalarının dinin inanç ve ibadetlerinden bir şey anlamayan ve bu konuda her türlü delilden uzak duran kimseler olmalarına rağmen yine atalarına uyacaklar mı?¹⁷ Âyet ayrıca içtihat yapabilen kimsenin taklide baş vuramayacağını gösterir. İnsanların hakkı tanımaya en yakın olanları iyi niyetle delilleri inceleyen araştırmacılarıdır. Onlar bir gün yanılırlarsa başka bir gün isabet ederler. İnsanların hakka en uzak olanları taklitçilerdir. Çünkü onlar, nefislerine karşı ilmin yolunu kesmiş ve akletmemeyi tercih etmişlerdir. Şeytanın adımlarını izleyen ve bir ilim ve burhanı olmadan Allah hakkında bir şeyler uyduranlar vahye davet edildiklerinde, "Allah'ın indirdiğini bilmiyoruz. Büyüklerimize, alimlerimizin önde gelenlerine uyuyoruz." derler. "Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyeler?" şeklindeki soru aslında zıddı öne sürülemeyecek akfî bir delildir.¹⁸

Allah hangi ülkeye bir peygamber gönderdiyse, onun halkını -yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkıştırır. Ama sonra kötülüğü değiştirip yerine iyilik getirdiğinde ve sonunda çoğaldıklarında, "**Atalarımıza da böyle darlık ve sevinç dokunmuştu.**"¹⁹ demişler ve Allah da onları, hiç farkında olmadıkları bir sırada ansızın cezalandırmıştır. Onlara göre yaşamda atalarının başına gelen rahatlık da felaket de onların başına gelmektedir.²⁰ Yani bunu olayların olağan akışı olarak görmekte ve öncekilerin başına gelenen bir ders çıkarmamaktadırlar.²¹

Risaletе karşı "atalar dini"ne tâbi olarak karşı durma anlayışını genel olarak değerlendirdikten sonra, bu tavrı vahyi veriler ışığında dönem dönem ele almak bize daha somut bilgiler verecektir.

1. Hz. Nuh döneminde atacı tavır

İnsanlar ahlakî bir önermeyi reddetmek için, çoğu zaman o önermenin atalarından devralıp alışageldikleri düşünce ve yaşam tarzına uymadığını ileri sürerler. Bu taklitçilik daha ilk nesillerde kendini gösterir. Nuh kavminin inkârcı ileri gelenleri Hz. Nuh için şöyle de-

¹⁴ Bakara 2/170.

¹⁵ Tabatabaî, es-Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Daru'l-Küttübi'l İslamiye, Tahran, ts., I, 427.

¹⁶ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, (çev. Mehmet Yolcu ve diğerleri), 10 c., Dünya Yay., İst., 1991, I, 239.

¹⁷ Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, 3 bs., Mısır, 1963, II, 44.

¹⁸ Rıza, a.g.e., II, 91.

¹⁹ Araf 7/95.

²⁰ Taberî, VI/1, 12-13.

²¹ Esed, a.g.e., s. 290.

miştir: "Bu, tıpkı sizin gibi bir beşerdir. Size üstün ve hakim olmak istiyor. Allah (peygamber göndermek) isteseydi, muhakkak ki melekler gönderirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık."²² Hz. Nuh'un toplumu, bir olan Allah'a ilahi mesajla birlikte ibadet etmeye çağırın bu davetçiyi, üstünlük kurarak ele geçirmeye çalışan birisi²³ olarak görmektedir.²⁴ Âyet, dolaylı olarak kör taklidi, yani vahiyle, bir peygamberin açık öğretisiyle, ya da sağduyuyla açıkça desteklenmeyen dini doktrin ya da görüşleri körü körüne benimsemeyi mahkum eden bir ima taşımaktadır.²⁵

Onlar ve ataları uzun bir fetret dönemi geçirdiler.²⁶ Allah'tan başka ilah olmadığına dair Nuh'un davet ettiği şeyle ilgili önceki nesillerden kendilerine bir şey ulaşmadığını iddia ettiler.²⁷ Onların bu şüphesi taklidin ve ataların görüşüne dönüşün dışında bir yolu benimsemediklerini gösterir. Nuh'un peygamberliğinde böyle bir yol bulamadıklarında onun peygamberliğini fesat unsuru olarak tanımladılar.²⁸ Yani Nuh'un dediği, "Allah'tan başka ilah yoktur." kelimini işitmediklerini, yahut Nuh gibi peygamberlik iddia eden birisini de duymadıklarını söylediler.

2. Hz. Hud döneminde atacı tavır

Hz. Hud kesin bir delil ile Âd toplumunu tevhide ve putlara tapmayı terke çağırıldı. Onlara Allah'ın çok büyük nimetler verdiğini, sarıh aklın yaratma konusunda putların bir gücü olmadığını kabul ettiğini –çünkü onlar toprak ve madenden yapılmadı- ifade etti. İbadet etmenin yüceltmenin zirvesi olduğu açıktır. Bu da sonsuz nimet verene layık olup onların Allah'a ibadet etmelerini ve putlara tapmamalarını gerektirir. Hz. Hud bu yakînî delili zikrettiğinde cevapları taklit yoluna sıkı sıkıya bağlılıklarını bildirmek oldu. Oysa, bir toplum taklitte ısrar eder ve delile bağlılıktan uzak durursa Allah inkârlarını artırır.

Âd toplumu da peygamberleri Hud'a onlara tebliği sırasında risaletin amacını sordu ve "Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin?"²⁹ diyerek inkâra yöneldi. Bir olan Allah'a ibadetten ve putlara tapma ve O'na ortak koşma konusunda ataların dinini terkten uzak durdular.³⁰ Hz. Hud ile, onlara

²² Mûminun 23/24.

²³ Hz. Musa ve Harun'a yapılan benzer bir itiraz için bkz. Yunus 10/78.

²⁴ Kâsımî, Muhammed Cemâlu'd-Din, *Mehâsinu't-Te'vil*, 17 c., Daru İhyai Küttübi'l-Arabiyyeti, Kahire, ts., XII, 4395.

²⁵ Esed, a.g.e., s. 692.

²⁶ Zemahşerî, III, 178.

²⁷ Taberî, X/2, 22.

²⁸ Râzî, VIII, 271.

²⁹ Araf 7/70.

³⁰ Zemahşerî, II, 113.

ve atalarına zarar vermekten uzak, isimlerini kendilerinin koydukları putlar hakkında tartışıyorlardı.³¹

Âd toplumu Hz. Hud'a dinleri konusunda onları Allah'ın azabıyla tehdit etmek ve onların yalnızca bir olan Allah'a ibadet ve itaat ederek ve dini has kılarak kulluk bilinci sergilemeleri ve o putları inkâr etmeleri için gelip gelmediğini soruyordu. Onların Hz. Hud'un çağırıldığı şeye tâbi olmaya niyetleri yoktu. Bir olan Allah'a ibadeti terk etmeleri ve O'nun dışında putlara tapmaları nedeniyle tehdit edildikleri azabın gelmesini istediler. Onlara göre Hz. Hud doğru söylüyorsa böyle yapmalıydı.³²

3. Hz. Salih döneminde atacı tavır

Semud toplumu da babaları taptı diye Allah'tan başka ilahlara taptığını söylüyordu. Onlar delillerini taklit üzerinde temellendiriyorlardı: **“Dediler: ‘Ey Salih! Bundan önce sen bizim içimizde ümit beslenir bir zat idin. Şimdi bizi babalarımızın taptıklarına ibadet etmemizi mi engelliyorsun? Biz, doğrusunu istersen davet ettiğin şeyden kuşkulandırılan (murfûb) bir şüphe (şek) içindeyiz.”**³³ “Allah'tan başka onlar için bir ilah olmadığı” çağrısında bulunana kadar Hz. Salih'e lider diye bakıyorlardı. Ancak atalarının taptığı ilahlara ibadet etmelerini yasaklaması onları hayrete düşürdü. Allah'ın birliğine dair çağırıldığı şeyin doğruluğunu bilmediklerini söylediler.³⁴ Hz. Salih, işlerinde danışman, anlaşmazlıklarında yol gösterici olur diye düşünüyorlardı. Tevhide çağırmaya başladığında ise ondan ümidi kestiler. Halbuki onu üstün bir kişi olarak takdim ediyorlardı.³⁵ Onlar Hz. Salih'in, atalarının taptığı konusunda onlara uyum sağlayacağı görüşündeydiler. Ama bekledikleri gerçekleşmedi.

Onların taklit yolunu benimsemeleri ve atalarını izlemenin gerekliliğine inanmaları aynı zamanda Mekkeli inanmayanların sözlerine³⁶ bir göndermedir. Aradaki zaman farkı inkârcıların söyleminde bir değişikliğe yol açmamıştır. Aslında Hz. Salih'in tebliği Semud toplumunu sarsmıştır. Davete karşı şüphe/şek içinde olduklarını söylemeleri onların, olumsuzluk ya da olumsuzluk arasında bir yerde olduklarını gösterir. İnanç konusunda bir tercihi göstermez. Kuşkulandırıcı/murfûb oluşları ise Hz. Salih'in inançlarında bir bozukluk olduğu kanaatine sahip olduklarını gösterir. Ve bu, onun sözünü aşğılamada bir mübalağadır.³⁷

³¹ Taberî, V/2, 289.

³² A.e., V/2, 288.

³³ Hud 11/62.

³⁴ Taberî, VII/2, 82.

³⁵ İbnu Abbas'tan naklen bkz. Zemahşerî, II, 392.

³⁶ “İlâhları, bir tek ilâh mı kılmış? Bu gerçekten şaşılacak bir şey, çok tuhaf!” Sad 38/5.

³⁷ Râzî, VI, 368.

Kur'an-ı Kerim, yukarıda zikrettiğimizi Hz. Nuh, Hz. Hud ve Hz. Salih'in içinde yaşadıkları toplumlara şöyle hitap ettiklerini söyler: "**Gökleri ve yeri yaratan, Allah hakkında da şüphe mi var? O, sizi günahlarınızı bağışlamak için çağırıyor ve belirlenmiş bir süreye kadar size müsaade ediyor. Onlar da, 'Siz sadece bizim gibi bir insansınız, bizi babalarımızın taptıklarından alıkoymak istiyorsunuz. O halde bize apaçık bir delil getirin!' dediler.**"³⁸ Toplumlarının verdiği ortak tepki, peygamberlerin sözleriyle onları atalarının taptığı putlara ibadet etmekten uzaklaştırmaya çalıştıkları şeklindeydi.³⁹ Risaletle tepki gösteren bu üç toplumun taklit yolunu benimsemelerindeki ortak yön, putlara ibadet etmede birleşen ataları,⁴⁰ alimleri ve büyüklerinin izinden gitmeleridir. Onlar peygamberleri için diyorlardı ki, "Çoğunluğu oluşturmalarına ve kuvvetli düşüncelerine rağmen öncekiler, dinlerinin geçersiz olduğunu bilmiyorlardı. Bir adam çıkmış, tek başına o dinin bâtil olduğunu söylüyor." Halk belki de bu konuda bir söylem daha geliştirdi ve şöyle dedi: "Bir alim öncekilerin bir kısmının sözünün zayıflığını açıkça ifade ettiğinde, öncekiler burada olsaydı, sözünün doğru olup olmadığı ortaya çıkardı." Yani mümkün olmayan bir şeyi delil olarak getirmeye kalktılar. Bu sözü ahmaklar, kurnazlar ve inkârcılar zikreder.⁴¹

4. Hz. İbrahim döneminde atacı tavır

Hz. İbrahim'in tebliği sırasında karşılaştığı itiraz kendinden önceki peygamberlerinkinden farklı değildir: "**Hani (İbrahim) babasına ve kavmine demişti ki: 'Sizin, karşılarda bel büküp eğilmekte olduğunuz bu temsili heykeller nedir?' (Onlar da), 'Biz atalarımızı bunlara tapıyor bulduk' dediler. İbrahim: 'And olsun ki siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz' dedi.**"⁴² Hz. İbrahim bu soruyu aşağılamak ve putlara tapanları azarlamak için sormaktadır. Çünkü bu heykeller ruhsuzdur ve fayda vermekten uzaktır. Onlara tapmanın bir mantığı yoktur. Onlar da cevap olarak atalarının putlara ibadet ettiği gibi kendilerinin de ibadet ettiklerini söylüyorlar. Onlar da ataları da böylece hak yolundan sapmıştır.⁴³ Putlara tapınmak atalardan devralınan kadim bir sapıklık türüdür.⁴⁴ Bâtil, kendisine sarılanların çokluğu nedeniyle hak olmaz.⁴⁵ Onlar da ataları da ibadetleri

³⁸ İbrahim 14/10.

³⁹ Taberî, VIII/1, 249.

⁴⁰ Kurtubî, V/1, 303.

⁴¹ Râzî, VII, 73.

⁴² Enbiya 21/52-54.

⁴³ Taberî, X/1, 49.

⁴⁴ Kâsımî, a.g.e., XI, 4279.

⁴⁵ Râzî, VIII, 152.

nedeniyle kaybedenlerden olacaklar. Çünkü taptıkları şey fayda veya zarar veremeyen ve bir bilgisi de olmayan cansız varlıklardır.⁴⁶

Hız. İbrahim babasına ve kavmine, “neye taptıklarını” sorduğunda,⁴⁷ onlara fayda veya zarar veremediklerine göre putlara ibadet etmenin anlamlı olmadığını göstermek niyetini taşıyordu. Ama onlar delilleri olmadan taklit yolunu tuttular:⁴⁸ “Atalarımız böyle yapıyordu. Biz onları taklit ettik.” dediler.⁴⁹ Birtakım putlara taptıklarını ve tapmaya da devam edeceklerini söylediler.

Hız. İbrahim onlara putlara yalvardıklarında kendilerini işitip işitmediklerini, fayda veya zarar verip veremediklerini sordu: “**Hayır ama, dediler, biz babalarımızı böyle yapar bulduk.**” (İbrahim dedi ki:) ‘**Neye taptığınıza (başınızı kaldırıp da) hiç bakmadınız mı?**’⁵⁰ Cümle başındaki “hayır ama” şeklinde Türkçe’ye çevirdiğimiz *bel* takısı, şaşkınlık ifade etmektedir. Bu şaşkınlık sebebiyledir ki, Hız. İbrahim’in halkı, onun puta⁵¹ tapma konusundaki eleştirisine doğrudan cevap vermekten kaçınarak ve bu tapınmanın sadece geleneksel olduğunu söyleyerek işin içinden sıyrılmak istemektedir.⁵² Hız. İbrahim’in onların neye taptıklarını görüp görmediklerini, taptıkları şey konusunda düşünüp düşünmediklerini sorması, onlara taptıkları şeylerin ibadete layık olmadığını göstermek içindir.⁵³ Hız. İbrahim’in halkının, “Biz babalarımızı böyle yapar bulduk.” şeklindeki ifadesi taklidi yanlışlığı ve istinbatı/çıkarsamayı tercihin gerekliliğine dair delillerin en kuvvetlisidir. Taklidi övsek, çıkarsamayı yersek bu, kâfirlerin yöntemini övmek olurdu ki Allah onu tenkit etmiştir. Allah İbrahim’in yolunu över. Zaten bâtil eski veya yeni, faili çok ya da az olsa bir şey değişmez.⁵⁴ Bâtil yine batıldır.

Hız. İbrahim babasına ve soydaşlarına onların çarpık inanç sistemleri açısından ters düşmüştür. Onların atalarından devraldıkları inanç sistemlerinin peşine takılmamış, sırf babasının ve soydaşlarının uyduğunu gördüğü için bu inanç sistemine bağlanmamıştır. Çarpık inançlarından uzak olduğunu duyururken onlara şirin görünme, onları memnun etme çabası içine girmemiş ve onlara karşı şu hitapta bulunmuştur: “**Gerçekten ben sizin**

⁴⁶ Kurtubî, VI/1, 204.

⁴⁷ Şuara 26/70.

⁴⁸ Kurtubî, VII/1, 303.

⁴⁹ Kâsımî, a.g.e., XIII, 4621.

⁵⁰ Şuara 26/74-76.

⁵¹ Putlar altın, gümüş, bakır, demir ve odundan yapılmaktaydı bkz. Kurtubî, VII/1, 102.

⁵² Esed, a.g.e., s. 748.

⁵³ Kâsımî, a.g.e., XIII, 4621.

⁵⁴ Râzî, VIII, 510.

taptığınız şeylerden uzağım.⁵⁵ Hz. İbrahim, babasının ve halkının tâbi olduğu atalarından aldıkları kültleri bırakmış ve dosdoğru yola uymuştur.

Bu âyet, Kur'an'ı okuyan Hz. Muhammed (s) dönemindekilere de bir göndermede bulunmaktadır. Hz. İbrahim, Arapların atasıysa ve Araplar atalarına uyacaklarsa niçin şer ile hemhal olan atalarına uyuyor, salih ataları İbrahim'e uymuyorlardı?⁵⁶ Halbuki Allah peygamberleri, ancak rahmetinin müjdecileri ve azabının habercileri olmak üzere göndermektedir. Kim iman edip durumunu düzeltirse, onlara hiç korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır.⁵⁷ Bu nedenle peygamberlere ve getirdikleri mesaja karşı çıkmak doğru değildir. Atalara değil onlara tâbi olmak gerekir. Rasullerin yolunu tercih edenler üzülmeyecektir.

5. Hz. Yakub ve Hz. Yusuf döneminde atacı tavır

Kur'an-ı Kerim genel itibarıyla önceden yaşamış olanlara tâbi olmayı olumsuzlasa da geçmişlerin birikimini tümüyle sıfırlamaz. Delilleri esas almak kaydıyla atalara tâbi olmayı iyi bir davranış olarak sunar. Örneğin, Yakub peygamber oğullarına ölümünün ardından kime ibadet edeceklerini sorduğunda onlar: "**Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek ilaha kulluk edeceğiz.**"⁵⁸ diyerek sahih geleneğe bağlılıklarını bildirirler. Onlar Hz. Yakub'un yolunu tutmakta ve ibadeti yalnız Allah'a has kılmaları konusunda ona zıt düşmemektedirler. Zaten insanların kendisine ibadet etmesini isteyen Rab, onları ve onlardan öncekileri Yaratan'dır.⁵⁹ Onların bu yaklaşımı bir yöntem olarak taklidi değil çıkarsamayı seçtiklerine işaret eder.⁶⁰ "Tek olan Allah'a" derken atalarının ilahına⁶¹ yani ortağı olmaktan uzak olan bir ilaha kulluk sözü vermektedirler. Onlar samimi bir şekilde ibadetlerinde Allah'ı birlemektedirler. Onların, "O'na teslim olmuşuzdur." demeleri, teslimiyetlerinin ne babaları ne de başka bir kimse için olduğunu gösterir.⁶² Çünkü herkesin kazandığı kendisinedir. Yapılan iş iyi veya kötü olsun faili muhakkak karşılığını alacaktır: "**Onlar bir ümmetti, geldi geçti. Onlara kendi kazandıkları, size de kendi kazandığınız (vardır). Siz onların yaptıklarından sorguya çekilecek değilsiniz.**"⁶³ Ayet-teki "onlara kendi kazandıkları" ifadesi aynı zamanda taklidin bâtil olduğunu ve her bire-

⁵⁵ Zuhruf 43/26.

⁵⁶ Ali, Yusuf, *The Holy Quran*, 14. bs., USA, 1983, s. 1329.

⁵⁷ Enam 6/48.

⁵⁸ Bakara 2/133.

⁵⁹ İbadet ile yaratma arasındaki ilişki için bkz. Bakara 2/21.

⁶⁰ Râzî, II, 66.

⁶¹ Zemahşerî, I, 193.

⁶² Kâsımî, a.g.e., II, 268.

⁶³ Bakara 2/134.

yin kazandığının kendisine faydası olduğunu başkasına ise bir faydası olmadığını gösterir. Taklit caiz olsaydı, tâbi olunanın kazancının tâbi olana faydası olurdu.⁶⁴

Yukarıda Hz. Yakub'un oğullarına atfedilen sözler, doğal olarak oğlu Hz. Yusuf'un da sözleridir. Verilen o ahidi Hz. Yusuf tebliği sırasında yine gündeme getirmektedir: "**Atalarım İbrahim'in İshak'ın ve Yakup'un dinine uydum. Allah'a bir şeyi ortak koşmamız sizin için olacak şey değil. Bu bize ve insanlara Allah'ın lütuf ve ihsanındandır ancak insanların çoğu şükretmez.**"⁶⁵ Tevhidin takipçisi ve Allah katından bir rasul⁶⁶ olan Hz. Yusuf'un, atalarının yani hak üzere olan peygamberlerin⁶⁷ izinden gitmesi övgüye değer bulunmuştur. Çünkü müşriklerin dinine değil, zikrettiği atalarının dinine uymuştur.⁶⁸ Allah, onun kalbine doğru yolu göstermiş, bilmediğini öğretmiş, onu hayırda yolundan gidilen bir imam ve hak yola çağırان bir davetçi kılmıştır.⁶⁹ Allah o peygamberlere Allah'a ortak koşmama yani tevhit nimetini bağışlamıştır. Lakin insanların çoğu şükür gerektiren bu nimetin değerini bilememişlerdir.⁷⁰

Hz. Yusuf da içinde yaşadığı ortamda atalara tâbi olmayı eleştirmektedir. Çünkü hüküm sadece Allah'a aittir. İnsanlardan, Kendisinden başkasına ibadet etmemelerini istemiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Hz. Yusuf'un hapishane arkadaşlarına bu doğruları anlatması Kur'an'da şöyle ifade edilir: "**Allah'ı bırakıp da o taptıklarınız, sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım isimlerden başka bir şey değildir.**"⁷¹ Yani taptıkları şeyler, ilahlık özelliği taşımayan isimlerin ötesinde bir şey değildir.⁷² Sadece bilgisizliklerini sergilemektedirler. Allah katından bir dayanakları da yoktur.⁷³ Çeşitli cahili sistemlere ve ortamlara mensup kimi insanlar, söz konusu sahte rablere, kendi kafalarından bazı isimler yamamakta, bazı sıfatlar takmakta ve de kimi özellikler yakıştırmaktadırlar. Bunların başında da bu tür sahte rablere tanınan, hüküm koyma ve otorite yetkisi gelmektedir.⁷⁴ Oysa Allah onlara ne böylesi bir otorite tanımış, ne da onların doğru olduklarına ilişkin bir delil indirmiştir.

⁶⁴ Râzî, II, 68.

⁶⁵ Yusuf 12/38.

⁶⁶ Râzî, VI, 456.

⁶⁷ Kurtubî, V/1, 167.

⁶⁸ Taberî, VII/2, 286.

⁶⁹ İbnu Kesîr, IV, 315.

⁷⁰ Kâsımî, a.g.e., IX, 3540.

⁷¹ Yusuf 12/40.

⁷² Kurtubî, V/1, 168.

⁷³ İbnu Kesîr, IV, 315.

⁷⁴ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VI, 262.

6. Hz. Musa ve Hz. Harun döneminde atacı tavrı

Hz. Musa ve Harun'un, tebliğ için gittiği Firavun ve ileri gelenlerinden aldığı itirazlardan birisi de yine o ikisinin "atalarının izinden gitmeye karşı çıkışları" konusundadır. Firavun, alaylı bir şekilde alemlerin Rabbinin ne olduğunu sorduğunda, her şeye yaratılışını veren ve yolunu gösteren Allah olduğu cevabını alınca, istihzalı bir edayla: **"Öyleyse önceki nesillerin durumu ne oluyor?" dedi. Musa şöyle dedi: 'Onun bilgisi Rabbimin katında bir kitaptadır, Rabbim ne yanılır ne de unuttur.'**"⁷⁵ Firavun'un sorusu çok kurnazca bir soruydu. O, şöyle demek istiyordu: "Eğer her şeye ayrı ayrı yaratılışını veren ve yolunu gösterenden başka rab yoksa, yüzyıllardan beri başka ilahlara tapan bizim atalarımızın hali ne olacak? Tüm bu insanlar hatalı mıydı? Hepsi azabı mı hak etti?" Böylece Firavun belki atalarına saygısızlık gösterdiğini düşündüğü Hz. Musa'ya karşı sinirini yatıştırmak istiyordu. Aynı zamanda Firavun saray adamlarını ve diğer Mısırlıları Hz. Musa'nın davetine karşı kıskırtmak istiyordu. Bu oyun, hakka davet eden herkese karşı oynanmış ve akli ermeyen kişileri kıskırtmakta her zaman etkili olmuştur.⁷⁶ Bu kurnazca oyun ileride değineceğimiz gibi Mekkeliler tarafından Peygamberimiz (s)'e karşı da oynanmıştı.

Onlar meseleye, Hz. Musa onları din ve takva yoluna çağırarak için değil de, iktidarı elerinden zorla almak için gelmiş gibi, siyasi iktidar mücadelesi açısından bakıyorlardı: **"Atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan bizi çeviresiniz ve yeryüzünün büyükleri olursunuz diye mi geldiniz? Biz size inanmıyoruz."**⁷⁷ Âyet bir gerçeği daha aydınlatıyor: Bunlar atalarının putlara ibadet edişine⁷⁸ geleneklerine, alışkanlıklarına, örf ve adetlerine öylesine bağlıydılar ki, ecdadından kendilerine kalan inanç ve geleneklere aykırı olabilecek herhangi bir şeyi, ne kadar akîl ve doyurucu olursa olsun, asla kabul etmiyorlardı.⁷⁹ Kötü şeylerle dolu olsa da, geçmişe sıkı sıkıya sarılmak ve dünyevi çıkarılara bağlılık bir toplumun maddi ve manevi güçlerini korumasına karşı en büyük engeli oluşturmaktadır. Firavun ve toplumu Musa'nın davetini kabul etmedi. Kaynağı ataları olan üzerinde buldukları dini bırakmayacaklarını söylediler. Taklide sıkıca sarıldılar. Salt ısrarcı tavırlarıyla apaçık delillere meydan okudular ve itiraz ettiler.⁸⁰

⁷⁵ Taha 20/51-52.

⁷⁶ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, III, 229.

⁷⁷ Yunus 10/78.

⁷⁸ Zemahşerî, II, 249; Kurtubî, IV/2, 274.

⁷⁹ Siddikî, Mazharuddîn, *Kuran'da Tarih Kavramı*, (çev: Süleyman Kalkan), 2. bs., Pınar Yay., İst., 1990, s. 118.

⁸⁰ Râzî, VI, 287.

Firavun kendini arındırma arzusundaysa, Hz. Musa ona dosdoğru yolu gösterme niyetindeydi⁸¹ ve o, kardeşi Hz. Harun ile birlikte, Firavun'un İsrailoğullarına yaptığı kötülükleri engellemek ve risaleti inkâr edip yüz çevirenlerin azaba uğratılacağını bildirmekle görevlendirilmişti.⁸² Ancak Hz. Musa onlara apaçık âyetleri getirince, "**Bu, olsa olsa uyduurulmuş bir sihirdir. Biz önceki atalarımızdan böylesini işitmemiştik**"⁸³ dediler. Hz. Musa'nın kendisine ibadet etmeye çağırdığı şeyi,⁸⁴ atalarının yaşadığı dönemde peygamberlik iddiasında bulunmuş bir kimseyi ya da ayetlerle rasuller göndermiş bir ilaha dair herhangi bir şey işitmediklerini ifade ettiler.⁸⁵ Bu, nübüvveti inkârla yalanlamalarına ve inatlarına dair bir ifadedir.⁸⁶ Aslında önceki peygamber olan Hz. Yusuf onlara yakın bir dönemde yaşasaydı, ona da inanmayacaklardı.

Firavun gibi insanlar, meşru gösterdikleri yaşam biçiminin tüm insanlar için genel geçer hale sokulmasını isterler. Bu tür kimseler, her şeyi sınırlandırmak, statikleştirmek ve toplumun tümünü kendi görüş çerçevesine getirmek ve toplumu kendi varlığının çerçevesinden meseleye bakmasını sağlamak gayreti içindedirler. Böylece İslâm ümmetini, mevcut konumundan daha hayırlı ve yararlı bir konuma ilerletecek değer yargılarını araştırmasına imkân tanımamış olmaktadır. Bu sebep sosyal bir sebeptir, psikolojik değil. Yani burada söz konusu edilen sebep dahili değil harici bir sebeptir.⁸⁷ Yani bireyin iç benliğine değil, sosyal şartlara, çevreye, konuma vs. bağlıdır.

Atacı tavırda ısrar eden insanların bir çelişkisi de şudur: İnsanoğlunun tevhit ile tanışması ilk insandan bu yana mevcuttur ve şirk ile karşılaşmasından daha eskidir. Buna rağmen niçin ısrarla Allah'a ortak koşan atalarına uymayı tercih ederler? Onların bu tutarsızlığı atacılıklarının aslında risalete karşı bir tür savunma mekanizması olduğunu göstermektedir.

7. Hz. İlyas ve Hz. İsa döneminde atacı tavır

İlyas peygamber⁸⁸ de kavmini tevhide çağırmıştı. Peygamber olarak Suriye'de puta tapan bir topluluğa gönderilmişti. Bugün "Balebek" şehri bu tapınmanın izlerini hâlâ taşı-

⁸¹ Naziat 79/18-19.

⁸² Taha 20/47-48.

⁸³ Kasas 28/36.

⁸⁴ Taberî, XI/2, 95.

⁸⁵ Kâsımî, a.g.e., XIII, 4706.

⁸⁶ Şihab'dan naklen bkz. A.e., XIII, 4707.

⁸⁷ Sadr, M. Bakır, *Kur'an Okulu*, (çev. Mehmet Yolcu), İst., 1987, s. 135.

⁸⁸ Hz. İlyas, İsrailoğullarından gelen bir peygamberdir. Kur'an'da biri burada diğeri de Enam 6/85'te olmak üzere iki kez anılmıştır. Günümüz araştırmaları M.Ö.875 ve 850'de yaşadığını kabul ediyorlar bkz. Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, V, 36; Kitab-ı Mukaddes'te Hz. İlyas'ın ismi "Tişbeli İlya" olarak zikredilmektedir bkz. Kitab-ı Mukaddes, II. Krallar, I/3.

maktadır.⁸⁹ Hz. İlyas, onların kendilerinin ve daha önce geçmiş babalarının Rabbi olan en güzel yaratıcıyı bırakıp da, Ba'l⁹⁰ putuna tapmalarını çirkin karşılamıştı: **"Hani o kavmine, 'Siz Allah'tan korkmaz mısınız? Yaratanların en güzeli olan, sizin de Rabbiniz, daha önceki atalarınızın da Rabbi bulunan Allah'ı bırakıp da Ba'l'e (Ba'l ismindeki puta) mi yalvarıyorsunuz?'** dedi. Fakat onlar, onu yalanladılar. Bu yüzden mutlaka (cehennemde) **hazır bulundurulacaklardır.**"⁹¹ Onlara yapılan azap vaadinin nedeni, kendilerinin ve atalarının Rabbini yalanlamalarıydı.⁹²

Hakikatin ölçüsü olarak ataların mirasını almakla din adamlarını söylediklerinin her zaman doğru olduğuna inanmak arasında büyük bir benzerlik söz konusudur. Her iki durumda da kriter hak değil kişilerdir. Bu bağlamda Hıristiyanların ve Yahudilerin alim gördükleri kimselere yaklaşımlarıyla atalar dinine bağlı olanların risalete karşı tavırları örtüşmektedir: **"Onlar, Allah'tan başka bilginlerini ve rahiplerini de kendilerine Rab edindiler, Meryem oğlu Mesih'i de. Oysa onlar bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O, müşriklerin ortak koştuğu şeylerden de münezzehtir."**⁹³ Onlar bilginleri için oruç tutmuyor, namaz kılmıyorlardı. Ancak bilginleri bir şeyi helal kıldığında kabulleniyor, Allah'ın helal kıldığı şeyi haram kıldıklarında da bunu benimsiyorlardı. İşte bu bilginleri rab edinmektir.⁹⁴ İlmî hakikatleri kabul ve alimlere itaat etmek ve saygı göstermek Allah'ın emridir. Burada eleştirilen şey, Allah için itaat ve teslimiyet değil, "min dunillah" olan, yani Allah'ın emrine ters düşen itaattir.

Kitap Ehli, bilginlerine gerçekten Rab dememişlerse bile Rab yerine koymuşlardır. Dinde hüküm koyabilme haklarının olduğuna inanmışlardır. Hele Hıristiyanlık tarihinde ruhban sınıfının kutsal tanınması ve papaların hata etmez sayılması daha fazla resmiyet kazanmış olan çok açık bir durumdur. Halbuki, ne onların (Allah evlât edindi, diyenlerin), ne de atalarının bu konuda herhangi bir bilgisi vardır. Yalandan başka bir şey söylememekte⁹⁵ ve sözleri bir bilgiye dayalı olmak bir yana büyük bir cehaletten ve atalarını taklitten kaynaklanmaktadır.⁹⁶

⁸⁹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VIII, 514.

⁹⁰ Ba'l kelimesi, Hud 11/72 ve Nur 24/31'de de geçmektedir ancak bu âyetlerde koca anlamında kullanılmıştır.

⁹¹ Saffat 37/124-126.

⁹² Kâsımî, a.g.e., XIV, 5060.

⁹³ Tevbe 9/31.

⁹⁴ Taberî, VI/2, 149.

⁹⁵ Kehf 18/5.

⁹⁶ Zemahşerî, II, 676; Kurtubî, V/2, 317.

8. Hz. Muhammed (s) döneminde atacı tavrı

Kureyş müşriklerinden putları Allah'a denk tutanlar, hak kendilerine apaçık olduğunda delile karşı bâtil olanla, hakka boyun eğmekten geri durarak şirk içinde kötü şeyleri yapmayı sürdürdüler. Atalarının ve kendilerinin inanmamalarını, putlara ve ilahlara tapmaksızın yalnızca Allah'a ibadet etmemelerini ve haram olmayan şeyleri haram kılmalarını Allah'ın dilemesine bağladılar.⁹⁷ Onlara göre Allah atalarına bir elçi gönderseydi, tavırları böyle olmayacaktı.⁹⁸ Gösterdikleri garip gerekçeyle yanlışlarını terk etmedikleri için de kendilerini mazur kabul ediyorlardı.⁹⁹ Oysa Allah çirkin şeyleri istemekten uzak olduğuna dair bilgiyi akıllara yüklemiş, indirdiği Kitap'ta da buna yer vermiştir.¹⁰⁰

Kur'an, Hz. Muhammed (s) dönemindeki atacı tavrı önceki dönemlere nispetle daha ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Bu nedenle konuyu alt başlıklar halinde incelemeyi uygun bulduk.

a. Şirk ve atacı tavrı

Kureyş yalanlama konusunda öncekileri takip etti. Yalanlamanın konusu ise Hz. Muhammed (s)'in Allah'tan başkasına kulluğu yasaklayıcı bir vahiy getirmesiydi.¹⁰¹ Onların atalarını delil olarak ortaya koydukları itirazı Kur'an-ı Kerim şöyle dile getirir: **“Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki: ‘Allah dileseydi ne biz, ne de atalarımız ortak koşardı. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık.’ Onlardan önce yalanlayanlar da böyle söylemişlerdi de sonunda azabımızı tattmışlardı. De ki: ‘Yanınızda bize çıkarıp göstereceğiniz bir bilgi mi var? Siz, sadece zanna uyuyorsunuz ve sadece saçmalyorsunuz.’**¹⁰² Şirklerini Allah'ın dilemesine bağlayan bu kimseleri, Allah yermektedir. Onları bâtil ile ilişkilendirmekte ve amacı hak olanı elde etmek olan *icthattan* uzak durdukları için kınamaktadır. Onların, bu şirk koşmalarını Allah'a bağlamaları, alay ve eğlence türünden ifadelerdir. O'nu yücelterek, O'na saygı göstererek, bilgisi olduğunu kastederek her şeyi nihai anlamda Allah'a bağlayarak söylemiş olsalardı bir kusur işlemiş olmazlardı.¹⁰³

Allah'ın, “ilham ederek onlarla küfür arasına engel koymak suretiyle onların şirk içindeki durumlarını değiştirebilmesine rağmen değiştirmemesi” şeklindeki şüphe yeni değil-

⁹⁷ Taberî, V/2, 103.

⁹⁸ Kurtubî, IV/1, 116.

⁹⁹ Râzî, V, 172-173.

¹⁰⁰ Zemahşerî, II, 74.

¹⁰¹ Taberî, V/2, 104.

¹⁰² Enam 6/148.

¹⁰³ Kurtubî, IV/1, 117. Allah'ı yüceltme amacıyla her şeyi O'na bağlamaya dair bkz. Enam 6/107, 111.

dir. Onlardan önce sapıtanlar da bu şüphe ile sapıtmuşlardı. Bu geçersiz bir delildir. Bu delil sıhhatli olsaydı, Allah onları helâk etmez, onlara şerefli elçilerini göndermez ve şirk koşanlara acı intikamını tattırmazdı.¹⁰⁴

Kur'an, bunların yalanlamalarına karşı Hz. Peygamber (s)'i üzülmemeye davet eder. İnkârları nedeniyle öncekiler yok olma azabına uğramışlardır: **“O halde sakın şunların ibadet edişlerinden şüpheye düşme. Daha önce ataları nasıl ibadet ediyor idiyseler bunlar da öyle ibadet ediyorlar. Biz de kendilerine nasiplerini elbette eksiksiz olarak öderiz.”**¹⁰⁵ Şüphe edenlere Allah putlara tapmayı emretmemiştir. Gerçekten onlar atalarının yaptığı gibi onları taklit ederek putlara tapıyorlar. Onların içinde buldukları durum hakkında ve bilgisizliklerinde babalarına tâbi olmaktan başka dayanakları yoktur. Allah bu yüzden onları, yaptıklarının tam karşılığı olarak cezalandıracak alemlerden hiçbir kimseye etmediği bir azap ile onların kâfir olanlarını cezalandıracaktır.¹⁰⁶

Onların şirk içindeki durumları ile atalarınıninki arasında bir fark yoktur. Atalarına azap olarak neyin indiği Hz. Muhammed (s)'e bilgi olarak ulaşmıştır. Muhakkak onlara da benzeri inecektir. Atalarına verildiği gibi bunlara da azaptan payları verilecektir.¹⁰⁷ Bu âyette Hz. Peygamber (s)'e bir teselli ve onlara da azap sözü vardır. Şirk koşma konusunda onlar öncekilere denktir. Onları babalarının başına geldiği gibi azap beklemektedir.¹⁰⁸

Onlar atalarının dininin hak olduğunu ve Rasul'ün getirdiğinin bâtil olduğunu söylüyor, Kur'an'ı uydurma ve sihir olarak kabul ediyorlardı.¹⁰⁹ **“Karşılarında açık deliller halinde âyetlerimiz okunduğu zaman o zalimler: ‘Bu, başka değil, sırf sizi atalarınızın taptığı tanrılardan men etmek isteyen bir adam.’ dediler. Ve ‘Bu (Kur'an), sırf uydurulmuş bir iftira.’ dediler. O kâfirler, hak kendilerine geldiği zaman: ‘Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değil.’ dediler.”**¹¹⁰ Âyet inançlarının yanlışlığını ve inatlarının artışı gösteriyor. İbadet edilecek varlıklar olmayan melekler,¹¹¹ onların ibadet ettikleri en yüce varlıklardı. Halbuki onlar diğer varlıklar gibi ahiret gününde fayda veya zarar vermekten uzaktırlar.¹¹²

¹⁰⁴ İbnu Kesîr, III, 352.

¹⁰⁵ Hud 11/109.

¹⁰⁶ İbnu Kesîr, IV, 282.

¹⁰⁷ Zemaşşerî, II, 415; Âyette geçen **نَسِيبُهُنَّ** (nasipleri) ifadesini Ebu'l-Aliye, *rızık*, İbnu Abbas “hayır ve şerde kendilerine vaat edilen şey” ve İbnu Zeyd de *azap* olarak anlamıştır bkz. Kurtubî, V/1, 91.

¹⁰⁸ Kâsımî, a.g.e., IX, 3488.

¹⁰⁹ İbnu Kesîr, VI, 512.

¹¹⁰ Sebe 34/43.

¹¹¹ Sebe 34/41.

¹¹² Sebe 34/42.

Atacı tavır sahiplerine Kur'an-ı Kerim okunduğunda, Hz. Muhammed (s)'in amacının, onları atalarının ibadet ettiği ilahlara tapmaktan alıkoymak¹¹³ ve dinlerini değiştirmek olduğunu söylüyorlardı.¹¹⁴ Muhakkak onlar Allah katından feci bir azabı hak ediyorlardı.¹¹⁵ Peygamber onlara tevhitte bahsedip, Allah'ın âyetlerini okurken onlar apaçık delile taklit ile karşı koyup¹¹⁶ inkâra yöneldiler.

b. Kadercilik ve atacı tavır

Ataların yolunu kutsayan müşriklerin ahlakî olmayan tavırlarından birisi de bu yanlışlarını Allah'a nispet etmeleridir. Halbuki yanlarında açıklayacakları bir bilgi yoktur ve zanna tâbi olup yalan söylemektedirler: **“Onlar bir kötülük (fahişe) yaptıkları zaman: “Babalarımızı bu yolda bulduk, bunu bize Allah emretti.” derler. De ki: “Allah kötülüğü emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”**¹¹⁷ Âyetin orijinalinde geçen *fahişe*, büyük günahları içine alan bir terimdir. Bu eylemleri bu insanların kötülük olarak kabul ettikleri, sonra da Allah'ın onları emrettiğini sandıkları zannedilmemelidir çünkü bunu akıl kabul etmez. Bu eylemler özünde kötüdür. O topluluk yaptıklarının, Allah'ın emrettiğine itaat olduğuna inanıyordu.¹¹⁸ Onlara göre, Allah yaptıklarını hoş görseydi, onları ondan alıkoyardı. İddia ettikleri konuda Allah'ın onlara bir şey emrettiğine dair bir delilleri yoktur. Bu âyet de taklidin ve cehaletlerinin çokluğunun yerilmesine bir örnektir.¹¹⁹ Çirkin bir davranışta bulduklarında özür olarak atalarının bunu yaptığını, kendilerinin de Allah'ın emrettiği bu şey konusunda atalarının izinden gittiklerini ileri sürüyorlardı. Bu sözleri batıldır. Birisi taklittir ki ilme giden bir yol değildir. İkincisi de Allah'a iftiradır.¹²⁰

Allah'ın şeytanı kendilerine dost kıldığı inanmayanlar Allah'ın evini çıplak tavaf ederek çirkin bir şey yaptıklarında bu eylemleri nedeniyle kınandılar. Dediler ki: “Atalarımızın yaptığını yapıyoruz. Onların sünnetine uyuyoruz. Allah'a yemin olsun ki bununla emrolunduk. Onun emrine tâbi oluyoruz.” Halbuki Allah çirkin işleri emretmez, insanlardan çirkin eylemler yapmalarını beklemez. Allah'ın çıplak tavafi emrettiğine dair bir bilgileri yoktur.¹²¹

¹¹³ Kurtubî, VII/2, 278.

¹¹⁴ Taberî, XII/1, 124.

¹¹⁵ İbnu Kesîr, VI, 511.

¹¹⁶ Râzî, IX, 213.

¹¹⁷ Araf 7/28.

¹¹⁸ Râzî, V, 225.

¹¹⁹ Kurtubî, IV/1, 168.

¹²⁰ Zemahşerî, II, 95.

¹²¹ Taberî, V/2, 203.

Atalarının ve kendilerinin sapkınlıklarını Allah'a bağlamaları, yeni bir tavır değildir çünkü onlardan öncekiler de öyle yapmıştı: **"Allah'a ortak koşanlar dediler ki: 'Allah dileseydi, ne biz, ne atalarımız O'ndan başka bir şeye tapardık ve O'nun emri dışında bir şeyi haram kılardık.' Kendilerinden öncekiler de böyle yaptılar. Buna karşı peygamberlerin vazifesi, ancak açık-seçik bir tebliğden ibarettir."**¹²² Allah müşriklerin kaderi delil göstererek özür beyan etmelerini anlatıyor. Bunu yaparlarken de rasulü ve risaleti inkâr ediyorlar.¹²³ Onlara göre ataların tecrübesi, her şeyin kendisiyle ölçüldüğü bir norm olarak ifade edilmektedir. Atalarının zamanında bir şey olmamışsa, bu şimdi de olmaz; o zaman olmuşsa şimdi de olabilir.¹²⁴ Kaderi delil getirmek, yaptıkları ve terk ettikleri şeyler konusunda bir bilgisi olmayan cahiliye mensuplarının söylemidir¹²⁵ ve **"Beni azdırmama karşılık, and içerim ki, ben de onlar(ı saptırmak) için senin doğru yolunun üstüne oturacağım."**¹²⁶ diyerek sapkınlığını Allah'a bağlayan şeytanın tavrından farksızdır. Burada peygamber muhaliflerinin, insanlara kendi iradelerine göre seçim yapmakta hür olmadıklarını ifade ettiklerini görüyoruz. Bu inanış, sosyologların da belirttiği gibi her zaman statükodan çıkarı olanların işine gelir. Onlar mevcut durumdan herhangi bir değişiklik olmasını istemezler. Bazı durumlarda da atalarının geleneğini takip etmek üzerinde duruyorlar ve geçmişi bir tür kutsal ve taklide layık bir şey olarak görüyorlar.¹²⁷

Bu sözlerini alay etmek için söylüyorlardı. İnanarak söyleselerdi, mümin olurlardı. Bu tür yalanlamanın ve alayın benzerini öncekiler de peygamberlerine yapmışlardı, onlar yok edildiler. Hz. Peygamber (s)'e düşen ise tebliğdi. Çünkü doğru yolu bulabilmek Allah'ın isteğine bağlıdır.¹²⁸ Müşrikler içinde buldukları şirkte aldanmakta ve kaderi delil getirerek özür beyan etmektedirler. Halbuki onlar, Allah kendilerine bu hususta bir hüküm indirmemişken bunları kendileri uydurmuşlardır.¹²⁹ Onlar şöyle demek istiyorlar: "Allah yaptıklarımızdan hoşlanmasaydı, üzerimize indireceği bir ceza ile belli eder ve bunları yapmanıza izin vermezdi." Halbuki Allah her ümmete, **"Allah'a ibadet edin, putlardan kaçının."**¹³⁰ diye elçi göndermişken şirk koşmak Allah'ın dilemesine nasıl bağlanabilir?¹³¹ Allah'a ortak koşan ve puta tapanlar, kaderi delil getirerek şirk koşmalarını mazur göster-

¹²² Nahl 16/35.

¹²³ Kâsımî, a.g.e., X, 3801.

¹²⁴ Watt, Montgomery W., *Hz. Muhammed'in Mekkesi*, (çev: Mehmet Akif Ersin), Bilgi Vakfı Yay., Ank., 1988, s. 45.

¹²⁵ Kâsımî, a.g.e., X, 3804.

¹²⁶ Araf 7/16.

¹²⁷ Mutahhari, Murtaza, *Tarih ve Toplum*, (çev: Cengiz Şişman), İst., 1989, s. 134.

¹²⁸ Zeccac'tan naklen bkz. Kurtubî, V/2, 93.

¹²⁹ İbnu Kesîr, IV, 488.

¹³⁰ Nahl 16/36.

¹³¹ İbnu Kesîr, IV, 489.

meye çalıştılar. “Biz putlara Allah onlara ibadetimizden razı olduğu için tapıyoruz.” diyorlardı. Bunlar kendilerinden önceki toplumların sünnetini sürdürdüler. Peygamberleri yalanlama ve sapıklıkta atalarının fiillerine uyma konusunda onların yolunu izlediler.¹³²

“Allah’tan başkasına ibadet ve vahye rağmen haramlar olduğunu ileri sürme” şeklindeki davranış ve tutumda, peygamberleri ve getirdikleri vahyi yalanlama vardır. İddia sahiplerinin de delilleri yoktur. Bu kaderci yaklaşım insanoğlunun fitratında sahih bir gerekçe olarak mevcut değildir.¹³³ Yukarıdaki ayetteki ifade, nankörlüklerini, inatlarını, Allah’a ortak koşmalarını, delillerin ortaya çıkmasından sonra Allah’ın birliğini ve dirilişi inkârlarını ve çabucak vuku bulmasını istemelerini, Hz. Peygamber (s)’i yalanlamalarını, hakkı kabule yanaşmamada kibirli davranmalarını sayıp döken bir ifadedir. Onlardan öncekiler de şirk koştular ve Allah’ın helal kıldığını haram kıldılar.¹³⁴ Allah’a ortak koşan ve O’ndan başka putlara ibadet edenler: “Biz bu putlara Allah onlara ibadetimizden razı olduğu için ibadet ediyoruz. *Sevaib*¹³⁵ ve *behaire*¹³⁶ dair haram kılmalarımızı ve atalarımızın haram kılmasını dilediği için haram kılıyoruz.” demek istiyorlardı. Halbuki Allah’ın bazı kötülüklerin yapılmasına bu dünyada olmak kaydıyla izin vermesi, o işin doğruluğunu veya mukadder olduğunu göstermez.¹³⁷ Bunların, sünnetlerini takip ettikleri önceki toplumlar da böyle yapmıştı. Bunlar da onların sözlerinin benzerini söylediler. Rasulü yalanlama ve sapkın atalarının fiillerine tâbi olmada onların yolunu tuttular. Onlar çoğu şer olan atalarının yoluna uymaktan memnun olduğundan ruhen ölü kimseler olduklarını söyleyebiliriz.¹³⁸

c. Gelenekçilik ve atacı tavır

Putlar aslında insanların ve atalarının taktıkları isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Putlara ibadet edenler ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uymaktadırlar: “O (putlar) hiçbir şey değil, sırf sizin ve babalarınızın taktığı (boş) isimlerdir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmedir. Onlar yalnız zanna ve nefislerin sevdasına uyuyorlar. Halbuki onlara Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir.”¹³⁹ Peygamber (s) dönemindeki inkârcıların kendilerinden önce bâtil yola sapan babaları hakkındaki hüsnü zanlarından başka dayanakları yoktu. Onlar atalarına tazimde

¹³² Meraği, a.g.e., XIV, 79.

¹³³ Kâsımî, a.g.e., X, 3805.

¹³⁴ Zemaşerî, II, 580.

¹³⁵ İlahlar için serbest bırakılan, üzerine yük vurulmayan develer.

¹³⁶ Sütü putlara vakfedilen deve.

¹³⁷ Mevdudî, Ebu’l A’lâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi*, (çev. Ahmet Asrar), 3. bs., Pınar Yay., İst., 1992, II, 32.

¹³⁸ Ali, a.g.e., 1085.

¹³⁹ Necm 53/23.

bulunma ve rehber edinme hususunda nefislerinin arzu ettiğinden başkasına da uymuyorlardı.¹⁴⁰ Lat, Menat, Uzza gibi taktıkları isimler onların ve atalarının isimlendirmesiydi. Allah bu konuda bir şey indirmemişti. Bu müşrikler ilahları konusunda sadece zanna uyuyorlardı. Allah'tan gelen vahye de haber getiren rasule de uymadılar. Nefislerine uydularından ya da Allah'ı inkârda kendileri gibi olan atalarından esinlenerek böyle yaptılar.¹⁴¹ Onları sadece zanna uymaları itikatta taklidin batılığını gösterir.¹⁴² Düşünmeden hareket etmeleri onları dosdoğru yoldan uzaklaştırmıştır.

Hz. Peygamber (s) ise onları Allah'ın sözüne davet etti ama onlar atalarının sözünü önemsiyorlardı.¹⁴³ “Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun.' dense, ‘Hayır, babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız.’ derler. Şeytan onları alevli ateşin azabına çağırmış olsa da mı?”¹⁴⁴ Âyette taklit eğiliminin ve uygulamasının kesin bir şekilde mahkum edilmesi söz konusudur.¹⁴⁵ İnkârcılar şeytanın azaba neden olan inanışlara ve uygulamalara çağırıyor oluşuna dair ihtimali göz ardı etmektedirler.¹⁴⁶ Ayrıca âyet, inanmayan Arapların, anne ve babalarının geleneklerine şiddetle bağlı olduklarına, onu mukaddes saydıklarına ve onu terk etmeye çağırılmayı bidat olarak gördüklerine ve düşmanca karşıladıklarına delildir.

Onlara, “Helal ve haramı apaçık ifade eden Kitab'a gelin.” denilmektedir. Bu Kitap, onların gerçeğe uygun bir tavır almaları, helal ve haramı ayırt etmeleri ve sapıklıkları nedeniyle Allah'a iftira eden önceki nesilleri terk etmeleri için gönderilmişti.¹⁴⁷ Böyle davranmakla onlar atalarının hiçbir şey bilmeyen ve yanlış iz üzerinde giden insanlar olmaları ihtimalini göz ardı ediyorlardı.

Nebevi davetin karşısında şiddetli tavır koymalarının önemli bir nedeni de, bu davetin, geleneklerinin çoğunu yıkmasıydı. Bu taassubi durum, bütün insanlar arasında ortak bir noktadır.¹⁴⁸ Babaları ve anneleri taklide tutunmak, hiçbir ilme, hakka ve mantığa dayanmaz. Onların babalarını ve dedelerini taklitten başka içinde buldukları şirk hususunda herhangi bir dayanakları yoktu. Onlar babalarının ve dedelerinin bir ümmet yani din¹⁴⁹ üzerine olduklarını zannederek onları taklit etmekteydiler: “Hayır, onlar sadece, ‘Biz ba-

¹⁴⁰ İbnu Kesîr, VII, 433.

¹⁴¹ Taberî, XIII/2, 81-82.

¹⁴² Suyuti'den naklen bkz. Kâsımî, a.g.e., XV, 5577.

¹⁴³ Râzî, IX, 125.

¹⁴⁴ Lokman 31/21.

¹⁴⁵ Esed, a.g.e., s. 838.

¹⁴⁶ Kâsımî, a.g.e., XIII, 4804.

¹⁴⁷ A.e., VI, 2188-2189.

¹⁴⁸ Derveze, İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, (çev. Vahdettin İnce ve diğerleri), 7 c., Ekin Yay., İst., 1997, III, 173.

¹⁴⁹ Ümmetten kasıt dindir. “Doğrusu bu sizin ümmetiniz (tevhit dini olan Müslümanlık), bir tek ümmettir (bir tek din olarak sizin dininizdir). Ben de sizin Rabbinizim. O halde bana kulluk edin.” Enbiya 21/92; Katade ve Atiye de ümmet kelimesini *din* olarak anlamış, Ahfeş ise “yön” anlamında olduğunu söylemiştir bkz. Kurtubî, VIII/2, 69-70.

balaramızı bu (ümme) din üzerinde bulduk, biz de onların izinde gidiyoruz.’ dedi-ler.”¹⁵⁰ “Biz de onların izinde gidiyoruz.” şeklindeki sözleri kanatsız iddialarındandır. Daha sonra Allah, peygamberleri yalanlayan geçmiş ümmetlerin de benzer şeyler söylediklerini beyan etmektedir.¹⁵¹ Kalpleri zaten birbirine benzemektedir.¹⁵² Allah delilsiz, hüccetsiz ve burhansız olarak Allah’tan başkasına ibadetlerinde müşrikleri inkârla şöyle buyuruyor: **“Yoksa biz onlara bir delil indirmişiz de O’na ortak koşmalarını o mu söylüyor?”¹⁵³ Onların kendileri kadar cahil olan atalarını taklidin ötesinde bir delilleri yoktur.¹⁵⁴ Allah da yalanlayanlardan intikam almıştır.¹⁵⁵**

Rasulullah (s), Ehl-i Kitap’tan Yahudi olanları İslâm’a davet etmiş, onları Allah’ın cezası ve öfkesiyle uyarmış,¹⁵⁶ Allah’ın, Rasul’üne indirdiği Kitap’taki emirlerine uymaya ve O’nun helalini helal, haramını haram kabul etmeye davet etmiş,¹⁵⁷ ama onlar: **“Hayır, atalarımızı yapar bulduğumuz şeye uyarız.”**¹⁵⁸ demişlerdi. Onlardan şeytanın adımlarını izlememeleri istenmesine rağmen hakka boyun eğmediler ve büyüklendiler.¹⁵⁹ Atalarının helal ve haram kılma şekillerine uydular. Halbuki inanmayan ataları Allah’ın, emir ve yasaklarından bir şeyi yerine getirmiyorlardı. Buna rağmen onlar atalarının yolunu sürdürüyor, yaptıklarını yapıyor, din konusunda onları taklit ediyorlardı ama doğruluk yolunu tutmuyorlardı. Oysa ataları Allah’ın emrini yerine getirmez, hak olanı elde edemez ve doğruluğu idrak edemezken, hâlâ onların yoluna uymalarının ve Rablerinin emrettiğini terk etmelerinin hiçbir makul izahı yoktu.¹⁶⁰

Ne yazık ki onlar öncekileri kendilerinden daha hayırlı ve bilgi sahibi görüyorlardı.¹⁶¹ Müşriklerin “atalarını yapar buldukları uygulama” putlara tapmak¹⁶² olabildiği gibi Arapların sevaib ve *vasile*¹⁶³ gibi yenilmesinde bir haramlık söz konusu olmayan hayvanları kendilerine haram kılmada atalarına tâbi olarak sergiledikleri cehalet de olabilir. Allah’ın Rasulü’ne indirdiğini ve dinde ona emrettiğini terk ediyorlardı.¹⁶⁴ Onar cahil, akılsızca

¹⁵⁰ Zuhuf 43/22.

¹⁵¹ Zuhuf 43/23.

¹⁵² İbnu Kesîr, VII, 211.

¹⁵³ Rum 30/35.

¹⁵⁴ Kâsımî, a.g.e., XIV, 5266.

¹⁵⁵ Atalarının izinden giderek inkârı seçenlerin akıbetini Allah şöyle bildirir: “Biz de onlardan intikam aldık. Bak peygamberleri yalanlayanların sonu nasıl oldu!” Zuhuf 43/25.

¹⁵⁶ Taberî, II, 107.

¹⁵⁷ A.e., II, 108.

¹⁵⁸ Bakara 2/170.

¹⁵⁹ Taberî, II, 108.

¹⁶⁰ A.e., II, 109.

¹⁶¹ Zemahşerî, I, 211; Kurtubî, I/2, 198.

¹⁶² Kâsımî, a.g.e., III, 372.

¹⁶³ Biri erkek biri dişi ikiz doğuran ve kesilmekten kurtulan hayvan.

¹⁶⁴ Kurtubî, I/2, 198.

davranan ve doğru yolu da tutturamamış olan atalarına tâbi olmakla tutarlı bir tavır göstermekten uzaklaşıyorlardı.¹⁶⁵

Allah onların apaçık delillere tâbi olmalarını istiyordu fakat onlar delillere değil, atalarına tâbi olduklarını söylediler. Delile taklit ile karşı çıktılar.¹⁶⁶ Taklitçi kimselerden daha sapkıncıdır. Zira düşünmeyen insanı doğru bir şeye ikna etmek mümkün değildir. Ön yargıları, değer olarak kabul etmek doğruları kavramayı engeller. Taklit eden kimse tüm işini, “nasıl dilerse öyle yapsın” diye baktığı, kendisini yöneten kimseye bırakır.¹⁶⁷ Taklidin caiz olması için taklit edilen şeyin hak olduğunu bilmek gerekir. Öncekilerin doğru yolda olduğu bir delil ile biliniyorsa o zaman ona tâbi olmak gerekir. İlimi, delil ile talep etmek gerekir, taklit ile değil.¹⁶⁸

Günahlarını Allah’a atfetmeleri konusunda peygambere düşen, ancak risaleti tebliğ etmek, küfrün karşılığında incek azabı apaçık tebliğ etmek¹⁶⁹ ve onları, atalarının önceki peygamberler tarafından uyarıldığı gibi uyarmaktır.¹⁷⁰ **“Babaları korkutulmuş ve kendileri de gafil olan bir kavmi, çok güçlü ve çok merhametli olan Allah’ın indirdiği (Kur’an) ile korkutasın.”**¹⁷¹ Peygamberlerin haberleri Araplara tevatürle ulaşmıştı. Fakat onlar habersiz gibi davranmışlar, yüz çevirmiş ve unutmışlardı. Onlar Allah’ın azabından habersizdiler.¹⁷²

İnkârcılar, vahye uymaktansa atalarına tâbi olmayı tercih etmektedirler. Halbuki Allah’tan başka ilah yoktur. O hem yaşatır, hem öldürür. O hem onların Rabbi, hem de onlardan önceki atalarının da Rabbidir.¹⁷³ Gerçek ibadete layık olan Allah’tır ve onlar Allah’ı tek bir mabud edinmemekle bu gerçeği değiştiremezler. Atalarının bu sapık tutumları onlar için de bir delil olamaz. Zira yapmaları gereken şey sadece, onların da atalarının da Rabbi olan Allah’a kulluk etmektir. Dolayısıyla, onlar bu sapık yola girdiler diye, onlara tâbi olanların aynı yola girmemeleri ama sadece bilerek Allah’a kulluk etmeleri gerekir. Azaptan beri olmak istiyorlarsa Muhammed’i inkârdan sakınmalıdırlar.¹⁷⁴

¹⁶⁵ Kâsımî, a.g.e., III, 374.

¹⁶⁶ Râzî, II, 188.

¹⁶⁷ Kurtubî, I/2, 199.

¹⁶⁸ Kâsımî, a.g.e., III, 373.

¹⁶⁹ Taberî, VIII/2, 137.

¹⁷⁰ İbnu Abbas, İkrime ve Katade bkz. Kurtubî, VIII/1, 8.

¹⁷¹ Yasin 36/6. Âyetin grameri “Babaları korkutulmamış ve...” şeklinde tercüme de uygundur. Bu durumda âyet, doğru ahlaki değerlerden uzaklaşmış olan halkın devraldığı etik mirasın çürümüşlüğüne göstermiş olur bkz. Esed, a.g.e., s. 897.

¹⁷² Kurtubî, VIII/1, 8-9.

¹⁷³ Duhan 44/8.

¹⁷⁴ Kurtubî, VIII/2, 120.

İnanmayanlar aklî bir yol ya da nakli bir delil ile ispat yolunu tutmazlar. Tersine salt atalarının ve önceden yaşamış olanların izinden giderler. Halbuki taklit ile görüş belirtmek geçersizdir.¹⁷⁵ Taklide çağırın ve taklit eden kimse dünyanın güzelliklerinden faydalanmayı, tembelliği bâtil şeyleri sever. Düşünme ve çıkarsamadan da nefret eder.

Kur'an-ı Kerim'in tenkit ettiği şey, Allah'a ve Rasulüne itaate çağrıldıkları vakit insanların, "**Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize yeter.**"¹⁷⁶ demeleridir. Haram kılma konusunda Allah'a atfettikleri sözlerin yalan oluşu ortaya çıksın diye, Allah'ın indirdiğine, Kitabı'nın âyetlerine ve Rasulü'ne davet ediliyorlar ama bu çağrıya kulak verecekleri yerde, "Atalarımız böyle yapıyorlardı. Biz onlara tâbi oluyoruz. Onlar bizim önderlerimizdir. Onlardan aldıklarımızla yetiniriz. Haram ve helal konusunda onların uygulamalarından memnunuz."¹⁷⁷ diyorlardı.

Halbuki *sadece*, doğru yolda olan bilgili bir kimseyi taklit, doğru yolda olduğu delil ile biliniyorsa makul bir davranıştır.¹⁷⁸ Onlar Allah'ın dinine ve şeriatına çağrıldıklarında Allah'ın vacip kıldığını yerine getirmeye ve haram kıldığından kaçınmaya davet edildiklerinde atalarını üzerinde buldukları yolları yeterli görürlerdi. Ya onlar hakikati anlamıyor, bilmiyor ve doğru yola gitmiyor idiyseleler? Hâlâ onların peşinden nasıl gidebilirler?¹⁷⁹

Bazı toplumlarda dini emir ve tebliğ zamanla yanlış algılanır, bunlar üzerinde buldukları çizgiden sapmalara uğrar ve bu sapmış şekilleriyle toplumun geleneği halini alırlar. Sahihlikten uzaklaşmış düşünce ve uygulamaları esas alan toplumlar, katı gelenekçi bir tavır sergilerler. Mevcut statüyü hem din adına ve hem de gelenek adına savunurlar.¹⁸⁰ Hatta o toplumun mensup olduğu din mücedditleri bu toplumlar tarafından dışlanır ve dini yıkmakla, bidatçi olmakla suçlanırlar.

d. Ahireti inkâr ve atacı tavır

Atacı tavır sahiplerinin bir özelliği de ahireti inkâr etmeleridir. Müşrik Araplar diyorlardı ki: "Bir defa öleceğiz ve bunun ötesi yoktur. Ölümünden sonra dirilmek, mahşer gününde toplanmak yoktur."¹⁸¹ Buna söz verilen dirilme ve mahşerde toplanma vaadini geride bırakan anlamında "ilk" ölüm diyorlardı. İlk ölümden sonra her şeyin bittiğine delil olarak, ölüp giden atalarından hiç kimsenin geri dönmemiş olmasını, hiç kimsenin tekrar dirilme-

¹⁷⁵ Râzî, IX, 628.

¹⁷⁶ Maide 5/104.

¹⁷⁷ Taberî, V/1, 127.

¹⁷⁸ Zemahşerî, I, 671; Râzî, IV, 448.

¹⁷⁹ İbnu Kesîr, III, 207.

¹⁸⁰ Şimşek, M. Sait, *Kuran Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yay., İst., 1993, s. 87.

¹⁸¹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, IX, 165.

miş olmasını ileri sürüyorlardı: “Eğer doğru söyleyen kimselerseniz babalarımızı bize getirin.”¹⁸² Dirilmeyi inkâr konusunda atalarının diriltilmesi isteği, onların bâtil bir delili ve fasit bir şüphesidir. Çünkü yeniden diriltirme bu dünya hayatında değil, bu dünya yurdunun sona ermesinden sonra kıyamet günündedir.¹⁸³ Onlara göre, atalarının öteki dünyaya inanmadıkları gerçeği onlar için bugüne kadar hiç kimsenin hayata geri dönüp yeniden dirilme hakikatini teyit etmediği gerçeği kadar etkili ve ikna edici bir delildir.¹⁸⁴

Yalanlayan müşriklere Allah’ın insanları ölümünün ardından dirilteceği, kıyamet günü ödül ve ceza için onları toplayacağına dair âyetler okunduğunda,¹⁸⁵ “Atalarımızı diriltip getirin.”¹⁸⁶ demekten başka söyleyecek hiçbir delili yoktu. Onlar bu taleplerinin hüccet olduğunu sanıyorlardı.¹⁸⁷ Bunların kavrama yetenekleri –kendi tercihlerine uygun olarak– Allah’ın hikmetini ve yeniden diriltmeye olan gücünü anlayacak düzeyde değildi. Buna rağmen ölümden sonra dirilişi ve yapılanların karşılık görmesini alaya almaları¹⁸⁸ ne tuhaf-tır: “Hayır, öncekilerin söylediklerinin benzerini söylediler. Dediler ki: “Sahi biz, ölüp de bir toprak ve kemik yığını haline gelmişken, mutlaka yeniden diriltileceğiz öyle mi?”¹⁸⁹ Kendilerinden öncekilerle benzeşmeleri açık delillere rağmen dirilişi inkâr konusundaki sözleri açınsındandır. Onların ölümden sonraki hayatı inkârları, Allah’ın güç ve hikmetinin inkârını da beraberinde getiriyordu.¹⁹⁰ Ayrıca bu âyet, taklit yoluyla elde edilen bir fikrin yanlışlığına da delalet eder.¹⁹¹

e. Sapkınlık ve atacı tavır

Sapkınlık Toplumların da, fertlerin de dinamik bir yapıya kavuşmaları, kör taklitçilikten kurtulmalarıyla mümkündür. Geleneklere körü körüne bağlılık, toplumların/fertlerin değişime uğramalarında önemli bir engeldir. Bu gibi kimseler, peygamberin kendilerine tebliği ettiklerini değerlendirecekleri yerde, üzerinde buldukları, inanç ve prensiplere uymadığı gerekçesiyle reddederler. Onların bu tavırları, meseleleri akli değerlendirmeye tâbi tutmamaları sebebiyledir.

¹⁸² Duhan 44/36.

¹⁸³ İbnu Kesîr, VII, 242.

¹⁸⁴ Esed, a.g.e., s. 1014.

¹⁸⁵ Taberî, XIII/1, 199.

¹⁸⁶ Casiye 45/25.

¹⁸⁷ Râzî, IX, 679.

¹⁸⁸ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VII, 424.

¹⁸⁹ Müminun 23/81-82.

¹⁹⁰ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, III, 391.

¹⁹¹ Râzî, VIII, 289.

Kurtulanlardan olmak isteyenler ise cennet nimetleri için gayret göstermelidir. Yoksa onları cehennemdeki zakkum ağacı beklemektedir: **“Çünkü onlar, atalarını sapıklıkta buldular. Şimdi de kendileri onların izlerinde koşturuyorlar. Andolsun ki, onlardan öncekilerin çoğu sapıklıkta idi.”**¹⁹² Onların azaba uğrama nedeni, babalarını sapıklık üzere bulup delilsiz ve burhansız olarak sadece babalarını o halde bulduklarından dolayı onlara sapıklıklarında uymuş olmaları,¹⁹³ onların sapkınlıklarının izinden gitmeleri ve delili esas almamalarıydı.¹⁹⁴ Atalarını bu şekilde buldular ve onları taklit ettiler.¹⁹⁵ Onlar düşünmeksizin ve araştırmaksızın bu yolu izliyorlardı.¹⁹⁶ Taklidi yeren Kur'an'da başka âyet olmasaydı bu âyet yeterli olurdu.¹⁹⁷ Bu âyetin siyakında, kişinin yanlış yoldaki atalarının saçma inanç, değer ve geleneklerini körü körüne taklit etmesi, aklın ve ilahi vahyin sunduğu hakikatin bütün kanıtlarını göz ardı etmesi azabın temel sebebi olarak gösterilmektedir.¹⁹⁸

Bu tür insanlar, peygamberlere atalarının tapmış oldukları şeylerden döndürmeye çalışıyorlar diye itiraz ederler. Halbuki Allah onları, günahlarını bağışlamak için çağırıyor ve belirlenmiş bir süreye kadar onlara müsaade ediyor. Ama onlar: **“Siz sadece bizim gibi bir insansınız, bizi babalarımızın taptıklarından alkoymak istiyorsunuz. O halde bize apaçık bir delil getirin”**¹⁹⁹ diyorlar. Onlara göre peygamberler sözleriyle onları atalarının taptığı putlara²⁰⁰ ibadet etmekten uzaklaştırmaya çalışıyordu.²⁰¹ Taklit yolunu benimsemeleri putlara ibadet etmede birleşen ataları, alimleri ve büyüklerinin izinden gitmeleridir. Onlar peygamberler ile ilgili olarak diyorlardı ki: **“Çoğunluğu oluşturan ve kuvvetli düşüncelere sahip olan öncekiler bu dinin bâtil oluşunu bilemediler de bu bir tek kişi mi onun geçersiz olduğuna karar verecek?”** Halk belki de bu konuda bir söylem daha geliştirdi: **“Bir alim öncekilerin bir kısmın sözünün zayıflığını açıkça ifade ettiğinde, öncekiler burada olsaydı, sözünün doğru olup olmadığı ortaya çıkardı.”** Yani mümkün olmayan bir şeyi delil olarak getirmeye kalktılar. Bu sözü ahmaklar, kurnazlar ve inanmayanlar zikreder.²⁰²

---

¹⁹² Saffat 37/69-71.

¹⁹³ İbnu Kesîr, VII, 18.

¹⁹⁴ Zemahşerî, IV, 45.

¹⁹⁵ Kurtubî, VIII/1, 70.

¹⁹⁶ Kâsımî, a.g.e., XIV, 5043.

¹⁹⁷ Râzî, IX, 338.

¹⁹⁸ Esed, a.g.e., s. 914.

¹⁹⁹ İbrahim 14/10.

²⁰⁰ Kurtubî, V/1, 303.

²⁰¹ Taberî, VIII/1, 249.

²⁰² Râzî, VII, 73.

Hidayeti bırakıp sapıklığı tercih edenler bedel olarak da azabı satın almış kimselerdir. Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar!²⁰³ Halbuki el açıp yalvarmaya lâıyk olan ancak Allah'tır. O'nun dışında dua ettikleri putlar onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki suyu ağzına götürmedikçe su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.²⁰⁴

f. İleri gelenler ve atacılık

Toplumların ileri gelenleri, onlara gönderilen uyarıcı babalarının üzerinde buldukları dinden daha doğrusunu getirmiş olsa da, **“Gerçekten biz sizin tebliğ için gönderildiğiniz şeyi tanımıyoruz.”**²⁰⁵ diyerek elçileri yalanlayan önceki ümmetlerin dediği gibi bir söylem kullanmaktadırlar. Peygamber hak üzere gelmiş ve onlara doğruluk yolu göstermiş olsa da onlar açısından durum değişmemektedir.²⁰⁶

Bu müşriklerin taklidi delil getirerek kendilerini savundukları gibi Allah'ı inkâr eden öncekiler de öyle yapmıştı.²⁰⁷ Allah hakikat inkârcılarının bu tavırlarını ne akıllarıyla ne de vahyedilmiş bir metnin açık otoritesine dayanarak oluşturduklarını aksine yalnızca atalarının ve kendilerinden önce gelip geçmiş olanların görüşlerini körü körüne taklit etmekle yetindiklerini açıklığa kavuşturmuştur. Allah bütün bunları itham edici ve aşağılayıcı bir dille işlemiştir.²⁰⁸ Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **“İşte böyle, senden önce de hangi memlekete uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın varlıkları (mutref), ‘Babalarımızı bir yol üzerinde bulduk, biz de izlerine uyarız.’ dediler.”**²⁰⁹ Mutrefler nimetin kendilerini şükürden uzaklaştırdığı, şehveti, eğlenceyi seven, hakkı elde etmek zorluğunu yüklenmekten nefret eden kimselerdir. Demek ki tüm afetlerin başı dünya sevgisi, bedensel hazlar; tüm hayırların başı ise Allah ve ahiret yurdu sevgisidir. Âyette rasule teselli ve bu açıdan taklidin kadım bir sapkınlık olduğuna işaret vardır. Atalarına tâbi olan kesim olarak sadece mutreflerden bahsedilmesi, nimetlerin onları taklit üzerine düşünmekten alıkoymasına işarettir.²¹⁰ Peygamberin toplumunun müşrik olanları, öncekilerin yöntemini ve yolunu benimseyerek, fiillerini taklit ederek ve taptıklarına taparak Allah'a şirk koşmada kar-

²⁰³ Bakara 2/175.

²⁰⁴ Rad 13/14.

²⁰⁵ Zuhruf 43/24.

²⁰⁶ Taberî, XIII/1, 79.

²⁰⁷ A.e., XIV, 5266.

²⁰⁸ Esed, a.g.e., s. 1000-1001.

²⁰⁹ Zuhruf 43/23.

²¹⁰ Kâdî'den naklen bkz. Kâsımî, a.g.e., XIV, 5267.

deşleri olan öncekilerin yolunu sürdürüyorlardı.²¹¹ Kurumsallaşmış katı kurallara mahkum toplumlar, aynı şekilde peygamberlerin mesajlarını ihya etmek için çaba harcayan ıslahatçıları dışlarlar: Ne yazık ki, toplumsal ıslahı gerçekleştirmeyi hedefleyen her peygambere ileri gelenler tarafından atalara bağlılık iddiasıyla muhalefet edilmiştir.

Tabî ki bu olgu, kâfirlerin, atalarının gelenek ve göreneklerine bağlılık gösterdiklerini ve onları savunduklarını anlatan diğer ayetlerle birlikte düşünülmelidir. Zira bu âyetlerde yalnızca liderlerin sözleri hikaye edilmektedir. Çünkü Rasul'le mücadele edenler, onunla boy ölçüşenler onlardı. Liderlerin geleneksel kurallara tutkuyla sarılmaları ve onları diğer kişilerden daha fazla savunmaları olayın doğasıyla uyum içindedir. Zira onların konumları buna bağlıdır. Özellikle Rasul'ün yaşadığı çağda ve çevrede, Arap toplumu gibi bir toplumda, liderler, var oluşlarını ve etkinliklerini geleneklere borçludurlar.

9. İnkârcıların vahye tâbi olmama nedenleri

Acaba niçin toplumlar vahyi kabul noktasında katı bir muhalefette bulunmaktadırlar? Bu konuda iki neden ön plana çıkmaktadır.

a. Çıkarıcılık

Vahye tâbi olmayanların gerekçelerinden birisi sorunsuz, hak için verilen mücadeleden uzak bir hayat yaşamayı tercih etmeleridir. Peygamberler sürgün tehdidi ile karşılaşmışlar²¹² ancak atalarından devraldıkları mirası muhafaza etmenin verdiği sanal emniyet hissiyle hareket edenler, peygamberlere tâbi olup onlarla birlikte zulmedenlere karşı direnmeyi ve gerekirse hicret etmeyi göze alamamışlardır. Halbuki Allah, inananlara kendilerini tehdit edenlere karşı yardım ederek fetih vereceğini ve her inatçı zorbanın hüsrana uğrayacağını haber vermektedir.²¹³

Kureyşlilerin vahye muhalefet etmelerinde önemli bir etken de atalarını bırakıp vahye tâbi olduklarında düşmanlarının saldırılarına uğrayacaklarını, yardımcılarını ve destekçilerini yitireceklerini düşünmeleri idi.²¹⁴ Onlar mesajı kendi çıkarları için de tehlikeli görmekteydiler. Zanlarınca putperestlik ve çoktanrıçılığın yanlış, tevhidin doğru olduğu akli delillerle ispatlansa bile, tevhidi kabul etmek onlar için yıkım olacaktı. Zira böyle yaptıkları anda bütün Arabistan kendilerine karşı ayaklanacaktı.²¹⁵ Kâbe muhafızlığından çıkarılacaklar, çok tanrıca kabilelerle yaptıkları bütün dostluk anlaşmaları, kurdukları tüm dostane

²¹¹ Taberî, XIII/1, 79.

²¹² İbrahim 14/13.

²¹³ İbrahim 14/14.

²¹⁴ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VIII, 113.

²¹⁵ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, IV, 176.

ilişkiler bozulacak ve böylece ticaret kervanlarını anlaşmalı kabile topraklarından emniyetle geçirmenin yegâne garantisi ortadan kalkmış olacaktı. Dolayısıyla bu yeni inanç yalnızca dinî nüfuzlarının değil, aynı zamanda ekonomik refahlarının da sonu demek olacaktı; hatta belki diğer Araplarca Mekke'den bile sürülebilirlerdi: **"Biz sizinle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız."** dediler. **Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke'ye) yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.**"²¹⁶ Ayetteki ifade bazı inkârcıların hidayete tâbi olmayışlarına dair geliştirdikleri savunma mekanizmalarını anlatmaktadır.²¹⁷ Aslında bu endişe yersizdi çünkü Mekke halkı emniyet içinde yaşar ve istedikleri yere giderdi. Birisi yola çıktığında Mekkeli olduğunu söylediğinde ona saldırmazlardı. Başka biri ise öldürülürdü. Onlar geçimlerini ve rahatlarını Allah'a borçlu olduklarını bilmiyorlardı.²¹⁸

Nevfel b. Abdi Menaf vahye tâbi olmama nedeniyle ilgili olarak şöyle diyordu: "Bunlar bizimle savaşmak için toplanır ve bizi buradan çıkarırlar."²¹⁹ Oysa rızık Allah'tan olduğunu bilselerdi, korku ve emniyetin de O'ndan olduğunu bilirlerdi ve böyle davranmazlardı.²²⁰ Daha genel anlamıyla yukarıdaki âyet, hangi çağda, hangi kültürel ve dini ortamda olursa olsun manevî planda yeni bir çağrının hak olduğunu fark etmiş olmakla birlikte, kendileriyle mensup oldukları çevrenin arasını açacağından ve onları toplum içinde dayanaksız bırakacağından çekindikleri için hakkı açıkça tanımaya yanaşmayan insanların tereddüdünü yansıtmaktadır.²²¹

Mekke dönemindeki gelenekçi tavır sahiplerini dikkate aldığımızda Mekke'nin merkez oluşundan dolayı menfaat temin eden Kureyş liderlerinin maddi kazançlarını kaybetmekten korktuklarını söyleyebiliriz. Zira Allah'ın evi Kabe'nin Mekke'de bulunması ve hizmetçiliğinin de onların elinde oluşu kendilerine çok şey sağlıyordu. Kabe, dinlerinin ve kabilelerinin farklılığına rağmen tüm Araplar için kutsallığı bulunan ve güven içinde olunan bir yerdi. Emniyet içinde orada pazarlarını kuruyorlardı. Elde ettikleri ticari kazancı kaybetme korkusu onları makamlarından olma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktı.²²² Onlar birkaç yıl sonra bütün Arabistan'ın Rasûlullah (s)'in liderliğinde merkezî bir hükümetle yönetileceğini kestirecek durumda değillerdi. Oysa bizzat kendi kuşaklarının ömrü içinde İran, Irak,

²¹⁶ Kasas 28/57.

²¹⁷ İbnu Kesîr, IV, 257.

²¹⁸ Taberî, XI/2, 116.

²¹⁹ Râzî, IX, 6.

²²⁰ Kâsımî, a.g.e., XIII, 4716.

²²¹ Esed, a.g.e., s. 794.

²²² Derveze, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev. Mehmet Yolcu), 3 c., Yöneliş Yay., İst., 1988, II, 164.

Suriye ve Mısır aynı merkezî yönetimin eline birer birer düşecek ve bir asır içinde bizzat Kureyş kabilesinden olan halifeler Hindistan'dan İspanya'ya, Kafkaslardan Yemen kıyılarına uzanan geniş topraklara hükmedeceklerdi. İslam'a tâbi olurlarsa kaybedeceklerini düşündükleri kadar öncekiler gibi helâk olma ihtimalini de düşünselerdi kendileri için daha hayırlı olurdu.

b. Akletmemek

Atalarını taklit edenlerin temel özelliği akletmemektir. Zira onlar için önemli olan bir sözün veya uygulamanın kendilerinden önceki nesillerde var ve bilinir olmasıdır. Doğruya ulaşmak onların meselesi değildir. Münafıklar da onlar gibi akletmeyenler kategorisine girer.²²³ Halbuki dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Sakınanlar için ahiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır.²²⁴ Akıllarını kullansalar Allah'ın doğunun, batının ve ikisinin arasında bulunanların Rabbi olduğunu görecektirler.²²⁵ Ama onlar neye taptıkları üzerinde düşünmemektedirler.²²⁶ Taptıkları, her hangi bir şeyi yaratmamıştır. Göklerde bir ortaklıkları da yoktur.²²⁷

Putlara tapanlara gökleri ve yeri kim yarattı? diye sorulsa, elbette "Allah'tır" derler. Allah kendilerine gönderilen peygambere bir zarar vermek isterse, Allah'ı bırakıp da taptıkları, O'nun verdiği zararı gideremez. Yahut Allah, ona bir rahmet dilerse, onlar O'nun bu rahmetini önleyemez.²²⁸ Zaten o putlara ibadet edenlerin, inançlarını doğrulayacak bir kitapları da yoktur.²²⁹ Allah'tan başkasına ibadet edenlere şeytan, yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuştur ve bu nedenle doğru yolu bulamamaktadırlar.²³⁰

Allah güvenilir hiçbir delile veya bağlanacakları herhangi bir hüccete dayanmaksızın, atalarına ve lider durumundaki efendilerine uyan taklitçi kâfirlerin kötü durumlarını kınadıktan sonra, ardından düşüncelerinin bozukluğunu ve akılsızlıklarını açıklayan bir örnek getiriyor: **"O kâfirlerin durumu, sadece bir çağırma ve bağırmanın başkasını duymayan bir kulakla haykıranın durumuna benzer. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, bu yüzden akledemezler."**²³¹ Allah kavramadan taklit etmenin, inkârcının özelliklerinden

²²³ Bakara 2/76.

²²⁴ Enam 6/32.

²²⁵ Şuara 26/28.

²²⁶ Şuara 26/75.

²²⁷ Fâtır 35/40.

²²⁸ Zümer 39/38.

²²⁹ Ahkaf 46/4.

²³⁰ Neml 27/24.

²³¹ Bakara 2/171.

olduğunu göstermektedir.²³² Onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktırlar.²³³ Sağırlara -üstelik akılları da ermiyorsa- duyurmak mümkün değildir.²³⁴ Allah aklını kullanmayanlara kötü bir azap verir.²³⁵ Risaletle karşı çıkanlar yeryüzünde dolaşsalar elbette düşünecek kalpleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki, gözler kör olmaz; Lakin göğüsler içindeki kalpler kör olur.²³⁶

Onca inkârcı tavırlarına rağmen Allah, Mekke ehlini ve onlardan önce yaşamış olanları inkârı nedeniyle cezalandırmakta acele etmemektedir: **“Doğrusu ben bunları da babalarını da kendilerine hak olan kitap ve gerçeği açıklayan bir peygamber gelinceye kadar faydalandırıp geçindirdim.”**²³⁷ Allah peygamberin kavminden müşrik olanları ve onlardan önce yaşamış atalarını nankörlükleri nedeniyle hemen cezalandırmaz. Allah Kitap gönderene kadar onları azap ile yok etmemiştir.²³⁸

Kur'an-ı Kerim tekrar dirilmeyi tehdit olarak algılayıp “atalarına da böyle şeyler söylediğine” atıfta bulunanlardan bahseder. Bu bilgiyi “masal” olarak görenlere cevap olarak: **“Hele bir yeryüzünde gezin de, günahkârların sonu nice oldu, bir bakın!”**²³⁹ der. Yani, “Ölümden sonraki hayat gerçeğini ve dolayısıyla bilerek yapıp ettiklerinden sonunda hesaba çekileceklerini inkâr edenlerin sonunun görün.” Bu ahireti inkâr edici tavrın kaçınılmaz sonucu doğruyla eğriyi birbirinden ayırma duygusunun kaybedilmesidir ki, bu da manevi ve toplumsal kargaşayı beraberinde getirmekte ve sonuç olarak toplumların ve uygarlıkların çökmesine yol açmaktadır.²⁴⁰ Ahirete inanmayanlar insanların diriltiip hesaba çekilmelerini öncekilerin sözleri ve yalanları olarak görmektedirler. Onlar aynı akıbete uğramamak için bu sözü söyleyen öncekilerin kalıntılarını görmek için seyahat etmelidirler.²⁴¹

Allah âyetlerini yalanlayanlara cehenneme girmelerini söylediğinde, her biri din kardeşine lanet eder: **“Nihayet hepsi oraya toplandığında, sonrakiler öncekiler hakkında derler ki: ‘Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver.’ Allah der ki: ‘Herkesin azabı kat kattır, fakat siz bilemezsiniz.”**²⁴² Sonrakiler: “Bunlar bizi yolundan saptıran, Senin dışındakilere ibadete çağıran, bize şeytana ibadet etmeyi süslü gösteren kimselerdir. Bugün onlara bize vereceğin azabın

²³² Meraği, a.g.e., I, 552.

²³³ Furkan 25/44.

²³⁴ Yunus 10/42.

²³⁵ Yunus 10/100.

²³⁶ Hac 22/46.

²³⁷ Zuhruf 43/29.

²³⁸ Taberî, XIII/1, 83.

²³⁹ Neml 27/69.

²⁴⁰ Esed, a.g.e., s. 776.

²⁴¹ Kâsımî, a.g.e., XIII, 4682.

²⁴² Araf 7/38.

iki katını ver.”²⁴³ derken öncekiler sonrakilerin kendileri gibi inkâr ettiklerini ve kendileri gibi işler yaptıklarını ve azabın hafifletilmesini onların da hak etmediklerini söylerler.²⁴⁴

“Öncekiler” ve “sonrakiler” terimi burada ya zaman içinde art arda gelmeyi²⁴⁵ ya da konum ve statü bakımından bir sıralamayı (önderler ve onların izinden gidenler) işaret etmektedir. Her iki durumda da terimler, ister toplumların önde gelenleri ve düşünce önderleri anlamına doğrudan olsun, ister ortaya koydukları örnekler aracılığıyla sonraki kuşaklar tarafından izlenen selefler anlamında olsun öncekilerin sonrakiler üzerinde bıraktıkları kötü ve olumsuz etkiyi dile getirmektedirler.²⁴⁶ Herkese iki kat azap, yani bir defa yoldan saptığı için, bir defa da ortaya koyduğu kötü örneklerle başkalarını saptırdığı içindir.²⁴⁷ Kıyamet Günü onlar hem kendi yüklerini bütün ağırlığıyla taşıyacaklar, hem de yanlış yola saptırdıkları bilgisiz eğitimsiz insanlara ait yükün bir kısmını taşıyacaklar.²⁴⁸

Ne var ki cehennemde her iki kesim için bir kat fazla azap vardır. Çünkü iki taraf sapıklıkta ortaktır. Öncekilerin sapıtması, sonrakilerin de bu sapıtmayı kabullenmeleri söz konusudur. Uyan ile uyulan birbirinden karşılıklı kuvvet almıştır. Bu şekilde bir tarafın sapması ve sapıtması, diğer tarafın onları taklit ve küfürleri biri diğerinin günahlarını ve azaplarını artırır. Sonrakiler de öncekiler gibi kendi iradeleriyle yanlış yolda yürüdüler. Dolayısıyla onlar da aynı sorumluluğu taşımaktadırlar. Sonrakilerin öncekilerin hatalarından ders almadıkları için onlara karşı bir üstünlükleri yoktur.

Rablerini inkâr edenler risalete karşı tavırları nedeniyle cehennem azabını hak ederler. Cehennemde de kendilerine bir peygamber geldiğini fakat onu, “**Allah'ın bir şey gönderdiği yok; siz olsa olsa büyük bir sapıklık içindesiniz!**”²⁴⁹ diyerek yalanladıklarını itiraf ederler. Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır ve onlar asla bağışlanmayacaktır.²⁵⁰ Azap içindelerken Allah'a koştukları ortakları çağırırlar; fakat onlar kendilerine cevap vermezler ve karşılarında azabı görürler. Keşke dünyada iken doğru yola girselerdi!²⁵¹

Günümüzde ise Müslümanlar, Kur'an'ın atalara uyma konusundaki sakındırmalarının tümünü başkalarına hamletmişlerdir. Sanki atalara düşünmeksizin uyma, insanlığın problemi değilmiş ya da bunun zararı Müslümanlara ulaşamazmış gibi hareket etmişlerdir. Atalara körü körüne bağlanmaktan sakındıran âyetleri geçmiş ümmetlere hamletme alışkanlığı,

²⁴³ Taberî, V/2, 227-228.

²⁴⁴ Kurtubî, IV/1, 185.

²⁴⁵ Zemaşerî, II, 99.

²⁴⁶ Esed, a.g.e., s. 277.

²⁴⁷ Krş. Nahl 16/25.

²⁴⁸ Esed, a.g.e., s. 277-278.

²⁴⁹ Mülk 67/9.

²⁵⁰ Nisa 4/116.

²⁵¹ Kasas 28/64.

Müslümanları atalara uymaktan sakındırmanın ne anlama geldiğini unutturmuştur. Âyetler Kitap'ta kalmış fakat onlardan bir yarar sağlanamamıştır. İşte bu, insanoğlunun Kitab'ı uygulayamadığı zaman Kitab'ın ıslah edici değerini nasıl yitirdiğine apaçık bir örnektir.

B. "Mecnun Peygamber" İtirazı

ن-ن-ج kök harflerinden türeyen cin kelimesi fiil terkiplerinde örttü, kefenledi, isim olarak da gizli kalan şeyler, kabir, ölü, ruh, kalp, tüm örtülü şeyler, kadını tümünden örten elbise, melek, hurma bahçesi, ağaçlık yer anlamlarına gelir.²⁵² Görüldüğü gibi bu kök harflerden türeyen kelimenin anlamlarında hep bir bilinmezlik, görülmezlik mevcuttur. Duyulara örtülü kalan melekler ve şeytanlar da bu kategoriye girer. Ancak bütün görünmeyen varlıklar meleklerden ibaret değildir.²⁵³ Cinler de bakışlardan uzak varlıklar olduklarından onlara bu isim verilmiştir. Ana rahmindeyken görülemediği için henüz doğmamış bebeğe de *cenin* denilmesi bundandır.²⁵⁴

Aynı kök harflerden türeyen mecnun ise yeşilliklerle kaplı topraklar anlamına gelir.²⁵⁵ İnsanlar için kullanıldığında insanların alışık olduğunun dışında şeyler söyleyen,²⁵⁶ cinselmiş,²⁵⁷ ilimden yoksun,²⁵⁸ çarpılmış,²⁵⁹ aklı gitmiş, aklı kıt²⁶⁰ manasındadır.

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın birliğine ve ahirete inanmaya çağıran rasullere mecnun denilmesinin sadece tarihin bir döneminde ortaya çıkmış bir tutum olmadığını belirtir. İnsan türünü doğru yola sevk etmek için peygamber gelmeye başladığından bu güne kadar cahillerin böyle bir itirazı aynı şekilde tekrar edebileceklerine peygamberlik tarihi şahittir.²⁶¹ Hangi peygamber gelip de, "Siz birçok ilahın kulları değilsiniz. Sizin yaratıcınız, mabudunuz, kismetlerinizin sahibi olan Allah'tır." demişse cahiller, "Bu adam sihirbazdır, büyüü ile aklımızı bozmaya çalışmaktadır." diyerek kıyameti koparmışlardır.

Hangi peygamber gelip de, "Siz başboş, sorumsuz olarak dünyaya bırakılmadınız. Ak-sine, Rabbiniz ve Malikiniz, hayat defterinizi dürdükten sonra O'nun önüne çıkıp hesap vereceksiniz ve amellerinizin ceza ve mükafatını bulacaksınız." diye haber verse o kimse-ler: **"O, bir büyücüdür veya delidir, dediler. Bunu (nesilden nesile) birbirlerine vasiyet**

²⁵² Firuzâbâdî, a.g.e., s. 1069-1070.

²⁵³ Rağîb, a.g.e., s. 99.

²⁵⁴ İbnu Manzur, a.g.e., XIII, 93.

²⁵⁵ A.e., XIII, 99.

²⁵⁶ Ebu Abdillâh, Eyyub ez-Zerî, *es-Sevâiku'l-Mursiletu ale'l-Cehmiye ve'l-Muattıla*, 4 c., 3. bs., Daru'l-Âsime, Riyad, 1998, IV, 1217.

²⁵⁷ Râzî, Ebu Bekr b. Abdilkadir, *Muhtaru's-Sihah*, Mektebetu Lubnan Naşirun, Beyrut, 1995, s. 48.

²⁵⁸ İbnu Teymiyye, el-Harrânî Ebu'l-Abbas, *en-Nübüvvât*, el-Matbaatu's-Selefiye, Kahire, 1386 (h), s. 22.

²⁵⁹ İbnu Manzur, a.g.e., I, 537.

²⁶⁰ A.e., VI, 7.

²⁶¹ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, V, 480.

mi ettiler? Doğrusu onlar azgın bir topluluktur.”²⁶² Peygamberlerini yalanlayan ve Allah’ın öfkesine maruz kalan Nuh’un peygamber olarak gönderildiği toplum, Âd, Semud kavmi, Firavun ve çevresi örneğinde olduğu gibi toplumlar, ne zaman kendilerine bir rasul gelse, Kureyş’in Hz. Peygamber (s)’e dediği gibi büyücü ya da deli demişlerdir.²⁶³

Onlar bu tavırlarını elbette birbirlerine vasiyet etmediler. Zaten aynı zaman diliminde yaşamadıkları için bunu yapamazlardı. Ancak onlar Rablerinin emrine karşı azgın bir tutum takındılar. Onun emrine uymadılar, yasakladığına da özen göstermediler.²⁶⁴ Tuğyan içinde olmaları,²⁶⁵ atalarını taklit etmeleri, onların yaptıklarını yapmaları pis bir karaktere sahip olmaları, bu çirkin kelimenin her birinden sadır olmasına neden oldu.²⁶⁶ Onlar aşırı gittiler, kendilerini yeterli gördüler, Allah’ı unuttular ve rasulleri yalanladılar.²⁶⁷

Bu insanlar farklı dönemlerde yaşamışlardır ancak bunların peygamberlerine gösterdikleri tavır aynı olmuştur. Zaman farkı çıkarıldığında ortak söylem meydana çıkmaktadır. Akıllı hiçbir kimsenin arzulamayacağı çirkin bir kelime üzerinde aynı fikre sahip olmaları gerçekten gariptir. Bu tür bir aşağılamada bulunanların, geçmişlerinin payı gibi azaptan bir payları vardır! O günün gelmesi için acele etmeleri hiç de hayırlarına olmayacaktır.²⁶⁸

Peygamberlere mecnun diyerek onları yalanlayanları ve niçin böyle bir tavır gösterdiklerini Hz. Nuh döneminden başlayarak inceleyelim.

1. Hz. Nuh ve Hud’a mecnun denilmesi

İkinci Adem olarak kabul edilen Hz. Nuh döneminde inanmayanlar, onu yalanlamış, ona, “Serseme dönmüş şaşkın bir delidir.” demişler, onun yolunu kesmişler ve onu yaptığından men etmeye çalışmışlardır: **“Onlardan önce Nuh'un kavmi de yalanladı, hem de kulumuzun yalancı olduğunda ısrar ederek: O, delirdi, dediler. Ve (Nuh, davetten vazgeçmeye) zorlandı.”²⁶⁹** Toplumu Nuh’u, Hz. Muhammed (s)’i müşriklerin yalanladıkları gibi yalanlamışlar “O bir delidir.” demişlerdi. Hanımı da hainlik ediyor ona deli diyordu.²⁷⁰ Nuh peygamber baskı altındaydı. Baskı Hz. Nuh’a deli deme, küfürlerle tehdit etme,

²⁶² Zâriyat 51/52-53.

²⁶³ Taberî, XIII/2, 13-14.

²⁶⁴ A.e., XIII/2, 14.

²⁶⁵ Zemahşerî, IV, 395; Kurtubî, IX/1, 51.

²⁶⁶ Kâsımî, a.g.e., XV, 5537.

²⁶⁷ Râzî, X, 191.

²⁶⁸ Zâriyat 51/59-60.

²⁶⁹ Kamer 54/9.

²⁷⁰ İbnu Teymiyye, Takıyuddin el-Harranî Ebu’l-Abbas, *Minhâcu’s-Sünneti’n-Nebeviye*, Müessesetü Kurtuba, 1406 (h), IV, 349.

kötü sözler söyleyerek kovma şeklindeydi.²⁷¹ Onlar Hz. Nuh'un tebliğini ve uyarısını güç kullanarak engellemeye çalışmışlardı.²⁷²

Bu âyetin Kur'an-ı Kerim'de zikredilmesinin nedeni, başlangıçtaki durumu Nuh'un durumuna benzeyen Muhammed (s)'in durumuyla ilgili bir teselli olmasıdır.²⁷³ Hz. Nuh dönemindeki inanmayanlar, "Allah bir rasul göndermedi." diyerek tevhid konusunda yalanlayıcı bir tavır içine girmiş puta tapan bir topluluktur.

Hz. Nuh'a deli demeleri, onun doğruluğunu gösteren âyetler getirmesiyle alakalıdır. Yani vahiy öncesi onun deli olduğuna dair bir görüşleri yokken, vahyin muhtevasını dinlediklerinde ona karşı bu çirkin ifadeyi kullanmaya başlamaktadırlar. Onu aciz bırakamayacaklarını anladıkları bir ortamda: "Ona cin musallat olmuş, o delinin biri, akıllı bir insanın kabul edemeyeceği şeyler söylüyor." dediler.²⁷⁴

Allah onların ardından Âd kavmini gönderdi. Onlar da daha önce Nuh'un toplumunun gittiği yolu izlediler. Bu yolu izleyenlerin başlarına gelenleri ne düşündüler ne de hatırladılar. Toplumunun ileri gelenlerine, soydaşlarından birinin onları hidayete çağırması ve çok az sakınmalarını hoş görmemesi ağır geldi ve haddi aşarak Hud'u suçlamaya kalkıştılar: **"Soydaşlarının ileri gelen kâfirleri O'na `Biz seni aptal olarak görüyoruz ve senin bir yalancı olduğuna sanıyoruz' dediler."**²⁷⁵ Onu ahmaklık ve akıldan yoksun olmakla itham ettiler.²⁷⁶ Bu tavırlarının gerekçesi onun, toplumunun dinini başka bir din için terk etmesiydi.²⁷⁷

Hud toplumu, onun aklının gittiğini söylerken bu konuda putların fonksiyonuna da inanıyordu.²⁷⁸ "Yerip kınadığın, kötülediğin ve kendilerine tapılmasını menettiğin için tanrılarımızdan biri seni çarpmış, aklını almış, seni deliye döndürmüş." diyorlardı.

2. Hz. Musa'ya mecnun denilmesi

Peygambere deli diyerek vahyin insanların kalbine nüfuz etme gücünü azaltmak isteyen Firavun'un²⁷⁹ tavrında da aynı alaycılığı görmek mümkündür. O: "Size gönderilen bu

²⁷¹ Taberî, XIII/2, 121. Taberî'nin ona baskı yapmalarına oradan *kovarak* çıkarmaya çalışmalarını da dahil etmesi Şuara suresi 26/116 ayeti ile uyum içindedir.

²⁷² Kâsımî, a.g.e, XV, 5597.

²⁷³ Râzî, X, 293.

²⁷⁴ A.e., X, 294.

²⁷⁵ Araf 7/66.

²⁷⁶ Kurtubî, IV/1, 212.

²⁷⁷ Zemahşerî, II, 112.

²⁷⁸ Hud 11/54.

²⁷⁹ Firavun, özel isim değil, eski Mısır krallarına verilen bir unvandır. İbn'ul-Esir, Hz. Musa'nın mücadele ettiği ve firavunların en azgını olanının adının Kabus b. Musab olduğunu söyler bkz. İbnü'l-Esîr, a.g.e., I, 156.

elçiniz mutlaka delidir.”²⁸⁰ diyerek bizzat peygamberlik meselesini hafife almak ve bu aşağılama ile kalpleri onu tasdik etmekten uzaklaştırmak istemektedir. Aslında o, "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir ki?"²⁸¹ şeklindeki Allah'ın mahiyeti konusundaki sorusuna cevap alamadığı için bu hakarete bulunmaktadır. Halbuki Hz. Musa'dan Allah'ın hakikatini tarif etmesini isteyen sorusu geçersizdir.²⁸² Çünkü insanoğlu ancak Allah'ın kendisini tanıttığı kadarıyla bilebilir. Ayrıca soruyu soranın sorusunun kendisine faydası olmayacağı durumda risaleti tebliğ eden kimse, soruya cevap verirken onun hidayetine vesile olacak şekilde cevap verebilir.

Firavun'un dinini ve siyasal konumunu kökten tehdit eden, eleştiren, Hz. Musa'yı delilikle itham etme nedenlerinden birisi de, Hz. Musa'nın insanları kendilerinin ve önceki atalarının rabbi olan Allah'a çağırın sözlerinin etkisini ortadan kaldırmaktır.²⁸³ Yalnız, bu aşağılama ve iftira Hz. Musa'nın azmini kesmemekte ve o yoluna devam etmekte ve azgınlıkların ve zorbalıkların tahtını sarsan gerçek sözlerini haykırmayı sürdürmektedir. Aslında Firavun'un anlamadığı ya da anlamak istemediği şey, Hz. Musa'nın nasıl olup da ona karşı çıktığı ve itaat etmediğidir. Delice bulduğu davranış budur. Aşağılayıcı üslubuyla o, "Bu risalet iddiasında bulunan kimse, "Alemlerin rabbi de nedir?" şeklindeki soruyu anlamadığı gibi bu soruya doğru dürüst cevap da veremeyen bir delidir." demek istiyor.²⁸⁴

Firavun etrafındakilerin vahye ve rasule muhalif bir tavır almasını sağlamak için Hz. Musa'ya deli derken şunu kastetmiştir: "Kendisini rasul zanneden bu kişi bizim bilmediğimiz, anlamadığımız sözler sarf ediyor." Ona ve toplumuna göre Firavun'un zatından başka tapılacak rab yoktur. Musa onlara anladıkları ama akletmedikleri bir şeyi haber vermektedir.²⁸⁵ Halbuki Firavun durumun farkındaydı. Hapis tehdidinde bulunması Musa'yı ciddiye aldığını göstermektedir.²⁸⁶

Hz. Musa'nın deli olduğu söylemi, insanları atalarından aldıkları mirasa zıt olan şeylere çağırıyor olmasıyla alakalıydı.²⁸⁷ Yani o, onlara göre ırka dayalı ayrımın yanlışlığına, kula kulluğun değil, her şeyi yaratan Allah'a boyun eğişin faziletine işaret etmekle hata yapıyordu.

---

²⁸⁰ Şuara 26/27.

²⁸¹ Şuara 26/23.

²⁸² İbnu Teymiyye, el-Harranî Ebu'l-Abbas, *Beyanu Telbisi'l-Cehmiye fî Tesisi Bidaihim el-Kelamiye*, 2 cilt, Matbaatu'l-Hüküme, Mekke, 1392 (h), I, 523.

²⁸³ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VII, 593.

²⁸⁴ Râzî, VIII, 499.

²⁸⁵ Taberî, XI/1, 87.

²⁸⁶ Şuara 26/29.

²⁸⁷ Kâsımî, a.g.e, XIII, 4610.

Allah Teala, Hz. Musa'yı Firavun'a gönderirken ona heybeti ve kesin delili vermişti. Ne var ki Firavun, adamları ile birlikte yüz çevirmiş, apaçık gerçekten ve kesin delillerden sapmıştı. Ve kendisine Allah'ın olağanüstü mûcizelerini gösteren peygamberi Hz. Musa'dan Firavun ve ordusu yüz çevirmişti. Firavun Hz. Musa'ya iftira atarken, ordusu da onunla aynı kanaati paylaşmaktadır. Bu nedenle hepsi birden: "**O, bir büyücüdür veya bir delidir.**"²⁸⁸ demişti. Bu da kesin olarak gösteriyor ki, olağanüstü olaylar ve mûcizeler hidayete hazırlıklı olmayan kalpleri hidayete erdiremez, bâtılda ısrar eden yalanlamaya yönelen dilleri susturamaz. İlk bakışta insana "büyücü veya deli" denilmesi, bu iki kelimenin anlamları hesaba katıldığında garip gelebilir. Ancak büyücü de deli de bir yönüyle cinle ilişkilidir. Aralarında bir fark olduğu söylenir. Büyücü kendi iradesiyle cini getirir. Delinin ise böyle bir şansı yoktur.²⁸⁹

Büyücü veya deli ifadesi, Hz. Musa'nın toplumdaki etkisini kırmaya ve mevcut otoriteyi korumaya yönelik ithamlardır. Firavun'un bu tavrı karşılıksız kalmamış, onun ve ileri gelenlerinin askerleriyle birlikte azaba uğramalarına neden olmuştur. Firavun, bu tavrının yanlışlığını kavramakta gecikmiş ve boğulma anında kendini kınayıp durmuştur.²⁹⁰

3. Hz. Muhammed (s)'e mecnun denilmesi

Kur'an-ı Kerim, yüce Allah'ın kendisine yakın olduğunu bildirdiği ve seçkin kıldığı bir kula verdiği nimetiyle bağdaşmayan mesnetsiz yakıştırmının, önceki dönemlerde olduğu gibi Hz. Muhammed (s) döneminde de inanmayanlarca sürdürüldüğünü ifade eder: "**Sen Rabbinin nimeti sayesinde mecnun değilsin.**"²⁹¹ Âyet, Kureyş'in müşrik olanlarından ona mecnun diyenlerin yalan söylediklerini göstermektedir.²⁹² Onlar, bühtanda bulunarak Hz. Peygamber (s)'in şeytanla birlikte faaliyette bulunduğunu söylüyorlardı.²⁹³

"Rabbinin nimetiyle Hz. Peygamber (s)'in deli olmadığı" şeklindeki ifadeden kastedilen, ona verilen tam bir fasih konuşma, olgun bir akıl, razı olunan bir yaşam, tüm ayıplardan uzak olma, güzel şeylerle vasıflanmış olma gibi apaçık görünür nimetlerdir. Bu nimetler açık bir şekilde algılanabilir nimetler olduğundan onun deli olmasıyla zıtlık arz eder. Allah ona deli demelerindeki yalanlayıcı tavırlara kesin bir gösterge olsun diye bu inceliğe

²⁸⁸ Zâriyat 51/39.

²⁸⁹ Râzî, X, 182.

²⁹⁰ Zâriyat 51/40.

²⁹¹ Kalem 68/2.

²⁹² Taberî, XIV/2, 23.

²⁹³ Kurtubî, IX/2, 209.

dikkati çekmektedir.²⁹⁴ Allah katından bir hayır olarak o, cinlerin etkisinden uzaklaştırılmıştı.²⁹⁵

Kur'an-ı Kerim yukarıdaki ayetle, Mekkeli müşriklerin Hz. Muhammed (s)'e karşı tavırları ile Hz. Nuh döneminden bu yana rasulleri karşılaştıkları tavırlar arasındaki benzerliğe dikkat çekmiş olur. Böylece tarihi süreç içinde bu tür tavrın değişmeden devam ettiği gösterilmiş olur. Verilen bu bilgi ile, Hz. Muhammed (s)'in gönderildiği Mekke ve diğer bölgelerdeki müşriklere yönelik bir tehditte bulunulmuştur. Yalanlamayı bırakmazlarsa helâk ve azapla ilişkili olarak kıssaları anlatılan önceki toplumların başına gelen azap –farklı şekilde de olsa- onların da başına gelecek, eğer deli diyerek peygamberlerini yalanlamayı sürdürürlerse yok etmeye dair yasa onları da kuşatacaktı. Önceki ümmetlere yönelik ilahi öfkeden nasıl önceki rasuller ve onlara tâbi olanlar kurtulduysa, Allah, Hz. Muhammed (s) ve ona inananları da öylece kurtaracaktı.

Risalet döneminin ilk yıllarında Hz. Muhammed (s)'in Mekkeli bazı muhalifleri Kur'an'ın belagat ve fesahatini Hz. Peygamber (s)'in karanlık güçlerle ve birtakım kötü ruhlarla (şeyatin) ilişkisi olan bir kâhin olduğu iddiasını dile getirmişlerdi.²⁹⁶ Oysa **“O'nu şeytanlar indirmedir. Bu onlara düşmez ve zaten yapamazlar da. Çünkü onlar melekleri iştikten uzaklaştırılmışlardır.”**²⁹⁷ Şeytanlarla işbirliği iftirası, Hz. Muhammed (s)'in çağdaşlarından büyük kısmının onun tebliğe başlamasına tepki olarak kullandıkları ve yıllarca onu aşağılamak için kullanmaya devam ettikleri bir ithamdı. Kur'an'da sıkça rastlandığı gibi *mecnun* ithamı yalnızca Hz. Peygamber (s)'e değil onu izleyen ve izleyecek olanların tümüne ilişkindir. Bu örnek ise manevi/ahlakî değerlerini Allah'a ve ölümden sonraki hayatın varlığına inanma temeline oturtan herkesi kapsamaktadır.²⁹⁸

Hz. Rasul, Safa tepesinde Kureyş'i dine davet ederken kendisine deli denilmişti. Oysa, **"Düşünmediler mi ki, arkadaşlarında hiçbir delilik yoktur. O apaçık bir uyarıcıdır.”**²⁹⁹ Onlar Hz. Peygamber (s)'e deli diyerek tebliğin konusunu hedef alıyorlardı. Zaten Hz. Peygamber (s), nankörlükleri nedeniyle Allah'ın cezalandırması konusunda onları uyararak için gönderilmişti.³⁰⁰ Fakat onlar öğüt almaktansa hakaret edip uzaklaşmayı tercih ettiler.

²⁹⁴ Râzî, X, 600.

²⁹⁵ Kâsımî, a.g.e., XVI, 5892.

²⁹⁶ Esed, a.g.e., 759.

²⁹⁷ Şuara 26/210-212.

²⁹⁸ Esed, a.g.e., s. 1174.

²⁹⁹ Araf 7/184.

³⁰⁰ Taberî, VI/1, 182; Esed, Mekkelilerin alışık olduğu şeylerden kökten değişik bir mesaj getirdiği için, Hz. Peygamber (s)'e, inanan pek çok çağdaşı tarafından onun deli olarak görüldüğünü söyler. Ve *arka-*

Allah, Kitabı'nda peygamberine, kendisine bu iğrenç iftirayı atan müşriklerin gelecekteki akıbetleri ile ilgili bilgi vermektedir. Ayrıca Kur'an, müşrikleri durumlarını ortaya çıkarmakla, bâtil üzere oluşlarını gözler önüne sermekle, apaçık sapıklıklarını herkese duyurmakla tehdit etmektedir: **“Yakında (sen de) göreceksin, onlar da görecekler, hanginizin fitneye uğramış olduğunu.”**³⁰¹ “Fitneye uğramış” demek akıllı yok yani deli demektir.³⁰² Herkesin durumunun belli olacağına dair vaat, Peygamberimizin kişiliğine dil uzatan, ona mesnetsiz iftiralar atan müşriklere yönelik bir tehdit anlamına geldiği kadar Hz.Peygamber (s)'e ve beraberindeki müminlere de bir güvence anlamındadır.

Vahye muhalif olanlar, Hz. Peygamber (s)'in mecnun olduğunu söylerken, onun iblis olduğunu söylemek istiyorlardı. Zira meftun, şeytanın musallat olduğu aklını yitirmiş kimsedir. Hatta meftun olan kimsenin bizzat şeytan olduğu da söylenmiştir.³⁰³ Zira Allah'a karşı gelip ebedî azaba uğramayı ve birçok insanı da bu yöne yönlendirmeyi amaçlamanın akla uygun bir izahı mümkün değildir. Onlar şeytanın dokunmasından kaynaklanan delilik ve kafa karışıklığına kimin maruz kaldığı bilgisi onlara uzak değildi.³⁰⁴

Acaba müşrikler bu âyet bağlamında Peygamberimiz (s) için “O, mecnunun biridir.” derken neyi kastediyorlardı? Delirdiğini söylemiş olduklarını kabul ettiğimizde bu ancak hakaret amaçlı kullanılmış olabilir. İkinci olarak kastettikleri onun cinlerle iletişim halinde olduğu, onların bu garip ve olağanüstü sözleri ona ilham ettikleri şeklindedir diyebiliriz. Nitekim her şairin bir şeytanının olduğu ve bu şeytanın güzel söz söylemede o şaire yardım ettiği düşüncesine sahiptiler.³⁰⁵ Oysa bu zanları, Peygamber Efendimizin gerçek durumundan uzaktır. Kendisine vahyedilen Kur'an, kalıcı, doğru ve tutarlı bir muhtevaya sahiptir. Hz. Muhammed (s)'in getirdiği vahiy kendisinden daha üstünü olmayan hikmet ve sahih fitrata sahip kimselere doğruluğu gizli kalmayacak hak bir Kitap'tır. Bu durumda “delinin sözüdür” demek mümkün değildir. Aslında onun doğru söyleyen birisi olduğunu ve akıllı melekelerinin yerinde olduğunu bilmektedirler. Fakat onlar hakkı ve peygambere itaati hoş görmemekte ve bunu hasetçilik ve azgınlık yaparak ve kibirli davranışlarda bulunarak göstermektedirler.³⁰⁶

---

daşları şeklindeki ifadenin kullanılma nedeninin onun bir beşer oluşuna dikkati çekmek, yandaşları arasında doğması muhtemel yanlış eğilimleri bertaraf etmek için olduğu fikrindedir bkz. Esed, a.g.e., s. 312.

³⁰¹ Kalem 68/5-6

³⁰² Taberî, XIV/2, 26.

³⁰³ Râzî, X, 602; Kurtubî, IX/2, 212.

³⁰⁴ Kurtubî, IX/2, 213.

³⁰⁵ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, X, 125.

³⁰⁶ Taberî, X/2, 55.

Halbuki yakın gelecekte Peygamber ile onu yalanlayanların gerçek durumu ortaya çıkacaktı. Onun içinde bulunduğu durumla kimin sınındığı ve kimin davasında sapık olduğu ise ahirette aşikar hale gelecektir: “(Ey Muhammed!) **Doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapan kişiyi en iyi bilendir, hidayete erenleri de en iyi bilen O'dur.**”³⁰⁷ Onlar peygamberi deli kendilerini de akıllı sanarak yalanlıyorlardı. Halbuki onlar sapkınlık içinde ve peygamber de dosdoğru yol üzereydi.³⁰⁸

Hz. Muhammed (s)’e deli diyerek hakaret edenlerin, kızgın bakışlarının, beraberinde iğrenç küfürler, sövgüler ve iftiralar da vardı: “**O inkâr edenler Zikr'i (Kur'an'ı) işittikleri zaman, neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi. Hâlâ da ‘Hiç şüphe yok o bir delidir.’ derler.**”³⁰⁹ Allah’ın Kitabı’nı okurken işittiklerinde, Allah’ın, özelliklerini anlattığı müşrikler: “Muhammed delidir, bize getirdiği şeyler delilik hezeyanlarıdır.” diyorlardı.³¹⁰ O şair ya da deli değil³¹¹ aksine Kur'an'ı ve tevhidi getirmiş ve tevhid ile ilişkili önceki rasullerin getirdiklerini doğrulamış bir kişiydi. Onların bu tavrı, büyüklük ve kibirlerinin meydan okuyuş ve karşı çıkıştaki aşırılıklarının açık işaretidir.³¹² Peygambere deli diyerek tevhidi inkâr edenler acı bir azabı tadacaklardır.³¹³

Bu olgunun Kalem suresinin³¹⁴ âyetlerinde yer alması, bu karşı tavrın, davetin ilk adımlarından beri var olduğunu gösterir. Bu âyetin ifade biçimi inanmayanların, peygamberin delilik hastalığına tutulduğunu değil, onlara okuduğu şeye karşı düştükleri dehşeti dile getirmek istediklerini, güçlü bir delaletle göstermektedir.³¹⁵ Onlar, gözlerini açmış ve panik içinde Rasul’e bakıyorlardı ve dehşetten neredeyse onu gözleriyle yiyeceklerdi.

Onlar gerçek anlamda Hz. Muhammed (s)’i tanıyorlardı. Akıl olgunluğunu ve kararlılığını bildikleri halde onun deli olduğunu söylüyorlardı. Allah onlara, “**Arkadaşınız (Muhammed) mecnun değildir.**”³¹⁶ diyerek onun, delilerin yaptığı gibi hezeyanlar savurmadığını,³¹⁷ Herhangi bir rahatsızlığından dolayı mantıklı olmayan sözler sarf etmediği-

³⁰⁷ Kalem 68/7.

³⁰⁸ Râzî, X, 603.

³⁰⁹ Kalem 68/51.

³¹⁰ Taberî, XIV/2, 57; Kurtubî, IX/2, 235.

³¹¹ Saffat 37/36-37.

³¹² Behiy, Muhammed, *İnanç ve Amelde Kur'an'ı Kavramlar*, (çev. Ali Turgut), 2. bs., Yöneliş Yay., İst., 1988, s. 107.

³¹³ Saffat 37/38.

³¹⁴ Kalem suresi, Fuad, Hazin, Mecmau'l-Beyan, Suyuti, Hüseyin ve İkrime, İbnu Abbas, Cabir ve İzzet Derveze'nin sıralamasına göre ilk inen ikinci suredir bkz. Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, II, 135.

³¹⁵ A.e., II, 146.

³¹⁶ Tekvir 81/22.

³¹⁷ Taberî, XV/1, 101.

ni³¹⁸ belirtmektedir. Bazıları bu sözleri ona ve mesajına karşı bir tuzak olarak ileri sürüyor, bazıları ise şimdiye kadar duymadıkları, alışmadıkları, insanların söylemleriyle kıyaslanmayan, bu sözler karşısında hayrete ve dehşete kapıldıkları için böyle diyorlardı. Bu konuda, "Her şairin bir şeytanı vardır. Ona eşsiz güzellikte sözler getirir. Her kahinin bir şeytanı vardır. Gaybtan ona haber getirir. Şeytan bazı insanlara dokunur, çarpar. Onlar vasisası ile ilginç sözler söyler." şeklindeki anlayışlarına ve düşüncelerine dayanıyorlardı. Halbuki o, onların arkadaşı yani başlangıçtan bu yana aralarındaydı. Onu iyi biliyorlardı. O, mükemmel bir ahlak ve akla sahipti. O onların en olgunu zihinsel olarak da en temiz ve erdemlisiydi.³¹⁹ Yumuşak başlılıkla, söz ve davranışta doğrulukla kendini belli etmiş birisiydi.³²⁰

Aslında ahirete inanmayanlar sürekli bir sapıklığın pençesinde oldukları gibi sürekli bir bunalım içindedirler. Nedenine gelince kalbinde ahiret inancı taşımaksızın yaşayan kimse bitmez bir psikolojik tedirginlik içinde olur. Dünyada çektiği sıkıntıların telâfi edileceğine, adaletli bir hesaplaşma gerçekleşeceğine ilişkin hiçbir umudu ve beklentisi yoktur. Dünyada öyle durumlar, öyle sıkıntılar vardır ki, insanın kalbinde ahiret beklentisi olmasa bunlara katlanamaz; orada iyilerin ödüllendirileceği ve kötülerin cezalandırılacağı ümidi olmasa insanda kötülöklere karşı sabretme gücü kalmaz. Ama inanmayanlar bu gerçeği kavrayamadılar ve iman etmeleri gereken ahireti yalanlamak için yine Hz. Peygamber (s)'e hakaret etmeyi tercih ettiler: **"Acaba o, yalan yere Allah'a iftira mı etmiştir? Yoksa onda delilik mi var?"** (dediler). **Hayır! Ahirete inanmayanlar azaptadırlar ve derin bir sapıklık içindedir.**³²¹ Onların iman etmeleri gerekirken, peygamberin anlamsız şeyler söyleyen bir deli olduğunu söylemeleri ne kadar da tutarsız bir tavidir.³²² O delidir, anlaşılmaz, akıl ermez şeyler söylüyor diyorlardı ama aksine o, en fazla doğru söyleyen insandı.³²³

Kureyşin ileri gelenleri, Hz. Muhammed (s)'i yalancı diye suçlamanın çok zor olduğunu çünkü herkesin onun doğru sözlü bir insan olarak tanıdığını ve hiç kimsenin şimdiye kadar onun ağzından bir yalan işitmemiş olduğunu biliyorlardı. Bu nedenle insanların önüne şöyle bir mesele koydular: "Bu adam öldükten sonra dirilmek gibi imkânsız bir şey söylediğine göre, ya bile bile yalan söylüyor -Allah korusun- ya da deli." Fakat onu delilikle suçlamak, yalancılıkla suçlamak kadar saçmaydı çünkü Hz. Peygamber (s) gibi akıllı ve sağdu-

³¹⁸ Kâsımî, a.g.e., XVII, 6078.

³¹⁹ A.e., XVII, 6079.

³²⁰ A.e., XIV, 4966.

³²¹ Sebe 34/8.

³²² Taberî, XII/1, 78.

³²³ Kurtubî, VII/2, 238.

yulu bir insanın deli olduğunu kabul etmek mümkün değildi.³²⁴ İşte bu nedenle Allah onların bu ithamlarına –yukarıdaki âyet bağlamında- cevap vermeye bile gerek duymamış ve onların öldükten sonraki hayatın mümkün olduğu konusundaki hayret ve meraklarını ifade etmekle yetinmiş, ahirete inanmayanların azaba uğrayacaklarını ve onların büyük bir sapıklık içinde olduklarını söylemekle konuyu bir sonuca bağlamıştır.

Bu kimseler, gerçeği bildiren kimseyi dinlememekte ve umursamazca cehenneme götüren yolda ilerlemektedirler. Akılsızlıklarının doruk noktası ise, onların kurtuluşu için çabalayan kimseyi delilikle itham etmeleridir. Bu tutarsızlık nedeniyle Allah, inkârcıları düşünmeye teşvik eder: “(Resûlüm! Onlara) **de ki: Size bir tek öğüt vereceğim: Allah için ikişer ikişer ve teker teker ayağa kalkın, sonra da düşünün! Arkadaşınızda (peygamberde) hiçbir delilik yoktur! O ancak şiddetli bir azap gelip çatmadan evvel sizi uyararak bir peygamberdir.**”³²⁵ Onlar Hz. Muhammed (s)’in Kureyş’in en akıllısı, en fazla hilm sahibi, en parlak zihne sahip ve kötü şeylerden en uzak kişisi olduğunu biliyorlardı.³²⁶ O deli değil, aksine Allah’ı inkârı nedeniyle cehennem azabına uğramalarından önce onları uyaran bir kimseydi.³²⁷ Bu âyette Allah olumsuz tavırlarını sürdürüp yalanlamaya devam edenleri, Hz. Peygamber (s)’in “azabı hatırlatma” görevini zikrederek tehdit etmektedir.

İnanmayanların söyledikleri Hz. Peygamber (s)’in deli olduğuna dair sözlerinden birisi de onun "Muallem mecnun" olması şeklindeydi: “**Sonra ondan yüz çevirdiler ve: ‘Bu, (muallem mecnun) öğretilmiş bir mecnun!’ dediler.**”³²⁸ Onlar, Allah’ın Kitabı’ndan kendilerine okunan üzerine düşünmediler, onun delillerinden yola çıkarak öğüt almadılar: “O bir delidir. Bu kelam ona öğretilmiştir” dediler.³²⁹ Ona bir beşerin ya da kâhinlerin ve şeytanların öğrettiğini onun rasul değil aksine bir deli olduğunu ileri sürdüler.³³⁰ Onlar bu iddialarıyla şu amacı güdüyorlardı: Hz. Muhammed (s)’in cinlerle irtibatlı olduğu kabul görürse, cinler kimi zaman kötü niyetli olduğu için, onların getirdiği mesajın hak olduğuna dair hiçbir kesinlik olamazdı ve böylelikle de Kur’an öğretilisine de değer verilmeyebilirdi.³³¹ Aslında Kureyş Arapların en fasihi, dili en iyi bileni ve söz vezinlerinde en güçlü

³²⁴ Mevdudî, *Tefhîmu’l-Kur’an*, IV, 445.

³²⁵ Sebe 34/46.

³²⁶ Zemahşerî, III, 572.

³²⁷ Taberî, XII/1, 126.

³²⁸ Duhan 44/14; “Öğretilmiş ifadesi”nden neyi kastettikleri için bkz. Nahl 16/103; Furkan 25/4.

³²⁹ Taberî, XIII/1, 149.

³³⁰ Kurtubî, VIII/2, 123.

³³¹ Watt, a.g.e., 167.

olanı idi. Yine de Hz. Muhammed (s)'in getirdiği konusunda şaşırıldılar ve saygısızlık yaptılar. Bazen Kur'an'a sihir bazen de bizzat peygambere "öğretilmiş deli" dediler.³³²

Onlar aslında onun, sade bir kimse olduğunu, ancak başkalarının onu yoldan çıkararak, gizlice Kur'an âyetlerini kendisine öğrettiğini ve onun da gelip onlara anlattığını söylemek istiyorlardı. Hz. Peygamber'in (s) tüm ciddiyetiyle tebliğ ettiği vahyi hafife alıyorlardı. Kur'an'ın yüce mesajına hiç kulak asmayarak, onu kendilerine ulaştıran kimsenin yüksek meziyetlere sahip olduğunu ve iddialarının ne kadar saçma temellere dayandığını hiç düşünmüyorlardı.³³³

Dedikleri gibi başkaları Kur'an'ı Rasulullah'a gizlice öğretseydi, Hz. Hatice, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali, Hz. Zeyd ve diğer Müslümanlardan bu olayın gizli kalması mümkün değildi. Bu insanlar her zaman Hz. Peygamber'in (s) yanında bulunuyorlardı. Onu perde arkasından bir başkası idare etseydi ve böyle bir yöntemle o, peygamberlik iddiasında bulunsaydı, yine en önce bu insanlar ona karşı çıkarlardı.

Allah, "**Arkadaşınız (Muhammed) sapmadı, azmadı.**"³³⁴ derken de her ne kadar âyette lafız olarak 'mecnun' kelimesi geçmese de onun deli olmadığını kastetmiş olabilir.³³⁵ Yani o akıllı bir insandı, şaşkın değildi; doğru yoldaydı, samimiydi, kötü niyetli değildi; Hak'tan, yani Allah'tan aldığı gerçeği insanlara duyuruyordu. Kuruntulu, uydurmacı veya iftiracı değildi. Mesajını iletirken hevâdan konuşmuyordu. Söyledikleri, kendisine indirilmiş bir vahiydi. O doğru ve güvenilir bir aracı sıfatı ile kendisine gelen vahyi etrafındakilere iletirdi.³³⁶ Halbuki bu vahyin taşıyıcısının, hangi yoldan geldiği ve nasıl bir çizgi izlediği bellidir. Peygamber bu vahyin izlediği yolu gözleri ve kalbi ile görmüştür. Bu konuda kuruntuya, kapılmış aldanmış ya da yanılığa düşmüş değildir.

Hz. Muhammed (s)'in toplumundan müşrik olanların ona deli demeleri onun kendisine tâbi olmaya ve ilahlarını terk etmeye davet etmesiyle de ilişkiliydi.³³⁷ Ona seslenme tarzlarında bile istihza dolu tavırları kendisini ele veriyordu: "**Dediler ki: "Ey kendisine Kur'an indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir delisin!"**³³⁸ Alay ederek, "kendisine Kur'an indirildiğini sanan" adam dediler. Onlara göre söylediği şeyi ona cinler yazdırıyordu ve o Kur'an makul bir anlamı olmayan, görüşlerine muhalif, inançlarından uzak ve aklın

³³² Bakıllanî, Cafer b el-Kâsım Ebu Bekr, *Kitabu Temhîdi'l-Evâil ve Telhisi'd-Delâil*, Müessesetü Küttübi's-Sekafiye, Beyrut, 1987, s. 170.

³³³ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, V, 283.

³³⁴ Necm 53/2.

³³⁵ Râzî, X, 234.

³³⁶ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, IX, 413.

³³⁷ Taberî, VIII/2, 9.

³³⁸ Hicr 15/6.

kabul etmediği ve bu nedenle onların da kabul edemeyeceği bir şeydi.³³⁹ “Ey” nidası alay içindi. Kur'an'a inanmadıkları için “kendisine Kur'an indirilen kimse demeleri” ciddiyetten uzaktı. Bu hitap şekli, yukarıda temas ettiğimiz Firavun'un Hz. Musa'yı yalanlarken kullandığı³⁴⁰ ve Şuayb'ın, toplumu tarafından istihza edildiği³⁴¹ üslup gibidir. Bir farkla ki, Firavun peygambere deli diyerek alay ederken onun elçiliğini, Şuayb'ın toplumu ise ibadeti, Hz. Peygamber (s) dönemindekiler ise ona indirilen vahyi ön plana çıkarmışlardır.

Kureyş'ten müşrik olan kimseler: "**Mecnun bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız?**"³⁴² derlerdi. Bu kibirli kimselerin büyülenmesi dini Allah'a has kılma konusundaydı. Hem de Allah'ın nebisini kast ederek, “Deli bir şaire itaat edeceğiz ve Allah'tan başka ilah yok diyeceğiz ha!” diyorlardı. Allah, peygambere deli bir şair diyen müşriklerin yalanlarını ortaya koymak için onun böyle olmadığını aksine hakkı, yani kendisine indirilen Kur'an'ı getirdiğini ve önceki rasulleri de doğruladığını ifade etmektedir.³⁴³ Onlar burada Kur'an'ın Hz. Muhammed (s)'in zihinsel bir ürünü olduğu iddiasında bulunuyorlardı.³⁴⁴ Halbuki Hz. Peygamber (s)'e bir şiir yeteneği bahşedilmemişti.³⁴⁵ Şiirde anlam, dilin müzikalitesi ve ritmi karşısında genelde ikinci derecede kalırken Kur'an'da tam tersi geçerlidir. Kur'an'da kelimelerin seçimi, sesleri ve cümle içindeki konumları daima kastedilen anlamın destekleyicisi niteliğindedir.³⁴⁶

Müşrikler ona bazen, kâhin bazen de deli diyorlardı. Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber (s)'i öğüt vermeye devam etmeye ve müşriklerin kendisine karşı terbiyesizliklerine ve suçlamalarına aldırılmamaya çağırıyordu: “(Ey Muhammed!) **sen hatırlat, öğüt ver. Rabbinin nimeti sayesinde sen ne kâhinsin, ne de mecnun.**”³⁴⁷ Peygambere attıkları bu iki iftiranın ortak noktası, aralarında yaygın olan “Kâhinlerin şeytanlardan haber aldıkları” yolundaki inanışları ile şeytanların bazı kimseleri çarptığı ve böylece o kişileri delirttiği inancı idi. O halde her iki nitelikte (kâhin ve deli niteliğinde) şeytan ortak etken olmaktadır.

Müşrikleri Rasulullah'ı kâhin veya deli şair veya büyücü nitelikleri ile nitelemeye iten, Kur'an'ın icazı karşısındaki şaşkınlıkları ve söyleyecek söz bulamamalarıydı. Onlar söz

³³⁹ Meraği, a.g.e., XIV, 8.

³⁴⁰ Zemahşerî, II, 549; Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, II, 531.

³⁴¹ Hud 11/87; Taberî, VII, 135; Ali, a.g.e., s. 538; Hamidullah Muhammed, *Aziz Kur'an*, (çev: Abdülaziz Hatip, Mahmut Kanık), İst., 2000, s. 378; Kur'an, Allah'ın ayetlerine küfreden, peygamberleri ve insanlardan adaleti emredenleri haksız yere öldüren kimselere acıklı bir azabı “müjdelemekle” zulmeden kimselerle alay etmektedir. Bkz. Âlu İmrân 3/121.

³⁴² Saffat 37/36.

³⁴³ Taberî, XII/2, 62.

³⁴⁴ Esed, a.g.e., s. 912.

³⁴⁵ Rum 30/69.

³⁴⁶ Esed, a.g.e., s. 905.

³⁴⁷ Tur 52/29.

sanatında ustaydı. Kur'an-ı Kerim karşlarına hiç de alışık olmadıkları bir söz türü ile çıktı. Kendi ruhlarındaki bir hastalık dolayısı ile, bu Kitabın Allah katından olduğunu kabullenmek istemeyince, bu sefer onun insanüstü kaynağını bazı nedenlere bağlamak ihtiyacını hissettiler ve "Bu Kur'an cinlerin vahyidir veya onların yardımı ile gelmiştir. Bunu getiren Peygamber ya cinlerden haber alan bir kâhin ya onlardan yardım alan bir büyücü veya cinlerle görüşen bir şair ya da şeytanın çarptığı bir deli olup bu acayip sözleri kendisine şeytan söyletmektedir." diyorlardı.

Bu sözler çok çirkin ve çok iğrenç sözlerdi. Allah, bu sözlerden dolayı Peygamberini teselli etti ve o sözleri Peygamberin gönlünde etkisiz hale getirdi. Ve O'nun Rabbinin nimeti ile çepeçevre kuşatılmış olduğunu, böylesi bir nimete eren kimsede ne kahinlik ne de delilik olacağını bildirdi.³⁴⁸ O, risalet görevini yerine getiren bir kuldu.

Hz. Peygamber (s), kendisi hakkında bilgi sahibi olmadıkları birisi değildi: **"Yoksa peygamberlerini tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar? Yoksa onda bir delilik olduğunu mu söylüyorlar? Aksine o, kendilerine hakkı getirmiştir. Halbuki onlar haktan hoşlanmamaktadırlar."**³⁴⁹ Allah onların bu yalanlayıcı tavırlarındaki cehaletlerine işaret eden bir azarlama olarak, "Yoksa onda bir delilik olduğunu mu söylüyorlar?" şeklindeki bir soruyla onların Hz. Muhammed (s)'in görevini, onunla gönderilen sırrını, tevhidin hakikatini, ve adaleti anlayamadıklarını ifade etmektedir.³⁵⁰ Yani onlar gerçeği kabul etmek istemiyorlardı. Nedeni, Kur'an'ın ortaya koyduğu dünya görüşünün onların heva ve heveslerine, çıkarlarına ya da alışageldikleri düşünce tarzına uymamasıydı.³⁵¹

İnanmayanların Rasulullah (s)'i delilikle suçlamaları, onun söylediklerini çirkin görme tarzındadır, inanç ve düşüncelerini karıştıran yeni bir şeye davet eden bir kimseye karşı, bunu idraklerine sığmayacak bir cüret olarak görmeleri, insanların öteden beri alışkın oldukları bir tutumdur. Bu ithamları ile onların şair, kâhin, falcı ve sihirbazlar hakkında inandıkları gibi, Rasulullah (s)'in de cinlerle ilişkide olduğunu kastetmiş olmaları mümkündür.³⁵²

İnanmayanlar onun risalet iddiasında bulunmadan önce eminliğin, doğruluğun zirvesinde olan, yalan ve kınanacak bir ahlaka sahip olmaktan uzak bir kimse olduğunu bilirlerken ve onu "emin" diye isimlendirirlerken nasıl yalanlıdılar anlamak mümkün değildir. Onun

³⁴⁸ Kurtubî, IX/1, 66.

³⁴⁹ Müminun 23/69-70.

³⁵⁰ Kâsımî, a.g.e., XII, 4408-4409.

³⁵¹ Esed, a.g.e., s. 698.

³⁵² Derveze, *et- Tefsîru'l-Hadîs*, I, 63.

insanların en akıllısı olduğunun farkında olmalarına ve deli birisinin kati deliller getirmesi mümkün olmamasına rağmen onun için deli demeleri makul bir şekilde izah edilemez.³⁵³ Mecnun bir kişinin Kur'an gibi yüce ve eşsiz bir Kitabı okuması ve yalnız kendi halkının değil, tüm dünya insanların hayatında devrim yapan bir hareketi başlatıp başarıyla sonuçlandırması mümkün değildir.³⁵⁴ Akıl almayacak bir şey varsa, inanmayanların peygamberliği ve Kitab'ı gereği gibi takdir edemeyişleridir.

Onlar onun aklen içlerindeki en üstün kimse, zihnen de en parlağı olduğunu biliyorlardı fakat o, onların şehvetlerine hevâlarına muhalif olan şeyi getirmişti. Hakkı reddedecek bir şey bulamadıklarından deli, büyücü, şair gibi ifadeler kullanıyorlardı. “Çoğunun” hakkı hoş görmeyişi, bir kısmının hakkı kötü gördüklerinden değil, toplumun kınamasından, “atalarının dinini terk etti” demelerinden kaynaklanmakta ve çekindikleri için iman etmediklerini göstermektedir.³⁵⁵ Ebu Talib buna iyi bir örnektir.

Onlar Hz. Peygamber (s)'e deli diyerek iman etmeyişlerine bir rasyonellik katmaya çalışıyorlardı. Oysa deliliğin emareleri onda mevcut değildi. Aksine o, Kur'an'ı, hak olan tevhidi ve hak dini getirmişti. Ama onlar, haset, azgınlık ve taklitçilikleriyle hakkı beğenmez bir tavır içine girdiler.³⁵⁶

Sonuç olarak inkârcıların peygamberleri delilikle suçlamaları, onları aşağılama, getirdikleri mesajı inkâr etme ve doğruyu hoş görmeme anlayışlarından kaynaklanıyor diyebiliriz. Diğer peygamberler gibi Hz. Peygamber (s) de onlardan bir haraç istemiyordu. Onları doğru bir yola çağırıyor fakat ahirete inanmayanlar, ona deli diyerek ısrarla yoldan çıkıyorlardı. Allah onları sıkıntıya düşürdüğünde bile Rablerine boyun eğmediler.

C. “Büyücü ve Büyülenmiş Peygamber” İtirazı

س-ح-ر kök harflerinden oluşan *sihir* (büyü), kabarmak, yükselmek, ölçüyü aşmak, kopmak, kandırmak, terk etmek,³⁵⁷ sihirbazın eliyle gizlice yaptığı şeyden gözleri uzak tutarak gerçekleştirdiği türden kandırmaca ve aslı olmayan hayali şeyler,³⁵⁸ hile ve gösteri ile mesela demir ya da bakırı gümüş veya altın ile kaplayarak insanları kandırma örneğinde olduğu gibi aldatmak,³⁵⁹ uzaklaştırmak, yönünden saptırmak, gönlünü çelmek,³⁶⁰ vesvese, rahatsızlık,³⁶¹ yıldızların özelliklerinin insana olan etkisi iddiası üzerine bina edilen

³⁵³ Râzî, VIII, 286.

³⁵⁴ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, III, 387.

³⁵⁵ Zemahşerî, III, 190; Râzî, VIII, 287.

³⁵⁶ Kurtubî, VI/2, 130.

³⁵⁷ Firuzâbâdî, a.g.e., s. 365.

³⁵⁸ Rağıb, a.g.e., s. 226.

³⁵⁹ Kurtubî, I/2, 42.

hatsızlık,³⁶¹ yıldızların özelliklerinin insana olan etkisi iddiası üzerine bina edilen tılsım,³⁶² bir şeyin, bir kimsenin gözüne ve o şeyin gerçekliğine zıt bir şekilde görünmesi³⁶³ sebebi gizli kalan, hakikatının dışında görünen tüm işler³⁶⁴ gerçekliği olmayan şeyleri göstererek insanların duyularını etkileme³⁶⁵ olarak tanımlanmıştır. Sihir hakkında, “O sabittir ve bir hakikati vardır. Olmasaydı, öğretimi de mümkün olmazdı.”³⁶⁶ denilse de bu sabitliğin ve hakikatin kandırmaca ve hakikat dışılık³⁶⁷ üzerine kurulu olduğu kabul edilmelidir. Sihrin hakikati olsaydı insanların gözlerini değil kalplerini büyülerdi.³⁶⁸ Şeytanın yardımıyla yine şeytana yaklaşma olan sihir, insanların, aslında gördüğü gibi olmayan bir şeyi, gördüğü gibi zannetmelerine yol açan ve gözü etkileyen bir şeydir.³⁶⁹ Sihir gözleri büyüleyip, bir şeyi olduğundan başka göstererek onun insanlar tarafından doğru algılanmasını engelleme-ye çalışmaktadır.³⁷⁰ Peygamberler ise büyücülerden farklı olarak mucizelerini göstererek a-kılları hayrette bırakırlar. Böylece, gördüğünü idrak edip kabul etmekten başka çaresi olmadığına anlayıncaya kadar akli ihata ederler.³⁷¹ Oysa sihir türü şeylerin, cismin ve cismî güçlerin hareketini aşan haller olduklarını kabule etsek bile yine de mümkinat alanı dışına çıkamaz ve mucizelere benzetilemez ve kıyaslanamaz.³⁷²

Mucize ile sihir arasındaki fark konusunda da ilkinin benzerinin yapılmasının imkân dahilinde olmaması zikredilebilir. Mucizede el çabukluğu marifeti söz konusu olmayıp tabiat kanunlarının dışında bir niteliğe sahiptir. Büyücü peygamberlik iddiasında bulunamaz. Bulunsa bile gösterdiği büyüün, benzeri ya da daha iyisi getirilebilir bir mahiyete sahip olur.³⁷³ Büyüde faydacılık, dinde ise özveri esastır. Menfaatin tükenmesiyle büyüye olan inanç da tükenmektedir. Oysa din bağıni kuvvetlendiren şey fadakârlıktır.³⁷⁴ Mucize

³⁶⁰ Gaznevî el-Hanefî, bunu Mutizile'nin görüşü olarak nakleder bkz. Kurtubî, I/2, 43. İftiraya da sihir denebilir çünkü o da sihir gibi eşlerin ya da birbirini sevenlerin arasını açar bkz. Hakemî, Hafız b. Ahmed , Meâricu'l-Kabuli bi Şerhi Silmi'l-Vusûli ilâ İlmi'l-Usûl, Daru İbni'l-Kayyim, Demam, 1990, II, 564.

³⁶¹ Muhammed b. İdris eş-Şafi'den naklen bkz. A.y.

³⁶² Kurtubî, I/2, 43.

³⁶³ Taberî, I, 648.

³⁶⁴ Râzî, I, 619; Munavî, Muhammed Abdurraûf , *et-Tevkîf alâ Mühimmâti't-Teârif*, Daru'l-Fikri'l-Muâsır, Beyrut, 1410 (h), s. 399.

³⁶⁵ Tabatabaî, a.g.e., VIII, 226.

³⁶⁶ Bu görüş Ehl-i Sünnet'in çoğunluğuna aittir bkz. Kurtubî, I/2, 45. Kurtubî de bu görüştedir bkz. Kurtubî, I/2, 43.

³⁶⁷ Kâsımî, a.g.e., IX, 3413.

³⁶⁸ Kâdî'den naklen bkz. Râzî, V, 334.

³⁶⁹ İbnu Manzur, a.g.e., IV, 348.

³⁷⁰ Vahidî bkz. Râzî, V, 335.

³⁷¹ Abduh, Muhammed, *Tevhid Risalesi*, (çev: Sabri Hizmetli), Fecr Yay., Ank., 1986, s. 153.

³⁷² A.e., s. 134.

³⁷³ Bulut, Halil İbrahim, “Sihrin Hakikati ve Mucizeden Farkı” Marife Dergisi, S. 1, 2003, s. 68.

³⁷⁴ Baydar, Ahmet, *Kuran Açısından Korku ve Büyü*, Beyan Yay., İst., 1999, s. 64.

hakkın ispatı içindir, büyüünün öyle bir amacı yoktur. Mûcize büyüüyü bozar, büyü mûcizeye galip gelemes. Mûcizenin hakikati vardır, büyü ise sanaldır.

Resûlullah'a gelen bir bedevî dikkat çekici bir üslupla konuşmaya başladığında onun bedevi için şöyle söylediği rivayet edilir: "Şurası muhakkak ki beyanda sihir vardır, şurası da muhakkak ki şiirde de hikmetler vardır"³⁷⁵ Bu rivayette Rasul, sihre *etkileyicilik* anlamı yüklemektedir. Çünkü sözde, işitenin doğru zannedeceği ölçüde bâtil olan bir şeyin doğrulanması mümkündür. Hz. Peygamber (s), ifadesi ile belagat ve fesahatin kötüye kullanmaya müsait olduğunu³⁷⁶ ve ifade kabiliyetinin çirkinî güzel, güzel olanı da çirkin gösterme açısından sihre benzediğini ima etmektedir.³⁷⁷ Belîğ ifadelerin sihir olarak isimlendirilmesi mecaz yoluyla'dır.³⁷⁸ Güzel konuşan kimse, büyücümüş gibi dinleyeni etkiler. Söz ile kazanılan günah, büyücünün yaptığı büyüyle kazandığı günah gibidir. Güzel konuşan kimse başka birisini öyle bir över ki dinleyen onun sözüne uyup övgüyü doğrular. Sonra da onu öyle bir yerer ki kalpler ondan uzaklaşır.³⁷⁹

Görüldüğü gibi sihir, insanları aldatmaya yönelik çabaları içermektedir. Peygamberlere karşı çıkan toplumlar her dönemde kendilerine gelen elçileri büyücü, âyetleri de sihir olarak adlandırıp, Allah'a ortak koşmayı, ahireti inkâr etmeyi ve peygamberlerle alay etmeyi sürdürmüşlerdir. Değişik dönemlerde rasul olarak gönderilenlere gösterilen, "Sen büyücüsün, getirdiğin mûcize veya ayetlerle insanları kandırmaya çalışıyorsun ve sen büyüünün etkisinde kalmışsın." tepkisi bunun kanıtıdır. Büyücü diyerek rasulleri dışlayıcı tavır takınan kimseleri Kur'an anlaşılır bir şekilde anlatmaktadır.

1. Hz. Salih'e ve Hz. Şuayb'a büyülenmiş denilmesi

Semud toplumu peygamberleri Hz. Salih'i yalancılıkla itham etmişti. O, onları Allah'tan korkmaya, güvenilir bir peygamber olarak kendisine itaate çağırması ve bunun karşılığında bir ücret de istememişti. Onlara yaşadıkları bahçelerin içinde, ekinlerin, salkımları sarkmış hurmaların arasında, bir de dağlarda yaptıkları evlerde güven içinde kalmalarının süreli olduğunu hatırlatmış ve onları yeryüzünde fesat çıkarmamaya ve dirlik düzenlik vermeyen bozguncuların emrine uymamaya davet etmişti. Onların cevabı ise şu oldu: "**Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin.**"³⁸⁰ Antik anlayışlara göre delilik, ya bir cinin, ya da büyüünün

³⁷⁵ Ebu Dâvud, Edeb 95; Tirmizi, Edeb, 63.

³⁷⁶ Kurtubî, I/2, 43, 44.

³⁷⁷ Râzî, I, 619.

³⁷⁸ Abdu'l-Vahhab, Abdullah b. Muhammed, *Teysîru'l-Azizi'l-Hamid ft Şerhi Kitabî't-Tevhid*, Mektebetu'r-Riyadi'l-Hadise, Riyad, ts., s. 335.

³⁷⁹ İbnu Manzûr, a.g.e., IV, 348.

³⁸⁰ Şuara 26/153.

etkisiyle olurdu. Bu yüzden deliye ya *mecnun* (cin etkisinde), ya da *büyülenmiş* denirdi.³⁸¹ Semud toplumu da benzer bir mantıkla Hz. Salih'in aklını kaybedecek derecede sihir işlerine bulaşmış bir kimse olduğunu söylemek istiyordu.³⁸² Onlara göre ona, onlardan ayrı olarak risalet verilmemişti.³⁸³ Sanki Allah yoluna çağırmak sırf delilerin yapabileceği bir çağrıydı.³⁸⁴

Eyke halkı da peygamberleri, Hz. Şuayb'ı yalancılıkla itham etti. Onlar da Semud toplumunun Hz. Salih'ten aldığı uyarılara benzer ikazlar aldılar.³⁸⁵ Hz. Şuayb ayrıca onları ölçeği tam tutup hak yiyenlerden olmamaya, doğru terazi ile tartmaya, insanların haklarını kısmamaya ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmamaya çağırdı. Onlar ise, **“Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin!”**³⁸⁶ şeklinde yanıt verdiler. Hz. Şuayb'a hemen, “karmakarışık, saçma sapan şeyler söyleyen, büyülenmiş biri” yaftasını yapıştırdılar. Peygamberliğini inkâr ettiler. “Sen de bizim gibi bir insansın” dediler. Onların anlayışına göre, bir insan, peygamber olamazdı. Bu nedenle söylediği şeyler konusunda onu yalancılıkla itham ettiler.³⁸⁷ Kendileri gibi yiyip içen bir varlık olduğunu söylediler.³⁸⁸ Hz. Şuayb'a toplumunun verdiği cevap Semud toplumunun Hz. Salih'e verdiği karşılık türündendi. Zaten kalpleri de birbirine benzemektedir.³⁸⁹

2. Hz. Musa'ya ve Hz. Harun'a büyücü denilmesi

Eski Mısır'da firavunlar tanrı-kral olarak görülürdü ve buna bağlı olarak da gizli-batınî uygulamalar ile büyüünün önemli bir yer tuttuğu Mısır halkının dininin ekseni durumundaydı. Bunun için, büyüü hayatın ayrılmaz bir parçası olarak benimsemek her Mısırlı için bir görevdi.³⁹⁰ Büyü, Mısır şirk dininde tüm vatandaşların inanması, rahiplerinin de sergilemesi mecbur olan bir şeydi.³⁹¹ O dönemde yöneticiler bazı insanları yanlarına alıp onları sihir öğrenmeye, sonra da öğretmeye mecbur ediyorlardı.³⁹² Büyücüler Hz. Musa'nın karşısına çıkmak için şehirlerden istekleri dışında getiriliyorlardı.³⁹³

³⁸¹ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, IV, 46.

³⁸² Zemahşerî, III, 318; Râzî, VIII, 525; Mücahid ve Katade de *büyülenmiş* kelimesini akîf eksiklik olarak anlamaktadır bkz. İbnu Kesîr, VI, 166; Kâsımî, a.g.e., XIII, 4636.

³⁸³ Kurtubî, VII/1, 121.

³⁸⁴ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VII, 625.

³⁸⁵ Krş. Şuara 26/141-145 ve Şuara 26/176-180.

³⁸⁶ Şuara 26/185.

³⁸⁷ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VII, 630.

³⁸⁸ Kurtubî, VII/1, 126.

³⁸⁹ İbnu Kesîr, VI, 169.

³⁹⁰ Esed, a.g.e., s. 633.

³⁹¹ Ali, a.g.e., s. 804.

³⁹² İbnu Abbas bkz. Râzî, VIII, 78.

³⁹³ Hasanu'l-Basri bkz. A.y.

Hz. Musa böyle bir ortamda mucizelerle birlikte tebliğ için gönderildi. Ona verilen dokuz mucize,³⁹⁴ apaçık gerçeği ortaya koymaktadır ki, gözü olan herkes onu görebilsin. Bu mucizeler insanlara gerçeği gösteriyor ve onları doğru yola iletiyordu. Buna rağmen Firavun ve toplumu, gördükleri olağanüstülükler için, **“Bu, apaçık bir büyüdür’ dediler.”**³⁹⁵ Böyle söylemeleri, bu kanaatte olduklarından veya birtakım şüpheleri bulunduğundan dolayı değil, haksızlığı ve böbürlenmeyi esas aldıkları içindi.³⁹⁶ Bu tavırlarıyla yalanlama konusundaki adetlerini bozmamış oldular. Sihir olmadığına ve Allah’tan olduğuna kanaat getirmelerine rağmen mucizeleri inkâr ettiler.³⁹⁷ Onlara göre, Musa’nın getirdiği bu şeylerin apaçık büyü olduğunu, görenler rahatlıkla anlayabilirlerdi.³⁹⁸ Ne var ki, daha sonraları büyücülerin secde etmesi ve gördüklerinin mucize olduğunu yakînen anlamaları bile inkârcıların tavırlarını değiştirmede.³⁹⁹

Firavun ve ileri gelenleri, **“Katımızdan onlara hak (mucize) gelince: “Bu elbette apaçık bir sihirdir.”**⁴⁰⁰ şeklinde bir itirazda bulundular. Âyette geçen *hak*, asânın yılan oluşu ve beyaz el gibi mucizelerdir. Allah ikisini risalet için âyet kılmıştır.⁴⁰¹ O inkârcılar, Allah katından hüccetler gelince, “Doğrusu bu apaçık bir büyüdür. Görenler bunun aşikar bir büyü olduğunu anlarlar.” dediler.⁴⁰² Hakkın sihirden en uzak şey olduğunu bilmelerine rağmen, şehvetlerine düşkünlüklerinden dolayı ona sihir dediler.⁴⁰³ “Bu, apaçık bir sihir.” suçlaması, son peygamber Hz. Muhammed (s)’e karşı yapılan itirazlara benzer bir biçimde Hz. Musa’nın kendilerine tebliğ ettiği mesajın büyüleyici, derinden sarsıcı etkisini dile getiren bir suçlamadır.⁴⁰⁴

Musa onlara cevaben şöyle dedi: **“Size hak gelince, ona böyle mi diyorsunuz? Bu sihir midir? Halbuki sihirbazlar iflah olmazlar.”**⁴⁰⁵ Hz. Musa onlara hakla ilgili olarak, “Onu ayıplıyor ve ona meydan mı okuyorsunuz?” diye soruyordu. Halbuki onların Allah’a boyun eğmeleri ve O’nu yüceltmeleri gerekirdi.⁴⁰⁶ Hz. Musa’nın sorusu, onların yaptığının

³⁹⁴ Bunlar asâ, beyaz el, kıtlık, gelir noksanlığı, tufan, çekirge, buğday güvesi, kurbağa ve kan afetidir bkz. Araf 7/107, 108, 130, 133.

³⁹⁵ Neml 27/13.

³⁹⁶ Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’an*, VIII, 16.

³⁹⁷ Kurtubî, VII/1, 152.

³⁹⁸ Taberî, XI/1, 171.

³⁹⁹ Kâsımî, a.g.e., XIII, 4662.

⁴⁰⁰ Yunus 10/76.

⁴⁰¹ Tabatabaî, a.g.e., X, 111.

⁴⁰² Taberî, VII/1, 188-189.

⁴⁰³ Zemaşerî, II, 348.

⁴⁰⁴ Esed, a.g.e., s. 410.

⁴⁰⁵ Yunus 10/77.

⁴⁰⁶ Zemaşerî, II, 348.

sihir olup olmadığını öğrenmek için değil, inkâr amaçlı bir soruydu.⁴⁰⁷ Gerçeğin zıddı, kötü güçlerin ortaya koyduğu aldatma ya da makul gösteriler olan büyünün başarılı olması mümkün değildir, zira sürekliliği yoktur. Hakikat eninde sonunda hakim olur.⁴⁰⁸ Aslında bu âyette vurgulanan şey, sihrin herhangi bir gerçek ve manevi muhtevadan yoksun, geçici bir görüntüden başka bir şey ortaya koyamayacağı hakikatidir.⁴⁰⁹ Sihirbazlar büyü yapmakla elde etmek istedikleri şeye kavuşamaz ve başarıya ulaşamazlar.⁴¹⁰

Firavun çevresindekilere bir uyarıda bulundu: ”(Musa), **Sizi sihriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Şimdi ne buyurursunuz?**”⁴¹¹ Vatandan ayrılık en zor durumlardan birisidir. Güya Hz. Musa büyü dedikleri şeyle onları vatanlarından uzaklaştırmaya çalışıyordu. Bu bâtil ehlinin haktan uzak durmak için yaptığı en aşırı şeydir.⁴¹² Firavun’un Hz. Musa’yı öldürmek istediği ancak adamlarının onu öldürmesi halinde davasının halkın kafasında soru işaretleri bırakacağı endişesiyle onu uyardıkları söylenir.⁴¹³ Onlara göre Musa, İsrailoğullarını büyü yaparak Mısır’dan çıkarmak istiyordu. O, kendisine sihir öğretilmiş bir kimseydi.⁴¹⁴ Yaptığı bu işle insanların kalplerini kazanmak ve böylece taraftarlarını yardımcılarını kendisine tâbi olanları çoğaltıp devletinize üstün gelerek ülke topraklarını ellerinden almak amacındaydı.⁴¹⁵

Firavun ve bağlıları gördükleri onca mûcizeye rağmen, “**Sen bizi büyülemek için her ne mûcize getirirsen getir, asla sana inanacak değiliz.**”⁴¹⁶ dediler. Cehaletleri nedeniyle evrende olup bitenleri Allah’ın hükmüne ve koyduğu ölçüye bağlamıyor, mûcize ile sihri ayırt edemiyor, asanın yılanı dönüşmesi türünden tüm mûcizeleri sihir addediyor⁴¹⁷ ve “Rabbinden bize ne zaman mûcize getirirsen getir, bize göre o sihirdir.” diyorlardı.⁴¹⁸ Yani Allah’ın mesajına yönelik bir tür inatçılık ve direniş sergiliyorlardı. Sihre inandıkları için alışılmışın dışında bir şey gördüklerinde onu sihir olarak niteliyorlardı.⁴¹⁹ “Büyülemek için her ne mûcize getirirsen de...” derken gördüklerini mûcize diye isimlendirmeleri alay etmek

⁴⁰⁷ Tabatabaî, a.g.e., X, 111.

⁴⁰⁸ Ali, a.g.e., s. 504.

⁴⁰⁹ Esed, a.g.e., s. 410.

⁴¹⁰ Taberî, VII/1, 189.

⁴¹¹ Şuara 26/35.

⁴¹² Râzî, VIII, 501.

⁴¹³ A.y. Firavun’un ileri gelenlerinin onu ikazlarına dair âyetler şunlardır: “Dediler ki: ‘Bunu ve kardeşini eyle, şehirlere de toplayıcılar gönder. Bütün bilgiç sihirbazları sana getirsinler.’” Şuara 26/36-37.

⁴¹⁴ Taberî, XI/1, 89.

⁴¹⁵ İbnu Kesîr, VI, 149.

⁴¹⁶ Araf 7/132.

⁴¹⁷ Râzî, V, 345.

⁴¹⁸ İbnu Abbas bkz. Râzî, V, 345.

⁴¹⁹ Ali, a.g.e., s. 378.

içindi.⁴²⁰ Yoksa mûcizeye iman etmiş değillerdi. Onlara göre, onun getirdiğiyle amaçladığı şey izleyenleri büyülemektir.⁴²¹ Allah onların bu sözlerini aktarmakla isyanlarını, büyülenmelerini, hakka karşı inatlaşmalarını ve bâtıl üzere ısrarlarını haber vermektedir.⁴²²

Hiz. Musa, Rabbi katından getirdiği şeylerin hakikat olduğuna delalet eden asâ ve beyaz el mucizesiyle⁴²³ Firavun ve ileri gelenlerinin yanına gelince dediler ki: **“Bu, olsa olsa uydurulmuş bir sihirdir. Biz önceki atalarımızdan böylesini işitmemiştik.”**⁴²⁴ Onu sihrini ortaya koymak ve onunla Allah’a iftira etmekle suçladılar. Hiz. Musa’nın getirdiğini, kendilerine kâhinlerin haber vermediğini söylemek istiyorlardı. Gördüklerini sihir ve bidat (sapma) olarak tanımladılar.⁴²⁵ Onlara göre Hiz. Musa’nın getirdiği şeyler, kendi yalan ve iftiralarıyla uydurduğu bir büyüden başka bir şey değildi. Atalarından, onun onları ibadete davet ettiği şey gibisini duymamışlardı.⁴²⁶

Firavun ve ileri gelenleri mûcizeleri görüp de Allah’tan olduğunu kesin olarak anladıklarında bile küfür, azgınlık, inat ve yalanla iftira yoluna saptılar. Bu, onların azgınlıklarından ve gerçeğe uymak konusunda büyülenmelerinden ileri geliyordu. “Bu, uydurulmuş bir sihir” diyerek statülerinden istifade ederek ve hile yaparak Musa’ya karşı çıkmak istediler. Mûcizeler onları etkilemedi ve onlara bir fayda sağlamadı.⁴²⁷

Hiz. Musa asâsını atıp asâ bir ejderha olduğunda, elini koltuk altından çıkarıp hastaliksız ve bembeyaz olarak çıktığında ve o, bu en büyük mûcizeleri gösterdiğinde Firavun ona dedi ki: **“Bizi, yaptığın büyü ile yurdumuzdan çıkarasın diye mi geldin, ey Musa?”**⁴²⁸ Yani, “İnsanları sana uymaları ve iman etmelerini gerekli kılan bir mûcize getirdiğin zannına sevk etmek ve sonuçta ülkemize ve bize hakim olmak,⁴²⁹ sihirbazlığınla bizleri evlerimizden, yurtlarımızdan çıkarasın diye mi geldin?”⁴³⁰ Bu yaptığın bir sihirdir. Bizi büyülemek için bunu yaptın. Peşinden geleceklerini ve onlarla sayını çoğaltacağını umdun. Ancak bu beklentin gerçekleşmeyecek. Zira bizde de seninki gibi bir büyü var.”⁴³¹ demek istiyordu.

⁴²⁰ Zemahşerî, II, 141.

⁴²¹ Tabatabaî, VIII, 238.

⁴²² İbnu Kesîr, III, 458.

⁴²³ Râzî, VIII, 598.

⁴²⁴ Kasas 28/36.

⁴²⁵ Zemahşerî, III, 397.

⁴²⁶ Taberî, XI/2, 95.

⁴²⁷ İbnu Kesîr, VI, 247.

⁴²⁸ Taha 20/57.

⁴²⁹ Kurtubî, VI/1, 129.

⁴³⁰ Taberî, IX/2, 420.

⁴³¹ İbnu Kesîr, V, 293.

Görüldüğü gibi Hz. Musa, onları yerlerinden yoksun bırakma çabasında olmak ve büyü yapmakla suçlanıyordu. Peygamberin hem büyücü olan hem de Mısırlıları sürgün etme amacı taşıyan bir kimse olarak tanımlanması bariz bir şekilde yanlıştı. Çünkü Hz. Musa'nın amacı, halkını kölelikten kurtarmaktı. Bütün iktidar Mısırlıların elindeydi. İsrailoğullarını köle olarak kullanmak istiyorlardı. Onu, bu adaletsizliği gidermek istediği için, "Mısırlıları yasal haklarından mahrum etmek isteyen korkunç bir kimse" diye itham ettiler. Kendileri, insanları aldatmak için sihir yaptıkları gibi, kulluk bilincinde olan bir kimseyi de bakış açısı ve gücünün kaynağı farklı olmasına rağmen aynısını yapmakla suçladılar.⁴³²

Kureyş'in ileri gelenlerinin de Kur'an'a karşı tavırları Firavun'ununki gibiydi. Onlar da mevcut dinlerine ve inançlarına bağlanmaları sayesinde önemli bir konuma sahip oluyorlar ve bundan büyük kazançlar elde ediyorlardı. İslâm çağrısının, onların mevki ve gelirlerini borçlu oldukları saçma inançlara karşı, bir tehlike oluşturduğunu fark etmişlerdi.⁴³³ İşte bu nedenle bu apaçık gerçeğin karşısına dikiliyorlardı.

Burada doğal olarak bazı sorular akla geliyor. Hz. Musa, Firavun ve onun hakimiyeti için nasıl bir tehlike idi? Bu soruya şöyle cevap verilebilir: Hz. Musa'nın Peygamberlik iddiası, başlı başına politik yapıyı da içeren mevcut sistemi değiştirecek tam bir inkılâbı gerçekleştirilmeyi ifade ediyordu. Bundan dolayıdır ki, evrenin Rabbi'nin temsilcisi, başka birisine tâbi yada başka birisinin astı olarak değil, ancak idareci ve hâmi olarak yaşamaya gelmiştir. Çünkü, bir kâfirin hakimiyetini tanımak ve ona gönüllü olarak tâbi olmak, peygamberlik iddiasını nefyetmektir. Hz. Musa, peygamber olduğunu ileri sürdüğü zaman, Firavun ve çevresinin politik, toplumsal ve kültür ihtilâli tehdidini hissetmiş olmaları bundandır.⁴³⁴

Firavun, Hz. Musa'nın peygamberlik iddiasına niçin bu kadar önem veriyordu? Firavun Hz. Musa'nın üstün şahsiyeti hakkında yeterli bilgiye sahipti. Talmud ve Yusuf'un kıssalarına itimat edecek olursak, Hz. Musa çağının bütün ilimlerini tahsil etmiş, savaş ve idarecilik hususunda eğitilmişti. Zira Hz. Musa'nın içinde yetiştirildiği kraliyet ailesi fertleri için bu hususlar temel şeylerdi. Ayrıca, Hz. Musa, Habeşistan'a karşı düzenlenen seferde mü-kemmel bir general olduğunu da ispat etmişti.⁴³⁵ Medyen'de sekiz yıla yakın bir süre de-

⁴³² Ali, a.g.e., s. 801.

⁴³³ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VIII, 16.

⁴³⁴ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, II, 72-73.

⁴³⁵ Kitab-ı Mukaddes yorumcularına göre Firavun Hz. Musa'ya öylesine iyi davranıyordu ki, büyüdüğünde, Habeşistan'a karşı sefere çıkan ordusuna komutan olarak atamıştı bkz. Hamidullah, a.g.e., 515. (Belki de Kitab-ı Mukaddes'in Sayılar, 12/1 pasajında belirtildiği gibi Hz. Musa'nın Habeşistanlı bir kadınla evlenmesi bu vesileyledir.)

vam eden çölün zor şartları da, kraliyet sarayındaki kolay hayatın tesirlerini gidermeye yardım etmişti. Binaenaleyh bu azametli, kararlı ve dindar adam, Firavun'un sarayında peygamberlik iddiası ile ortaya çıktığı zaman Firavun ve çevresi, onun iddiasını boş bir iddia sayıp önemsemezlik edemezlerdi.⁴³⁶ Onlar, gerçekten Hz. Musa'yı bir sihirbaz olarak görmüş olsaydılar, kesinlikle ondan bir devrim sadır olacağını düşünmez ve onu bir tehlike saymazlardı. Çünkü sihirbaz bir kimse, dünyada hiç bir zaman bir devrim yapmış değildir.

Firavun, Hz. Musa'ya itiraz ederken kullandığı bir diğer arguman da Hz. Musa'nın *büyülenmiş* bir kimse olduğu şeklindeydi: **Andolsun biz Musa'ya apaçık dokuz mucize verdik.** (Ey Peygamber!) **İsrailoğullarına sor, Musa kendilerine geldiğinde Firavun ona: 'Ey Musa! Ben senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum' demişti.**⁴³⁷ Doğru sözü ön plana çıkarma, Allah'ın birliğini vurgulama, zulmü, azgınlığı 've işkenceyi bırakmaya çağrıda bulunma gibi fiiller, tağutların geleneğinde ancak büyülenmiş ne dediğini bilmeyen insanların taktiğidir. Firavun gibi azgın tağutlar bu gerçekleri düşünemezler, aklî dengesi yerinde bulunan bir insanın mevcut şartlara baş kaldırıp onları eleştireceğine akıl erdiremezler.⁴³⁸

Allah, danışma meclisindeymişçesine birbirleriyle görüşmelerde bulunan Firavun dönemindeki ileri gelenlerin⁴³⁹ Hz. Musa hakkında Firavun'unkine benzer bir itirazda bulduklarını ifade eder: **"Muhakkak bu (Musa) çok bilgili bir sihirbazdır. Sizi memleketinizden çıkarmak istiyor.**"⁴⁴⁰ Onlara göre Hz. Musa, sihri bilen, yetenekli, hileleriyle insanların gözlerini bağlayan,⁴⁴¹ ileri gelenlerin iktidarını ellerinden almaya çalışan,⁴⁴² ve Allah'ın risaletine dair aktardıklarında güvenilmeyecek birisiydi. İsrailoğullarını desteklemek, Mısır'ı ele geçirmek ve bağımsızlıklarına son vermek istiyordu.⁴⁴³ Onlara göre onun tuzağını boşa çıkarmak için onu öldürmek, çarpmıha germek, hapse atmak ya da onun gibi bir büyücüyle ona karşı çıkmak şeklinde seçenekler mevcuttu. Onlar sonuncu teklifi benimseyip Firavun'a tavsiye ettiler.⁴⁴⁴ Ona ve kardeşine kötülük yapmakta acele etmek onlara pek makul gelmedi.⁴⁴⁵

⁴³⁶ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, II, 72-73.

⁴³⁷ İsra 17/101.

⁴³⁸ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, VII, 79.

⁴³⁹ Tabatabaî, a.g.e., VIII, 223.

⁴⁴⁰ Araf 7/109-110.

⁴⁴¹ Zemaşerî, II, 134.

⁴⁴² Esed, a.g.e., s. 293.

⁴⁴³ Tabatabaî, a.g.e., VIII, 225.

⁴⁴⁴ A.e., VIII, 224.

⁴⁴⁵ A.e., VIII, 225.

İleri gelenler Firavun'a şehirlere adamlarını gönderip usta sihirbazları getirtmesini tavsiye ettiler.⁴⁴⁶ Dediler ki: **"Bunu ve kardeşini eğle, şehirlere de toplayıcılar gönder."**⁴⁴⁷ Büyücülerin sayısı çok olursa Hz. Musa'ya galip gelirler, durumunu ortaya korlar ve sözüne muhalefet ederler zannıyla büyücülerini toplamayı salık verdiler.⁴⁴⁸ O dönemde sihir çok yaygındı. Bu nedenle Hz. Musa'ın yaptıklarının, sihirbazların yaptıkları kabilinden şeyler olduğunu sanmıştı⁴⁴⁹

İleri gelenlerin Firavun'a büyücülerini toplamayı tavsiye etmeleri, o dönemde büyücülerin çok olduğuna delalet eder. Bu da kalamcılarının, "Allah'ın tüm nebilerinin mûcizelerini kendi dönemlerinde gündemde olan türden kıldığı" şeklindeki görüşlerinin doğruluğunu gösterir. Hz. Musa döneminde de sihir gündemdedi. Onun mûcizesi de hakikatte zıddına da olsa görünüşte sihre benzemektedir. Hz. İsa döneminde tıp, Hz. Muhammed (s) döneminde fasih hitap gündemde olduğu için her ikisinin mûcizesi de ona göre idi.⁴⁵⁰

Hz. Musa'nın (a.s) kraliyet sarayında gösterdiği mucizeyi gözleriyle görenler ve dışarıda işitenler, atalarının dinine olan inançlarını yitirmeye başladılar. Bu yüzden, "(Firavun'un adamları:) **Eğer üstün gelirlerse, herhalde sihirbazlara uyarız.**"⁴⁵¹ dediler. Bu sözleri sarfeden kimseler, inançlarının gücünün, sihirbazların Hz. Musa'ninkine benzer bir performans göstermelerine bağlı bulunduğunu söylemek istiyorlardı.⁴⁵² Yani sihirbazların yenilmesi durumunda Mısır dini, bağlılarının gözünde büyük bir hayal kırıklığına yol açacaktı. Zaten kitleler, sürekli olarak bu tür işler için toplatılırlar. Bu halk kitleleri zalim yöneticilerinin kendilerini aldattıklarını, kendileriyle oynadıklarını, bu tür yarışlar, törenler ve toplantılar ile kendilerini meşgul ettiklerini, böylece kendilerine uygulanan zulüm, baskı ve kötü hayat şartlarını unutturmak istediklerini anlamazlar. İşte Mısırlılar da bu şekilde toplandılar.⁴⁵³ Büyücüler, büyü'nün önemli bir rol oynadığı Amon kültünün resmi rahipleriydiler. Onların Hz. Musa'ya galebe çalmaları halkın gözünde devlet dininin itibarını pekiştirecekti.⁴⁵⁴ İnsanlar Firavun'a daha fazla bağlı, rahiplere karşı daha itaatkar olsunlar diye gelecek ve muhtevası büyü ve Firavun'a tapınma olan devlet dininin zaferine şahitlik edeceklerdi.⁴⁵⁵ Firavun ve ileri gelenlerin projesi buydu.

---

⁴⁴⁶ Araf 7/112.

⁴⁴⁷ Şuara 26/36.

⁴⁴⁸ Râzî, VIII, 501-502.

⁴⁴⁹ İbnu Kesîr, III, 452.

⁴⁵⁰ Râzî, V, 333.

⁴⁵¹ Şuara 26/40.

⁴⁵² Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, IV, 23.

⁴⁵³ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VII, 596.

⁴⁵⁴ Esed, a.g.e., s. 745.

⁴⁵⁵ Ali, a.g.e., s. 951.

Firavun'un çevresindekiler Hz. Musa'nın sözünün yanlışlığı halkın huzurunda ortaya çıksın diye büyücüler toplanana kadar beklemeyi tavsiye etti. Hz. Musa'nın mûcizelerine karşı sihir ile meydan okumaya çalışan büyücülerin karşılaşmaları insanların toplandığı bayram günü kuşluk vaktinde oldu. Bu günün tayini Hz. Musa tarafından yapıldı.⁴⁵⁶ Onun niyeti, hüccetini büyük kitlelere sunmak⁴⁵⁷ ve bu sayede büyü ile peygamberin harikulade hallerinin denk tutulmasının bâtil oluşunun herkes tarafından görülmesini sağlamaktı.⁴⁵⁸ Musa'nın sözünün yanlış olduğunun herkesçe bilinmesini isteyen Firavun da bu karşılaşma vaktini makul buldu. Bu anlamda tuzak kurmaya çalışan inkârcıların çabası, Allah'ın peygamberi için ilahî bir lütufa dönüştü: **"Böylece, sihirbazlar belli bir günün tayin edilen vaktinde bir araya getirildi."**⁴⁵⁹ Mısırlı büyücülerin organizasyonlarıyla, hilelerini kullanarak amatör İsraililere karşı galip gelecekleri şeklinde bir beklenti vardı.⁴⁶⁰

Peygambere karşı mücadele etmeleri için getirilen büyücülerin çıkarıcı yaklaşımları hemen kendisini gösterdi. Bu sayede, peygamberlere büyücü denilmesi konusundaki tutarsızlık açık bir şekilde ortaya çıktı: **"Sihirbazlar Firavun'a geldi ve 'Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı?' dediler."**⁴⁶¹ Görüldüğü gibi, büyücüler ortaya koyduklarını çıkar temini için yapmaktadırlar. Mûcize sahibi peygamberler ücretlerini Allah'tan beklerlerken, büyücüler tağutların hizmetindedirler. Büyücülerin sanatları hile ve sahtekârlık üzerine kuruludur. Kur'an, onların bu tavırlarını bu âyet ile ortaya koymaktadır. Büyücülerin ilk düşünecekleri şey kendileri için bencil bir pazarlık yapmaktır. Firavun ve danışma meclisi panik içinde herhangi bir miktara evet diyecek haldeydi ve dedi de.⁴⁶² Muhtemelen Mısırlıların dininin rahibi diyebileceğimiz büyücüler, yiyici tiplerdi ve zengin olup, makam elde edip kralı ve halkı yönetimleri altına almayı ümit ediyordu.⁴⁶³ Âyet ayrıca büyücülerin eşyanın özünü değiştirmeye güçlerinin yetmediğine de delildir. Yetseydi toprağı altına çevirirlerdi. Niçin Firavun'un mülkünü ele geçirmediler, niçin dünyanın hükümdarları ve liderleri olmadılar? Âyet bu inceliğe insanların dikkatini çekmekte, bâtil ve yalan ehlinin sözlerine aldanma konusunda onları uyarılmaktadır.⁴⁶⁴

Hz. Musa, onlar sihirlerini ortaya koyduklarında onları büyü yaparak Allah'a iftira atmamaya ve insanların zihinlerinde hakikati olmayan şeyleri canlandırarak onları aldatma-

⁴⁵⁶ Taha 20/59.

⁴⁵⁷ Râzî, VIII, 502.

⁴⁵⁸ İbnu Kesîr, V, 293.

⁴⁵⁹ Şûra 26/38.

⁴⁶⁰ Ali, a.g.e., s. 951.

⁴⁶¹ Araf 7/113; Benzer bir lafızla bkz. Şuara 26/41.

⁴⁶² Ali, a.g.e., s. 374.

⁴⁶³ A.e., 952.

⁴⁶⁴ Râzî, V, 334.

maya çağırıldı.⁴⁶⁵ Çünkü gerçekten Allah'a iftira eden hüsrana uğramıştır.⁴⁶⁶ Ancak sihirbazlar uyarılara kulak vermedi ve Hz. Musa'nın mucizesine çeşitli sihirlerle meydan okudular. Firavun da zaten onları bu amaçla toplamıştı: **"Sihirbazlar, 'Ey Musa! Ya sen at, yahut ilk atan biz olalım.' dediler."**⁴⁶⁷ Kendilerine göre büyü olan değneğini veya diğer bütün büyü araçlarını atmasını istediler.⁴⁶⁸ Galip olacaklarına emin oldukları için önce ve ya sonra sihirlerini ortaya koymayı sorun etmediler.⁴⁶⁹ Halbuki sihir mucizeye karşı ebediyen galip gelemez.⁴⁷⁰ Tercih Hz. Musa'ya bırakmaları, nezaketlerinden dolayı değildi. Onların bu tavrına karşı peygamberleri, önceliği onlara verdi ve onlara, **"Atacağınızı atın, dedi."**⁴⁷¹ Niyeti, insanların onların yaptıklarını görmeleri ve düşünmelerini sağlamaktı. Bu sayede büyücülerin bâtil ve kötü davranışları son bulunca bekleyip gözetledikten sonra apaçık olarak hak gelecek ve gönüllerde daha etkili olacaktı:⁴⁷² Hz. Musa'nın, "Atacağınızı atın." deyişi insanlara büyücülerin ortaya koyduklarının geçersiz bir eylem ve bâtil bir çaba olduğunu göstermek içindir.⁴⁷³

Büyücüler, göz bağıcılıkta öyle bir oyun düzenlediler ki, Hz. Musa bile bir an için etkisinde kaldı:⁴⁷⁴ **"Onlar (ellerindekini) atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları korkuttular ve büyük bir sihir gösterdiler."**⁴⁷⁵ İnsanlarda, yaptıklarının bir hakikati olduğu hissini uyandırdılar. Halbuki yaptıkları soyut bir hayalden ibaretti.⁴⁷⁶ Bilgilerini onlardan gizlediler.⁴⁷⁷ İplerini yere atınca, onları insanlara sanki hareket ediyormuş gibi gösterdiler. Öyle ki seyirciler değneklerden ve iplerden korktular ve paniğe kapıldılar. Aldatma ve zihinlerini etkileme yoluyla ortaya büyük bir büyü koydular.⁴⁷⁸ **"Musa (sihri görünce) içinde bir korku hissetti."**⁴⁷⁹ Kötü kimselerin planlı saldırıları bazen o kadar becerilir ki bâtil hakikat olarak görünür ve alkışlanır. Hakikate inanan kimse ise farklıdır bir an için etki altında kalabilir. Fakat Allah'ın rahmetiyle iman otoritesini koyar, ona güven verir ve o iman bâtılın üşüşen kuruntularını dağıtıp yok edecek spesifik hakikatlere işaret eder.⁴⁸⁰

⁴⁶⁵ Kâsımî, a.g.e., XI, 4187.

⁴⁶⁶ Taha 20/61.

⁴⁶⁷ Taha 20/65.

⁴⁶⁸ Hamidullah, a.g.e., 463.

⁴⁶⁹ Tabatabaî, VIII, 226.

⁴⁷⁰ Zemahşerî, II, 135.

⁴⁷¹ Yunus 10/80.

⁴⁷² İbnu Kesîr, III, 452-453.

⁴⁷³ Râzî, VI, 287-288.

⁴⁷⁴ Esed, a.g.e., s. 632.

⁴⁷⁵ Araf 7/116.

⁴⁷⁶ Taha 20/66-67.

⁴⁷⁷ Abdu'l-Vahhab, a.g.e., s. 334.

⁴⁷⁸ Taberî, VI/1, 27.

⁴⁷⁹ Taha 20/67.

⁴⁸⁰ Ali, a.g.e., s. 803.

Büyülerini gördükten sonra Hz. Musa dedi ki: "**Bu sizin yaptığınız sihirdir. Muhakkak Allah onu iptal edecektir. Şüphesiz ki, Allah fesatçıların işini düzeltmez.**"⁴⁸¹ Çünkü onların yaptıkları ancak bir büyücü tuzağıdır. Büyücü ise, "**her nerede olursa olsun başarıya ulaşamaz**"⁴⁸² ve amacına varamaz.⁴⁸³ Bu âyet ister hayrı ister şerri amaçlasın büyücünün hedefine ulaşamayacağına delil olup sihrin tümünü olumsuz kılmakta⁴⁸⁴ ve sihir adı altında yapılan her türlü çabayı mahkum etmektedir.⁴⁸⁵

Büyücülerin sopaları bir büyü aldatmasıyla görünüm itibarıyla yılanlara dönüştü. Fakat Hz. Musa'nın mucizeleri herhangi bir büyüden daha güçlüydü ve ardında bir hakikati barındırıyordu.⁴⁸⁶ Suçluların hoşuna gitmese de Allah'ın, sözleriyle hakkı açığa çıkarması bir yasadır.⁴⁸⁷ Allah'ın kelimeleri ya da emirleri gerçek güce sahipken, büyücülerin hileleri gözleri boyayarak sadece harika *görünebilir*.⁴⁸⁸ Hz. Musa bu hakikati zikrettiğinde onlara gafil oldukları hakka dair ilahi yasayı hatırlatmak ve mucizenin sihre, bâtılın hakka üstünlüğüne dair göstereceği şeyle onları hazırlamak istiyordu. Zaten büyücüler de mucizeyi görünce hemen iman ettiler.⁴⁸⁹

Bu dünyada büyücülerin hilesi insanlar üzerinde büyük etki yapabiliyordu ama Hz. Musa asasını atınca büyü bozuldu:⁴⁹⁰ "**Birdenbire asâ, onların bütün uydurduklarını yakalayıp yutuverdi.**"⁴⁹¹ Firavun Hz. Musa'nın getirmiş olduğu apaçık gerçeğe sihirbazların ve göz bağcılarının saçmalıklarıyla karşı durmayı ve insanların zihinlerini karıştırmayı amaçlıyordu ama asanın bırakılışıyla hak ortaya çıktı. Büyücülerin yalan ve uydurmaları işe yaramadı.⁴⁹² Musa, Firavun ve topluluğunu yendi. Hepsi kahrolup zillete düştüler. Büyücüler Hz. Musa'nın gösterdiği mucizeleri görünce, yaptığının büyü değil semavi bir iş olduğunu anladılar ve secdeye kapandılar.⁴⁹³ Firavun'un kurduğu düzen tersine döndü. O büyük toplanma gününde Firavun'un arzuladığının aksine ilahi burhanlar zuhur etti ve ona galip gel-

⁴⁸¹ Yunus 10/81.

⁴⁸² Taha 20/69.

⁴⁸³ Taberî, IX/2, 233.

⁴⁸⁴ Râzî, VIII, 75. Râzî, "Bu âyet sihrin tümünü olumsuz kılar." demesine rağmen Bakara 2/102 ayetini yorumlarken küfür olan sihrin yıldızlara ibadet ile ilişkisi olan olduğunu söyler ve böylece diğer sihir türleriyle uğraşmanın meşruluğuna zemin oluşturur. Halbuki sihir hakkındaki nefy (olumsuzlama) sihirden uzak durmayı gerektirir.

⁴⁸⁵ Esed, a.g.e., s. 632-633.

⁴⁸⁶ Ali, a.g.e., s. 505.

⁴⁸⁷ Yunus 10/82.

⁴⁸⁸ Ali, a.g.e., s. 505.

⁴⁸⁹ Tabatabaî, a.g.e., X, 113-114.

⁴⁹⁰ Eski Ahit'te asâyî atan Harun'dur bkz. Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, VII/10-12.

⁴⁹¹ Araf 7/117.

⁴⁹² Taberî, VI/1, 28.

⁴⁹³ A.e., VI/1, 30.

di. Firavun Allah'ın elçisine üstün gelebileceğini sanmış, hüsrana uğrayıp cenneti kaybetmiş ve ateşi kendine vacip kılmıştı.⁴⁹⁴

Firavun ve toplumu, **“vicdanları bunlar(ın doğruluğuna) kesin bir kanaat getirdiği halde sırf zulüm ve kendilerini büyük görme yüzünden onları inkâr ettiler; fakat bak o bozguncuların akıbeti nasıl oldu!”**⁴⁹⁵ Şeytan onlara amellerini süslü gösterip onları doğru yoldan alıyordu.⁴⁹⁶ Hangi zulüm apaçık âyetlerin Allah'tan geldiğini fark ettikten sonra onları apaçık sihir olarak adlandırmaktan daha acımasız olabilir? Onlar, Hz. Musa'nın getirdiğine iman etmek konusunda kibirleniyor, kendilerini daha üst bir makamda görüyorlar.⁴⁹⁷ Bu yüzden dediler ki: **“Bizi sihirlemek için ne mûcize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz.”**⁴⁹⁸ Yani, **“Firavun'un dininden döndürmek için bize ne kadar mûcize gösterirsen göster yine de sana inanmayız.”**⁴⁹⁹ Bizi büyülemek, dinimizden uzaklaştırmak ve kavminin hizmetkârı kılmak için, senin davetinde doğruluğunu gösteren mûcizenin her türlüünü getirsen de seni doğrulamayacağız, senin risaletine de tâbi olmayacağız.”⁵⁰⁰ Allah, Hz. Musa'nın toplumundan farklı olarak Hz. Muhammed (s)'in toplumu için kevnî bir mûcize göndermeyi dilememiştir. Fakat Hz. Musa'nın dönemindekilerin mûcizelerle inanmayacaklarını bilmesine rağmen onlara çokça mûcize göndermiştir. Bunun hikmeti, onlardan bazılarının mûcizeleri görmelerinin ardından iman etmesidir. Ancak Hz. Peygamber (s)'in toplumuna kevnî bir mûcize gelseydi, bu onların inkâr ve inadını artırmaktan başka bir işe yaramayacaktı.⁵⁰¹

Bu defa da sihirbazlar Musa ve Harun'u göstererek şöyle dediler: **“Bu ikisi, muhakkak ki, sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin örnek yolunuzu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdırlar sadece.”**⁵⁰² Onlara göre bu iki peygamber, şeref, akıl ve tecrübe yolunu ortadan kaldırmak istemektedir.⁵⁰³ Bu sözleri onların Hz. Musa'nın mûcizeleri konusunda meydan okumaları ve ona kötü isim takmadaki aşırılıklarını gösteren bir ifadedir. Her akl-ı selim sihri kötü görür ve büyücüye de iyi bakmaz. Çünkü insan sihrin

⁴⁹⁴ İbnu Kesîr, IV, 221. Zalim olmakla özdeşleşmiş olan ve bağlılarını cehenneme sürüklemiş olan Firavun'un öldüğünde Müslüman olduğu şeklinde İbnu'l-Arabi tarafından ortaya atılmış garip bir düşünce de söz konusudur. Onun düşüncesine göre, Firavun ölürken iman etmiş ve bir günah daha işlemeyen vefat etmiştir. İslam önceki günahları sildiği için bir sorun kalmamıştır bkz. İbnu'l-Arabi, Muhyiddin, *Fusûsu'l-Hikem*, (Çev: Nuri Gencosman), M.E.B. Yay., İst., 1990, s. 301.

⁴⁹⁵ Neml 27/14.

⁴⁹⁶ Ebu Abdillah, Muhammed b. Ebî Bekr, *Şifau'l-Alîl fî Mesîli'l-Kadâi ve'l-Hikmeti ve't-Talîl*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1398 (h), s. 273.

⁴⁹⁷ Râzî, VIII, 546.

⁴⁹⁸ Araf 7/132.

⁴⁹⁹ Taberî, VI/1, 41.

⁵⁰⁰ Merağî, a.g.e., IX, 42.

⁵⁰¹ Râzî, V, 347.

⁵⁰² Taha 20/63.

⁵⁰³ Mücahid bkz. İbnu Kesîr, V, 295.

sürekliliğinin olmadığını bilir. Mûcizenin de sihir olduğuna inanmalarının ardından da onlar, “Nasıl ona, dinine ve yoluna tâbi oluruz bu mümkün mü, derler.”⁵⁰⁴ Hilelerinin ve Hz. Musa'nın daha önce Firavun ve ileri gelenlerine gösterdiği mûcizelerinin, onların ve halkın gözü önünde sergilenmesinden önce bu sözleri sarf etmeleri, Firavun'a hizmet etme isteklerine ve kendilerini halkın gözünde inandırıcı kılma arzularına bağlanabilir.

Sihirbazlar: “**Ey Musa! Ya sen at, yahut ilk atan biz olalım.**”⁵⁰⁵ diyerek meydan okuduklarında Hz. Musa onlara şöyle cevap verdi: “**Hayır, siz atın! Bir de ne görsün! Onların ipleri ve değnekleri, yaptıkları sihirden ötürü kendisine sanki yürüyormuş gibi geldi.**”⁵⁰⁶ Gördüğü şeyin hakikatının olmadığını bilmeseydi, onu hareket ediyor sanacaktı.⁵⁰⁷ Musa'nın, “Hayır, siz atın!” demesi, Allah'ın, “inkârcılardan becerabiliyorlarsa Kur'an'daki gibi bir sure getirmelerini”⁵⁰⁸ istemesine benzer. Zaten Hz. Musa'nın sihri kötü gördüğünden ve insanları alıkoyduğundan da şüphe yoktur.⁵⁰⁹ Onun talebi zahiriyle alınmadığı zaman sorun da olmaz. Onun büyücülerin sihirlerini önce göstermelerini istemesi şüpheleri bertaraf etmek içindir.⁵¹⁰

Firavun ilahlık iddiasında olmasına rağmen en yakınları olan rahiplerinin ve büyücülerinin böyle bir şeye inandığı pek muhtemel değildir: “**Bunun üzerine iplerini ve değneklerini attılar ve ‘Firavun'un kudreti hakkı için şüphesiz elbette bizler galip geleceğiz’ dediler.**”⁵¹¹ Bu, işbirliğiyle sergilenen bir oyundur. Bu nedenle de onlar Firavun'un *ilahi* gücüne sığınmaktadır. Ancak hakikat hilelerden daha güçlüdür ve ortaya çıkacak onların yaptıklarını yok edecektir.⁵¹²

Onların yaptıklarını görünce Musa içinde bir korku hissetti. Ancak Allah, onun kalbini pekiştirdi. Hz. Musa aldığı ilahî emirle sağ elindekini bırakınca büyücülerin tuzaklarını yutuverdi.⁵¹³ Bunun üzerine, “**Bütün sihirbazlar secdeye kapandılar, ‘Musa ile Harun'un Rabbine iman ettik.’ dediler.**”⁵¹⁴ Yani onun sihir türü bir şey olmadığını şüphesiz bir bilgiyle anladıklarında yere *kapandılar*. O, Rabbani bir ayetti.⁵¹⁵ Büyücüler önce inkâr için iplerini ve sopalarını kısa bir süre sonra da şükür ve secde için başlarını yere koydular. Her

⁵⁰⁴ Râzî, VIII, 70.

⁵⁰⁵ Taha 20/65.

⁵⁰⁶ Taha 20/66. Hz. Musa'nın önce onları büyülerini göstermeye davet etmesine dair başka bir âyet için bkz. Şuara 26/43.

⁵⁰⁷ Râzî, VIII, 73.

⁵⁰⁸ Bakara 2/23.

⁵⁰⁹ Taha 20/61.

⁵¹⁰ Râzî, VIII, 72.

⁵¹¹ Şuara 26/44.

⁵¹² Ali, a.g.e., s. 952.

⁵¹³ Taha 20/67-69.

⁵¹⁴ Taha 20/70. Benzer ifade için bkz. Araf 7/120-122, Şuara 26/46-48.

⁵¹⁵ Kâsımî, a.g.e., XI, 4192.

ikisi arasında ne büyük fark vardır.⁵¹⁶ Büyücüler sihir konusunda uzman bir kesimi oluşturuyordu. Hz. Musa'nın onların yaptıklarının dışında bir şey yaptığını görünce yaptığının sihir olmadığını anladılar. Cisimlerin durumlarını değiştirmesinden, atmasıyla asâsının onların uydurduklarının tümünü yutmasından yola çıkarak Allah'ın yaratıcı, alim ve her şeye gücü yeten; Musa'nın da O'nun sadık rasulü olan bir kimse olduğu şeklinde bir çikarsamada bulundular. Şüpheden uzak bir şekilde iman ettiler, tâbi oldular ve boyun eğmenin zirvesi olan secdeye atılırcasına süratle vardılar.⁵¹⁷

Sihirle benzerinin getirilemeyeceğini bildikleri için iman ile bağılıklarını göstermek suretiyle secdeye kapandılar. Bunda sihrin en büyüğünün hakikati olmayan şeyleri zihinlerde canlandırarak kandırma olduğuna delil vardır. Büyücüler derin bilgileri nedeniyle Hz. Musa'nın getirdiğinin büyü olmadığını daha rahat anladılar. O, mucizeydi.⁵¹⁸ Onlar sihir konusunda üst tabakadan insanlardı. Asa mucizesini gördüklerinde, onun sihrin sınırlarını aşan bir şey olduğunu fark ettiler. Kendilerini secdeye kapanmaktan alıkoyamadılar. Adeta kendilerini yere attılar. "Musa ve Harun'un Rabbine" iman ettiklerini söylemeleri ile alemlerin Rabbi olan Allah kastedilmektedir.⁵¹⁹ Bu ifade, Firavun'un rablik iddiasında bulunmasıyla birlikte düşünülmelidir.

Sihirbazların iman ettiklerindeki yaptıkları secdeye dair âyetlerin tam çevirisi belki de "Sihirbazlar yere kapandırıldılar." şeklinde yapılabilir. Onların secdeleri anlatılırken kullanılan bu edilgen cümle kuruluşu, eylemin sanki daha baskın daha üstün bir kuvvet tarafından yaptırıldığını, onları buna icbar ettiğini ifade etmeye matuf gibidir.⁵²⁰ Büyücüler büyü bilmeselerdi, Hz. Musa'nın mucizeleriyle sihir arasındaki fark konusunda kolayca çikarsamada bulunamayacaklardı.⁵²¹ Secdeye kapanmaları Hz. Musa'nın mucizesinin gücüne işaret etmektedir. Mûcizenin azametini gördüklerinde kendilerine hakim olamadılar ve secdeye kapandılar.⁵²² Alemlerin Rabbine iman ile birlikte Musa ve Harun'a iman etmelerinden bahsedilmesi o iki peygambere de iman ettiklerini gösterir.⁵²³

⁵¹⁶ Zemahşerî, III, 73.

⁵¹⁷ Râzî, VIII, 75.

⁵¹⁸ Kâsımî, a.g.e., XII, 4616. Sihir üzerine yoğunlaşmış bir kimse mûcize gösteren bir kimsenin yaptığının bir hile olup olmadığını daha kolay anlaması mümkündür. Ancak mûcize apaçık gerçek olup akl-ı selim sahibi olup öğüt almaya niyeti olanlar onu görünce iman ederler. Bir eylemin mûcize mi yoksa sihir mi olduğunu sadece uzmanları bilebilseydi, mucizeleri inkâr edenlerin büyük çoğunluğu, büyü bilmedikleri için mazur olurlardı. Hz. Musa'nın da "insanların toplandığı bayram gününde" mucizesini göstermesine gerek kalmazdı.

⁵¹⁹ Râzî, VIII, 504.

⁵²⁰ Esed, a.g.e., s. 293.

⁵²¹ Râzî, V, 337.

⁵²² Tabatabaî, a.g.e., VIII, 226.

⁵²³ A.e., VIII, 227.

Firavun'a göre onların Musa'ya imanı, delilin kuvvetinin değil aksine Musa ile anlaşmalarının sonucuydu. Hz. Musa, şöyle şöyle yaparken ona iman edecekler, onun peygamberliğini kabul edeceklerdi. İmanları bu şekilde oldu. Musa'nın ve iman edip büyüü terk edenlerin ortak amacı, o toplumu o şehirden çıkarmak ve yönetimlerine son vermektir. Tüm akıl sahibi kimselerin bileceği gibi, vatandan ve sahip olunan sürekli nimetlerden ayrılmak en zor konulardandır.⁵²⁴ Bunun bilincinde olan Firavun, insanların çıkarlarını koruma adına risalete karşı çıkararak taraftarlarını muhafaza etmeye çalıştı: **“Firavun: ‘Ben size izin vermeden O'na iman ettiniz öyle mi? Muhakkak bu, yerli halkı şehirden çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir hiledir. Yakında anlarsınız.”**⁵²⁵ Firavun, “İzin vermeden mi?” derken kibrini inkârcılığını ve kınayıcı tavrını göstermektedir.⁵²⁶ O ve bağlıları öfkeliydiler. Her şeyden önce Allah'ın gücüyle karşılaştırıldığında küçük düştüler. İkinci olarak hile ve kullandıkları araçlar onlara bir fayda sağlamadı. Büyücüler Allah'ın âyetlerini tanıdılar ve Musa ile Harun'un hedefi yerini buldu. Büyücüler sahtekarlığı, asılsız inanç ve ibadetleri ve zayıflara karşı zulümle dolu hayatlarını bıraktılar ve tek bir ilaha bağlılıklarını bildirdiler.⁵²⁷

Firavun onların secde ettiğini görünce bunun Allah'a ve rasulüne uyma konusunda halkın büyüücüleri taklit etmesine neden olacağı düşüncesiyle şüphelerini belirtmeye başladı. Birinci şüphe, büyüücülerin imanlarının basiretlerinden kaynaklanmıyor oluşuydu. Ona göre, onlar sihir konusunda Musa'nın öğrencileriydiler. Onun emrine uyararak ve yaptığına takdir ederek acziyetlerini gösterme konusunda anlaşmışlardı. Firavun, şüphelendirme gayretinin ardından onları imandan, diğerlerini de onları taklitten alıkoymak için tehdide başvurdu.⁵²⁸ **“Ben size izin vermeden önce ona inandınız öyle mi! Hakikat şu ki o, size büyü öğreten büyüğünüzdür. Şimdi tereddüt etmeden elleriniz ile ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım! Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız.”**⁵²⁹ Allah burada apaçık mucize ve en büyük âyeti gördüğü zaman Firavun'un küfrünü, azgınlığını ve hak karşısında batıla dayanarak inatlaşmasını haber veriyor. Firavun o sırada bütün insanların huzurunda kendileriyle zafer umduğu kimselerin iman ettiğini görmüş ve mağlubiyete uğramıştı. O zaman iftira ve yalana baş vurup, makamını ve hükümranlılığını kullanarak sihribazları, tehdit et-

⁵²⁴ Râzî, V, 339.

⁵²⁵ Araf 7/123.

⁵²⁶ Tabatabaî, a.g.e., VIII, 227.

⁵²⁷ Ali, a.g.e., s. 375.

⁵²⁸ Râzî, VIII, 76.

⁵²⁹ Taha 20/71.

ti.⁵³⁰ Ona göre, kralları olsun diye Hz. Musa ile ittifak kurmuşlardı.⁵³¹ Firavun, büyücülere Hz. Musa için *büyüğünüz* derken, o peygamberin büyü konusunda onlara öğreten kimse ve onların ustası,⁵³² öğrenimlerinde büyü liderleri oluşunu ve yetenekli olduğu için onlara galip geldiğini söylemek istiyordu. O, bu söylemiyle insanlar iman eden büyücülere uymasınlar, onlar gibi iman etmesinler diye onları şüpheye sokmayı amaçlamaktadır. Firavun onların Musa'dan büyü öğrenimi görmediklerini, aksine onların Musa'nın gelişi ve doğumu öncesinde sihri bildiklerinin farkındaydı.⁵³³ Hz. Musa'nın getirdiği şey ancak Allah tarafından desteklenen, Rabbinden getirdiğinin doğruluğuna Allah'ın bir hüccet ve delalet kıldığı kimseden sadır olabilirdi.⁵³⁴ Mekke toplumu da benzer şekilde Hz. Muhammed (s) için, "inanınların Kur'an ve diğer konularda öğretmenleri ve üstatları" olduğunu söylüyordu.⁵³⁵ Firavun'un sözü iftira iken, Mekkelilerin sözü bir hakikati ifade ediyordu.

Büyücülüğü terk edip imana yönelen kimseler, hem günahlarına, hem Firavun'un onları zorladığı sihre karşı, onları bağışlasın diye, Rablerine iman ettiklerini, Allah'ın sevapça ondan daha hayırlı ve azab verme bakımından da daha devamlı olduğunu söylediler.⁵³⁶ Bunun üzerine Firavun yukarıdaki âyetin lafzına yakın bir ifadeyle dedi ki: **"Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha! Demek ki size sihri öğreten büyüğünüzmüş o! Ama şimdi (size yapacağımı görecek ve) bileceksiniz: 'Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, hepinizi astıracağım!'"**⁵³⁷ *Bileceksiniz* sözü şiddetli bir tehdidi içermektedir.⁵³⁸ Firavun'un öfkesini çeken büyücülerdeki tavır değişikliği, aslında onun çöküşünün de başlangıcıydı.⁵³⁹ Firavun'un tehdit savurarak olumsuz tavır sergilemesinin altında bu neden yatıyordu.

Firavun'un cezalandırma tehditleri karşısına iman edip büyüü terk edenler metanetli davrandılar: **"Herhalde biz müminlerin ilki olduğumuzdan dolayı Rabbimizin hatalarımızı bağışlayacağını ümit ederiz."**⁵⁴⁰ dediler. *Hatalarımızı* derken kastettikleri, küfür, sihir ve diğer yanlışlarıydı.⁵⁴¹ Şüphesiz Allah, mükâfatı en hayırlı ve cezası en sürekli olanıdır.⁵⁴²

⁵³⁰ İbnu Kesîr, V, 297.

⁵³¹ Kâsımî, a.g.e., XI, 4193.

⁵³² Taberî, IX/2, 235.

⁵³³ Kurtubî, VI/1, 140.

⁵³⁴ İbnu Kesîr, VI, 151.

⁵³⁵ Zemahşerî, III, 74.

⁵³⁶ Taha 20/73.

⁵³⁷ Şuara 26/49.

⁵³⁸ Râzî, VIII, 504.

⁵³⁹ Ali, a.g.e., s. 953.

⁵⁴⁰ Şuara 26/51.

⁵⁴¹ Râzî, VIII, 504.

⁵⁴² Taha 20/73.

Görüldüğü gibi, Firavun ve toplumu peygamberleri Hz. Musa ve (her ne kadar Kur'an'da kendisine büyücü denildiğine dair çok az bilgi verilse de) Hz. Harun'a büyücü diyerek iftira atmaktadırlar. O dönemde yaygın ve etkili olan büyü, risalete karşı tavır geliştirmeye çalışan inkârcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiş bir itirazdır. Peygamberlere büyücü diyenler, halkın bilincini köreltmeyi amaçlayan kimselerin etkinliklerini bizzat finanse etmektedirler.

3. Hz. Süleyman'a ve Hz. İsa'ya büyücü denilmesi

Yahudilerin çoğu Hz. Süleyman'ın nübüvvetini inkâr ediyor onu krallardan birisi olarak görüyorlardı. Onun döneminde yaşayanlar onun, krallığını sihir sayesinde edindiğine inanmakta bir problem görmüyorlardı.⁵⁴³ Şeytanların Hz. Süleyman'ın hükümranlılığına dair sihir kitaplarından okuduklarına uydular. Hz. Süleyman'ın mülkütünü sihir üzerine kurulu olduğu yalanını söylüyorlardı⁵⁴⁴ ki bu düpedüz iftiraydı. Sihri Hz. Süleyman'a atfetmeleri sayesinde büyüye de değer vermiş oluyorlardı. Onlara göre Allah cinleri onun hizmetine verdiği Hz. Süleyman onlardan esrarengiz sırları aldı. Zanna tâbi olanlara onun sihir konusunda cinlerden faydalandığı görüşü hakim oldu. Bazı Yahudiler sihri Hz. Süleyman'dan aldıklarını iddia etti. Allah, "O kâfir olmadı." diyerek onu tenzih etti. Çünkü nübüvvet büyücü ve kâfir olmaya engeldir.⁵⁴⁵ "Süleyman'ın hakimiyeti hakkında şeytanların söylediklerine uydular. Oysa Süleyman asla kâfir olmadı. Ama insanlara büyü öğreten şeytanlar kâfir oldular. Babil'de Harut ve Marut adında iki meleğe böyle bir şey indirilmemişti ki, 'Biz ancak bir imtihan vasıtasıyız, sakın kâfir olma.' diyeler ve insanlar onlardan karı ile koca arasını ayıran şeyler öğreneler. (İnsanlara büyü öğreten o şeytanlar/cinler de), Allah'ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar verecek değillerdi. Onlar, kendilerine zarar verecek ve faydası olmayacak şeyler öğreniyorlardı. Kuşkusuz biliyorlardı ki, o sihri satın alan kimsenin, âhirette hiçbir payı yoktur. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür. Keşke bunu bilmiş olsalardı."⁵⁴⁶ Hz. Musa'dan sonra peygamber olarak gelmiş olan Hz. Süleyman⁵⁴⁷ sihir yapmıyordu ki, kâfir olsun fakat şeytanlar yapıyor, insanları saptırıyor ve onlara sihir öğretiyorlardı.⁵⁴⁸ Şeytanlardan sihir öğrenenler, bilmelerine rağmen bilmiyormuş gibi yapıp Tevrat'ı göz

⁵⁴³ Râzî, I, 617.

⁵⁴⁴ Rıza, a.g.e., I, 398.

⁵⁴⁵ Râzî, I, 618.

⁵⁴⁶ Bakara 2/102. "Sihri satın alan kimsenin ahirette nasibi yoktur." şeklindeki ifadenin sihrin haramlığına ve o kimsenin dininin olmadığına işaret ettiği ifade edilmiştir Hasan (u'l-Basri) bkz. Abdu'v-Vahhab, a.g.e., s. 334.

⁵⁴⁷ Bakara 2/251.

⁵⁴⁸ Tabatabaî, a.g.e., I, 238.

ardı eden Yahudi hahamları ve bilginleriydi. Onların şeytanlara tâbi oluşu apaçık bir hüsrandı. Onlar Hz. Süleyman'ın tahtının altına sihir kitapları gizlediğini ve onları kullandığını söyleyerek peygamberi büyücülükle suçladılar.⁵⁴⁹ Allah'ın Kitabı'nı ve onunla amel etmeyi bıraktılar. Hz. Süleyman'a attıkları iftiralar nedeniyle ona dinden dönüş ve küfür atfettiler. Allah onun bu iftiradan uzak olduğunu bildirmiş, sihir ve göz bağıcılığı öğretimiyle akılları saptıran şeytanlarla küfrü özdeşleştirmiştir.⁵⁵⁰

Yahudiler Kitabı arkalarına atınca insan ve cin şeytanlarının işi olan sanatlarla uğraştılar. Bu uydurmalarla bazı Müslümanları şüpheye düşürdüler ve bu Müslümanlar da onları bu konudaki iddialarında doğruladılar. Ancak Hz. Süleyman'a atfettikleri küfürde onları yalanladılar. Esasen Müslümanların sapkın olanlarının durumu bugün de aynıdır. Muskalar okurlar, çizgiler çizer, tılsımlar yazıp Hz. Süleyman'ın mührü adını verirler, birtakım şeyler yazıp, bunları taşıyanların cinlerin saldırısından ve ifritlerin dokunmasından korunacaklarını söylerler. İşte Kur'an da bu olayı, nefis düşkünlerinin yaptıkları iftiraları açıklamak için anlatmıştır. Bu iftira Yahudiler arasında din ve dinin hükümleriyle amel etmeye engel olmuştur. Bu yüzden onlar Kitaplarının müjdelediği Rasul'e uymamışlardır.⁵⁵¹ Allah'ın Kitabını bir kenara attılar, Hz. Süleyman'ın mülküne (yöneticiliğine ve peygamberliğine) dair ve onun zamanında sihir ve el çabukluğuyla yapılan hileler üzerine yazılmış kitaplarda yazılanlara uydular. Cinlerin gaybı bildiklerini ve sihir ilminin Hz. Süleyman'ın ilmi olduğunu ileri sürüyorlardı. Onlara göre Hz. Süleyman bu ilimle insanları, cinleri, rüzgarı emri altına alıyordu. Ancak Hz. Süleyman sihir yapmadığı için kâfir de olmadı. Zira sihir aldatmadır. Peygamberler ise bundan uzaktır.

Halbuki rasul ve Kur'an'a inansalardı, Allah'ın Kitabını bırakıp şeytanların yazdıkları kitaplara uymayıp Allah'tan sakınmayı ihmal etmeselerdi, Allah katından bir hayır onlara ulaşırdı.⁵⁵² Kur'an, Hz. Süleyman'ın halk arasında kendi adıyla özdeşleşen sihirbazlık sanatının mucidi olduğu efsanesini reddetmektedir.⁵⁵³ Yahudiler ona büyücülük atfettiler. Aksine Hz. Süleyman değil, sihir öğretileri nedeniyle şeytanların inkârları sabit oldu.⁵⁵⁴ Yahudiler Hz. Süleyman'dan ayrı olarak iki meleğe de sihir indirildiğini söylüyorlardı.⁵⁵⁵ Allah yukarıdaki âyette bunu da olumsuzlamış ve peygamberleri tenzih ettiği gibi melekleri de büyü işlerinden uzak varlıklar olarak tanımlamıştır.

⁵⁴⁹ Merağî, a.g.e., I, 180.

⁵⁵⁰ Kâsımî, a.g.e., II, 207.

⁵⁵¹ Merağî, a.g.e., I, 179.

⁵⁵² Zemahşerî, I, 173.

⁵⁵³ Esed, a.g.e., s. 28.

⁵⁵⁴ Kurtubî, I/2, 42.

⁵⁵⁵ Kurtubî, Yahudilerin ayetteki iki melekten Cebrail ve Mikail'e kastettiklerini söyler bkz. Kurtubî, I/2, 49.

Görüldüğü gibi peygamberlere büyücü denilerek onları yalanlamadan Hz. Süleyman da nasibini almıştır diyebiliriz. Hz. Musa'yı genel olarak Mısırlılar büyücü diyerek yalanlar-ken, aynı itirazla inkârcılık bu sefer Yahudilere geçmiştir.

Yahudiler Hz. Süleyman'ı büyücü diyerek yalanladıkları gibi aynı tavırlarını Hz. İsa içinde sürdürmektedir. Hz. İsa, kendisine verilen mucizelerin hepsini gösterdiğinde İsrailoğullarının O'nu yalanlaması ve bu harikulade mûcizelerini apaçık bir büyü olarak nitelediler. Çünkü onlar binlerce kişinin gördüğü bu gerçekleri inkâr edememiş, inatları ve üstünlük taslamaları nedeniyle teslim de olmak istememişlerdi: **"Allah o zaman şöyle demişti: "Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh (Cebrail) ile desteklemiştim; (bu sayede) sen beşikte iken de yetişkinlik çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı (okuyup yazmayı), hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacahı iyileştiriyordun. Ölülerini benim iznimle (hayata) çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını (seni öldürmekten) engellemiştim; kendilerine apaçık deliller (mûcizeler) getirdiğin zaman içlerinden (İsrailoğullarından) inkâr edenler, "Bu, apaçık bir sihirde başka bir şey değildir." demişlerdi."**⁵⁵⁶ Peygambere inanmayan ve onun peygamberliğini inkâr edenler,⁵⁵⁷ onun Allah tarafından rasul olarak görevlendirildiğine delalet eden hüccet ve burhanlarla gönderildiğinde, onu yalanlamışlar ve büyücülükle itham etmişlerdi.⁵⁵⁸ Onlar şöyle diyorlardı: "Bu gerçek bir peygamber değil sadece bir büyücüdür. Yaptığı tuhaf işler ve hayret verici fiilleriyle kendisinin büyücü olduğunu ortaya koyuyor."⁵⁵⁹

Yahudiler, Hz. Süleyman'da gördükleri tamamen Allah'ın dilemesiyle olan olağanüstülükleri yalanladıkları gibi Hz. İsa'da gördükleri Allah'ın mûcizelerini de sihir olarak vasıflandırmışlardır. Bu inkârcı tavır son peygamber döneminde de sürmüş, yalanlayanlar öncekilerin başlarına gelmiş olan kısmî ya da kökten yok edici azaplardan ibret almak yerine onların izinden gitmeyi yeğlemişlerdir.

⁵⁵⁶ Maide 5/110. Hamza ve Kesa'f büyü diye çevirdiğimiz kelimeyi *sahir* diye okumuş ve ayetteki ifadenin "sihir konusunda güçlü bir adam" anlamına geldiğini söylemişlerdir bkz. Kurtubî, III/2, 279.

⁵⁵⁷ Kurtubî, III/2, 279

⁵⁵⁸ İbnu Kesîr, III, 219.

⁵⁵⁹ Taberî, V/1, 172.

4. Hz. Peygamber'e (s) büyücü ve Kur'an'a büyü denilmesi

İnkârcılar, Hz. Muhammed (s)'e sihirbaz derken gerçekte onun Allah'tan herhangi bir vahiy almadığını fakat sadece büyüleyici etkileyici bir belagat ile yandaşlarını sürüklediğini söylemek istiyorlardı: **"İnsanları (eğri yolun sonundan) korkut, inananlara Rableri nezdindeki yüksek makamları müjdele, diye içlerinden bir adama vahyimizi göndermemiz onlara tuhaf mı geldi? Kâfirler: 'Hiç şüphesiz bu besbelli bir sihirbaz.'**"⁵⁶⁰ Kur'an'ın sık sık işaret ettiği gibi bu itham yalnızca Hz. Peygamber (s)'e değil inananmayanlar tarafından önceki peygamberlere de yöneltilmişti. Bu sözleri sarf eden inkârcılar, vahyi ve risaleti peşinen reddeden kimselerdi.⁵⁶¹ Onlar peygambere bazen büyücü, bazen kâhin ve bazen de mecnun diyorlardı ancak her akıl sahibi gibi onlar da sözlerinin ona atılan iftira türü şeyler olduğunu biliyorlardı.⁵⁶²

Hz. Muhammed (s)'in döneminde Hz. Musa'nınkindede olduğu gibi bilinen anlamda büyü etkili değildi. Onun mûcizesi olan Kur'an, asâ ve beyaz el mucizesinden farklı ve daha sürekliydi. Ancak Hz. Musa'ya verilen mûcizeler, bu defa inkârcılar tarafından inkârlarına delil olarak kullanılmaya çalışıldı: **"Fakat onlara tarafımızdan o hak (Peygamber) gelince: 'Musa'ya verilen (mûcizeler) gibi ona da verilmeli değil miydi?' dediler. Peki, daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? 'Birbirini destekleyen iki sihirbaz!'"** demişler ve şunu söylemişlerdi: **Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz.**"⁵⁶³ Kureyşliler Hz. Musa'ya inanmamışlardı ki, Hz. Muhammed (s)'den buldukları talebin bir mantığı olmuş olsun? Hz. Musa, Mısırlılar tarafından büyücü olarak adlandırıldığı gibi, Kur'an'ın kelimeleri de inkârcılar tarafından büyü olarak adlandırıldı. Kur'an, Hz. Musa'nın mesajını onaylarken, Kureyşliler kendilerinin zıt görüşte olduğunu söylüyorlar, ilahi vahyi tümünden inkâr ediyorlardı.⁵⁶⁴ Onlara göre, Musa ve Muhammed sihir konusunda birbirini destekliyordu.⁵⁶⁵

⁵⁶⁰ Yunus 10/2.

⁵⁶¹ Esed, a.g.e., s. 391.

⁵⁶² İbnu Teymiyye, el-Harranî Ebu'l-Abbas, *el-Cevabu's-Sahihu li men Beddele Dine'l-Mesih*, Daru'l-Asime, Riyad, 1414 (h), V, 427.

⁵⁶³ Kasas 28/48.

⁵⁶⁴ Ali, a.g.e., s. 1016.

⁵⁶⁵ Kurtubî, VII/1, 269. İki büyücüden Musa ve Harun'un kastedildiği de söylenmiştir bkz. Kâsımî, a.g.e., XIII, 4710. "İki büyü" olarak okuyanlar ise bununla Tevrat'ı ve Kur'an'ı kastetmektedirler. Zira ayetten hemen sonra iki kitaptan bahsedilmektedir: "De ki: "Eğer doğru sözlüler iseniz, Allah katından bu ikisinden (bana ve Musa'ya inen kitaplardan) daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım!" Kasas 28/49; Ayrıca bkz. Enam 6/91, 154, 155; Ahkaf 46/30.

Bazıları Hz. Muhammed'in sarf ettiği sözleri başkalarından öğrendiğini söylüyorlardı. O insanlar onu kandırıyorlardı:⁵⁶⁶ **"Biz onların, seni dinlerken nasıl dinlediklerini çok iyi biliriz. Birbirleriyle fısıldaşırken de o zalimlerin: 'Siz büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!' dediklerini çok iyi biliriz."**⁵⁶⁷ Burada onların Hz. Peygamber'in (s) davetine karşı kurdukları tuzaklar ve oyunlara değinilmektedir. Onlar gizlice Hz. Peygamber'i (s) dinlerler ve daha sonra buna karşı bir oyun hazırlamak üzere toplanırlardı. Bazen bir kimsenin Kur'an'dan etkilendiği konusunda şüpheye düşerler ve birlikte oturup onu bu etkiden kurtarmaya çalışarak şöyle derlerdi: "Bir düşman tarafından büyülenen ve aynı onun gibi konuşan bir adamdan nasıl etkilenirsin?"⁵⁶⁸

Hz. İsa'nın müjdelediği Hz. Muhammed (s) de büyücü suçlamasına maruz kalmıştı. Hz. İsa, İsrailoğullarına Allah'ın elçisi olduğunu, ondan önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve ondan sonra gelecek *Ahmed*⁵⁶⁹ adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldiğini söylediğinde ve onlara açık deliller getirdiğinde, **"Bu apaçık bir büyüdür' dediler."**⁵⁷⁰ Onlara geçmiş asırlarda müjdelenen ve eski çağlarda hürmetle anılan Ahmed geldiğinde, durumu ortaya çıkıp belgeler getirdiğinde ona muhalefet eden kâfirler, "Bu Kur'an, apaçık büyüdür."⁵⁷¹ O peygamber de sihirbazdır." dediler.⁵⁷² Sihir, bu bağlamda rasulün getirdiği şeyin sıfatıdır.⁵⁷³ Halbuki fark edebilenler Hz. Muhammed (s)'in tüm eylem ve söylemlerinde ilahi kudretin izlerini görebilirlerdi. Yine de cahil inkârcılar insanlık tarihinin en sağlam gerçeğini gerçek dışı büyü olarak isimlendirdi.⁵⁷⁴

İşte Hz. İsa böyle söylemiş olduğu halde İsrailoğullarının çoğu, yani Yahudiler onu dinlemedikleri gibi Hıristiyanların çoğu da bunu gizlemiş ya da o müjdeyi tevil ve tahrif ile inkâr etmiş olduklarından dolayı, "Bu Ahmed, o müjdelenen Resul değil! Bu açık sihirlerle bizi aldatmak istiyor." diye küfre, haksızlığa sapmış ve birtakım değişiklikler yapmak suretiyle, "İsa, Allah'ın oğludur." gibi aslı olmayan yalanlar yazarak onları Allah kelâmı diye Allah'a isnat etmişlerdi.⁵⁷⁵ Kur'an-ı Kerim'e sihir diyerek aslında İslâm'ı geçersiz kılma isteklerini sergiliyorlardı. Onlar hak güneşinin nurunu üfleyerek söndürmek isteyen kimse

⁵⁶⁶ Razi, VII, 351. Bazı Basralı dilciler مسحور ifadesini büyülenmiş değil de büyücü olarak anlamlandırmışlardır bkz. Taberi, IX/1, 121.

⁵⁶⁷ İsrâ 17/47.

⁵⁶⁸ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, III, 105.

⁵⁶⁹ Ahmed, övülmüş kimse anlamında hemen hemen Yunanca Periclytos kelimesinin tercümesidir bkz. Ali, a.g.e., s. 1540.

⁵⁷⁰ Saf 61/6.

⁵⁷¹ İbnu Kesîr, VIII, 137.

⁵⁷² Taberî, XIV/1, 111.

⁵⁷³ Kurtubî, IX/2, 75.

⁵⁷⁴ Ali, a.g.e., s. 1540.

⁵⁷⁵ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, 10 c., Eser Neşr., İst., 1979, VII, 4935.

gibidir.⁵⁷⁶ Onlar, ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlardı. Halbuki kâfirler hoş görmese de Allah nurunu tamamlayacaktır.⁵⁷⁷

Müşriklerin tavrı da onlardan farklı olmamıştı. Nitekim Allah, müşriklerin küfürlerinden, inatlarından hakka karşı direnip çekişmelerinden⁵⁷⁸ haber verirken şu gerçeğe dikkati çeker: **“Sana kağıt üzerine yazılmış bir Kitap indirseydik, onlar da onu elleriyle yoklasaydılar, muhakkak o küfürlerinde inat edenler yine, ‘Bu apaçık bir büyüden başka bir şey değildir.’ derlerdi.”**⁵⁷⁹ Kibirleri öyle bir seviyeye çıkmıştı ki, gökten kitap inse ve ona dokunsalar yine de inanmayacaklardı.⁵⁸⁰ Nebevi daveti kabul etmeyen kesimler çoktur. İlk grup, içinde boğulana kadar dünya sevgisi ve şehvet düşkünlüğüne aşırı bağlılık duyanlardır. Halbuki dünya hayatı geçici ama küfrün karşılığı olan azap bakidir. Devamı gelmeyen değersiz lezzetler için sürekli ceza görmeyi tercih etmek akıl kârı değildir. İkinci grup da peygamberin mucizesini mûcize değil de sihir olarak kabul edenlerdir. Bu âyet, ikinci gruptan bahseder. Kur'an bir defada Hz. Muhammed (s)'e inseydi yine inanmazlar ve aksine onu sihir ve yalan olarak nitelerlerdi. O, Kur'an'ı tüm olarak indirseydi ve onu görselerdi, dokunsalar⁵⁸¹ ve o kağıda yazılı olarak indirilmiş olsaydı, yine de ortaya çıkışından sonra hakka inat ederek inanmaz⁵⁸² ve müşrikler, **“Bu apaçık sihirden başka bir şey değil. Bununla sen bizim gözlerimizi büyüledin.”** derlerdi.⁵⁸³ Zaten Materyalistler somut nesnelere görmek isterler fakat sıra dışı bir kaynaktan bir şey gelirse ona büyü, hurafe ya da yaşadıkları dönemde hangi ifade kullanılıyorsa o türden isim takarlar.⁵⁸⁴

Ahirete inanmayanlar, bu dünyadan sonrası ile ilgili tüm konuşmaları, büyütücülerin gerçekten uzak sözleri gibi olduğunu düşünürler.⁵⁸⁵ **“Yemin ederim ki (Resûlüm!), ‘Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz’ desen, kâfir olanlar derhal ‘Bu, açık bir büyüden başka bir şey değildir.’ derler.”**⁵⁸⁶ Onlar fesahat ve belagatıyla Kur'an lafzını isimlendirdikleri gibi, ölümden sonra dirilişi, hakikatlere dair peygamber ya da Kur'an'ın naklettiklerini de sihir olarak adlandırıyorlardı. Bu onların Allah'ın Kitabına attıkları iftirayı ve apaçık hakka karşı inatlarındaki aşırılığını göstermektedir. Sihir derken bâtılı hak sure-

⁵⁷⁶ Zemahşerî, IV, 513.

⁵⁷⁷ Saf 61/8.

⁵⁷⁸ İbnu Kesîr, III, 236.

⁵⁷⁹ Enam 6/7. İnanmamakta ısrar eden insanların olumsuz tavırlarıyla ilgili başka örnekler için bkz. Hicr 15/14, Tur 52/44.

⁵⁸⁰ Tabatabaî, a.g.e., V, 16.

⁵⁸¹ Râzî, IV, 485.

⁵⁸² Zemahşerî, II, 6.

⁵⁸³ Taberî, V/1, 200.

⁵⁸⁴ Ali, a.g.e., s. 291.

⁵⁸⁵ A.e., s. 515.

⁵⁸⁶ Hud 11/7.

tinde göstermek suretiyle yanıltıcı sözler sarf etmeyi de kastetmiş olabilirler.⁵⁸⁷ Onlara göre, dirilişten bahseden ifadeler kandırmacaydı. Çünkü bu sözleri sarf edenler, dünya lezzetlerinden insanları alıkoymaya ve insanların kendilerine bağlılıklarını muhafaza ederek yönetimlerine tâbi olmalarını sağlamayı amaçlamaktaydı.⁵⁸⁸ Kur'an'a sihir demeleri, sırf küfür ve inatlarındandı. Diriltmenin vuku bulacağına dair haberi doğrulamıyorlardı. Onlara göre o haberi ancak onun büyülediği kimseler kabullenir ve onun sözüne tâbi olurdu.⁵⁸⁹ Onlar, Hz. Muhammed (s)'in kendilerine okuduğu şeyin mutlaka büyü olduğunu ve dinleyenleri büyülediğini söylüyorlardı.⁵⁹⁰ Nebiden kinaye olarak ayetteki ifade “Bu açık bir büyücü” şeklinde de okunmuştur.⁵⁹¹ Sahte ya da gerçek dışı olan bir şeyi gerçekmiş gibi göstermek anlamına gelen büyü ile dirilme arasında bağlantı kurmak zordur. Ancak inananların dirilme inancını sırf dünya hayatının tadını çıkarabilecek durumda olanları bu inançtan alıkoymak amacıyla reddettiklerini ve bu inancın, yoksul ve talihsiz insanları bu dünyadaki kötü talihlerine uyuşuk bir biçimde boyun eğdirmeyi amaçlayan “büyüleyici ya da uyuşturucu bir kuruntu” olarak görüp bu inanca karşı küçümseyici bir tavır içinde olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.⁵⁹²

İnkârcılar, Rasulullah (s)'in ahlakî değerinin, kavrayışının, ciddiyetinin belîğ konuşma gücünün onların üzerinde olmasına rağmen onu hiçbir anlama gelmeyen ya da gizli hilekârlık yöntemleri anlamına gelebilecek büyücülükle suçladılar.⁵⁹³ **“Kalpleri hep eğlence (gaflette), hem o zalimler şu gizli fısıltıyı yaptılar: ‘Bu (Muhammed), sizin gibi bir beşer olmaktan başka nedir ki! Siz şimdi göz göre göre büyüye mi kapılıyorsunuz?’”**⁵⁹⁴ Yani, “Ona tâbi olup da sihir olduğunu bile bile sihir yapan kimse gibi mi olacaksınız?”⁵⁹⁵ Onun getirdiğinin gerçekten büyü olduğunu gördüğünüz halde,⁵⁹⁶ ona bağlanıyor ve onu izliyor⁵⁹⁷ kabul ve tasdik ediyor,⁵⁹⁸ hakkı bilmenize rağmen bâtila mı sapıyorsunuz?⁵⁹⁹ demek istiyorlardı. İtirazlarında bir azarlama üslubu hakimdi.

Oysa Hz. Peygamber (s)'in Kur'an'da olsun ya da olmasın sunduğu şeylerin hakkı bâtil göstermeyen ve hakikati örtme mahiyetinde olmayan şeyler olduğu açıktı. Onlar belagat

⁵⁸⁷ Tabatabaî, a.g.e., X, 158.

⁵⁸⁸ Kaffal bkz. Râzî, VI, 320.

⁵⁸⁹ İbnu Kesîr, IV, 242.

⁵⁹⁰ Taberî, VII/2, 9.

⁵⁹¹ Kesâî bkz. Kurtubî, V/1, 10.

⁵⁹² Esed, a.g.e., s. 423.

⁵⁹³ Ali, a.g.e., s. 822.

⁵⁹⁴ Enbiya 21/3.

⁵⁹⁵ İbnu Kesîr, V, 325.

⁵⁹⁶ Ali, a.g.e., s. 822.

⁵⁹⁷ Kâsımî, a.g.e., XI, 4249.

⁵⁹⁸ Taberî, X/1, 5.

⁵⁹⁹ Kurtubî, VI/1, 170.

konusunda uzman kimselerdi. Rasulallah (s) da onlara Kur'an ile meydan okuyor, onlar ise vahyi geçersiz kılmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu çabalarının en zoru da Kur'an'a karşı çıkışlarıydı.⁶⁰⁰ Bu gayretlerinde başarılı olamayışları Kur'an'ın mucize oluşuna delildi. Bu durumda ona nasıl sihir denebilirdi? Bu vakıta, onların Kur'an'ın doğruluğunu bildiğini gösteriyordu.⁶⁰¹ Onlar aslında rasulun melek olması gerektiğine inanıyorlar ve insanlardan risalet iddiasında bulunan ve mucize getirenlere, "Büyücü ve mucizesi de sihirdir." diyorlardı.⁶⁰² Hz. Muhammed (s)'in "büyüleyici söze sahip" bir ölümlüden başka birisi olmadığı yolundaki gayr-ı İslâmî bir iddiaya dayanarak Kur'an mesajını reddetmekle, Kur'anî öğretinin muhalifleri aslında gerçek düşüncelerini saklamaktaydı. Bunların karşı çıkışları bu öğretiye yönelttikleri ciddi ve makul bir eleştiriden çok Hz. Peygamber (s)'in çağrısını olumsuzlamanın beraberinde getireceği ahlakî, manevi disipline uymak konusundaki duydukları derin ve köklü isteksizliğe dayanıyordu.⁶⁰³

Kur'an Müşriklere, Allah katından gerçek bir Kitap geldiğine açıkça delalet eden Allah'ın Kitabının âyetleri okunduğu zaman dediler ki: **"Bu, sizi babalarınızın taptığı (putlardan) çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir. Ve yine bu (Kur'an) da uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir, dediler. Hak kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler de: 'Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir.' dediler."**⁶⁰⁴ Yani, "Muhammed'e uymayın. O, sizi atalarınızın ibadet ettikleri putlardan geri çevirmek, hem sizin hem atalarınızın dinini değiştirmek isteyen bir kişidir. Bize okumakta olduğu bu Kur'an, uydurulmuş bir yalan ve kendisini görüp de düşünen kimselere açıkça görünen bir büyüden başka bir şey değildir."⁶⁰⁵ demek istiyorlardı. Kendilerine gelen hak için bazen sihir bazen de iftiradır dediler.⁶⁰⁶ Kur'an'ın bir insanın altından kalkamayacağı bir kitap olduğuna kalpleri kanaat getirmesine rağmen inatlarından ve büyüklenmelerinden dolayı böyle sözler sarfediyorlardı.⁶⁰⁷

İnanmayanlar, bir mucize gördüklerinde onunla alay ederlerdi. Sebebi onu sihir kabul etmeleriydi. Onlara göre onun sihir olduğundan şüphe etmek mümkün değildi.⁶⁰⁸ Kureyş'ten müşrik olanlar, Hz. Muhammed (s)'in peygamberliğini ispatlayıcı bir hüccet ve

⁶⁰⁰ Râzî, VIII, 120.

⁶⁰¹ A.e., VIII, 121.

⁶⁰² Zemaşerî, III, 100; Kâsmî, a.g.e., XI, 4249.

⁶⁰³ Esed, a.g.e., s. 646.

⁶⁰⁴ Sebe 34/43.

⁶⁰⁵ Taberî, *hak* kelimesi için kastedilenin Hz. Muhammed (s) olduğu görüşündedir bkz. Taberî, XII, 123. Ancak bu kelimeden Kur'an kastedilmektedir. Çünkü müşrikler hakkı büyü olarak vasıflandırıyorlar. Bu apaçık sihirdir yerine *büyüdüdür* deselerdi o zaman Rasulallah (s)'in kast edildiği söylenebilirdi.

⁶⁰⁶ Kurtubî, VII/2, 278.

⁶⁰⁷ Hakemî, a.g.e., I, 266.

⁶⁰⁸ Râzî, IX, 325.

delil gördüklerinde onu alaya aldılar ve **“Bu ancak açık bir büyüdür.”**⁶⁰⁹ dediler. Yani, **“Bize getirdiğin şey, görüp düşünen kimseler için apaçık büyüden başka bir şey değildir.”**⁶¹⁰ şeklinde bir söylem kullandılar.

Pagan Mekkeliler, Hz. Peygamber (s)’in kendisiyle vaaz ettiği harika gücü ve otoriteyi anlayamadıklarında, onu “tanrı vergisi bir büyü” olarak adlandırdılar.⁶¹¹ **“Kendilerine hak gelince, ‘Bu bir büyüdür, biz onu tanımıyoruz,’ dediler.”**⁶¹² *Haktan* kastedilen şey, Kur’an’dır. Rasulullah (s), getirdiği âyetleri apaçık bir şekilde ortaya koydu. Ama onlar onun büyücü, getirdiğinin de sihir olduğunu ileri sürdüler ve inkâr ettiler.⁶¹³ Kur’an için, **“Muhammed’in bize getirdiği bu Kitap bizi büyüleyen bir Kitaptır. Allah katından gelen bir vahiy değildir. Bunun Allah katından gelen bir Kitap olduğunu inkâr ediyoruz.”**⁶¹⁴ dediler.

Kur’an’da Allah müşriklerin küfür ve inatlarını haber vermekte, onların Kur’an için, **“apaçık büyüdür”** diyerek yalan söylediklerini, iftira attıklarını, sapıttıklarını ve kâfir olduklarını söyler:⁶¹⁵ **“Âyetlerimiz onlara açıkça okunduğu zaman hakikat kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler: ‘Bu, apaçık bir büyüdür.’ dediler.”**⁶¹⁶ Kur’an-ı Kerim’i “bâtıl oluşunda şüphe olmayan apaçık bir sihir” olarak isimlendirdiler.⁶¹⁷ Peygamberin toplumdandan müşrik olanlar, Allah’ın Kitabında beyan ettiği nurlu, net ve açık hüccetlerini Hz. Peygamber (s) okuduğu zaman, kendilerine gelen hakkı inkâr edenler ‘bu apaçık büyüdür,’ aldatmacadır. Kalpleri bir nevi büyülüyor. Düşünen kimseler bunun bir büyü olduğunu rahatlıkla anlayabilirler.⁶¹⁸ dediler.

Allah’ın âyetleri hakkında ciddi bir şekilde düşünselerdi, bu vahim manevi körlükten korunmuş olurlardı: **“Bir büyü müdür bu (Kur’an), yoksa görmüyor musunuz?”**⁶¹⁹ Onlar hatalarını ve Hakkın elçisinin uyarılarının saf hakikat olduğunu görecekler.⁶²⁰ Ayetteki soru üslubu, inkâr babındandır. Yani, onlar aslında ne söylediklerinin farkındaydılar. Gördükleri şey hak olmasına rağmen onun hak olmadığını⁶²¹ ve vahyin sihir olduğunu söylü-

⁶⁰⁹ Saffat 37/15.

⁶¹⁰ Taberî, XII/2, 54.

⁶¹¹ Ali, a.g.e., s. 1330.

⁶¹² Zuhruf 43/30.

⁶¹³ Râzî, XI, 629.

⁶¹⁴ Taberî, XIII/1, 83.

⁶¹⁵ İbnu Kesîr, VII, 259.

⁶¹⁶ Ahkaf 46/7.

⁶¹⁷ Zemahşerî, IV, 289.

⁶¹⁸ Taberî, XIII/2, 7.

⁶¹⁹ Tur 52/15.

⁶²⁰ Ali, a.g.e., s. 1434.

⁶²¹ Râzî, X, 205.

yorlardı.⁶²² Ahirette bu inkârcılıklarının sonucu uğrayacakları cehennem azabı bir büyü müdür yoksa değil midir göreceklerdir? Bu âyet inkârcıları kınayıcı bir ifadedir.⁶²³

Kur'an, Velid bin Muğire adlı bir inkârcının aynı itirazda bulunduğunu ismini zikretmeksizin ifade eder: "**Bu (Kur'an) dedi, olsa olsa (sihirbazlardan öğrenilip) nakledilen bir sihirdir.**"⁶²⁴ Bu kişi, aslında Kur'an'ın ilahi bir kelam olduğuna kalben kani idi. Fakat toplum içerisindeki itibarını kaybetmemek için iman etmemişti.⁶²⁵ Ona göre Kur'an, Hz. Muhammed'in, başkalarından naklettiği,⁶²⁶ sihir gibi kalpleri aldatan yaratılmışların sözünden başka bir şey değildi.⁶²⁷ Hz. Peygamber (s)'i Kur'an'ı getirdiği için büyücü olarak görüyordu. Çünkü büyücüler de karı ile kocanın arasını açıyordu. Ona göre benzer şekilde bazen koca Müslüman oluyor hanımından ayrılıyor, bazen de hanım mümin oluyor ve eşinden ayrı düşüyordu.⁶²⁸ Hakikati inkâr edenler, bilerek saptırma yahut *yanılma* anlamlarına gelen büyüü bu olumsuz anlamıyla ilahi mesajı tanımlamak için her zaman kullanırlar.⁶²⁹ Her çağda bu tip insanlar olacaktır. İlahi vahyi anlamayacaklar, onun insanlar üzerindeki mükemmel etkisini sihir gibi anlamsız ifadelerle açıklamaya çalışacaklardır.⁶³⁰

Hz. Peygamber (s)'i büyülenmiş olmakla ya da büyücülükle suçlayanların kendileri Allah'tan başkasına yönelerek bir aldanış içine girmişlerdir.⁶³¹ "**Eğer biliyorsanız (söyleyin), her şeyin melekûtu (mülkiyeti ve yönetimi) kendisinin elinde olan, kendisi her şeyi koruyup kollayan; fakat kendisi korunmayan (buna muhtaç olmayan) kimdir?' diye sor. '(Bunların hepsi) Allah'ındır.' diyecekler. Öyle ise nasıl olup da büyüye kapılıyorsunuz? de.**"⁶³² Ayetteki *biliyorsanız* kelimesi, "mesele apaçık ortada olmasına rağmen inkârcılıklarını küçümsemek ve cahilliklerini vurgulamak" için kullanılmaktadır.⁶³³ Yani, "Allah'ın ortağı olmadığını bilip itiraf etmenizle birlikte Allah ile beraber bir başkasına ibadet etmenizde nasıl oluyor da aklınız gidiveriyor,⁶³⁴ Allah'a teslimiyet ve akıl dini olan İslâm'ı kabul etmemek için çok tanrıcılık ve inkârcılıkla büyüleniyor,⁶³⁵ fayda ve zarar vermekten

⁶²² Zemahşerî, IV, 399.

⁶²³ Taberî, XIII/3, 31.

⁶²⁴ Müddessir 74/24.

⁶²⁵ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, VI, 473.

⁶²⁶ Taberî, XIV/2, 197; Kâsmî, a.g.e., XVI, 5977.

⁶²⁷ Kurtubî, X/1, 71.

⁶²⁸ Ebu Abdillah, a.g.e., IV, 1217.

⁶²⁹ Esed, a.g.e., s. 1207.

⁶³⁰ Ali, a.g.e., s. 1642.

⁶³¹ A.e., s. 889.

⁶³² Müminun 23/88-89.

⁶³³ Kâsmî, a.g.e., XII, 4414.

⁶³⁴ İbnu Kesîr, V, 484.

⁶³⁵ Hamidullah, a.g.e., 494.

uzak olan şeyleri Allah'a ortak koşmayı düşünebiliyor,⁶³⁶ ölümden sonra diriltileceğinizi inkâr ederek büyüye kapılıyor,⁶³⁷ Allah'ın âyetlerini doğrulamaktan yüz çeviriyor, döndürülüyor⁶³⁸ şeytana ve hevanıza uyarak tevhid ve Allah'a itaatten uzaklaşma tuzağına düşüyorsunuz?"⁶³⁹ Burada inkârcıları ayartan şey, şeytan ve arzularının olduğu ima edilmektedir.⁶⁴⁰ Ancak ayartmalara karşı direniş göstermeyip şeytana tâbi olup, vahyi sihir ve beşer sözü olarak gören kimseler ateşe yaslanmaktan kurtulamayacaktır. O öyle bir ateştir ki, ne alıkoyar ne bırakır. Sürekli derileri kavurur.⁶⁴¹

D. Alaycı Tavır

ج - ز - ة Kök harflerinden türeyen *hüzüv* kelimesi, alay etmek, anlamındadır. Allah için kullanıldığında alay, Allah'ın alaycı kimseleri cezalandırması şeklindedir⁶⁴² ve alay türü bir günahın cezası o günahın ismiyle adlandırılır. "**Kötülüğün karşılığı kötülüktür.**"⁶⁴³ âyeti bu bağlamda bir alay biçimi olarak görülebilir. Zira ikincisi kötülük değil,⁶⁴⁴ hakkın yerini bulmasıdır.

Cahil kimseler, Allah'ın elçileriyle ya da dine ciddi bir şekilde sarılanlarla alay ederler: "**Yazıklar olsun o kullara ki, kendilerine gelen her bir peygamberle mutlaka alay ediyorlardı.**"⁶⁴⁵ Rasulü yalanlar, alaya alırlar ve getirdiği hakkı inkâr ederler.⁶⁴⁶ Ancak onlar bu ciddiyetsizliklerinin kendilerini etkileyeceğini düşünmezler. Tarihe bir baksalar, kendilerinden önce hakikati önemsemedikleri, bireysel ve ortak var oluşun temellerini yıkmaya çabaladıkları için yok edilen sayısız nesli göreceklerdir.⁶⁴⁷

Deneye ve gözleme veya tahmine ve çıkarsamaya dayanarak elde ettikleri veya devraldıkları bilgiden hoşnuttular: "**Çünkü onlara peygamberleri, delillerle geldikleri zaman, kendilerinde bulunan ilme güvendiler de o alay ettikleri şey onları kuşatıverdi.**"⁶⁴⁸ Bu nedenle beşerî kavrayışın ötesindeki bir Güç'ün rehberliğine muhtaç olmadığı şeklindeki küstahça inançları sonucu, peygamberlerin sunduğu her türlü etik ve manevî hakikati inkâr

⁶³⁶ Kurtubî, VI/2, 134.

⁶³⁷ Esed, a.g.e., s. 699.

⁶³⁸ Taberî, X/2, 64.

⁶³⁹ Zemahşerî, III, 195.

⁶⁴⁰ Râzî, VIII, 290.

⁶⁴¹ Müddessir 74/24-29.

⁶⁴² Rağıb, a.g.e., s. 543.

⁶⁴³ Şûra 42/40. Yine bu adlandırma konusunda başka bir âyet için bkz. Bakara 2/194.

⁶⁴⁴ İbnu Manzur, a.g.e., I, 183.

⁶⁴⁵ Yasin 36/30.

⁶⁴⁶ İbnu Kesîr, VI, 560.

⁶⁴⁷ Ali, a.g.e., s. 1176.

⁶⁴⁸ Mümin 40/83.

ettiler.⁶⁴⁹ Kibir ve abartılı benlik düşüncesi boyun eğdikleri şerrin son noktasındaydı.⁶⁵⁰ Ancak ilahî adâleti, şerri cezalandırmaktan hiçbir şey alıkoyamaz. Alaya aldıkları şey acımasız bir gerçek olarak onlara gelmiştir. Ruhlarını kaybettiklerinde büyüklükleri, sanat, bilim ya da kabiliyetlerinin hiçbirinin faydası olmayacaktır.⁶⁵¹

Kur'an-ı Kerim, alaycılarının her dönemde var olduğunu söylemesinin yanında üç dönemden onlarla ilgili somut örnekler verir.

1. Hz. Hud ve Hz. Musa döneminde alaycı tavır

Âd toplumu Allah Teâlâ'nın onlara göstermiş olduğu âyetleri ve delilleri inkâr etmeyip de kendilerine elçi olarak gönderilen Hz. Hud'un uyarısı üzerine iman ve itaat etselerdi helak olmayacaklardı.⁶⁵² **“And olsun ki, biz onlara size vermediğimiz imkânlar vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve kalpler vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri onlara hiçbir fayda sağlamadı. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Alay etmekte oldukları şey de onları sarıp kuşattı.”**⁶⁵³ Hz. Hud'un toplumu, Allah'ın âyetleriyle alay ediyordu ama onları kuşatan âyetler herhangi başka bir şeyden daha güçlü ve etkili olduğunu gösterdi.⁶⁵⁴ Yalanlayıp meydana gelmesini uzak gördükleri ve alaya aldıkları azap ve ceza onları kuşatıverdi. Kur'an'a muhatap olanlar onlar gibi olmaksızın sakınmalıdırlar. Aksi takdirde öncekilerin yaptıklarının karşılığı olan dünya ve ahiret azabı onların da başına gelecektir.⁶⁵⁵

Âd toplumu Allah'ın azabına dair bilgi ile alay ederken İsrailoğulları da peygamberleri Hz. Musa'nın Allah'tan getirdiği bir emri ciddiye almamış ancak kendilerine yüklenen görevi son anda yerine getirerek alaycı tavrın sonucu olan azaba uğramaktan kurtulabilmişti: **“Hani bir zamanlar Musa kavmine demişti ki Allah, size bir bakara (sığır) boğazlamanızı emrediyor. Onlar da, ‘Ayol sen bizimle eğleniyor, alay mı ediyorsun?’ dediler. Musa da: ‘Böyle cahillerden biri olmaktan Allah'a sığırım.’**⁶⁵⁶ dedi. *Huzuv* isihzadan daha aşırıdır ve bilgisizlik ve cahillik türü bir tavidir.⁶⁵⁷ Hz. Musa'nın, “onlarla alay ettiğine dair suçlama” Hz. Musa'nın “adam öldürenin kimliğinin ortaya çıkarılama-

⁶⁴⁹ Esed, a.g.e., s. 969.

⁶⁵⁰ Ali, a.g.e., s. 1284.

⁶⁵¹ A.e., 1285.

⁶⁵² Yazır, a.g.e., VI, 4356.

⁶⁵³ Ahkaf 46/26.

⁶⁵⁴ Ali, a.g.e., s. 1374.

⁶⁵⁵ İbnu Kesîr, VII, 271.

⁶⁵⁶ Bakara 2/67.

⁶⁵⁷ Zemaşerî, I, 150.

ması durumunda”⁶⁵⁸ yapılması gerekene dair kuralı bildirmesinden dolayıydı.⁶⁵⁹ Bu “alay mı ediyorsun?” sorusu onların Allah’ın yüceliğini gereği gibi takdir edemediklerini göstermektedir. Gereken şey O’nun emrini saygıyla karşılamaktı. Hz. Musa, cahillik ve insanlarla alay etmekten Allah’a sığınır ve O’nun verdiği terbiyeyi esas alırdı.⁶⁶⁰ Onlar, Musa’nın kendileriyle alay edip oynadığını sanmışlardı. Oysa, Allah’ın peygamberi hakkında böyle bir zanda bulunmaya hakları yoktu. Zaten o, sığır kesmelerini kendilerine emredenin Allah olduğunu bildiriyordu.⁶⁶¹

Yahudi tabiatının temel karakteristik özellikleri bu sığır kıssasında açıkça görülür. Bu özelliklerin en başta geleni kalpleri ile yüce Allah arasındaki ilişkinin kopuk oluşudur. Ki bu ilişki, görünmeyene inanmanın, Allah’a güvenin ve peygamberlerin getirdiği mesajları onaylama yeteneğinin kaynağını oluşturur. Bu özelliklerin diğerleri de; yükümlülükleri üstlenmekten kaçınma, çeşitli bahaneler ve mazeretler uydurma, kalp bozukluğu ile dil kabalığından kaynaklanan alaycılıktır. Sebebine gelince; peygamberleri kendilerine, "Allah size bir sığır kesmeyi emrediyor." dedi. Bu söz, bu biçimi ile içeriğini onaylayıp yerine getirilmesi için yeterliydi. Çünkü sözü söyleyen peygamberleri aynı zamanda kendilerini yüce Allah’ın rahmeti, gözetimi ve direktifi ile onur kırıcı bir işkence hayatından kurtarmış olan liderleriydi. Üstelik bu peygamber, bu direktifin kendi emri ve görüşü olmadığını, bilakis kendilerini hidayeti doğrultusunda ilerletmek isteyen yüce Allah’tan geldiğini belirtiyordu. Buna karşılık verdikleri cevap, küstahlıktan, edepsizlikten ve şanlı peygamberlerini alaycılıkla, dalgacılıkla suçlamaktan ibaret oldu.⁶⁶²

Sonuç olarak her iki peygamber döneminde de inkârcıların alaycı tavırlarının sürdüğünü, şeytana tâbi olmakla kendilerini neleri beklediğini bilmez bir tutum takındıklarını söyleyebiliriz.

2. Hz. Muhammed (s) döneminde alaycı tavır

Kur’an-ı Kerim, inkârcıların Hz. Muhammed (s) döneminde alaycı tavırlarını anlatırken, içlerinden müminmiş gibi görünen ikiyüzlülere de ayrı bir vurgu yapmaktadır. Bu nedenle

⁶⁵⁸ Bu kuralın niteliği hakkındaki Tevrat pasajı âyetin üslubuna uygun görünmektedir bkz. Tevrat, Tesniye, XXI, 1-9.

⁶⁵⁹ Esed, a.g.e., s. 20. Esed’in alay nedeni olarak gösterdiği âyetler şunlardır: “Hani bir zamanlar siz bir adam öldürmüştünüz de onun hakkında birbirinizle atışmış ve onu üstünüzden atmıştınız. Halbuki Allah, saklamış olduğunuzu açığa çıkaracaktı. İşte bundan dolayı, o sığırın bir parçası ile o ölüye vurun, dedik. Allah ölüleri işte böyle diriltir ve size âyetlerini gösterir, belki aklınızı başınıza toplarsınız.” Bakara 2/72-73.

⁶⁶⁰ Rıza, a.g.e., I, 348.

⁶⁶¹ Taberî, I, 479.

⁶⁶² Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur’an*, I, 114-115.

Rasulullah (s)'ın yaşadığı çağdaki alay edenleri gizli ve açık inkâr edenleri ayrı ayrı ele almak daha uygun olacaktır.

a. Münafıkların alay etmesi

Münafıklar tüm dönemlerde alay etme konusunda ön plana çıkmaktadır: **“Onlar iman edenlere rastladıkları zaman: “İnandık” derler. Fakat şeytanlarıyla yalnız kaldıkları zaman: “Biz, sizinle beraberiz, (onlarla) sadece alay ediyoruz.” derler. (Asıl) Allah onlarla alay eder ve taşkınlıkları içinde serserice dolaşmalarına mühlet verir.”**⁶⁶³ İkiyüzlüler, “Müminlerin şerlerinden emin olmak, sırlarını öğrenmek, yaptıkları bağışlardan ve kazançlarından faydalanmak için dinlerini kabul ettiğimizi ifade ediyoruz.” derler. Onlar alay ettiklerini söyleyerek İslâm'ı reddettiklerini söylemiş olmaktadırlar. İslâm'a kim hakaret ederse bu büyük bir küfürdür.⁶⁶⁴ Halbuki alayları müminlere değil kendilerine zarar verir. Allah onlara dünyada ve ahirette bir alaycının yapacağını yapar. Onlarla alay ederek müminlerin intikamını alır. Ve inananların da onların alaylarının misliyle karşılık vermelerine gerek kalmaz.⁶⁶⁵

İkiyüzlüler İslâm ve Müslümanlarla alay ederler ve aynı zamanda Allah'ın vahiyle ayıplarını ortaya koymasından korkarlar.⁶⁶⁶ **“Münafıklar, kalplerindekileri bütünüyle haber verecek bir sûrenin tepelerine inmesinden çekinirler. De ki, alay edip durun bakalım, Allah o sizin çekindiğiniz şeyi kesinlikle ortaya çıkaracaktır.”**⁶⁶⁷ İkiyüzlülerin alaycı olduklarına dair suçlama, Hz. Peygamber (s) için yaptıkları “onun her söze kulak veriyor” olduğu şeklindeki uygunsuz yakıştırmayla ilgiliydi.⁶⁶⁸ İkiyüzlülerin motiflerinin dikkatle incelenmesi onları dehşete düşürmüştü. Çünkü bu inceleme, onların her iki dünyada en iyisini elde etme ve İslâm toplumunun zayıf üyelerinin sadakatini baltalama politikasının iflas edeceği anlamına geliyordu. Onlar da sözü şakaya boğdular ancak sert bir şekilde azarlandılar. Onlara, “Böyle ciddi konuları eğlence konusu mu yapıyorsunuz? Ayıp size! Hilenizin bir etkisi olmadığını biliyorsunuz.” denildi. Gerçekten ikiyüzlülerin az bir kısmı açık İslâm düşmanlarına katılıp onlarla aynı kaderi paylaşırken, diğerleri yeni bir sayfa açtılar ve samimi Müslümanlardan oldu.⁶⁶⁹

⁶⁶³ Bakara 2/14-15.

⁶⁶⁴ Râzî, I, 309.

⁶⁶⁵ A.e., I, 309, 310.

⁶⁶⁶ Zemahşerî, II, 277.

⁶⁶⁷ Tevbe 9/64.

⁶⁶⁸ Esed, a.g.e., s. 368.

⁶⁶⁹ Ali, a.g.e., s. 459.

Allah âyetleriyle inkârcıları dost edinen ikiyüzlüleri uyardı. Onlardan Kur'an indirildikten sonra, ilahî hüccetlerle ve Allah'ın Kitabı'nın âyetleriyle alay eden inkârcıları yardımcı ve dost edinmemeleri istendi.⁶⁷⁰ Yasak geldikten sonra ona karşı geldiklerinde ve Allah'ın âyetlerine küfredildiği ve noksan bulunduğu bir yerde onlarla oturmakta bir beis görmediklerinde onlarla birlikte aynı işi yapmış olacakları ve kâfirlere küfürde ortak oldukları gibi cehennem ateşinde ebedi kalma hususunda da onlara ortaklık edecekleri ifade edildi.⁶⁷¹

İslâm ile alay edildiğini duyan bir mümin, ya dinini savunmalı ya da toplantıyı ve orada bulunanları terk etmelidir. Görmezlikten gelmek ve susmak ise, ruhî bozgunun ilk aşamasıdır. Böyle birisi iman ve küfür arasındaki nifak köprüsüne adımını atmış demektir. Medine'de bazı Müslümanlar, toplum içinde etkin kimi münafıkların toplantılarına katılıyorlardı. Bunun da üzerlerinde etkisi büyüktü. Ancak Kur'an'ın eğitim metodu, bu işin gerçeğine dikkat çekiyordu. Böyle toplantılara katılmanın, orada olup bitenlere karşı susmanın iç bozgunun ilk aşaması olduğu gerçeğine parmak basıyordu. Onların bundan sakınmalarını istiyordu. Ancak o zamanki koşullar, onların toplantılara bütünüyle katılmamayı emretmeye müsait değildi. Bu yüzden, Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve alaya alındığını duyduklarında, öncelikle bu toplantıları terk etmeleri emredilmişti. Aksi bir davranışın münafıklık olacağı bildirilmişti. Münafıkları ve kâfirleri ise, korkunç bir son beklemektedir.

İslâm davası için maddi yardım gerektiğinde, her Müslüman gücü yettiğince katkıda bulunur. Büyük miktarda yardımda bulunanlar özgür iradeleriyle yaptıklarından dolayı gurur duyarlar ve fakir olanlar da az miktarda destek ve iş gücü ile yardım ederler. Ne yazık ki, ikiyüzlüler hayır işlerini de alay konusu edinmişlerdi: **“Müminlerden zekâttan fazla olarak kendi gönülleriyle bağışta bulunanlara, bir de güçlerinin yettiğinden fazlasını bulamayanlara bakıp da onlarla alay edenleri Allah, maskaraya çevirmiştir. Onlara pek acıklı bir azap vardır.”**⁶⁷² Her iki yardım türü de arkasında iman ve iyi niyet olduğundan değerlidir ve sadece alaycı kimseler birinin az verişini diğerinin de cömertçe katkıda bulunuşuyla gülerek istihzada bulunur. Bazen sadece gülmezler, ayrıca infak edenlere doğru olmayan motifler atfederler. Burada bu tür bir davranış kınanmaktadır.⁶⁷³ Allah'ın rızasını kazanmak için maddi varlıktan harcamak zekât ve diğer vacip olan infak türleri için olduğu gibi nafîle olarak da gerçekleşebilir. Rasulullah (s) döneminde meselelerin arka planına göremeyen ikiyüzlülerin bilgisiz olanları az infak edebilen fakirleri ayıplıyorlardı. “Kendisi muhtaçsa nasıl sadaka veriyor?” diyorlardı. Halbuki fakir kimse sadece kendisin-

⁶⁷⁰ Taberî, IV/1, 443.

⁶⁷¹ İbnu Kesîr, II, 387.

⁶⁷² Tevbe 9/79.

⁶⁷³ Ali, a.g.e., s. 463.

de mevcut olanı bağışlamak için getiriyorsa, onun Allah katındaki değeri, diğerlerinden üstündür.⁶⁷⁴

Allah'ın o ikiyüzlülerle alay etmesi, ikiyüzlülerin gösteriş için yaptıkları iyiliklerin karşılığını onlara vermemesi şeklindedir.⁶⁷⁵ Âyet sadece tarihî örneklerle işaretlenmemekte, kendi art niyetli, içtenliksiz ruh durumunu başka insanlara da yansıtan münafık insanın seciyesini ve bakış açısını da sergilemektedir.⁶⁷⁶ Onlar müminleri imanının en bariz göstergesi olan sadakatleriyle, erdemli tavırlarıyla, onların Allah için yaptıklarını gösteriş yaptıkları iddiasıyla alaya aldılar. Fakir Müslümanların güçleri yettiği “az miktardaki Allah yolundaki harcamayla” alay ettiler.⁶⁷⁷ Allah cezalarını günahlarının misliyle yapmış ve onları ayıplarını ortaya sererek müminler ve insanlar için alay konusu kılmıştır.⁶⁷⁸ Onlara ne yaptıkları sorulduğunda, “Biz sırf lafa dalmış, şakalaşıyorduk.” diyorlardı. Onlar Allah, âyetleri ve peygamberi ile alay ediyorlardı⁶⁷⁹ Ancak inkârları, iman gösterisinde bulunmalarının ardından alaylarıyla ortaya çıkmıştı.⁶⁸⁰

Münafıklar, Rasulullah'ın sözlerine göstermelik olarak kulak veriyordu ve kalpleri de gaflet içindeydi: **“Ey Muhammed! Onlardan seni dinlemeye gelenler de var. Senin yanından çıktıkları zaman kendilerine ilim verilen kimselere alay yoluyla: ‘O demin ne söyledi?’ diye sorarlar. İşte onlar Allah'ın kalplerini mühürlediği kimselerdir. Onlar sadece kendi heva ve heveslerine uyarlar.”**⁶⁸¹ İkiyüzlüler şöyle demek istiyordu: “Muhammedin söylediği şeyler anlaşılıyor. Ya da Muhammed anlaşılabilir şeyler söylemiyor. Nitekim şu arkadaşlarımıza baksanıza Muhammed'i dinledikleri halde Kur'an'dan bir şey anlamıyorlar ve hiçbir anlam çıkaramıyorlar.”⁶⁸² Öte yandan bu soruları ile, tıpkı sahabenin Peygamberin ağzından çıkan her sözcük karşısındaki tutumlarında olduğu gibi, ilim adamlarının da Peygamberin söylediği her şeye sarılmaya, sözlerinin anlamlarını tamamiyle kavramaya ve ezberlemeye düşkünlükleri ile alay etmeyi amaçlıyor da olabilirler. Ve ilim adamlarından Peygamberden duydukları sözleri açıkça ya da gizlice alay etmek için dinlediklerini tekrarlamalarını istiyorlardı. Bu ihtimallerin tümü ruhlarında gizli olan alçaklığı, pisliği, körlüğü ve gizli maksadı gösteriyordu. Sözü edilen insanlar, hem Hz.

⁶⁷⁴ Râzî, VI, 111.

⁶⁷⁵ Asım bkz. A.y.

⁶⁷⁶ Esed, a.g.e., s. 372; Müminlerin infakını az ise küçümseyen ve çok ise gösteriş olduğunu söyleyen kimselerin Medine'deki münafıklar olduğuna dair açıklayıcı bir hadis için bkz. Buhari, Zekât, 10; Müslim, Zekât 72; Nesâî, Zekât 48.

⁶⁷⁷ Merağî, a.g.e., X, 171.

⁶⁷⁸ A.e., X, 172. Tevbe suresi boyunca münafıkların ifsat çabaları sık sık zikredilmektedir.

⁶⁷⁹ Tevbe 9/65.

⁶⁸⁰ Zemahşerî, II, 277.

⁶⁸¹ Muhammed 47/16.

⁶⁸² Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, IX, 255.

Peygamber (s)'in çağdaşları arasında bulunan ikiyüzlüler, hem de Kur'an mesajına saygı ile yaklaşıyor görünen ama aslında onda bir anlam ve değer olduğunu kabule yanaşmayanlardır.⁶⁸³ Kalplerinin mühürlenmesi, onların yalnız kendi tutku ve ihtiraslarına uymalarının bir sonucudur.

b. İnkârcıların alay etmesi

İnkârcılar Hz. Peygamber (s) ile kendilerini Allah'ın azabıyla uyarıyor diye alay ediyordu: “**Ve eğer bunlardan (inkârcılar) bir kısmının göreceği azabı belli bir süreye kadar erteleyecek olursak o zaman da, ‘Onu engelleyen nedir ki?’ diyecekler. İyi bilin ki, o azap onlara geldiği gün kendilerinden geri çevrilecek değildir. Ve o alay ettikleri şey kendilerini kuşatmıştır (Hâka bihim).**”⁶⁸⁴ “Onu engelleyen ne?” derlerken azabı yalanlama ve alay niyeti taşıyorlardı. Ve o azap, ilahî yasa gereği gelecekti.⁶⁸⁵ Alay ettikleri şey peygamberlerin getirdiği haktır.⁶⁸⁶ Alay ettikleri Allah'ın azabının hedefi, alay eden kimselerdir.⁶⁸⁷ Yalanladıkları azap vuku bulmadan önce her yandan onları kuşatacak, onlardan uzaklaşmayacak ve ondan kurtulamayacaklardı.⁶⁸⁸ *Hâka bihim* ifadesinde gelecek zaman ifade edilmek istendiği halde geçmiş zaman çekiminin kullanılması, bahsedilmek istenen olay ya da olgunun kaçınılmazlığını ima ve tekittir.⁶⁸⁹ Azabın gecikmesi Rasulullah (s)'in aralarında bulunmasından kaynaklanıyordu.⁶⁹⁰

İnkârcılar, hayırlı olsun, şer olsun hak ettiklerinin dünyada iken çabuklaştırılmasını istemişlerdi. Onlar alay ve uzak görme babından bu sözleri söylemişlerdi.⁶⁹¹ “**Bir de, ‘Ey Rabbimiz! Hesap gününden önce azaptan payımızı bize acele ver.’ dediler.**”⁶⁹² Allah Rasulullah (s)'a onların eziyetlerine sabretmesini emretmiş, bu sabrına karşılık ona güzel akıbet, yardım ve zafer müjdelemişti.⁶⁹³ Kur'an'da zaman zaman zikredilen bu alaycı meydan okuma, gerçekte onların Kur'an'ın ilahî bir vahiy olmadığı yolundaki görüşlerinin küstahça dile getirilmesine matuftur.⁶⁹⁴

⁶⁸³ Esed, a.g.e., s. 1038.

⁶⁸⁴ Hud 11/8.

⁶⁸⁵ Zemahşerî, II, 367.

⁶⁸⁶ Mücahid bkz. Taberî, VII/2, 12.

⁶⁸⁷ A.e., VII/2, 11.

⁶⁸⁸ Meraği, a.g.e., XII, 7.

⁶⁸⁹ Esed, a.g.e., s. 423.

⁶⁹⁰ Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, İst., 1934, s. 319.

⁶⁹¹ Taberî, XVI/2, 161; Taberî'nin bu yorumuna İbnu Kesîr de katılır bkz. İbnu Kesîr, VII, 49.

⁶⁹² Sad 38/16.

⁶⁹³ İbnu Kesîr, VII, 49.

⁶⁹⁴ Esed, a.g.e., s. 328.

Kur'an-ı Kerim vahiy ve peygamberlerle alay etmenin her asırda meydana gelebilecek sosyal bir gerçek olduğunu şöyle tasvir eder: **"Onlara bir peygamber gelmeye dursun, hemen onunla alay ederlerdi."**⁶⁹⁵ Peygamberler ile alay etmek küfür ve sapıklıktır. Bu alaycıların mümin olmaları mümkün değildir.⁶⁹⁶ Alay ile bütünleşmiş kalpler ilahî vahiy gereği gibi değerlendiremez.⁶⁹⁷ Hz. Peygamber (s)'den önce de geçmiş ümmetler için peygamberler gönderilmiş ancak yalanlanmayan ve alay edilmeyen peygamber olmamıştır. Alaycı kimselerin kalplerine Kur'an âyetleri ulaşır. Onlara göre o, kabul edilemez bir şeydir. Çünkü hakkı anlama konusunda yetenekleri azdır. Rabbani hidayet ışıkları onları aydınlatamaz. Kendilerine Kitap gönderilen önceki toplumların durumu da böyledir.⁶⁹⁸ Allah Kureyş kâfirlerinden Rasulullah (s)'ı yalanlayanların yalanlamasına karşı onu teselli ederek, ondan önce geçmiş ümmetler içinde de peygamberler gönderdiğini, hangi ümmete peygamber gelmişse, onların bu peygamberleri yalanlayıp alay ettiklerini, hidayete tâbi olma konusunda kibirli davranan, direnen günahkârların kalplerine yalanlamayı⁶⁹⁹ yine kendisinin koyduğunu ifade eder.⁷⁰⁰

Müşrikler Kur'an'ı oturumlarında tartışıyorlar ve onunla alay ediyorlardı. Onu tartışmayı sürdürdükleri sürece Müslümanların onlarla birlikte oturmaları yasaklandı: **"Allah size Kitap (Kur'an)'ta, 'Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittığınız zaman, başka bir söze geçmedikleri müddetçe, o kâfirlerle oturmayın. Aksi halde siz de onlar gibi olursunuz!' diye hüküm indirdi. Muhakkak ki Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır."**⁷⁰¹ Nasıl Müslümanların Mekke'de müşriklerin meclislerinde oturmaları yasaklandıysa, Medine'deki Yahudi din adamları da müşrikler gibi yaptığından, onların meclisinde de oturmaları yasaklandı. Allah Kur'an'ı tartışmak için oturan ve onlara uyan kimseleri yani kâfir ve münafıkları toplayacaktır.⁷⁰² Âyetleri alaya alanlarla oturanları birlikte kâfir kılan şey, her iki kesimin de inkâr ve alay konusunda razı olmalarıydı.⁷⁰³

Allah önceki toplumlara da elçiler göndermiş ancak onlar zulmederek ve Rablerine isyan ederek elçiyle alay etmişlerdi.⁷⁰⁴ İnsanların önceki toplumlara dair haberleri dikkate almaları gerekirken bir sonraki nesil çoğunlukla öncekilerin yanlış yolunu sürdürmeyi yeğ-

⁶⁹⁵ Hicr 15/11.

⁶⁹⁶ Râzî, VII, 125.

⁶⁹⁷ Doğrul, a.g.e., s. 379.

⁶⁹⁸ Merağî, a.g.e., XIV, 10.

⁶⁹⁹ İbnü Kesîr, IV, 445.

⁷⁰⁰ "Biz o küfür suçlarının kalbine işte böyle sokarız." Hicr 15/12.

⁷⁰¹ Nisa 4/140.

⁷⁰² Zemahşerî, II, 565.

⁷⁰³ A.e., II, 566.

⁷⁰⁴ Taberî, VIII/2, 13.

lemiştir. Allah, Kendisini hafife almaları ve alay etmeleri nedeniyle alaycılara ceza tehdidinde bulunarak⁷⁰⁵ toplumunun söyledikleri konusunda Hz. Peygamber(s)'i rahatlatmaktadır:⁷⁰⁶ **“Peygamberi, biz bir melek yapsaydık, yine de onu bir adam şeklinde yapardık ve onları yine düştükleri kuşkuya düşürürdük. Senden önce de peygamberlerle alay edilmişti. Fakat onlardan alay edenleri, alay ettikleri şey (azap) kuşatıverdi.”**⁷⁰⁷ Alay etmek amacıyla, “elçinin melek olması gerektiğini” söyleyen kişilerin sözleri Rasulullah (s)'ın kalbini sıkıyordu. Âyette ona sanki şöyle denmektedir: “Sana gösterdikleri terbiye dışı davranışlar, peygamberlerine karşı önceki nesillerde de vardı. Bu sorunla karşılaşan tek sen değilsin.”⁷⁰⁸ Onlar sapıklıklarında ve inkârlarında ısrar ederlerse, Allah onları ilahî öfkeyi üzerine çeken önceki toplumların yoluna iletecekti.⁷⁰⁹ Bu, toplumundan onu yalanzayanların yalanlamaları hususunda Allah'ın, Hz. Muhammed (s)'e ve ona inananlara bir zafer, dünya ve ahirette de güzel bir akıbet vaadidir.⁷¹⁰ Bu âyet ile Hz. Peygamber (s)'e toplumlar ve rasulleri hakkındaki ilahî yasa öğretilmiş, güzel bir sonuç ve iktidar müjdelenmiş ve bu alaycılara da bela ve felaket ile karşılaşacakları bildirilmiş oldu.⁷¹¹

O bilgisizlerin Hz. Peygamber (s)'e yaptıkları gibi tüm peygamberlerle alay ettikleri bilgisi Rasulullah (s) için bir teselliydi. Bilgisizler bu iğrenç adetlerini itaat ve ibadete sıkıca sarılmayı ve güzel şeylere, dünyevi lezzetlere eğilim göstermemeyi aşıladıkları için sürdürüyorlardı. Oysa Rasulullah (s), onları çirkin dinlerini ve bâtil inançlarını terke çağırıyordu. Rasul itaat edilen kişidir. Bunu kabullenmek de onlar açısından büyük bir zorluktu. Rasul fakirdi ve yardımcıları, malı ve üstünlüğü yoktu. Bu özelliklere sahip birisine zenginlerin ve yöneticilerin tâbi olması zor geliyordu.⁷¹² İnanmayanlar ona tâbi olmayı reddettikleri için alaya yönelmektedirler.

Mûcize isteyen kâfirlerin de asıl maksatları iman etmek için ciddî bir delil istemek değil sadece alay etmektir. Bu nedenle onlara ne tür bir âyet indirilse indirilsin yine de iman etmediler ve azabı beklediler.⁷¹³ Bu alay etmeler yalnızca Hz. Peygamber (s)'e karşı olmuş bir şey de değildi: **“Andolsun ki, senden önceki peygamberlerle de alay edildi. Ben de o kâfirlere bir süre için meydan verdim. Sonra da tuttum onları cezalandırdım. O vakit**

⁷⁰⁵ A.e., V/1, 204.

⁷⁰⁶ Zemahşerî, II, 8.

⁷⁰⁷ Enam 6/10.

⁷⁰⁸ Râzî, IV, 487.

⁷⁰⁹ Taberî, V/1, 204.

⁷¹⁰ İbnu Kesîr, III, 237.

⁷¹¹ Merağî, a.g.e., VII, 82.

⁷¹² Râzî, VII, 124.

⁷¹³ Yazır, a.g.e., IV, 2992.

azabım nasıl imiş (gördüler).⁷¹⁴ Ayetteki ifade, inkârcılara bir tehdit ve alay edilen Hz. Peygamber (s)’den mûcize taleplerine bir cevap ve ona teselli niteliğindedir.⁷¹⁵ Önceki peygamberlerin yalanlanmasına dair haberlerde onun için güzel örnekler vardı.⁷¹⁶ Yani, “Toplumunun seninle alay ettiği gibi diğer toplumlar da peygamberleri ile alay etmişti. Onların cezalandırılma sürelerini uzattım sonra da onlara azap ettim. Öncekilerden intikam aldığım gibi bu inkârcılardan da intikam alacağım.” Bu, onların alay niyetli mûcize taleplerine yönelik bir tehdit niteliğindedir.⁷¹⁷

Olayların mantığı Mekke’de tabloyu tersine çevirmiş, alaycılar savaşta düşman tarafından kuşatılmış ve teslim olmaya zorlanan bir adam gibi olayların kendilerini değil hakikati doğruladığını görmüşlerdi. Hz. Muhammed (s)’i Mekke’den çıkararak bu kimseler, o muzaffer olarak geri döndüğünde ne kötü durumdaydılar. Ve onlar ondan af dilemek durumunda kaldılar.⁷¹⁸ Hz. Peygamber (s) ve müminlerin muzaffer olacaklarına, tevhit akidesinin putperestliğe galip geleceğine dair vuku bulan ilahî müjdelerle alay eden düşmanlar İslâm zaferi karşısında alaylarının vebaline katlanmak zorunda kalmışlardı.⁷¹⁹ İnkârcı Kureyş’in yaptığı yeni değil peygamber karşıtlarının çağlar boyunca sürdürdüğü bir tavidir. Yaptıkları kötü şeyler karşılığında uyarıldıkları azap alay edenlere hak olmuştur.

Eğer onlar ne olacağını bilselerdi, daha değişik bir tutum sergilerlerdi. Peygamberi alaya almaktan, kendilerine yönelik tehditlerin çabucak gerçekleşmesini istemekten vazgeçerlerdi. Vazgeçemedikleri için alayları da karşılıksız kalmadı: **“Yemin olsun ki, senden önce birçok peygamberle alay edildi de içlerinden alay edenleri, o alay ettikleri şey (azap) kuşatıverdi.”**⁷²⁰ Âyet, Rasulullah (s)’a teselli mahiyeti taşıyordu.⁷²¹ Ona yaptıkları şey peygamberlere yaptıklarından dolayı alay edenlerin başına gelen azap onları da kuşatacaktı.⁷²² O alaycı kimselere peygamberlerinin, inmesiyle korkuttukları bela ve azap hak oldu. Hz. Peygamber (s) ile alay eden inkârcı kimseler, peygamberlerini yalanlayan önceki toplumlar gibi olmaktan vazgeçmeyecekler ve alayları nedeniyle ilahî azap ve öfke daha önceki toplumlara olduğu gibi onlara da inecekti.⁷²³

⁷¹⁴ Rad 13/32.

⁷¹⁵ Zemahşerî, II, 511.

⁷¹⁶ İbnu Kesîr, IV, 383.

⁷¹⁷ Râzî, VII, 44.

⁷¹⁸ Ali, a.g.e., s. 291.

⁷¹⁹ Doğrul, a.g.e., s. 186.

⁷²⁰ Enbiya 21/41.

⁷²¹ Râzî, VIII, 146.

⁷²² Zemahşerî, III, 116.

⁷²³ Taberî, X/1, 39.

İslâm'a düşman olan Ehl-i Kitap ve müşriklerle dostluk kurmak da menfur bir durumdur. Çünkü onlar amel sahiplerinin yaptıkları en güzel ameli yani, dünyevi ve uhrevi bütün hayırları kapsayan, tertemiz, sapasağlam İslâm'ın hükümlerini alay konusu ederler. Kendi aptalca fikirleri, fasit görüşleri muvacehesinde bu hükümleri oyuncak gibi telakki edip onlarla oynarlar:⁷²⁴ **“Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlardan ve kâfirlerden, dininizi alay ve eğlence konusu yapanları dost edinmeyin. Eğer (gerçekten) iman ediyorsanız, Allah'tan gereğince korkun.”**⁷²⁵ Âyette kendilerine elçiler gelen Yahudiler ve Hıristiyanlar kastedilmektedir. Onları dost, kardeş ve müttefik edinmemek gerekiyordu. Çünkü onlar dinlerini oyun ve alay konusu yapıyorlardı. Örneğin onlardan birisi küfrü devam etmesine rağmen müminlere, iman ettiğini söylüyor bir süre sonra da sözleriyle inkârını açıklıyordu. Amacı oyun oynamak ve alay etmektir.⁷²⁶

Rasulullah (s) zamanında alay konularından birisi de müminlerin ezan ile namaza davetleriydi: **“Namaza çağırduğunuz zaman, onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu onların, akıllarını kullanmayan bir toplum olmalarından dolayıdır.”**⁷²⁷ Müezzin namaza çağırduğunda Yahudi, Hıristiyan ve müşrik kimseler namaza davetle alay ediyorlardı. Namaza çağrı ile alay etmelerinin nedeni, Rableri hakkındaki cahillikleri, namaza çağrıya olumlu yanıt vermelerinin ne anlama geldiğini ve ezan ile eğlenmelerinin aleyhlerine doğuracağı sonucu düşünmemelerindendi. Bunu yapanın Allah katından nasıl bir akıbet ile karşılaşacağı üzerine kafa yorsalardı, yapmazlardı.⁷²⁸ Onların ezan ile eğlenmeleri ve alayları sanki akıllı yokmuşçasına hareket eden aptal ve bilgisiz kimselerin fiilleriydi.⁷²⁹ Onlar, Allah'a ibadeti ve Allah'ın şeriatına uymanın anlamını kavrayamamışlardı.⁷³⁰

Allah, alay ve yalanlama bağlamında inkârcıların durumunu derecelendirmektedir: **“Hak, kendilerine gelince onu yalanladılar. Alaya aldıkları şeyin haberi yakında kendilerine gelecektir.”**⁷³¹ **“Alaya aldıkları şeyin haberi yakında kendilerine gelecektir.”** ifadesi tehdit ve bu alaydan alıkoymak amacını güdüyordu.⁷³² İnanmayanlar deliller üzerine düşünmekten ve apaçık kanıtlar üzerine kafa yormaktan yüz çeviriyorlardı. Yalanlamaları ise yüz çevirmelerinden daha ileri bir şeydi. Çünkü bir şeyden yüz çeviren kimse yalanlayan değil, talep etmediği şeyden gafil kalan kimse olur. Yalanladığı zaman yüz çevirmesi

⁷²⁴ İbnu Kesîr, III, 131.

⁷²⁵ Maide 5/57.

⁷²⁶ Taberî, IV/2, 391.

⁷²⁷ Maide 5/58.

⁷²⁸ Taberî, IV/2, 393.

⁷²⁹ Zemahşerî, II, 637.

⁷³⁰ İbnu Kesîr, III, 132.

⁷³¹ Enam 6/5.

⁷³² Râzî, IV, 484.

iyice artar. Yalanladığı zaman da yalanlaması alay seviyesine çıkmaz. Alay etme, inkârın son noktasıdır. Allah o inkârcıların bu üç seviyeye de ulaştıklarını açıkça ortaya koymaktadır.⁷³³ Ayetteki *hak*, Kur'an yani Hz. Peygamber (s)'in getirdiği haberlerdir. Yalanladıkları şeyin bilgisi onlara ulaşacak, onun alay konusu olmayacağı onlara apaçık hale gelecek ve o da dünyada veya ahirette azabın gönderilmesi ya da İslâm'ın yükselişi şeklinde gerçekleşecek,⁷³⁴ onlara gelen ve onların alay ettikleri âyetlerin ve delillerin bilgisi onlara ulaşacaktı. Sapıklıklarını sürdürdükleri ve Rablerine karşı geldikleri için de onlar için Allah'ın ceza vaadi vardır.⁷³⁵

İnkârcılar Kur'an'ı alaya alıyorlardı: **“Üstelik (ona) yalandır dediler; fakat onlara alay edip durdukları şeyin haberleri yakında gelecektir.”**⁷³⁶ Onlara gizli kalmış olan haberler ve Allah'ın yapacağı şeyler ulaşacaktı.⁷³⁷ Alay ettikleri şeyin haberi, üzerlerine azabın dünyada ya da ahirette inişiydi.⁷³⁸ Onlar azabın kendisini tadacaklardı, bu haberleri artık, onların kendileri oluşturacaklar ve insanlar onların başına gelenleri birbirlerine aktaracaklardı. Onlar tehditleri alay aldıkları için, bu korkunç tehdit ile birlikte kendileri ile alay edilmektedir!

İnkârcıların alaya aldıkları diğer bir şey de ölümden sonra dirilmeydi: **“Fakat sen onlara şaşıyorsun, ama onlar (seninle) eğleniyorlar.”**⁷³⁹ Yani, “Yeniden diriltilmeyi inkâr edenlerin yalanlamalarına şaşmaktasın. Şüphesiz sen Allah'ın haber vermekte olduğu bedenlerin yok oluşundan sonra tekrar diriltilmesi durumunu kesin olarak bilmekte ve doğrulamaktasın. Onlar ise senin tersine bir haldedirler. Yalanlamalarının şiddetindedir ki onlar bu hususta onlara söyledikleriyle alay etmektedirler.”⁷⁴⁰

Allah katından gelen zikri Hz. Peygamber (s) dönemindeki ortak koşanlar yalanladılar. Ve ondan yüz çevirdiler.⁷⁴¹ Zikirten yüz çevirdikleri zaman yalanladılar. Yalanlayınca onların indinde değeri düştü ve alay için hedef haline geldi. Alay ettikleri şey Kur'an'dı.⁷⁴² **“Üstelik (ona) ‘yalandır’ dediler; fakat onlara alay edip durdukları şeyin haberleri**

⁷³³ A.e., IV, 483.

⁷³⁴ Zemaşerî, II, 6.

⁷³⁵ Taberî, V/1, 198.

⁷³⁶ Şuara 26/6.

⁷³⁷ Zemaşerî, III, 291.

⁷³⁸ Râzî, VIII, 491.

⁷³⁹ Saffat 37/12. Dirilmeyi inkâr ediyorlar. عجب (şaşıyorsun) kelimesinin dammeli okuyanlar da olmuştur. Bu durumda âyet şu anlama gelir: “Nasıl oluyor da ayetlerimle bilgisizlikleri ve inatlarıyla kullarım alay ediyorlar?” O zaman da şaşırmanın Allah'a atfının uygun olup olmadığı akla gelir. Bu okuyuş doğru kabul edildiğinde meselenin büyüklüğüne dikkat çekilmiş olur. Allah'ın apaçık ayetlerinden birini görecektik olsalar birbirlerini onunla alay etmeye teşvik ederler bkz. İbnu Kesîr, VII, 6.

⁷⁴⁰ İbnu Kesîr, VII, 6.

⁷⁴¹ Taberî, XI/1, 79.

⁷⁴² Zemaşerî, III, 291.

yakında gelecektir.”⁷⁴³ Bu, öz biçimde ifade edilen kapalı ve korkunç bir tehditti. Ayetin ifade tarzında onların kendilerine yöneltilen tehditlerle alay etmelerine uygun düşen alaylı bir ifade yer almaktadır. Alay konusu ettikleri gerçeklerin somut olayları ile yakında yüz yüze geleceklerdi.⁷⁴⁴

Alaycılar güçlü ve yönetimi elinde bulunduran kimselerdi.⁷⁴⁵ Onların benzerleri de güçleri yettiğinden ve makamları el verdiğinden onların Rasulullah (s)’a yaptığı türden ahmaklıklar sergiliyorlardı.⁷⁴⁶ Allah, Hz. Peygamber (s)’e emrettiğini açıkça ortaya koymasını ve müşriklerden yüz çevirmesi gerektiğini ifade etti.⁷⁴⁷ Zaten Allah peygambere açık düşmanlık eden ve ona eziyet eden kimselerin hakkından gelecektir.⁷⁴⁸ Kur’an ile ilgili olarak Hz. Peygamber (s)’i alaya alan kimselerin şerrine karşı Allah ona yardım edeceğini vaat ediyordu. Onlar güç sahibi müşriklerden bir gruptu. Rasulullah (s)’ı gördüklerinde ya da yanından geçerken çok taşkın ve eziyet edici tavırlar göstermişlerdi. Allah onları yok etmiş ve tuzaklarını boşa çıkarmıştı.⁷⁴⁹ Rasul’e düşen Rabbinden ona indirileni tebliğ etmek, onu Allah’ın âyetlerinden uzaklaştırmak isteyen müşriklere iltifat etmemektir.⁷⁵⁰

Bu hayatta kötü kişilerin –diğerleri için durum tam tersiyken- iyi ödül ve lütuf olarak görünen şeyleri elde edebilirler. Bu, geçici bir görünümdür. Uzun vadede kötü kimse, katlanarak artan kendi kötü eylemlerinin sonucunu görecektir: **“Sonra o kötülük edenlerin sonu çok kötü oldu. Çünkü onlar, Allah’ın âyetlerini yalan saydılar ve onlarla alay ediyorlardı.”⁷⁵¹ Bu akıbet, kötü kimsenin sadece ilahî mesajı reddetmesinden değil iyi olan ile gülererek alay etmesi ve diğerlerini de saptırmasından kaynaklanmaktadır.⁷⁵²**

Alaycı kimseleri ölümden sonraki hayat realitesi ve Allah’ın peygamberlerinin tebliğ ettiği manevî hakikatler onları kuşatacaktır:⁷⁵³ **“Öyle ki, yaptıkları amellerin kötülükleri karşılıklarına çıkmış ve alay edip durdukları şeyler, kendilerini sarmıştır.”⁷⁵⁴ Alaya aldıkları şeyin çevrelerindeki realiteler; peşine düşmekte çok ısrarlı olduklarının da salt yalan**

⁷⁴³ Şuara 26/6.

⁷⁴⁴ Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’an*, VII, 583.

⁷⁴⁵ Hicr 15/88.

⁷⁴⁶ Râzî, VII, 165.

⁷⁴⁷ Hicr 15/95-96.

⁷⁴⁸ Taberî, VIII/2, 93. Said b. Cubeyr, bu kimselerin Velid b. Muğire, Âs b. Vail, Ebu Zem’a, el-Haris b. Aytele ve Esved b. Kays adlı Kureyşli beş çete lideri olduğunu söylemiştir bkz. Taberî, VIII/2, 95.

⁷⁴⁹ Merağî, a.g.e., XIV, 47.

⁷⁵⁰ İbnu Kesîr, IV, 469.

⁷⁵¹ Rum 30/10.

⁷⁵² Ali, a.g.e., s. 1053.

⁷⁵³ Esed, a.g.e., s. 947.

⁷⁵⁴ Zümer 39/48.

ve beyhude şeyler oluşunun farkına varmaları ne kadar da onur kırıcı olacak.⁷⁵⁵ Alaylarının karşılığı olarak azap inmiş ve onları kuşatmıştır.⁷⁵⁶

Önemsemedikleri, şüphelendikleri ya da gülüp geçtikleri realite onları çevreleyecektir.⁷⁵⁷ **“Derken yaptıkları amellerin kötülüğü gözlerinin önüne serildi, alay edip durdukları şey (ahirette) onları kuşatıverdi.”**⁷⁵⁸ Bu şekilde cezalandırılmalarının nedeni Allah’ın karşılıklarına diktiği hüccetlerini alaya almalarıdır.⁷⁵⁹ Peygamberlerle alay eden kimse-lerin bu tavırlarında maddi durumlarının iyi oluşu ve malının kendilerini ebedi yaşatacağını sanmalarıdır. Ancak onları kalplere işleyen cehennem beklemektedir.⁷⁶⁰

Manevi hakikatlerin alay ile reddedilmeleri, onlarla alay edenleri kaçınılmaz şekilde çarpacak ve onların ölüm sonrası hayatları üzerinde yıkıcı bir etki yapmakla kalmayıp – toplum içindeki bir çoğunluk tarafından inatla sürdürüldüğü takdirde- toplumların mane- vi/ahlakî temellerini ve bu suretle dünyevi mutluluklarını ve hatta bazen fiziksel varlıklarını da tahrip edecektir.⁷⁶¹

Önceki toplumlar elçilere muhalefet etmek ve onların getirdiklerini yalanlamak suretiyle kendilerine zulmetmişlerdir: **“Bunun için, sonunda yaptıklarının cezası başlarına felaket oldu ve alay edip durdukları o azap, kendilerini kuşattı.”**⁷⁶² Bu sebeptir ki bu fiillerine karşılık Allah’ın azabına uğramışlar ve alay etmiş oldukları elem verici azap onları çevrelemişti. Çünkü Peygamberler onları Allah’ın cezalandırması ile tehdit ettiğinde onlar, peygamberlerle alay etmişlerdi.⁷⁶³ Yaptıkları nedeniyle Allah tarafından cezalandırıldılar. Allah’ın azabıyla uyardığında rasullerle alay edenleri acı verici bir azap çepeçevre sardı.⁷⁶⁴ Böylece Alay etmelerinin karşılığını aldılar.⁷⁶⁵ Öncekiler de Mekkeliler gibi şirk ve yalanlama içindeydi. Allah onları yok ederek zulmetmedi. Sadece kötü eylemlerinin karşılığı olarak isteklerini yerine getirmiş oldu.⁷⁶⁶ Kureyşli müşriklerin yaptıkları kötü eylemleri yapan önceki toplumlara yaptıklarının cezası ve âsi tavırlarına karşı ilahî öfke ulaştı. Alay ettikleri şey konusunda Allah’ın azabı onlara hak oldu. Azap, Allah’a gereği gibi

⁷⁵⁵ Ali, a.g.e., s. 1252.

⁷⁵⁶ Zemahşerî, IV, 128.

⁷⁵⁷ Ali, a.g.e., s. 1363.

⁷⁵⁸ Casiye 45/33.

⁷⁵⁹ İbnu Kesîr, VII, 257.

⁷⁶⁰ Hümeze 104/1-9.

⁷⁶¹ Esed, a.g.e., s. 225.

⁷⁶² Nahl 16/34.

⁷⁶³ İbnu Kesîr, IV, 488.

⁷⁶⁴ Merağî, a.g.e., XIV, 78.

⁷⁶⁵ Râzî, VII, 203.

⁷⁶⁶ Zemahşerî, II, 580.

iman edenler hariç, onlara gönderildi.⁷⁶⁷ Ceza ya da azap, bile bile işlenen hata ve günahların doğal ve kaçınılmaz bir sonucundan başka bir şey değildir. Bu nedenle günah işleyen kişi, böyle yapmakla kendi ruhanî ya da manevî bütünlüğünü tehlikeye attığına göre, aslında kendi kendine zulmediyor ya da kendi kendine haksızlık yapıyor demektir ve bunun sonucuna da katlanması, hak ettiği azabı ya da cezayı çekmesi gerekir.⁷⁶⁸

Kötülük ve inkârcılık bu dünyada mevcutsa, sabırsız olmamalı ve inancımızı yitirmemeliyiz. Böyle şeylere izin verilmesinin en büyük hikmet ve iyiliğin sahibi olan ama hikmetini ve iyiliğini tam olarak kavrayamayacağımız Allah'ın evrensel planı ve amacının bir kısmı olduğunu bilmeliyiz.⁷⁶⁹ Allah'ın âyetlerini yalan sayanların ve onlarla alay edenlerin sonu çok kötü olmuştur.⁷⁷⁰

E. “Beşer Peygamber” İtirazı

بشر kök harflerinden türeyen *Beşer*, cildin dış kısmıdır. İnsanın beşer olarak tanınması, onun hayvanlardan farklı olarak derisinin rahatlıkla görülebilmesindedir.⁷⁷¹ İnkârcıların bu konudaki itirazı, beşer cinsinin peygamberliğe layık olmayışı, bu görevi ancak meleklerin yüklenebileceği şeklindeki yanılgılarına dayanmaktadır. Halbuki, elçi olarak gönderilen bir melek olsaydı, “Biz buna nasıl tâbi olalım? Biz beşeriz, o melek!” diyeceklerdi.

Peygamberlerin Hz. Yusuf⁷⁷² hariç hepsi “vefat etmelerinden önce” beşer olarak görülmüş ve risaleti inkâr gerekçesi olarak kullanılmıştır. Hz. Yusuf'un, yaşadığı dönemde beşer üstü bir varlık olarak isimlendirilmesinin nedeni de şuydu: Mısırlılar, insana hayret verecek bir şey karşısında bulundular mı hemen ona beşer üstü bir nitelik atfederlerdi. Mısır kadınları da Yusuf'un güzelliği karşısında böyle yaptılar.⁷⁷³ Aziz'in karısı da onların onu melek olarak vasfetmelerini onlara karşı bir özür beyanı olarak kullanmış ve Hz. Yusuf'un güzelliği ve kemali ile sevmeye layık olduğunu belirtmiştir.⁷⁷⁴

⁷⁶⁷ Taberî, VIII/2, 137.

⁷⁶⁸ Esed, a.g.e., s. 534.

⁷⁶⁹ Ali, a.g.e., s. 638.

⁷⁷⁰ Rum 30/10.

⁷⁷¹ Rağıb, a.g.e., s. 47.

⁷⁷² “Azizin karısı, onların gizliden gizliye dedikodu yaydıklarını işitince, onlara davetçi gönderdi ve onlara mükellef bir sofraya hazırladı. Her birine bir bıçak verdi, beri taraftan da Yusuf'a "çık karşılarına" dedi. Görür görmez hepsi onu gözlerinde çok büyüttüler ve (şaşkınlıkla) ellerini kestiler. Dediler ki: "Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, olsa olsa yüce bir melektir." Yusuf 12/31. Bu âyetten yola çıkarak onların Hz. Yusuf'u melek olarak gördüklerini değil, çok yakışıklı ve çekici bulduklarını söylemek mümkündür. Yoksa onun insanüstü bir varlık olduğunu kastetmemektedirler.

⁷⁷³ Doğrul, a.g.e., s. 343.

⁷⁷⁴ İbnu Kesîr, IV, 312.

Allah, imtihana tâbi tutulan varlıklar beşer cinsinden olduğu için onlara kendi cinsinden peygamber göndermeyi uygun bulmuştur. İlk peygamberden son peygambere kadar bu konuda bir değişiklik olmamıştır: **“Biz, senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım insanlar (ı peygamber olarak) gönderdik. Bilmiyorsanız Kitap Ehli olanlara sorun.”**⁷⁷⁵ Allah’ın sünnetinde beşerden başkasının peygamber olarak gönderilmesi söz konusu olmamıştır.⁷⁷⁶ İnsan oluşları, Allah’ın âyetlerinin elçiliğini yapmalarına engel değildir. Bunu Ehl-i Kitap da bilmekteydi. Müminlerin bu konuyu Yahudi ve Hıristiyanlara sormalarının istenmesi, sorulan konunun tevatür derecesinde olmasından dolayı olup bir sorun teşkil etmez.⁷⁷⁷

Allah, melek olan bir elçi göndermiş olsaydı, onu yine beşer görünümünde kılardı: **“Biz onu melek kılsaydık, bir insan sekinde yapardık da, düştükleri şüpheye onları yine düşürmüş olurduk.”**⁷⁷⁸ “Onu melek yapmış olsaydık” ifadesindeki zamir açıkça Allah’ın mesajını tebliğ edenlere delalet etmektedir. İnsanların melekleri gerçek şekilleriyle kavramaları imkânsız olduğundan buradaki tasvir edilen elçi, bir insan şeklinde olmalıdır. Böylece onların, mesajın doğrudan teyidine yönelik talepleri yerine getirilmemiş ve kendi uğrattıkları şaşkınlık giderilememiş olacaktır.⁷⁷⁹ Putları Allah’a denk tutan ve Allah’ın âyetlerini yalanlayan kimseler melek olan bir rasul beklentisi içindeydi. Allah onların taleplerine cevap verseydi, daha önceki ümmetlerden mucizeleri isteyen ve gelince de inkâr ettiği için ilahî öfkeyi üzerine çekenlerin örneğinde olduğu gibi, onlar da onu inkâr edip Allah’a ve rasulüne inanmasalardı, azap onlara ertelenmeksizin çabucak gelirdi.⁷⁸⁰ Melek onlara kendi suretinde gelseydi, onu görmek isteyenler ölürlerdiler.⁷⁸¹ Çünkü insan tabiatı melek görmeye müsait değildir.

Allah kullarına meleklerden bir rasul gönderseydi, o daha bilgili, kuvvetçe üstün ve büyük, yaratılışça diğer yaratılmış olanlardan ayrı olurdu.⁷⁸² İnsanın meleği görmeye takat getirmesi mümkün değildir. Meleklerin Allah’a itaati kuvvetlidir ve insanın itaat ölçüsünü yeterli görmezler. Belki de insan Allah’a karşı geldiğinde melekler onları kendi ölçülerine göre mazur görmezler. Allah peygamberliği melek olsun insan olsun dilediğine verir. Allah

---

⁷⁷⁵ Enbiya 21/7.

⁷⁷⁶ Bahçeci, Muhittin, a.g.e., s. 185.

⁷⁷⁷ Râzî, VIII, 122.

⁷⁷⁸ Enam 6/8.

⁷⁷⁹ Esed, a.g.e., s. 225.

⁷⁸⁰ Taberî, V/1, 201.

⁷⁸¹ A.e., V/1, 202.

⁷⁸² Râzî, IV, 486.

meleği gönderdiğinde, insan görünümünde göndereceği için melek de gelse onu yine insan sanacaklardır.⁷⁸³

Peygamberlerin olağanüstü varlıklar olması gerektiği telakkisi daha ilk dönemlerde gündeme gelen ve son rasulün gönderilişine dek süren bir itirazdır. Rasullerin insan cinsinden gönderildiğine dair yasayı dikkate almayan inkârcılar bu iddialarını her çağda gündeme getirmişlerdir.

1. Hz. Nuh Hz. Hud ve Salih'e beşer itirazı

Tüm peygamber kıssalarının gösterdiği gibi, ilk müminlerin çoğu toplumun aşağı sınıflarına mensup köleler, yoksullar ve ezilenler arasından çıkmıştır. Çünkü ilahi mesaj, kendilerine bu dünyada daha adil ve eşitlikçi bir toplumsal düzen, ahirette de ebedi mutluluk vaat etmektedir. Peygamberlerin üstlendiği görev, bütünüyle bu devrimci karakteri sebebiyledir ki, kurulu düzeni elinde tutan, toplumun varlıklı ve imtiyazlı kişileri ve grupları katında daima hoşnutsuzluğa yol açmıştır.⁷⁸⁴ "(Nuh'un) Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz."⁷⁸⁵ Nuh toplumunun peygamberliği inkâr eden eşraf ve kodamanları dediler ki: "Sen de yaratılış, görünüm ve cins olarak bizim gibisin."⁷⁸⁶

Kur'an aynı kesimin şu sözlerini de zikreder: "**Bu, tıpkı sizin gibi bir beşerdir. Size üstün ve hakim olmak istiyor. Allah (peygamber göndermek) isteseydi, muhakkak ki melekler gönderirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık.**"⁷⁸⁷ Onlara göre, Hz. Nuh üstün gelmek, lider olmak ve onları da tebaa yapmak istiyordu. Onlara göre, Allah kendisinden başkasına tapılmamasını isteseydi, risaletini tebliğ edecek melekler gönderirdi.⁷⁸⁸

Her zaman tekrarlanan peygamberin insan oluşuna yönelik itirazın kaynağı, büyüklük taslayan şımarıkların kalpleri ile insanı yüce yaratıcıya bağlayan yüce soluğun birbirinden kopuk olmasıdır. Bu kopukluk Hz. Hud döneminde de kendisini göstermiştir: "**Onun kavminden, kâfir olup ahirete ulaşmayı yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz kodaman güruh dedi ki: Bu, sadece sizin gibi bir insandır; sizin ye-**

⁷⁸³ A.e., IV, 487.

⁷⁸⁴ Esed, a.g.e., s. 428.

⁷⁸⁵ Hud 11/27.

⁷⁸⁶ Taberî, VII/2, 36.

⁷⁸⁷ Müminun 23/24.

⁷⁸⁸ Taberî, X/2, 22.

diğınızden yer, sizin içtiğınızden içer. Gerçekten, sizin gibi bir beşere itaat ederseniz, herhalde ziyan edersiniz."⁷⁸⁹ Bunlarda insanın peygamberliğini kabul etmemekle beraber, peygamberi normal bir insan seviyesinde göstermek için beşeriyeti yiyip içtiği şeylerle mukayese ediyor ve toplumu kökünden yıkacak olan şu propagandayı ileri sürüyorlardı: "Gerçekten, tıpkı kendiniz gibi bir beşere itaat ederseniz o takdirde siz, hiç şüphesiz zıyandasınızdır." Hatırlatmaya gerek yoktur ki, bir başkanın, başkanlığı altında toplanmayan bir insan topluluğu yoktur.⁷⁹⁰ Bunun gibi dünya hayatının refahı ile şımarmış ve ahirete ulaşmanın yalan olduğunu diline dolamış olan o kâfirler de Allah'ın emriyle, peygambere itaat duygusunu kırmak için insanın insana meşru olan itaat esasını bir esirlik ve ziyan şeklinde göstererek kökünden baltalamaya çalışıyorlardı.

Allah onlara, içlerinden bir peygamber göndermiş ve o peygamber kendilerini tek ve ortağı olmayan bir Allah'a ibadete davet etmişti. Onlar ise, bu peygamber yalanlamış, ona zıt gitmiş ve kendileri gibi bir insan olması nedeniyle ona tâbi olmaktan yüz çevirerek Kıyamet Günü Allah'a kavuşmayı yalanlamış ve bedensel dirilmeyi inkâr etmişlerdi.⁷⁹¹

Hz. Salih de aynı itirazı göğüslemek zorunda kaldı: "**Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mûcize getir.**"⁷⁹² Yani, "Senin, Allah'ın elçisi olduğuna inanamayız, Çünkü sen de bizim gibisin ve sende hiç bir ayrıcalık ve farklılık yok. Bununla birlikte, eğer Allah'ın seni elçisi olarak seçtiği iddianda doğru isen bize öyle açık bir mucize göster ki, senin gerçekten kainatın Rabbi ve yaratıcısı tarafından gönderildiğine inanalım."⁷⁹³ Sen de ancak yemek ve içmekle meşgul olan bizim gibi yaratılmışlardan birisin. Rab ve melek değilsin ki, sana itaat edelim ve söylediklerini tasdik edelim." dediler.⁷⁹⁴

İşte ne zaman bir peygamber gelirse insanlığın aklına takılan şüphelerden biri de budur. İnsanlığın peygambere ilişkin düşüncesi sürekli olarak böyle sakat olmuştur. Peygamberin neden bir insan olarak gönderildiğinin hikmetini bir türlü kavramamıştır. Bunun insanlık için büyük bir şeref olduğunu anlamamıştır. İçlerinden peygamberlerin seçilmesiyle bu peygamberlerin insanlığı hidayet ve aydınlık kaynağına ulaştırmada öncülük ve önderlik yapacaklarını bilememişlerdir.

⁷⁸⁹ Müminun 23/33-34. Aslında bu âyetlerin metninde Hz. Hud ve toplumunun adı geçmemektedir. Ancak, hemen Hz. Nuh'un ardından gelen bir nesil oldukları bilgisi (Müminun 23/31) nedeniyle bahsi geçen ifadelerin Hz. Hud dönemiyle ilişkili olduğu kanaati ağır basmaktadır.

⁷⁹⁰ Yazır, a.g.e., V, 3452-3453.

⁷⁹¹ İbnu Kesîr, V, 467-468.

⁷⁹² Şuara 26/154.

⁷⁹³ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, IV, 47.

⁷⁹⁴ Taberî, XI/1, 126.

Peygamber gökten haber getirdiği, insanlara kapalı olan dünyadan gaybi haberler getirdiği için birtakım insanlar onun diğer insanlardan başka, farklı bir varlık olarak düşünmüş veya öyle olmaları gerektiği kanısına varmıştır.⁷⁹⁵ Ve yine onlar anlamamıştır ki, rasuller yeryüzünde yaşadığı, yediği, içtiği, uyuduğu, evlendiği, çarşıda-pazarda dolaştığı, diğer insanların taşıdığı ve yaşadığı bütün diğer duyguları ve zaafı bünyesinde barındırdığı halde yüceler alemi ile sıkı ilişki içinde bulunabilir. Dünyada normal bir insan olarak yaşarken bu büyük sır ile irtibatını sürdürebilir.

Başka bir ifadeyle onlar, Hz. Salih'e (a.s) inanmamak için üç neden ileri sürüyorlardı.

- a) Hz. Salih bir insandı ve insanlardan üstün bir varlık değildi.
- b) Kavminin içinden çıkmış bir şahıstı ve dolayısıyla kendilerinden üstün değildi.
- c) O, sıradan bir şahıstı. Ne bir kabilenin reisi, ne bir grubun lideri ne de bir gücün sahibiydi. Buna rağmen Hz. Salih'in üstünlüğünü neden kabul etsinlerdi?

Onlar, Hz. Salih'in ya insanüstü bir varlık olması gerektiğine veya insanüstü bir varlık olmasa da kendi içlerinden olmayıp mucizevî bir yolla gelmesi gerektiğine ya da gücü ve şöhreti olan bir kabile reisi olması gerektiğine inanıyorlardı. Çünkü Allah'ın ancak bu şekilde birini peygamberlik görevi için seçebileceğini düşünüyorlardı. **"Semud kavmi de uyarıcıları yalanladı. "Aramızdan bir beşere mi uyacağız? O takdirde biz apaçık bir sapıklık ve çılgınlık etmiş oluruz" dediler.**"⁷⁹⁶ Yani, "Böyle tuhaf bir iş yaparsak, bizim gibi bir insanın sözünü dinlersek sapıtılmış, çılgınca bir tutum benimsemişiz demektir!" Ne kadar tuhaf değil mi? Adamlar eğer doğru yola girseler kendilerini sapıtılmış kabul ediyorlar; eğer imanın ışığına kavuşsalar kendilerini -bir tek çılgınlığın değil- "çılgınlıklar"ın pençesine düşmüş sayıyorlar.⁷⁹⁷

Semud toplumunun "*Aramızdan bir beşere mi*" şeklinde itirazlarıyla ilgili olarak, onların köle ruhlu bir toplum olduğu, içlerinden birisine itaat etmektense kavimlerine yabancı bir kimseye itaati daha makul gördükleri de ifade edilmiştir.⁷⁹⁸ Bu yorum, insanların "beşer peygamber" yerine "melek peygamber" isteklerine hasretme yaklaşımından farklıdır. Ancak ayette bu yaklaşıma işaret eden bir karine mevcut değildir. Semud kavminde halkın üzerinde baskı kuran ve gizli faaliyetler de bulunan, toplumda etkili olan ve siyasi yönü de bulunan dokuz çetenin, zenginlikten şırmamış bir kesimin ve müstekbirlerin varlığı hesaba

⁷⁹⁵ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VII, 625.

⁷⁹⁶ Kamer 54/23-24. Mekkeli müşrikler de aynı cehalet içindeydiler. Zira onlar da Hz. Muhammed'in (s) peygamberliğini reddedebilmek için aynı gerekçeleri öne sürüyorlardı. Yani benzer şekilde, "Hz. Muhammed (s) de sıradan insanlar gibi alış veriş yaptığı halde ve içimizde doğmuş ve büyümüşken, şimdi kalkmış Allah'ın kendisine peygamberlik verdiğini iddia etmektedir." diyorlardı. bkz. Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, VI, 49

⁷⁹⁷ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, IX, 456.

⁷⁹⁸ Yazır, a.g.e., VII, 4645

katıldığında, onların özgüvenini yitirmiş bir toplum olmalarından ziyade tek **bir** yönetici altında toplanmaktan uzak durmak istediklerinin kastedilmiş olması ayetin ruhuna daha uygundur. Zira bunların istedikleri, toplum üzerindeki tasallutlarını sürdürmek ve bunu da siyasi koalisyonlar ve rant paylaşımlarıyla gerçekleştirmektir. Adil, hayatın hedefini kavramış, mazlum insanların koruyucusu olan bir yönetici hele hele kendilerinin de itiraf ettiği gibi gelecek vadeden⁷⁹⁹ birisinin, çıkarlarını engelleyici bir çaba içine girmesi onları için sorun olmaktadır. Hz. Salih'in, çağrısına icabet edilen, insanların onunla doğru yolu bulduğu bir mürşit olması, başkalarını bir sancak altında toplaması onlara çok ağır geldi. Bu olacak şey değildi. Bu nedenle karşı çıktılar. Çünkü başkalarını örnek almak suretiyle peygamberin sancağı altında toplanmaları istenen ve çağrılanlar bizzat kendileriydi. Bundan ötürü büyüklük taslayarak ondan hoşlanmadıklarını gösterdiler.

Onlar bir yandan bir beşere tâbi olmaya itiraz ederlerken insan cinsine tâbi olmayı da tabî görmediklerini ortaya koyuyorlardı. Ancak onlar bir yandan insan olan birisine tâbi olmayı eleştirirken, bunu şaşkınlık ve delilik olarak görürken⁸⁰⁰ bir yandan müstekbir liderlerine tâbi oluyorlardı. Demek ki onlar apaçık bir çelişki içindeydiler. Bu talepleri, salt anarşizmi değil, oligarşik bir yapıyı sürdürme amacını güttüklerini göstermektedir. Bu tür bir yönetsel anlayışta, yönetimde etkin olmak kuvvetli iletişim araçlarına, maddi refaha ve lobilere bağlı olmakla doğru orantılıdır. Ancak böyle bir toplumda ezilenlerin haklarının korunması nasıl sözkonusu olabilir?

Allah, yukarıda bahsettiğimiz üç peygambere yapılan “Siz beşersiniz. Bu nedenle size uymayız.” itirazını İbrahim suresinde bir bütün olarak verir. Peygamberleri o toplumlara mucizeler getirmişti de onlar, elleriyle ağızlarını kapattılar ve o elçilerle gönderileni inkâr ettiklerini ve onları kendisine çağırdıkları şeye karşı derin kuşkularını belirttiler. Peygamberleri, Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe olmadığını, aksine O'nun, onların günahlarından bir kısmını bağışlamak ve onları muayyen bir vakte kadar yaşatmak için hak dine çağırdığını ifade ediyordu. Onlar dediler ki: **“Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Siz bizi atalarımızın tapmış olduğu şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize, apaçık bir delil getirin!”**⁸⁰¹ Peygamberleri onlara dediler ki: **“(Evet) biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan bizim size bir delil getirmemize imkân yoktur. Müminler ancak Allah'a dayansınlar.”**⁸⁰² Yani hakkın peşinde olan herkes, aydınlanma için

⁷⁹⁹ Hud 11/62

⁸⁰⁰ Kamer 54/24

⁸⁰¹ İbrahim 14/10.

⁸⁰² İbrahim 14/11.

kendilerine teklif edilen ilahi mesajın muhtevasına yönelmelidir. Kur'an değişik kısımlarında⁸⁰³ peygamberî mesajın gökten yazılı olarak indirilmesi gibi gözle görülebilir, haricî vasıtalar ya da vakalarla kanıtlanması yolundaki isteklerin hem ahlaken, hem de mantıken boş ve yararsız olduğunu ifade etmiştir. Çünkü böyle bir mesajın ortaya koyduğu mutlak ya da fitrî gerçeklikten yana duyulan, ahlaken sağlam ve zihinsel olarak da doğrulanabilir inanç ya da itminan ancak “akla uygunluk, bilinç ve duyarlılığa dayanan bir kavrayış”la elde edilebilir.⁸⁰⁴

2. Hz. Şuayb’a Musa ve Harun’a beşer itirazı

Hz. Şuayb, Eyke halkına peygamber olarak geldiğinde hemen peygamberliğini inkâr ettiler: “**Sen de, ancak bizim gibi bir beşersin. Bil ki, biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz. Doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten azap yağdır.**”⁸⁰⁵ dediler. Onlara göre, böyle bir insan, peygamber olamazdı. Bu nedenle söylediği şeyler konusunda onu yalancılıkla itham ettiler.

Firavun ve kavmine gelince onlar Hz. Musa ve Harun’a tâbi olmaktan, ikisi de bir beşer olması nedeniyle emirlerine boyun eğmekten yüz çevirmiş, büyüklenmişlerdi. Nitekim geçmiş ümmetler de kendilerine beşerden elçiler gönderilmesini inkâr etmişlerdi. Bunların kalpleri de onlara benzedi.⁸⁰⁶ “**Bu yüzden dediler ki: Kavimleri bize kölelik ederken, bizim gibi olan bu iki adama (insana) inanır mıyız?**”⁸⁰⁷ Yani, “İsrailoğulları bize itaat ederek ve boyun eğerek adeta kulluk ediyorlar.” Firavun, ilahlık iddiasında bulunuyor ve insanları kendisine ibadete çağırıyordu. Ona itaatleri de gerçekte ona ibadetti.⁸⁰⁸ Firavun’un bu sözlerinden, beşer oluşlarından yola çıkarak peygamberler ile kendisi arasında insanların tâbi olması açısından bir fark görmediği anlaşılmaktadır.

3. Antakyalıların beşer itirazı

Kur'an, “şehir halkı”ndan bahseder. Kastedilen, Antakyalılardır. Onlar Allah’ın elçisinin melek olacağı, Allah’ın o peygamberlere ne bir risalet ne de bir Kitap indirdiği kanaatindeydiler. Onlara göre elçiler yalan söylüyorlardı:⁸⁰⁹ “**Kentliler (peygamberlerine) dediler ki: Siz de bizim gibi insansınız. Rahman da bir şey indirmemiştir. Siz sadece**

⁸⁰³ Rad 13/31; Enam 6/109-11.

⁸⁰⁴ Esed, a.g.e., s. 503; Bu yoruma kaynak teşkil edebilecek bir Kur’anî ifade için bkz. Yusuf 12/108.

⁸⁰⁵ Şuara 26/186.

⁸⁰⁶ İbnu Kesîr, V, 469.

⁸⁰⁷ Müminun 23/47.

⁸⁰⁸ Zemaşşerî, III, 184.

⁸⁰⁹ Taberî, XII/1, 187-188.

yalan söylüyorsunuz. Elçiler dediler ki: Rabbimiz bilir ki, biz size gönderilmiş elçileriz. Üzerimize düşen yalnızca açıkça duyurmaktır."⁸¹⁰ Peygamberler insan olmalarına karşı tekrarlanıp duran bu itirazda, peygamberin görevini bilmemenin yanında, düşünce ve algılamanın da ne kadar sığ ve basit olduğu apaçık görülmektedir. İnsanlar daima öteden beri peygamberin kişiliğinde gizemli bir sır olduğunu onun ve yaşamının mitolojilerin ardında gizli olacağını tahmin ediyorlardı. O halde onu efsanevi perdeler nasıl olur da perdelemez? Bir peygamber nasıl olur da, sade, açık ve sırdan, gizemden uzak bir kişilik sahibi olur? Çarşılarda, pazarlarda ve evlerde benzerlerine hep rastlanabilen normal kişilik sahibi bir insan, nasıl olur da peygamber olabilir?

Peygamberin hayatı, onun içinde yaşadığı insanları uymaya çağırdığı örnektir. O halde bu peygamberlerin, onlara uyacakları örnek bir hayatı sunabilmesi için, insan olmaları kaçınılmazdır.⁸¹¹ Fakat işin tuhafı açık aynı zamanda insanın kavramasına ve mantığına uygun olan bu gerçek insanoğlu tarafından itiraza konu olmuştur. Onlar, "Siz Allah elçisi değilsiniz." demek istemekte ve onları yalancılıkla itham etmektedirler.

4. Hz. Muhammed (s)'e beşer itirazı

Müşrikler büyük bir inatla Allah'ın insanlardan bir peygamber göndermediğini ve vahyedilen bir Kitap olmadığını ileri sürüyorlardı: "**Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü 'Allah hiçbir beşere bir şey indirmedir.'** dediler. De ki: **Öyle ise Musa'nın insanlara bir nûr ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp (istediğinizi) açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilmediği şeyler (Kur'an'da) size öğretilmiştir. (Resûlüm) sen Allah de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynaya dursunlar!**"⁸¹² Halbuki müşrikler, Arap Yarımadası'nda Ehli Kitap'tan Yahudilerle komşuluk yapıyorlardı. Üstelik onların Ehli Kitap olduklarını ve yüce Allah'ın Musa'ya Tevrat'ı indirdiğini inkâr etmiyorlardı. Sadece Peygamberimiz (s)'in peygamberliğini inkâr etmek için inatları ve diretmeleri yüzünden, "Allah, herhangi bir insana bir şey indirmemiştir." şeklindeki sözlerinden dolayı Kur'an-ı Kerim, onları kınamakta ve Musa'nın getirdiği kitapla yüz yüze getirmekteydi. Peki insanlara hakkı bâtıldan ayırt edip açıklayan bir beyan ve sapıklık karanlıklarını aydınlatan bir nur olarak Hz. Musa'nın getirdiği Tevrat'ı indiren kimdi?

⁸¹⁰ Yasin 36/15-17.

⁸¹¹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VIII, 464.

⁸¹² Enam 6/91.

Kur'an-ı Kerim, isim vermeksizin bir inkârcının vahiy hakkında kullandığı şu sözleri aktarır: **"Bu, insan sözünden başka bir şey değil."**⁸¹³ Bu sözü sarfeden şahıs, Velid bin Muğire idi. O, aslında Kur'an'ın ilahi bir kelam olduğunu düşünüyordu. Fakat toplum içerisindeki itibarını kaybetmemek için iman etmemişti. O, toplantıda kâfirlerin Allah Rasulü'ne yakıştırmak istediği iddiaları reddetmişti. Ondan, kendisinin Hz. Muhammed'in (s) onunla tanınacağı bir yakıştırmada bulunması istenildiğinde kendi içinde çelişkiye düşmüş ve bir anlık kafa karışıklığından sonra bu ithamı ileri sürmüştü. İşte burada bu mantalitenin yapısı gözler önüne serilmektedir.⁸¹⁴ Hz. Peygamber (s)'e beşer olduğu için karşı çıkanlar, ona verilen vahyin de aslında beşerî bir metin olduğunu ileri sürmüş oluyordular.⁸¹⁵

İnkârcılar, Peygambere bu Kur'an'ı öğretenin bir insan olduğu şeklindeki kuruntulara sahipti: **"Şüphesiz biz onların, 'Kur'an'ı ona ancak bir insan öğretiyor.' dediklerini biliyoruz. Kendisine nispet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Halbuki bu (Kur'an) apaçık bir Arapça'dır."**⁸¹⁶ Düşmanlıklarının kendi gözlerini körelttiği bu insanlar, saf Arapça olan Kur'an'ı, Tevrat ve İncil'le ilgili yüzeysel bir bilgiye sahip olan bir yabancıya isnat ediyorlardı.⁸¹⁷ Bir doğruluk timsali olan Hz. Peygamber'in (s) söylediğini kabul etmek yerine, Kur'an'ı hiç bir önemi olmayan yabancı bir köleye dayandırıyorlardı.

Hz. Muhammed'in, peygamber olarak görevlendirilmesinden önce de sonra da bütün ulusları peygamberlere inanmaktan ve onlarla birlikte gönderilen doğru yol kılavuzuna uymaktan alıkoyan şey, inatçılıkları, peygamberin bir insan oluşunu bir türlü hazmedememeleri ve peygamberin bir melek olmayışını delil getirmeleriydi: **"Yahut altından bir evin olsun, ya da göğe çıkmalısın. Ona çıktığına da asla inanmayız. Ta ki bize, okuyacağımız bir kitap indiresin. De ki: Rabbimi tenzih ederim. Nihayet ben de, peygamber olan bir insandan başka bir şey değilim."**⁸¹⁸ Bu iddiasının doğru olup olmadığını denemek istiyorlarsa, buna binaen bir insan olarak davranışlarına, ahlâkına ve davetine bakarak karar verebilirler.⁸¹⁹ Rasulullah (s), bir insandır ve mûcize getirmeye gücü yetmez⁸²⁰ meğer ki Allah dilesin.

⁸¹³ Müddessir 74/25.

⁸¹⁴ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, VI, 473.

⁸¹⁵ Kur'an'ın lafzının Hz. Peygamber (s)'e, anlamının da Allah'a ait olduğunu söyleyenler Velid b. Muğire'nin itirazını dikkate almalıdır.

⁸¹⁶ Nahl 16/103.

⁸¹⁷ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, III, 55.

⁸¹⁸ İsrâ 17/93.

⁸¹⁹ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, III, 125.

⁸²⁰ Râzî, VII, 409-410.

Bir insan yüksek şeref ve makam elde ettiğinde, onun gerçek din kardeşleri, bu onların da onurunu gösterdiğinden sevinirler. Ama kalplerinde kötülük bulunanlar, prototipleri iblis gibi⁸²¹ kıskançlık gösterirler. Bu tür insanlara göre kardeşlerinin sadece Allah'ın rahmetine nail oluşu, onların onun karşısına dikilmeleri için yeterli bir nedendir.⁸²² **“Zaten, kendilerine hidayet rehberi geldiğinde, insanların (buna) inanmalarını sırf, ‘Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?’”**⁸²³ demeleridir. Onların bu şüpheleri salt hasetliklerinden, yöneticilik sevdalarından ve hakka bağlılığı aşağılamalarından kaynaklanıyordu.⁸²⁴ Onları Kur'an'a ve Hz. Peygamber (s)'in peygamberliğine inanmaktan alıkoyan unsur, Allah'ın bir beşerî peygamber olarak göndermesini inkârları yani kalplerinde oluşan tereddüttü. Ayetteki soru edatı onların bu suali inkâr amacıyla sorduklarını göstermektedir. Hikmetinin hükmü gereği Allah, vahiy meleğini ya kendi türünden olan diğer meleklerle ya da peygamberlere gönderir.⁸²⁵

Melekler yeryüzünde insanlar gibi ayakları üzerinde yürüyen göğe doğru kanatlarıyla uçuşmayan varlıklar olsaydı, Allah onlara gökten melek elçi gönderir, onlara hayrı öğretir, doğru yola iletirdi: **“Söyle onlara: Eğer yeryüzünde uslu uslu yürüyen melekler olsaydı, elbette onlara gökten melek olan bir peygamber gönderirdik!”**⁸²⁶ Ancak insanlar bu durumda değildir. Allah, meleğini insanlardan peygamberlik için seçtiği kimselere gönderir. Bu seçilen kimse insanları doğru yola çağırıyordu.⁸²⁷ Yeryüzünün sakinleri yürüyüp dolaşan melekler olsaydı, melek peygamber gelirdi. Çünkü insanlar melekleri göremezler. Kendileri insan olduklarına göre elçi olarak onlara nasıl melek gelsin?⁸²⁸ Bir cinsin hemcinsine karşı eğilim, üflet ve sevgisi hemcinsinden olmayana nispetle daha fazladır. Onların zikrettikleri şüpheler salt hasetlikten, hakimiyet sevgisinden ve hakka bağlılıktan uzak durmalarından kaynaklanıyordu.⁸²⁹ Hz. İbrahim de Hz. Meryem de, kendilerine melekler insan suretinde geldiğinde onları tanıyamamış ve insan zannetmişlerdi.⁸³⁰ Allah'ın insanlara içlerinden, kendilerine bulunan aynı beşeri tabiat ve sıfatlara sahip bir insanı, davetinde, fiillerinde ahlakında, onlara örnek olsun diye elçi göndermesi hikmetindedir.⁸³¹ Melekten

⁸²¹ Şeytanın, beşer cinsine yönelik kıskanç tavrı Kur'an'da şöyle zikredilir: “(Yine unutma ki) Bir vakit meleklerle, ‘Âdem'e secde edin.’ demiştik. İblis'ten başka hepsi secde ettiler. O ise, ‘Ben bir çamurdan yaratığın kimseye mi secde ederim?’ demişti.” İsra 17/61.

⁸²² Ali, a.g.e., s. 721.

⁸²³ İsra 17/94.

⁸²⁴ Râzî, VII, 410.

⁸²⁵ Zemahşerî, II, 667.

⁸²⁶ İsra 17/95.

⁸²⁷ Zemahşerî, II, 667.

⁸²⁸ Taberî, IX/1, 208.

⁸²⁹ Râzî, VII, 410.

⁸³⁰ Zâriyat 51/25; Enam 6/9.

⁸³¹ Bahçeci, a.g.e., s. 87.

peygamber gönderilseydi ve o beşer görünümünde olsaydı, onun tabiatı insan tabiatından farklı olduğu için böyle bir peygamber beşere güzel örnek olamayacaktı. Meleğin itaati çok olacak, insanların itaat düzeyini hakir görecektir, insanları mazur tutulabilecek işlerde mazur görmeyecekti.

Müşrikler kadınları ve çocukları var diye O'nun Allah Rasulü olamayacağını ileri sürmüşlerdi. Çünkü onlara göre peygamberlerin bu tür dünyevi arzuları olamazdı: **“Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamberin mucize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) bir kitap vardır.”**⁸³² O nasıl bir beşer olarak elçilik göreviyle gönderilmişse aynı şekilde ondan önceki peygamberler de beşer idi. Onlar da yemek yer, çarşılarda dolaşır, kadınlarla evlenir, onlarla ilişki kurar, çocukları olurdu.⁸³³ Onu bu nedenden dolayı ayıplıyorlardı. Halbuki o, bu açıdan önceki peygamberlerden farksızdı.⁸³⁴ Allah onları yemeyen, içmeyen ve evlenmeyen melekler kılmadı ki, onun toplumuna da melek göndersin. Aksine daha önceki toplumlara gönderdiği türden onlara da kendileri gibi bir beşer göndermişti.⁸³⁵ Peygamberlerin hepsi öteki insanlar gibi ölümlü birer beşerdi. Hiç biri tabiatüstü niteliklerle donatılmış değildi. Ayetteki ifade, ilahî mesajın sıhhat ve doğruluğunu, sırf “ölümlü biri”nin yani bir beşerin aracılığıyla gönderildiği için kabule yanaşmayan inkârcılara bir cevap niteliğindedir.⁸³⁶

Daha önceki peygamberler de ne melek, ne de bambaşka bir yaratıktı. Onlar da tıpkı onun gibi insandı: **“Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. (Kâfirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâla aklınızı kullanmıyor musunuz?”**⁸³⁷ Yani, “Ey Muhammed! Bu insanlar seni dinlemez çünkü sana bir Allah Resulü olarak inanmaları onlar için pek kolay bir şey değil, zira sen yalnızca onların kentinde doğmuş ve aralarında başkaları gibi yaşamış bir beşersin. Oysa bunda garipsenecek hiçbir şey yoktur. Bu ilk kez vuku bulan bir şey değildir. Senden önce gönderilen bütün peygamberler de beşer idiler ve gönderildiği insanlarla aynı ortamı paylaşmışlardı.”⁸³⁸

⁸³² Rad 13/38. Bu âyet Kur'an'ın bir diğer ayeti olan Furkan 25/7 ile birlikte düşünülmelidir: “Şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber ki, yemek yer, sokaklarda gezer? Ona, beraberinde bulunup uyaran bir melek indirilseydi ya!”

⁸³³ İbnu Kesîr, IV, 388.

⁸³⁴ Zemahşerî, II, 513.

⁸³⁵ Taberî, VIII/1, 216; Râzî, VII, 49.

⁸³⁶ Esed, a.g.e., s. 495.

⁸³⁷ Yusuf 12/109.

⁸³⁸ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, II, 469.

Kalpleri hep eğlencede olan zalim kimseler insanları Hz. Peygamber (s)'e tâbi olmama-ya çağırıyordu. Onlara göre bir beşere uymak, göz göre göre büyüye kapılmaktı.⁸³⁹ Onların kalpleri o âyetlerden gafildi. O ayetlerdeki hücceti düşünmediler ve üzerinde tefekküre dalmadılar. O, yalnızca onlar gibi bir beşer olduğunu inkâr etmiyor, sadece aldığı vahyi iletiyordu. Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapmalı ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi O'na ortak koşmamalıdır.⁸⁴⁰

F. Tuzakçı Tavır

Kur'an-ı Kerim, tuzakçı tavırlarla ilgili olarak temelde iki kelime kullanır. Bunlardan ilki olan ك-ي-د kök harflerinden türeyen kayd, tuzak, kandırma manasındadır. Bu nedenle "harp hiledir" denilmiştir.⁸⁴¹ Bâtıl ya da hak amacıyla planlama yapmak⁸⁴² anlamına da gelir.

İkincisi olan ve م-ك-ر kök harflerinden türeyen mekr ise, birisini amaçladığı bir şeyden hile ile uzaklaştırmak,⁸⁴³ gizlice kurulmuş düzen, fesat için gizli ve nifak dolu çalışmalar yürütmek,⁸⁴⁴ gizli bir amacı gerçekleştirmek için karmaşık bir plan yapma anlamına gelir ve iyi ya da kötü bir içeriğe sahip olabilir. Allah düşmanları sürekli bunu yaparlar. Ama başarı şansı olmayan kötü kimselere karşı her şey elinde olan Allah'ın da planları vardır.⁸⁴⁵ Kur'an-ı Kerim'in temas ettiği Allah'ın kurduğu tuzak ise, insanların işlediği suçun cezasıdır ve bu cezaya tuzak denilmesi mecazidir.⁸⁴⁶ Kur'an-ı Kerim'de "Kötülüğün karşılığının kötülük" olarak isimlendirilmesi,⁸⁴⁷ ikincisinin gerçekte kötülük olmamasından ve kelimenin çift yönlü bir anlama sahip oluşundandır. "Size saldırana siz de saldırın." mealindeki âyette⁸⁴⁸ de ilki zulümken, ikincisi zulüm olmamasına rağmen cezasının bilinmesi için günahın adıyla anılmıştır.⁸⁴⁹

Allah inkârcılara yaptıklarını güzel gösterdiği gibi her bölgede oranın büyüklerini Allah'ın dinine ve peygamberlerine karşı gururlu sözler sarf etsinler, bâtıl işler yapsınlar diye, günahkâr yani müşrik ve Allah'a karşı isyankâr insanlar kılmıştır. Bu, onların bu yönde bir eğilime sahip olmalarındandır. Yoksa Allah onların iradelerine müdahale edip onları şerre

⁸³⁹ Enbiya 21/3.

⁸⁴⁰ Kehf 18/110.

⁸⁴¹ İbnu Manzur, a.g.e., III, 383.

⁸⁴² A.e., III, 384.

⁸⁴³ Rağıb, a.g.e., s. 471.

⁸⁴⁴ Râzî, III, 235.

⁸⁴⁵ Ali, a.g.e., s. 136.

⁸⁴⁶ İbnu Manzur, a.g.e., V, 183.

⁸⁴⁷ Yunus 10/27.

⁸⁴⁸ Bakara 2/194.

⁸⁴⁹ İbnu Manzur, a.g.e., V, 183.

yönlendirmiş değildir. Onlar Allah'ın hazırladığı acı azabın farkında değillerdir. Ve onlar Allah'a karşı sapıklıklarında ve kibirli tavırlarında istikrarlıdır.⁸⁵⁰ **"Böylece biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için, günahkârlarını liderler yaptık. Onlar yalnız kendilerini aldatırlar, ama farkında olmazlar. Onlara bir âyet geldiğinde, Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız, dediler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, kurdukları tuzaklara karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir."**⁸⁵¹ Yani, "Mekke'nin asilzadelerini tuzak kuran kimseler kıldığımız gibi, her toplumda, o toplumun büyüklerini suçlular kıldık. İnkârcılara yaptıklarını süslediğimiz gibi onları da öyle suçlular kıldık." Çünkü onların yöneticilikleri nedeniyle hainlik etmeye ve tuzak kurmaya ve halkı etkileyecek kötü işler çevirmeye daha fazla güçleri yeter. İnsanın malının ve gücünün çokluğu insanı bu ikisini korumaya zorlar. Bu koruma da hainlik ve tuzak kurma, yalan, gıybet, iftira, yalandan iman etme gibi kötü ahlakın tümüyle sağlanır.⁸⁵² Onların yalanlamaları, tuzak kurmaları ve hasetleri nedeniyle Allah onlara büyük bir bela, şiddetli bir azap hazırlamıştır.⁸⁵³ Allah onları, tuzak kurmaları için serbest bırakmıştır. Özellikle ileri gelenlerin suçlular teşkil etmesi onların genellikle sapıklığı teşvik edici ve insanlara tuzak kurucu kimseler olmalarındandır. Halbuki tuzakları onları kuşatır. Bu bilgi, Rasulullah (s)'a bir tesellidir.⁸⁵⁴ "Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir" sözü Allah'ın peygamberlerine tâbi olmaktan, onların getirdiklerine boyun eğmekten büyüklenenlere şiddetli bir ceza vaadi ve kuvvetli bir tehdittir. Kıyamet Günü onları devamlı bir horluk ve zillet beklemektedir. Hile genellikle gizli olduğu için buna uygun bir ceza olarak şiddetli bir azap ile karşılık göreceklerdir.⁸⁵⁵ Allah yapacağını kendisine karşı gelenlerin arzularına ya da kaprislerine göre değil, kendi iradesi ve planına göre yapar.

Allah'ın evrensel planına yani iradesine müdahale edilemez. Fiziki dünyada olduğu gibi, manevî alemde de adâlet, merhamet, lütuf ve ceza konusunda, bildiğimiz kesin olan herhangi bir kanun gibi işleyen yasalar vardır. İnanmayı reddeden kimse her adımıyla daha da aşağı inen ve bu yolda hızı git gide artan bir âsi olacaktır. O neredeyse hiç manevî bir nefes alamayacak ve iyileşmesi göklere tırmanıyormuşçasına zor olacaktır. Öte yandan

⁸⁵⁰ Taberî, V/2, 34.

⁸⁵¹ Enam 6/123-124.

⁸⁵² Râzî, V, 135.

⁸⁵³ A.e., V, 137.

⁸⁵⁴ Zemahşerî, II, 60.

⁸⁵⁵ İbnu Kesîr, III, 326.

inanan hak yolunda giden kimse her adımını bir öncekinden daha kolay atacaktır.⁸⁵⁶ Tuzakları kendilerine süslü gösterilmiş Mekkeliler örneğinde olduğu gibi her toplumda insan cinsi için konmuş olan ilahî sünnete uygun olarak inkârcılara “hevaya uyarak ve yeryüzünde büyülenerek peygamberlere düşmanlık ve ıslaha direniş” süslü gösterilmiştir.

Sosyal alandaki ilahî yasa gereği, her şehirde kendilerine peygamber gönderilmiş olsun veya olmasın, ileri gelen günahkâr kimseler peygamberlere ve onların ardından da ıslahatçı kimselere tuzak kurarlar. Bu durumu özellikle tamahın ve liderlik sevdasının arttığı çağlarda görmek mümkündür. Böyle dönemlerde önde gelenler liderliklerini korumak ve konumlarını güçlendirmek için bireylere ve topluluklara tuzaklar kurarlar. Suçlu önde gelenlerden kasıt ıslah çağrısına karşı duran, ıslahat çabası güden peygamberlere ve onların yolunu sürdürenlere karşı muhalefet eden kimselerdir. Tuzağın ileri gelenlere has kılınması onların bu işe daha fazla güç yetirebilmelerinden ve halkı kendilerine tâbi kılmakta pek zorlanmadıklarındandır. Yoldan çıkmış bozguncu durumlarına bir zarar gelmesin diye hakka ve adâlete karşı çıkarlar. Çünkü kötü amaçlı planların akıbeti hakkındaki ilahî yasa sahiplerinin dünya ve ahirette cezalandırılmasını gerektirmektedir. Kur'an'da belirtildiği gibi elçiler zafer kazanır ve karşı çıkan inkârcılar yok edilir.⁸⁵⁷ Hak bâtıla üstün gelir. İlahî sünneti bilmiyor gibi davranmaları kazdıkları kuyuya onları düşürmüştür. Ayrıca Mekke'deki tuzakçı önderlere verilecek cezadana bahsedilmesi, nebi ve müminlere de mükafat vaadi ile bir teselliye mündemiçtir.⁸⁵⁸

1. Hz. Nuh Hz. Hud ve Salih döneminde tuzakçı tavır

Hz. Nuh'un içinde yaşadığı toplum, davet hareketini başarısızlığa uğratmak, insanların kalplerine giden yolları tıkamak için tuzaklar kurdular ve halkın içinde yüzdüğü cahiliye hayatını, sapıklığı ve küfrü çekici kılmak için entrikalar düzenlediler. Bu düzenlerden biri de halkı, tanrı diye isimlendirdikleri putlara sarılmaya teşvik etmektir. Bu amaçla, "**Büyük büyük tuzaklar kurdular.**"⁸⁵⁹ Nuh'un toplumunun tuzaklarından kasıt, önder ve ileri gelenlerinin Hz. Nuh'a karşı halkı kandırmak için kullandıkları hilelerdir. Kötü kimseler, kendilerini günahlarından dolayı suçlayan doğru yoldaki kişiyi uzaklaştırmak için tuzak kurarlar. Bir süre için tuzakları muazzam görünebilir ve başarı görüntüsü verebilir ancak ilahî hedefi asla yenilgiye uğratamaz.⁸⁶⁰

⁸⁵⁶ Ali, a.g.e., s. 326.

⁸⁵⁷ Meraği, a.g.e., VIII, 20.

⁸⁵⁸ A.e., VIII, 21.

⁸⁵⁹ Nuh 71/22.

⁸⁶⁰ Ali, a.g.e., s. 1616.

Hz. Hud'un toplumu olan Âd toplumu da kendilerini Allah'ı birlemeye çağıran peygamberlerine, **"Ancak şu kadarını diyebiliriz ki; "tanrılarımızdan bazısı seni fena çarpmış."**⁸⁶¹ dedi. Burada *bazısı* demelerinin sebebi, putlardan her birine başka başka özellikler vermiş olmalarından ve "Şu filan hususun tanrısı bu filan işin tanrısı gibi" isimler uydurmalarından dolayıldı. Bu kimseler tevhit dininin insanlar tarafından benimsenmemesi için Hz. Hud'a ve davetine karşı tuzaklar kurdu. Risaleti engellemeye çalıştı. Hz. Hud ilahî görevine uygun olarak, şirke açıkça karşı çıkıp onların tuzaklarına meydan okudu: **"O'ndan başka her şeyden uzağım, artık hepiniz toplanın bana istediğiniz tuzağı kurun, sonra hiç bekletmeyin."**⁸⁶² Yani, "Haydi siz ve tanrılarınız bana eziyet vermek için uğraşın. Elinizden gelirse bana hiç göz açtırmayın, mühlet vermeyin."⁸⁶³ Size ve tuzağınıza aldırmiyorum. Siz daha güçlü olsanız da bana karşı birleşseniz de eziyetinizden korkmuyorum. Zarar ve fayda vermekten uzak cansız ilahlarınız bana nasıl zarar verir?⁸⁶⁴ Benim de sahibim sizin de sahibiniz olan Allah'a dayandım. Bana bir kötülük yapmanıza karşı O'na güveniyorum. Doğrusu Rabbim hak yol üzeredir. İyi işler yapanlara iyi ve güzel karşılık verir. Hiç kimseye haksızlık etmez. Davetimden yüz çevirerseniz, ben Rabbimizin risaletini size tebliği ettim. Elçinin görevi sadece tebliğdir. Allah, isterse sizi yok ettikten sonra yerinize O'nu birleyen ve O'na ihlasla kulluk eden başka bir toplumu getirerek sizinle değiştirir. Sizi helâk ettiği takdirde siz O'na bir zarar veremezsiniz. Bana bir kötülük yapmanıza karşı beni koruyacak olan da O'dur." Hud'un bu sözleri onun onlardan da ilahlarından da korkmadığını gösterir. Nuh peygamber de tuzak konusunda bu tür ifadeler kullanmıştı.⁸⁶⁵

Hz. Salih'in kavmi olan Semud'da kalpleri bozgunculuk ve bozukluk ile dolup taşmış dokuz kişi vardı. Hz. Salih'in çağrısından ve davasından rahatsız oldular. Kendi aralarında bir komplo hazırladılar. Hayret ki onlar kötü olduğu kadar çirkin de olan bu planlarını yaparken birbirlerini Allah'ın adına yemin etmeye çağırıyorlardı. Bu çirkin plan da, kendilerinin sadece Allah'a kul olmaya çağırmaktan başka suçu olmayan Hz. Salih ve ailesinin gece karanlığında öldürülmesiydi: **"O şehirde dokuz çete vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı. Allah'a and içerek birbirlerine şöyle dediler: Gece ona ve ailesine baskın yapalım; sonra da velisine, 'Biz o ailenin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz' diyelim. Onlar böyle bir tuzak kurdular, biz de kendileri farkında olmadan onların planlarını**

⁸⁶¹ Hud 11/54.

⁸⁶² Hud 11/55.

⁸⁶³ Taberî, VII/2, 77.

⁸⁶⁴ Zemaşşerî, II, 388-389.

⁸⁶⁵ Merağî, a.g.e., XII, 50.

altüst ettik.⁸⁶⁶ Allah'ın tuzağı, onları farkına varmadıkları yerden yok etmesidir.⁸⁶⁷ Allah Hz. Salih'e onları tuzağını haber verdi ve onu onlardan korudu. Bu Allah'ın onlara yönelik tuzağıydı.⁸⁶⁸ Dokuz kişi yeryüzünde fesat çıkarıyor ama ıslah etmiyordu. İfsatları Allah'ı inkâr etmeleri ve ona karşı gelmeleri idi.⁸⁶⁹ İnanmayanların planı en alçakça plandı çünkü gizliydi, geceydi ve kurbanlarının haberi olmayacaktı. Bu sayede –sağ kalırlarsa- Hz. Salih'in mirasçılarının ya da kabilesinin intikam almaması için hiçbir şey bilmediklerine dair tüm yalanları söyleyeceklerdi. Bu suikast planı Hz. Peygamber (s) için hazırlanan ile neredeyse aynıydı.⁸⁷⁰ Planları Allah tarafından bilinirken onlar, Allah'ın adaleti ve O'nun iyi planları hakkında bir şey bilmiyorlardı.⁸⁷¹ Semud toplumunun kıssası, doğru yola girmeleri için yapılan çağırının, güçlü ve mağrur ya da tersine zayıf ama anlamsız, amaçsız tutkulara tutsak olan insanlarda ya da toplumlarda uyandırdığı husumete, dikkati çekmektedir.⁸⁷²

2. Hz. İbrahim Hz. Musa ve İsa döneminde tuzakçı tavır

Hz. İbrahim'in toplumu, kendilerine gelen elçiyi doğrulayıp putlardan uzaklaşacakları yerde, kendilerini hakka çağırın peygamberi ateşe atmaya karar verdiler. Bu tavırlarıyla düşünsel olarak yenildiklerini de kabul etmiş oldular: **“Onlar, ‘Haydi onun (İbrahim) için bir yapı yapın da onu ateşe atın.’ dediler. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de tuttuk kendilerini daha alçak (bir duruma) düşürdük.**”⁸⁷³ Toplumu İbrahim'i yakmak istedi. Allah da onları delil bakımından zelil kimseler kıldı. Kendisine karşı kurmak istedikleri tuzaktan İbrahim'i kurtardı.⁸⁷⁴ ve bir delil ile onlara galip getirdi.⁸⁷⁵ Planlarını uygulamakta başarılı olmadılar.⁸⁷⁶ Onlar İbrahim'i ateşe attılar ve Allah onu mucizeyle ateşten kurtararak, kâfirleri yenilgiye uğrattı. Hz. İbrahim, o ülkeden göç etti ve Suriye ile Filistin'e giderek tebliğini orada sürdürdü ve başarılı oldu.⁸⁷⁷

Bu hadisenin aktarılmasıyla gözetilen amaç, Mekkeli müşriklere şu hususun anlatılmasıydı: "Sizler Hz. İbrahim'in soyuna mensup olmakla övünüyorsunuz. Ancak onun yolu, Hz. Muhammed'in sizleri çağırılmakta olduğu yolun aynısıdır. Şayet sizler onu yenilgiye

⁸⁶⁶ Neml 27/48-50.

⁸⁶⁷ Zemahşerî, III, 361.

⁸⁶⁸ Râzî, VIII, 561.

⁸⁶⁹ Taberî, XI/1, 209.

⁸⁷⁰ Ali, a.g.e., s. 990.

⁸⁷¹ A.e., 991.

⁸⁷² Esed, a.g.e., s. 772.

⁸⁷³ Saffat 37/97-98.

⁸⁷⁴ Taberî, XII/2, 89.

⁸⁷⁵ İbnu Kesîr, VII, 22.

⁸⁷⁶ Zemahşerî, IV, 50.

⁸⁷⁷ Ali, a.g.e., s. 1203.

uğratmak için başvurduğunuz çeşitli hilelere devam ederseniz, Hz. İbrahim'in kavmi gibi sizler de en sonunda yenilgiye uğrarsınız."⁸⁷⁸

Hz. Musa ve Harun'a karşı ileri gelenleriyle beraber tuzaklar kuran Firavun bunu iman eden ve sihri bırakan büyücülere karşı suçlama nedeni olarak kullanmaktadır: **"Firavun: Ben size izin vermeden iman ettiniz ha! dedi. "Şüphesiz bu bir tuzaktır, siz bunu şehirde kurmuşsunuz, yerli halkı oradan çıkarmak istiyorsunuz, sonra anlayacaksınız!"**⁸⁷⁹ Yani, Firavun'a göre onların bu ortaya koydukları, göstermeden önce düşünüp birlikte karar verdikleri⁸⁸⁰ ve Mısır'dan çöle doğru çıkmalarından önce kurdukları bir düzendi. Amaçlarına hizmet etsin diye hileli bir işte ortaklık yapmışlardı. Bu sayede Mısırlıları çıkaracak ve İsrailoğullarının yerleşmesini sağlayacaklardı. Bu sözleriyle Firavun, halkın iman eden büyücülere uymasını engellemek⁸⁸¹ ve halkı Musa'nın peygamberliğinden onaylamaktan uzak tutmak istiyordu.⁸⁸² Başarılı olurlarsa, Musa ile birlikte devlet ve kuvveti ele geçirecek, Mısır'daki büyükleri ve reisleri oradan çıkaracak ve tasarruf hakkını elde edeceklerdi.⁸⁸³

Halbuki Firavun ve adamları peygamberi öldürme amaçlı tuzaklar kuruyordu: **"Şehrin öbür ucundan bir adam geldi ve dedi ki: Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında müzakere ediyorlar. Derhal (buradan) çık! İnan ki ben senin iyiliğini isteyenlerdenim."**⁸⁸⁴ Bu tuzağı Hz. Musa'ya inanan bir kimse, "Firavun'un önde gelen adamları seni öldürmek için birbirlerine danışıp suikast planı hazırlıyorlar. Bu şehirden kaybol. Gerçekten sana nasihat eden bir kimseyim."⁸⁸⁵ diyerek haber vermiş ve Hz. Musa bu uyarıyla tuzaktan kurtulmuştu. Hiç kuşkusuz kudret eli, iradesini yerine getirmek üzere gerektiği anda hemen devreye girer, açıkça olaya müdahale eder.

Tuzak kurulduğundan bahsedilen peygamberlerden birisi de Hz. İsa'dır. Kur'an, Yahudileri İsa'yı katletme girişiminde bulunmakla suçlar. Onlar bu girişimlerinde başarılı olamamışlardır:⁸⁸⁶ **"Onlar hileye başvurular, Allah da tuzak kurdu. Allah tuzak kuran-**

⁸⁷⁸ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, V, 27.

⁸⁷⁹ Araf 7/123.

⁸⁸⁰ Merağî, a.g.e., IX, 43.

⁸⁸¹ Zemahşerî, II, 136.

⁸⁸² Râzî, V, 339.

⁸⁸³ İbnu Kesîr, III, 455.

⁸⁸⁴ Kasas 28/20. Her ne kadar âyette lafız olarak tuzağa delalet eden bir kelime olmasa da âyetin konusu, öldürülmek üzere kendisine tuzak kurulan Hz. Salih'inkine benzemektedir. Ayrıca bu mümin kişi şu âyette bahsedilen kişi ile aynıdır: "Firavun ailesine mensup imanını gizleyen mümin bir adam şöyle dedi: Rabbim Allah'tır dediği için bir adamı öldürecek misiniz?" Mümin 40/28.

⁸⁸⁵ Taberî, XI/2, 63-64.

⁸⁸⁶ Doğrul, a.g.e., s. 94.

ların en hayırlısıdır.”⁸⁸⁷ Burada Yahudiler arasında Hz. İsa’yı bir peygamber olarak kabul etmeyi reddeden ve onu yok etmeyi amaçlayan kimselere işaret edilmektedir.⁸⁸⁸ Onların İsa’ya kurdukları tuzak, onu öldürmeyi planlamalarıydı. Allah’ın tuzak kurmasına gelince, nasıl kötülüğün karşılığının kötülük,⁸⁸⁹ kandırmanın, kandırma ve alayın da alay ise, Allah tuzağın cezasını da tuzak olarak verir. Allah’ın onlara yönelik davranışı, tuzağa benzediğinden böyle isimlendirilmiştir.⁸⁹⁰ Allah onlara tuzak kurdu. Başarılı olamadılar. Çünkü Allah’ın planı daha kuvvetli, etkili ve hesap etmedikleri yerden onlara zarar vermede daha güçlüdür. Onun kullarına gizli kalan düzeni, yasasının uygulanması ve hikmetinin tamamlanması içindir. Sebep sonuç ilişkisi dikkate alındığında ilahi düzen bizatihi hayırdır.⁸⁹¹ Allah, peygamberini onların arasından kurtarmış, onları daldıkları sapıklığın içinde bırakmıştı. Onlar aradıklarını ele geçirdik sanmışlardı. Halbuki Allah, onların kalplerine hakka karşı bir inat koymuş yaptıkları sebebiyle de diriliş gününe kadar onlardan ayrılmayacak bir horluk ve alçaklığı onlara vermişti. Allah bu nedenle, “Tuzak kurduk.” demektedir.⁸⁹²

3. Hz. Muhammed (s) döneminde tuzakçı tavır

Mekkelilerin elebaşları, kendilerinden önceki inkârcıların peygamberlerine yaptığı gibi, Hz. Peygamber (s)’in hayatına son vermek için tuzaklar kuruyorlardı. Diğer peygamberler de bunlara benzer adamlarla karşılaşmışlardı: “Böylece, her kentte ileri gelenleri, oranın suçluları yaptık ki, orada tuzak kursunlar. Halbuki bunlar, tuzağı başkasına değil kendilerine kuruyorlar da farkına varmıyorlar.”⁸⁹³ Bu gibi ileri gelenler, peygamberler karşı ellerinden geleni yaparlar, onları öldürmek için suikastların her türlüünü düzenlerler fakat bunların muhalefetlerine rağmen Hak muzaffer olur.⁸⁹⁴ Önemli kimseler olduklarına inanmaları onları az veya çok eleştiriye kapalı hale getirdiğinden, “önde gelenler” kural olarak, kendi davranışlarının ahlakî yönlerini sorgulamakta diğer insanlardan daha az istekli olurlar ve bunun sonucu olarak kendilerini daima haklı görmeleri, onları çoğu zaman büyük hatalar yapmaya sevk eder.⁸⁹⁵ Tuzaktan kasıt onların süslü söz ve işlerle sapıklığa çağırmalarıdır.⁸⁹⁶ Allah, her kentte oranın önde gelen büyüklerini –ki onlar Allah’a şirk

⁸⁸⁷ Âlu İmrân 3/54.

⁸⁸⁸ Esed, a.g.e., s. 100.

⁸⁸⁹ Şûra 42/40.

⁸⁹⁰ Râzî, III, 236.

⁸⁹¹ Meraği, a.g.e., III, 128.

⁸⁹² İbnu Kesîr, II, 37.

⁸⁹³ Enam 6/123.

⁸⁹⁴ Doğrul, a.g.e., s. 209.

⁸⁹⁵ Esed, a.g.e., s. 252.

⁸⁹⁶ İbnu Kesîr, III, 323.

koşan ve âsi gelen kimselerdir.- oranın suçluları kılmıştır ki bâtil söz ve fiilleriyle insanları kandırıp hile yapsınlar. Allah onları gözetlemektedir. O'nun, kendileri için nasıl elem verici bir azap hazırladığından haberleri yoktur.⁸⁹⁷ Bu hilelerinin, saptırdıkları kimseleri yoldan çıkarmalarının vebali yine kendilerine dönecektir.⁸⁹⁸

Hz. Peygamber (s)'e tuzak kuranlar, Allah'ı ve rasulünü, ödüllendirme vaadini ve azap tehdidini yalanlayan kimselerdi:⁸⁹⁹ **“Haberin olsun ki, kâfirler hep hile kuruyorlar. Ben de hilelerine karşılık veririm. Büyük büyük tuzaklar kurdular.”**⁹⁰⁰ Allah'ın insanın iyiliği için belirlediklerine karşı tuzak kuran ve planlar kuran kötü ve günahkâr kimseler hep var olmuştur. Fakat İslâm'ın büyümesini engellemeye çalışan Kureyşlilerin örneğinde olduğu gibi onların tuzağı bir sonuca ulaşamayacaktır. Bu gerçek tüm çağları kapsamaktadır.⁹⁰¹ İnsanları Kur'an'ın aksine davet etmekle onlara hile yapıp düzen kuruyorlar.⁹⁰²

Allah, tuzaklar kuranlara karşı aceleci olmamayı tavsiye eder: **“Onun için sen kâfirlere mühlet ver, onlara az bir zaman tanı.”**⁹⁰³ Kötülüğe sabretmek inananların Allah'a ve O'nun planına güvenini gösterir. Bu, müminlerin kötü insanlara yardım etmesi ve onlarla uzlaşması gerektiği ya da yeterli güce ulaştığı halde onlara ilişmemesi değil, aksine kötülüğü engellemeye güçleri yetmediğinde sabır ve alçak gönüllülük göstermesi gerektiği anlamına gelir.⁹⁰⁴ Yani, **“Onları beklet ve acele etme. O zaman başlarına gelecek gazabı, felaketi, cezayı ve azabı göreceksin.”**⁹⁰⁵

Allah müminlere nimetini hatırlatmasının ardından⁹⁰⁶ Hz. Peygamber (s)'e müşriklerin planından ve tuzak kuranların tuzağından kurtarması şeklindeki nimetini hatırlatmaktadır:⁹⁰⁷ **“Hani bir vakitler, o kâfirler, seni tutup bağlamak veya öldürmek veya sürüp çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı da, onlar tuzak kurarken Allah da karşılığında tuzak kuruyordu. Öyle ya, Allah tuzakların en hayırlısını kurar.”**⁹⁰⁸ Allah'a ortak koşanlar, Rasulullah (s)'ın hedefini gerçekleştirmesini engellemek için tuzak kurdular.

⁸⁹⁷ Taberî, V/2, 33.

⁸⁹⁸ İbnu Kesîr, III, 324. İbnu Kesîr'in vebal ile ilgili yorumuna dayanak olarak aldığı âyetler için bkz. Ankebut 29/13, Nahl 16/25.

⁸⁹⁹ Taberî, XV, 188.

⁹⁰⁰ Tarık 86/15-16.

⁹⁰¹ Ali, a.g.e., s. 1721.

⁹⁰² İbnu Kesîr, VIII, 398.

⁹⁰³ Tarık 86/17.

⁹⁰⁴ Ali, a.g.e., s. 1721.

⁹⁰⁵ İbnu Kesîr, VIII, 398. Bu yorumu destekleyen Kur'anî bir ifade için bkz. Lokman 31/24.

⁹⁰⁶ “Düşünün ve hatırlayın o zamanları ki, hani bir vakitler siz yeryüzünde güçsüzdünüz, hor görülen bir azınlıktınız. İnsanların sizi hırpalamasından korkuyordunuz, öyle iken O, sizi barındırdı ve sizi yardımcıyla destekleyip güçlendirdi ve şükretmeniz için temizlerinden rızık verdi.” Enfal 8/26.

⁹⁰⁷ Râzî, V, 477.

⁹⁰⁸ Enfal 8/30.

Allah da onların düzenlerine karşı sapa sağlam düzenini kurdu ve onu onlardan kurtardı.⁹⁰⁹ Onların da eylemlerini boşa çıkardı.⁹¹⁰ Onlar hilelerini Allah da aniden başlarına gelsin diye onlar için hazırladığı azabı gizliyordu. İlahî plan, onun dışındakileri geride bırakır. Ya da şöyle denebilir. İlahî tuzak hak ve adâlet içindir ve gerektiği durumda devreye girer.⁹¹¹

Allah'a ortak koşanlar, ona karşı planlar ve tuzaklar hazırlarken Allah da onların tuzaklarını boşa çıkaracak tedbirler alıyordu. Kendisini inkâr eden, başkalarına tapan, emirlerine muhalefet eden kimselere karşı Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.⁹¹² Yukarıdaki âyet, Hz. Peygamber (s) ve ashabına hicretten önce Mekke'de reva görülen zulüm ve baskıya ilişkin bir göndermede bulunsa da, insanlığın dini tarih boyunca her çağda tekrarlanan bir olguya, yani ilahi vahyi inkâr edenlerin onu tebliği edenlere karşı her zaman –ya bilfiil fiziki olarak ya da hor görerek ve alay yoluyla psikolojik planda ve mecazi olarak- onları zayıf ve etkisiz bırakmak ya da büsbütün yok etmek yolunda düzen ve tertip peşinde oldukları/olacakları gerçeğine işaret etmektedir.⁹¹³

Allah Mekke halkına yedi sene süren neredeyse onları yok edecek bir kıtlık musallat etti. Ardından onlara bolluk verdi. Onlara rahmetini gösterdiğinde Allah'ın âyetlerine itiraz etmeye Rasulullah (s)'a da tuzak kurmaya başladılar.⁹¹⁴ **“İnsanlara dokunan bir sıkıntıdan sonra kendilerine bir rahmet tattırdığımız zaman, âyetlerimiz hakkında derhal bir takım tuzaklara girişirler. De ki: Allah'ın tuzağı daha çabuktur. Haberiniz olsun ki elçilerimiz yaptığımız hileleri yazıp duruyorlar.”**⁹¹⁵ Ayetlere karşı tuzaklara girişmeleri, ancak bu mesajların ilahi kaynaktan oldukları gerçeğine şüphe gölgesi düşürmeyi ya da onların öngördüğü ilke ve öğretileri *çürütmeyi* amaçlayan asılsız iddia ve itirazlar tasarımlarıdır.⁹¹⁶ Allah bu tür insanların küfürlerini derece derece artırır ve onlara süre verir. O kadar ki suç işleyenler mühlet verilmiş olduğunu anlayamaz ve bu mühleti kullanırken azap edilmeyecek sanırlar. Sonra bir gaflet anında yakalanıverirler. Şerefli yazıcılar onun her yaptığını yazar ve onun adına gaybı ve aleni olanı bilen Allah'a arz ederler. O da büyük ve küçük amellerinin karşılığını verir.⁹¹⁷ Tuzak kuran zavallı kimseler, Allah'ın evren-

⁹⁰⁹ Urve İbnu Zübeyr bkz. İbnu Kesîr, III, 587.

⁹¹⁰ Râzî, V, 478.

⁹¹¹ Zemahşerî, II, 209.

⁹¹² Taberî, VI/1, 304.

⁹¹³ Esed, a.g.e., s. 328.

⁹¹⁴ Zemahşerî, II, 325.

⁹¹⁵ Yunus 10/21.

⁹¹⁶ Esed, a.g.e., s. 397-398.

⁹¹⁷ İbnu Kesîr, IV, 195.

sel planının onların küçük planlarına engel olmakta daha hızlı olduğunu ve yaptıklarının ebedi olarak onlara karşı muhafaza edileceğini fark edemiyorlar.⁹¹⁸

Allah, Mekke'deki müşrikleri uğradıkları felaketten sonra rızıklandırdığında sevindiler. Helâktan kurtulduklarında sebebini bilemedikleri zaman başlarına geleni tesadüfe bağladılar. Ebu Sufyan Hz. Peygamber (s)'e gelip, "Sen bize akrabaya yakınlık göstermeyi tavsiye ediyorsun. Kavmin helâk oluyor. Onlar için Allah'a dua et. Üzerlerinden azabı kaldırsın." şeklinde talepte bulundu. Ancak yağmur yağdığında eski hallerine döndüler ve risalete karşı tuzak kurmaya başladılar. Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler. Rasulullah (s)'tan uzaklaştılar ve onu yalanladılar. Allah İslâm nurunu söndürmek için planlarına başlamadan önce ne tür bir ceza ile karşılaşacaklarını belirlemiştir. Bu dünya ile ilgili konularda hüküm verilmiştir. O, ameller henüz işlenmeden tuzağını cezasını ahiretten önce dünyada vermek için tayin etmiştir. Gizli yaptıkları işler O'na sır olarak kalmaz.⁹¹⁹ Sıkıntıdan sonra insanlara genişlik, darlıktan sonra bolluk isabet ettiği zaman, yine âyetlerle alay eder ve onları yalanlarlar. Allah'ın hüccet ve delilleriyle alay eden müşrikler Allah'ın âyetlerine tuzak kurmanın cezasına yavaş yavaş yaklaşmaktadırlar.⁹²⁰

İnkârları ve tuzakları onlara süslü gösterildiği için delilleri zikretmenin onlara bir faydası olmaz.⁹²¹ İçinde buldukları sapıklık, o sapıklığa gece ve gündüz davet,⁹²² tuzakları yani şirke boyun eğmeleri ve sapıklıkta istikrarlı olmaları, Allah'ı yalanlamaları ve O'na iftira atmaları süslü gösterilmiş,⁹²³ onlar da hak yolundan iyice uzaklaşmışlardır.⁹²⁴ **"Böylece herkesin bütün kazancım gözetim altına alan zat (Allah) hiç inkâr edilir mi? Tutular Allah'a ortaklar koştular. De ki: Söyleyin bakalım onların isimlerini! O'na yer yüzünde bilmediği bir şey mi haber vereceksiniz, yoksa anlamı olmayan sadece kuru bir laf mı? Doğrusu küfre saplananlara hileleri hoş gösterildi ve doğru yoldan saptırıldılar. Allah her kimi saptırırsa artık onu yola getirecek yoktur!"**⁹²⁵ Âyette şirkleriyle İslâm'a karşı kurdukları tuzakları⁹²⁶ sinsi ya da ince oyunları, düzenleri kastedilmektedir. Bu terim daha çok bilinçli şirke (Allah'tan başkalarına tanrı niteliğini ya da tanrısal

⁹¹⁸ Ali, a.g.e., s. 489.

⁹¹⁹ Meraği, a.g.e., XI, 88.

⁹²⁰ Taberî, VII/1, 130-131.

⁹²¹ Râzî, VII, 45.

⁹²² Mücahid bkz. İbnü Kesîr, IV, 384. Mücahid'in bu yorumu, "Biz onlara birtakım arkadaşlar musallat ettik de onlar kendilerine önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini güzel gösterdiler. Böylece kendilerinden önce gelip, geçmiş olan cin ve insan toplulukları hakkındaki, azap sözü onlar için de hak oldu. Doğrusu onların hepsi de kendilerine yazık etmişlerdir." Fussilet 41/25 ayetiyle uyum içindedir.

⁹²³ Taberî, VIII/1, 210.

⁹²⁴ Meraği, a.g.e., XIII, 108.

⁹²⁵ Rad 13/33.

⁹²⁶ Zemahşerî, II, 511.

nitelikleri yakıştırmak) ve dolayısıyla genel anlamda sahte ve çarpık dini görüş ve inanışlarla alakalıdır.⁹²⁷

İnanmayanların tuzakların müminlere zarar vermesi Allah'ın izni ile olabilir: **“Evet onlardan öncekiler de hile yaptılar, fakat sonuçta bütün hile Allah'ındır. Herkesin ne kazandığını O bilir! Yarına bu dünyanın akıbetinin kime ait olduğunu kâfirler de bilecekler.”**⁹²⁸ Âyette tuzaktan zındıkça niyet ve tutumları kastedilmektedir.⁹²⁹ Bu âyette Hz. Peygamber (s)'e teselli vardır ve Allah onu onların tuzaklarından korumuştur.⁹³⁰ İnkârcılar, müminlere tuzak kurduklarında, Allah onların cezasını verir.⁹³¹ Kimin ne kazandığını bilen onun karşılığını da hazırlamıştır ki bu onun planıdır işte. Bu planın gereği, kendilerinden neyin istediğinden habersizmiş gibi davrandıkları bir sırada bilmedikleri bir yerden gelecektir.⁹³² Onlardan öncekiler de peygamberlerine düzen kurdular ve onları ülkelerinden çıkarmak istediler. Allah da onların düzenlerini tersine çevirdi ve güzel akıbeti kulluk bilincinde olanlara verdi.⁹³³ Önceki ümmetlerden müşrik olanlar da Allah'ın peygamberlerine tuzak kurdular. Sebepleri yaratan Allah'tır. O dilemedikçe onların tuzakları hiçbir zarar veremez. Allah yarattıklarının yaptıklarını ve Hz. Peygamber (s)'e tuzak kurmak için verdikleri çabaları bilir. Önceki ümmetlerin inkârcılarının çoğu Nemrut'un Hz. İbrahim'e, Firavun'un Hz. Musa'ya, Yahudilerin Hz. İsa'ya kurduğu gibi tuzak kurdu. Sonra tuzak sahibine döndü ve Allah yeryüzünde ifsat çıkarıcıları yok etti. Tuzak kuranların tuzakları ancak Allah'ın takdiriyle etkili olabilir. Bu nedenle sadece O'ndan korkmak gerekir.⁹³⁴ Herkes yaptığının karşılığını görsün diye dostlarını korur, tuzak kuranları da cezalandırır.

O zalimler şirk koşmuş ve Allah'a en büyük iftirayı etmişlerdi. Allah onların bu düzenleri kurduklarını biliyordu, bundan dolayı da onları cezalandıracaktı. Allah'a ortak koşmaları ve tuzak kurmaları, ne kadar kuvvetli de olsa bununla ancak kendilerine zarar verebilirler: **“Gerçekten onlar, tuzaklarını kurdular; Allah katında da onlara tuzak var; isterse onların tuzakları dağları yerinden oynatacak olsun!”**⁹³⁵ Allah ile beraber başka tanrısal güçlerin varlığına inandılar ve düzmece tanrılar uydurdular. Tuzaktan, asılsız tanrılara

⁹²⁷ Esed, a.g.e., s. 493.

⁹²⁸ Rad 13/42.

⁹²⁹ Esed, a.g.e., s. 496.

⁹³⁰ Râzî, VII, 53.

⁹³¹ A.e., VII, 54.

⁹³² Zemaşşerî, II, 514.

⁹³³ İbnu Kesîr, VI, 393.

⁹³⁴ Merağî, a.g.e., XIII, 118.

⁹³⁵ İbrahim 14/46.

dayanan oyun, düzen⁹³⁶ ve şirkleri kast edilmiştir.⁹³⁷ Allah onların kurdukları bütün planlara vakıftı. Onları hüsrana uğrattı.⁹³⁸ Hakkı ortadan kaldırmak ve bâtılı sağlamlaştırmak için tuzak kurdular.⁹³⁹ Onların tuzakları Allah indinde yazılıdır. Allah onların tuzağından daha büyüğüyle onlara karşılığını verecekti.⁹⁴⁰ Ancak Allah, azap etme konusunda acele etmez: **“Ayrıca ben onlara mühlet de veririm. Fakat benim tuzak kurup helâk edişim pek çetindir.”**⁹⁴¹ Allah’ın tuzağı, farkına varmadıkları ve hesap etmedikleri yerden kendilerine gelmesini hak ettikleri azaptır.⁹⁴² Azabın tuzak olarak isimlendirilmesi, azabının insanlara ummadıkları yerden gelmesindedir.⁹⁴³ Azabın ertelenmesi, görünürde iyilikse de gerçekte yoksunluktur.⁹⁴⁴ Allah, yalanlayanlara, sevdiğinden ve yardım ettiğinden değil, tuzak olarak, toplumsal hayattaki sünneti gereği ömür verir, geçimleri için imkânlar oluşturur ve savaşta maharet kazanmalarını sağlar.⁹⁴⁵ Allah onların azabını gönderme konusunda tövbe ve günahlarını itiraf ile vazgeçsinler diye acele etmez,⁹⁴⁶ hemen azapla cezalandırmaz. Biraz erteler. Doğrusu O’nun onlara olan tuzağı çok kuvvetli ve şiddetlidir.⁹⁴⁷

Allah’a ortak koşanlar, Rasul’ü ilahlarıyla korkutuyorlardı.⁹⁴⁸ Halbuki, **“Onların yürüyecek ayakları, tutacak elleri, görecek gözleri veya işitecek kulakları mı var? De ki: Haydi çağırın o ortaklarınızı, sonra bana istediğiniz tuzağı kurun ve elinizden gelirse göz açtırmayın.”**⁹⁴⁹ Yani, “Ortaklarınızdan bana karşı düşmanlık için yardım isteyin. Topluca siz ve ortaklarınız. Bu konuda sizi önemsemiyorum.⁹⁵⁰ Beni göz açıp kapayacak kadar bile geri bırakmayın, bütün gücünüzü kullanın.⁹⁵¹ Bana verebileceğiniz zararı çabucak verin. Bu yapacağınızı da bir saat dahi olsa geciktirmeyin.⁹⁵² Elinizden gelen tuzağı bir an bana göz açtırmaksızın kurun. Allah beni size karşı koruyacaktır.⁹⁵³ Sahte tanrıların herhangi bir gücü ya da hatta varlığı varsa, hepsini toplayın ve bırakın bana karşı yapabilecek-

⁹³⁶ Esed, a.g.e., s. 512.

⁹³⁷ İbnu Abbas bkz. Taberî, VIII/1, 322.

⁹³⁸ Doğrul, a.g.e., s. 376.

⁹³⁹ Meraği, a.g.e., XIII, 167.

⁹⁴⁰ Zemahşerî, II, 543.

⁹⁴¹ Araf 7/183.

⁹⁴² Râzî, VII, 110.

⁹⁴³ A.e., V, 419.

⁹⁴⁴ Zemahşerî, II, 175.

⁹⁴⁵ Meraği, a.g.e., IX, 132-133.

⁹⁴⁶ Râzî, V, 418.

⁹⁴⁷ Taberî, VI/1, 181.

⁹⁴⁸ Râzî, V, 433.

⁹⁴⁹ Araf 7/195.

⁹⁵⁰ Zemahşerî, II, 182.

⁹⁵¹ İbnu Kesîr, III, 533.

⁹⁵² Meraği, a.g.e., IX, 144.

⁹⁵³ Taberî, VI/1, 202.

lerinin en kötüsünü yapınlar.” Yapamazlardı çünkü inandıkları şeyler hurafeydi.⁹⁵⁴ Bu sözleri, Allah’ın korumasından emin olan kimseden başkası söyleyemez. Sözlerine meydan okuma üslubu hakimdir.

Allah’ın yardımının geleceğine dair müminlere müjde verir. Allah ileride kâfirlerin düzenini zayıflatacağını, onların işlerini hor ve hakir edeceğini, onlara ait olan her şeyin yok olacağını bildirir:⁹⁵⁵ **“Onları siz öldürmediniz, lâkin Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, lâkin Allah attı. Bu da müminlere güzel bir imtihan geçirtmek içindi. Allah işitendir, bilendir. Gördünüz ya, Allah, kâfirlerin kurduğu tuzağı işte böyle boşa çıkarır.”**⁹⁵⁶ Kâfirlerin tuzağının boşa çıkması, ayıplarının Müslümanlarca bilinir olması ve kalplerine korku salınmasıydı.⁹⁵⁷ Amaç müminlerin imtihan edilmesi ve inkârcıların tuzaklarının etkisini azaltılmasıydı.⁹⁵⁸ Müşriklerin öldürülmesi, silahlara hedef olmaları ve müminlerin zafere ermeleri hadisesi, Allah’ın sayesinde olan şeylerdir. Allah kâfirlerin tuzağını zayıflatır. Onları alçaltıp hakka boyun eğdirir ya da helâk eder.⁹⁵⁹

Kötülük planlayan kimseler, kötülüğü kazanan kimselerdir ve onlar için cehennem azabı vardır.⁹⁶⁰ **“Her kim izzet istiyorsa bilsin ki izzet tamamıyla Allah’ındır. O’na hoş kelimeler yükselir, onu da salih amel yükseltir. Kötü fiiller tasarlayanlara gelince, onlara şiddetli bir azap vardır. Onların tuzakları hep darmadağın olur.”**⁹⁶¹ Tuzaklar kurular Daru’n-Nedve’de Rasulullah (s)’a, bağlamak, öldürmek ve sürmek şeklinde kötülükler planlayan Kureyşlilerdi.⁹⁶² Bunların amelleriyle riyakârlık yapan kimseler olduğu da söylenmiştir. Yani onlar insanlara hile yaparak kendilerinin Allah’ın emirlerine itaat ettiklerini vehm ettiriyorlardı. Halbuki onlar yaptıklarıyla ikiyüzlülük etmekte ve Allah’ın nefretini kazanmaktaydılar.⁹⁶³ Âyetten önceki pasajlar Allah’ın yaratıcılığına ve özellikle O’nun canlıyı yaratma ve ölüyü yeniden diriltme gücüne işaret ettiğinden⁹⁶⁴ yukarıda sözü edilen “kötü fiiller” yeniden diriltme vaadini çürütmeye yönelik sahte itirazlar da olabilir.⁹⁶⁵

İyi ve kötü keskin bir biçimde birbirinden ayrılır. Hiçbir iyilik kaybolmaz. Allah’ın tahına yükselir. Sözlerde veya eylemlerdeki en önemsiz iyilik, yükseklerle çıkarılır. Bir kimse

⁹⁵⁴ Ali, a.g.e., s. 400.

⁹⁵⁵ İbnu Kesîr, III, 572.

⁹⁵⁶ Enfal 8/17-18.

⁹⁵⁷ Râzî, V, 468.

⁹⁵⁸ Zemahşerî, II, 201.

⁹⁵⁹ Taberî, VI/1, 273.

⁹⁶⁰ A.e., XII/1, 145.

⁹⁶¹ Fatır 35/10.

⁹⁶² Zemahşerî, III, 585.

⁹⁶³ Mücahid ve Said İbnu Cubeyr bkz. İbnu Kesîr, VI, 524.

⁹⁶⁴ Fatır 35/9.

⁹⁶⁵ Esed, a.g.e., s. 887.

sadece şeref ve güç elde etmeye çalışıyorsa, Allah'tan bağımsız böyle bir şey yoktur. Ancak O'nun rızasını aramakla biz en yüksek şeref ve güce ulaşırız. Doğruluğa karşı tuzak kurmak için ışıktan saklanmak amacıyla yeraltında çalışmak şerrin tabiatındandır. Şer, kaçınılmaz bir şekilde cezasını kendi bünyesinde taşır ve sonunda da ortadan kaldırılır.⁹⁶⁶

Tuzak kuranları bekleyen dünyevi azabın nedeni hakka karşı büyüklenmeleridir. Toplumların dünyada günahları nedeniyle dünyada cezalandırılmaları yasası düzenli olarak işler. Bireyler içinse aynı düzenlilik tuzakçı kimseler olmalarıyla söz konusudur. Nitekim Mekke'nin suç işleyen önderlerinden Hz. Peygamber (s)'e eziyet eden ve ona tuzak kuranlardan yetmiş tane alaycı kimse hakkında hüküm uygulanmış ve Bedir'de öldürülmüşlerdir.

Ahirette de tuzak kuran inkârcılar cehennem azabına duçar olacaklardır: **“O zayıf düşürülenler de o büyüklük taslayanlara: ‘Hayır, (işiniz) gece, gündüz tuzak kurmakta. Çünkü siz bize Allah'ı inkâr etmemizi ve O'na eş koşmamızı emrediyordunuz.’ derler. Bunlar azabı gördükleri zaman içlerinden pişmanlık getirmektedirler. Biz de o kâfirlerin boyunlarına demir halkalar geçirmişizdir. Onlar sadece yaptıklarının cezasını çekiyorlar.”**⁹⁶⁷ Tuzağın âyetin orijinalinde gece ve gündüze atfedilmesi aslında onların gece ve gündüz kurdukları düzenleri ifade eder.⁹⁶⁸ Zayıfları sömürenlerin daha akıllı olanları, güçsüzleri cahil bırakmak için gece ve gündüz sürekli tuzak kuruyor,⁹⁶⁹ doğru olan şeye karşı yanıltıcı ve yanlış itirazlar geliştiriyorlardı.⁹⁷⁰

İlahî tuzaktan emin oluşları Allah'ın azabı şeklindeki tuzağın, hesap etmedikleri, karşı koymaya güç yetiremedikleri bir yerden gece uyurken ya da kuşluk vaktinde haberleri olmadığı bir anda onları kuşatmayacağını zannetmelerinden mi kaynaklanmaktadır? Öyleyse, kaybedenlerden olacaklar çünkü sadece hüsrana uğrayan toplumlar Allah'ın azabının gelmeyeceğinden emin olurlar:⁹⁷¹ **“Allah'ın tuzağından (mekrullah) (kurtulacaklarına) emin mi oldular? Ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağından emin olmaz.”**⁹⁷² *Mekrullah* deyimini, burada Allah'ın önceden bilinmeyen, anlaşılmayan tertibi, tasarımı anlamına gelmektedir ki bunun için Kur'an'ın başka yerlerinde *sünnetullah* deyimini kullanılmaktadır.⁹⁷³ Yani Allah'ın kendilerini azabıyla, ilahî öfkesiyle ve kudretiyle yüz

⁹⁶⁶ Ali, a.g.e., s. 1155.

⁹⁶⁷ Sebe 34/33.

⁹⁶⁸ Zemahşerî, III, 567.

⁹⁶⁹ Ali, a.g.e., s. 1144.

⁹⁷⁰ Esed, a.g.e., s. 879.

⁹⁷¹ Meraği, a.g.e., IX, 16.

⁹⁷² Araf 7/99.

⁹⁷³ Esed, a.g.e., s. 291.

yüze getirmeyeceğinden, dalgınlık ve habersizlik halindeyken onları yakalamasından,⁹⁷⁴ bilmedikleri yerden azabın gelişinden, sağlıklı vücut ve bolluk vererek birden cezalandırmayıp süre vermesinden emin mi oldular? Hem kendilerini hem mutluluklarını yitiren, helâk olmuş⁹⁷⁵ ezcümle, ahlaken çöküp gitmiş ve dolayısıyla yok olmaya, kaybolup gitmeye mahkum toplumlardan başka kim bu tuzaktan emin olur? Azaptan emin olanlar gafletleri ve bilgisizlikleri nedeniyle Rablerini bilmeyen, O'ndan korkmayan ve dünya ve ahirette kaybeden kimselerdir.⁹⁷⁶ Akıllı kimsenin, düşmanın tuzağı, gece baskını ve katlinden korktuğu gibi Allah'ın planından korkması gerekir.⁹⁷⁷

Görüldüğü gibi Allah'ın tuzağından emin olmak mümkün değildir. Yani, rasullere karşı tuzak kuran kimselerin yaptıkları, yanlarına kâr kalmayacaktır. Onlar kesinlikle başıboş bırakılmamıştır. **“Gerçekten Allah hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmaz.”**⁹⁷⁸ Yani, tuzakların sonuca ulaşmasına izin vermez.⁹⁷⁹ Örneğin, Hz. Peygamber (s)'e Mekke'de kurulan tuzaklar engellenmekle kalmadı. İlahî plan tabloyu tersine çevirdi. Her defasında iyiyi kötüye galip getirdi. Rasulullah (s), Mekke'de amcasına, akrabalarına ve arkadaşlarına baskı yaparak onu kendilerine itaate zorladılar. Zulümleri arttıkça küçük İslâm cemaati daha da büyüdü. Ona zarar vermek ya da öldürmek istediler. Fakat onun alçakgönüllülüğü, sabrı ve korkusuzluğu İslâm davasının ilerlemesine yardımcı oldu. Onlar onu ve bağlılarını yurtlarından çıkarmaya yeltendiler. İnananlar da sadece Mekke'yi değil Arabistan'ı fethettiler.⁹⁸⁰

G. Aciz Kılma Niyetli Tavırlar

Kur'an, olağanüstülükleri ifade etmek için mûcize lafzı yerine âyet ve beyyine kelimele-ri kullanmıştır. **آية** Âyet, açık alamet, Kur'an'ın cümle, sure ve bölümleri anlamına gelirken,⁹⁸¹ **ب-ي-ن** kök harflerinden oluşan beyyine, bildirilen, diğerinden ayrılan⁹⁸² açık hale getirilen, görünür şey⁹⁸³ apaçık âyetler, apaçık aklî ya da hissedilebilir gösterge mânâsındadır.⁹⁸⁴

⁹⁷⁴ İbnu Kesîr, III, 447.

⁹⁷⁵ Taberî, VI/1, 13.

⁹⁷⁶ Râzî, V, 322.

⁹⁷⁷ Zemahşerî, II, 129. Zemahşerî, düşmanın “tuzağı, gece baskını ve katlinden korktuğu gibi” demek yerine “...korktuğundan daha fazla...” demesi yerinde olurdu.

⁹⁷⁸ Yusuf 12/52.

⁹⁷⁹ Ali, a.g.e., s. 570.

⁹⁸⁰ A.e., 422.

⁹⁸¹ Rağıb, a.g.e., s. 33.

⁹⁸² Firuzâbâdî, a.g.e., s. 1165.

⁹⁸³ İbnu Manzur, a.g.e., XIII, 67.

⁹⁸⁴ Rağıb, a.g.e., s. 68.

Mûcize insanı aciz bırakan harikadır. İstilahî olarak, peygamberlerin ellerinde, nübüvvet davalarında doğrulukların ispat için Allah tarafından tabiat kanunlarına muhalif olarak yaratılan olaydır ve benzeri başkaları tarafından getirilemez.⁹⁸⁵ Mûcize ancak peygamberin davetine insanın güvenmeyip yalanlaması üzerine gelir.⁹⁸⁶ Mûcize olmadığı takdirde, onun sözünün diğerlerine göre kabulde önceliği olmaz. Peygamberler mûcize ile desteklenmiş olsalardı, sözlerini kabul ve kendilerini tasdik etmek vacip olmazdı. Peygamberlik iddiasında doğru söyleyen ile yalancı olan ayırt edilemezdi.⁹⁸⁷

Peygamberler zühd ve takva sahibi, uhrevî konularda olduğu gibi dünyevî işlerinde de güzel hareket sahibi örnek insanlardır. Her ne kadar tarih onların hepsine mûcizeler atfederse de bunlar peygamberler için mutlaka lazım değildir.⁹⁸⁸ onlardan mûcize sergileyenleri onu yapanın kendileri değil, Allah olduğunu daima söylemişlerdir.

Tuzakçı, inatçı ve adaletten uzak toplumlara bir mûcize verilse, yine inanmazlar. Aksine inkârları ve bilgisizlikleriyle kalırlar. Bu toplumların sünneti böyle olduğundan onlara mûcize verilmesinin bir yararı yoktur: **“Bir de, ‘Ona Rabbinden daha başka bir âyet indirilse ya!’ diyorlar. De ki: ‘Gaybı bilmek ancak Allah'a mahsustur, bekleyiniz bakalım, ben de sizinle beraber bekleyeceğim şüphesiz.’”**⁹⁸⁹ Şiddetli bir kuraklığa maruz kalan bu kimseler, kurtulduklarında bunu türlü türlü yıldızlara ve putlara bağladılar. Onların mûcize istemekteki amacı, dini talepteki samimiyetlerinden değildi. Allah onlara bir bela verip sonra uzaklaştırdınca, onlar yalanlamalarına ve inkârlarına devam ettiler. Bu, Allah'ın bir mûcize indirmesi halinde onların ona ilgi göstermeyeceğine işaret etmektedir.⁹⁹⁰

Mûcizeler peygamberlere toplumlarının anlayış ve fikri seviyelerine göre veriliyordu. Hz. Muhammed (s) ise son peygamber olup fesahat ve belagatta altın çağını yaşayan bir millettten düşünsel seviyeleri olgunluk devrine yaklaşmış ve tekamülde had safhaya ulaşacak insanlığa peygamber olarak gönderilmiştir. Bu sebeple ona mûcize olarak Kur'an verilmiştir.⁹⁹¹

Her dönemde iman etmelerinin şartı olarak inkârcıların talep ettikleri mûcizeyi, gelince nasıl inkâr ettiklerini, bu konunun belirgin bir şekilde verildiği dönemler halinde ele alalım.

⁹⁸⁵ Bahçeci, a.g.e., s. 205.

⁹⁸⁶ Abduh, a.g.e., s. 133.

⁹⁸⁷ Teftâzânî, Sa'duddîn b. Ömer, *Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, (Şerhu'l-Akâid), (çev: Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İst., 1980, 295.

⁹⁸⁸ Hamidullah Muhammed, *İslâm'a Giriş*, (çev: Kemal Kuşçu), İrfan Yay., İst., 1976, s. 88.

⁹⁸⁹ Yunus 10/20-21.

⁹⁹⁰ Râzî, VI, 230-231.

⁹⁹¹ Bahçeci, a.g.e., s. 248.

1. Hz. Hud ve Hz. Salih'i aciz kılma niyetli tavırlar

Âd toplumu, Hz. Hud'dan, onun Allah tarafından gönderildiğini ve sunduğu mesajın hak olduğunu kesin olarak ispatlayacak apaçık bir beyyine getirmesini istedi: **“Dediler ki: Ey Hûd! Sen bize açık bir mûcize (beyyine) getirmedi, biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz.”**⁹⁹² Âyette geçen beyyine hüccet anlamındadır ve aynı zamanda hakkı bâtıldan ayırt eden bir şeydir.⁹⁹³ Yani Hz. Hud'a, “Sen bize davana delalet edecek apaçık bir burhanla gelmedin. Senin soyut “ilahlarınızı terk edin” sözünle bir onları bırakacak ve seni doğrulayıp sana inanacak⁹⁹⁴ peygamberliğini tasdik edecek⁹⁹⁵ değiliz.” Dediler. Bunu inatlarından ve hakkı bilinçli bir şekilde inkâr ettiklerinden dolayı söylediler.⁹⁹⁶ Onlar ikna olmadıklarını ve olmak da istemediklerini söylüyor ve onun yalancı belki de aptal olduğunu düşünüyorlardı.⁹⁹⁷ Onların yalanlaması ve bilinçli inkârı, **“Ne olurdu ona bir başka âyet indirilseydi.”**⁹⁹⁸ diyen Kureş'in sözü gibidir.⁹⁹⁹

Allah, Semud toplumuna deve ve Salih'in nübüvvetine dair hüccetlerini gösterdi. Onlar ibret almayı yüz çevirdiler.¹⁰⁰⁰ Salih peygamberin mucizesi dişi deve idi. Fakat evrende yer alan mucizeler sayılamayacak kadar çoktur. İnsanın iç alemindeki mucizeler sayısızdır. Ve bütün bu mucizeler insanların bakışlarına, düşüncelerine sunulmuştur. Ancak onlar yüce Allah'ın evrene ve içlerine yerleştirdiği tüm mucizelerden yüz çevirdiler: **“Biz, (Hicr halkına) onlara âyetlerimizi vermiştik de onlar, yüz çeviriyorlardı.”**¹⁰⁰¹ Bu mucizeleri görmek ve algılamak için gözlerini, kalplerini açmadı. İçlerindeki bir akıl, bir vicdan bu mucizeleri algılamadı bile.

Düşünenler için evrende sayısız olan âyetlere rağmen Semud toplumu, Hz. Salih'in davetinde ve peygamberliğinde doğruluğunu gösteren bir mûcize istiyorlardı. O da delil olarak Allah'ın devesini gösterdi:¹⁰⁰² **“Semud kavmine de kardeşleri Salih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da, size bir mûcize olarak Allah'ın şu devesi-**

⁹⁹² Hud 11/53.

⁹⁹³ Râzî, VI, 364.

⁹⁹⁴ İbnu Kesîr, IV, 262.

⁹⁹⁵ Taberî, VII/2, 77.

⁹⁹⁶ Merağî, a.g.e., XII, 49.

⁹⁹⁷ Ali, a.g.e., s. 528.

⁹⁹⁸ Yunus 10/20.

⁹⁹⁹ Zemahşerî, II, 387. Zemahşerî'nin paralellik kurduğu bu âyetin yanında, “Ne olurdu ona bir hazine indirilseydi ve beraberinde bir melek gelseydi.” Hud 11/12. ayeti de Âd toplumu ile Kureş'in tavrı arasındaki büyük benzerliği gösterir niteliktedir.

¹⁰⁰⁰ Merağî, a.g.e., XIV, 40.

¹⁰⁰¹ Hicr 15/81. Hicr toplumu ile Semud toplumu aynıdır.

¹⁰⁰² Merağî, a.g.e., VIII, 198.

dir. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin, (içsin); ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar.”¹⁰⁰³ Burada âyetin amacı, ortak çağrıyla ve Allah'a inananlar ile O'nu yalanlayanların akıbetini ortaya koymak olduğu için, inkârcıların mucize isteği ayrıntılı bir şekilde incelenmemiş, sadece bu mucizenin varlığı ilân edilmiştir. Ayrıca Allah'ın devesinin Rablerinden gelen bir kanıt ve mucize olduğundan başka bir ayrıntıdan söz edilmemiştir. Mûcizenin, Allah'ın devesi olduğunun belirtilmesinden, o devenin Rablerinin kanıtı olmasından, bizzat Allah'a nispet edilmesinden ve Hz. Salih'in peygamberliğini doğrulayan bir delil olmasından, onun sıradan bir deve olmadığını ve sıradan yollarla meydana çıkmadığını anlıyoruz.

Semud toplumu Hz. Salih'in kendileri gibi bir insan olduğunu ve peygamber olmasının mümkün olmadığını¹⁰⁰⁴ ileri sürdüler. Onlara göre o, Allah tarafından onlara elçi olarak gönderildiğini ispatlayan bir kanıt göstermeliydi.¹⁰⁰⁵ **“Sen de ancak bizim gibi bir insan-sın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mûcize getir. Salih: ‘İşte (mûcize) bu dişi devedir; onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir.’ dedi.”**¹⁰⁰⁶ Yani, “Bu seçkin bir devedir. Diğer develerden farklıdır. Bu, benim doğru yolda olduğumu ve bu konuda Allah'ın emrine muhalefet ederseniz helâk edileceğinizi¹⁰⁰⁷ gösteren Allah'ın âyet kıldığı bir devedir.” Hz. Salih'in bu sahipsiz hayvana iyi davranılması yönündeki özel ısrarı, zayıf gördüğü herkese, her varlığa karşı kaba ve küstah davranmakta kendilerine gurur payı çıkararak ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak kötülüğü yayarak bu toplumun kaba kuvvete dayanan tahakkümüne yönelmişti. Acaba onun su içme ve otlama hakkına saygı gösterecekler miydi?¹⁰⁰⁸ Aslında bu savunmasız hayvana karşı seçecekleri davranış tarzı, onların kalplerinin değişmesine bir işaret¹⁰⁰⁹ ya da imtihan olacaktı.¹⁰¹⁰

Hz. Sâlih, Allah'tan verilen apaçık bir delil üzerinde ise ve Allah ona kendinden bir rahmet olarak peygamberlik vermişse ve bu durum karşısında O'na âsi olursa onu O'nun azabından koruyacak kim olabilirdi? Öyle bir durumda onlar da ona ziyan vermektense fazla bir şey yapamazlardı.”¹⁰¹¹ Ama mûcize olarak gelen ve kötülük yapmamaları istenen deve-

¹⁰⁰³ Araf 7/73.

¹⁰⁰⁴ Râzî, VIII, 525.

¹⁰⁰⁵ Esed, a.g.e., s. 754.

¹⁰⁰⁶ Şuara 26/154-155.

¹⁰⁰⁷ Merağî, a.g.e., XII, 56.

¹⁰⁰⁸ Ali, a.g.e., s. 965.

¹⁰⁰⁹ Esed, a.g.e., s. 286.

¹⁰¹⁰ “Biz onlara, kendilerini imtihan etmek için dişi deveyi göndereceğiz. Onun için sen onları gözet ve sabırlı ol.” Kamer 54/27.

¹⁰¹¹ Hud 11/63.

yi¹⁰¹² kestiler. Hz. Salih, onlara üç gün tövbe etmeleri için süre verdiyse de inanmadılar.¹⁰¹³ Öldürdüklerine pişman oldular ama Allah'ın azabı onları yakaladı.¹⁰¹⁴ Onlara azap emri geldiğinde ise Allah, kendi katından lütuf ve nimetle, Salih'i ve onunla beraber mümin olan kimseleri kurtardı.¹⁰¹⁵ İnananları o gündeki azabın zilletinden korudu. Allah son derece güçlü ve intikam almada kuvvetlidir. Hiçbir kahredici güç O'na üstün gelemez.¹⁰¹⁶ İnkârcıları helâk etmede ibret alanlar için öğüt ve ders mevcuttur. Allah, Kendisine iman eden kullarına da merhamet edendir.

2. Hz. Musa'yı aciz kılma niyetli tavırlar

Kur'an-ı Kerim, Hz. Musa'dan mûcize isteyenleri iki grupta verir. Birincisi dönemin zalim yöneticisi Firavun, ikincisi de Firavun'un zulmünden Musa önderliğinde kurtulmalarına rağmen nankörlük eden İsrailoğullarıdır.

Mısır'da hakim olan Firavun ve ileri gelenleri Hz. Musa'dan mûcize istedi. Eğer alemlerin Rabbinin ilâhlığına çağırın bu davetçinin iddiasında yalancı olduğu ortaya çıkarsa, iddiası da temelden yıkılır, mesele basit bir şekilde çözüme kavuşurdu. İddia sahibinin elinde hiçbir belge, hiçbir delil olmadığı kesinlik kazanırsa, bu büyük çağrının hiçbir tehlikesi ve önemi kalmazdı. Bu amaçla, “(Firavun) dedi ki: **Eğer bir mûcize getirdiyse ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım.**”¹⁰¹⁷ Yani, “Söylediğinin doğruluğuna şahitlik edecek bir alamet getirdiyse,¹⁰¹⁸ ve yanında bir hüccet varsa,¹⁰¹⁹ seni gönderenin katından bir mûcize ile geldiysen, o zaman onu davetini doğrulaması için ve seninde doğruluğun sabit olsun diye getir göster bakalım.”¹⁰²⁰ Önceki âyetlerden başlayarak devam eden diyalogda her iki grubun da psikolojisi ortaya çıkmaktadır. Firavun bakanları ve şefleriyle oturup İsraili liderlerin saygısız (!) ve bariz isyanıyla kibirli bir şekilde alay ettiler. Onlar, Mısır dininin bir bölümü olan büyüyle desteklenen kendi üstün dünyevi güçlerine güveniyorlardı. Karşılarında risaletle gelen Hz. Musa ve vekili olan kardeşi Harun vardı. Onlar güçlerine değil aldıkları sorumluluğu yerine getirmekte kendilerine güveniyorlardı. Yapmak zorunda oldukları şey Mısırlıların köle zihniyeti üzerinde etkili olmak ve Allah'ın

¹⁰¹² Araf 7/73.

¹⁰¹³ Hud 11/65.

¹⁰¹⁴ Şuara 26/158.

¹⁰¹⁵ Hud 11/66.

¹⁰¹⁶ Taberî, VII/2, 84.

¹⁰¹⁷ Araf 7/106.

¹⁰¹⁸ Taberî, VI/1, 19.

¹⁰¹⁹ İbnu Kesîr, III, 450.

¹⁰²⁰ Zemahşerî, II, 133; Râzî, V, 327.

mucizesi aracılığıyla, Mısırlıların büyüünün Allah'ın gücü karşısında hiçbir şey olduğunu göstermekti.¹⁰²¹

Allah, Hz. Musa'yı Firavun'a gönderdi ve mucizelerle destekledi. Buna rağmen Firavun'un küfür ve isyanda direndi: **“Ve ona en büyük mucizeyi gösterdi. (O ise) hemen yalanladı ve isyan etti.”**¹⁰²² Büyük mucize, Firavun ve ileri gelenlerinin direnişine ve günahkârlığına rağmen, büyücülerini ve Mısır'ın bilgin kimselerini sonradan gerçek Rabbe yönlendiren unsurdu.¹⁰²³

Firavun'un adamları Hz. Musa'ya onları Firavun'un dininden döndürmek amacıyla, etkileme yoluyla ne kadar gösterge ve alamet getirirse getirsin, davet ettiği şeyde onun haklı olduğunu kabul etmeyeceklerini söylediler.¹⁰²⁴ **“Ve (Firavun'a uyanlar) dediler ki: “Bizi sihirlemek için ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz.”**¹⁰²⁵ Âyet onların böyle diyerek isyanlarını, büyülenmelerini, hakka karşı direnmelerini ve bâtil üzere ısrar etmelerini anlatmaktadır. Onlar, **“Bize hangi âyeti, mucizeyi, delil ve hücceti getirirsen getir, biz reddedip senden bunları kabul etmediğimiz gibi ne sana ve ne de getirdiklerine inanacağız.”** diyorlardı.¹⁰²⁶

Sonuçta Allah güçlü bir yakalayışla Firavun'u yakaladı.¹⁰²⁷ Mucizeyi inkârın sonu boğulma oldu.¹⁰²⁸ Firavun ve ileri gelenleri mucizeleri inkâr ettiler. Halkı mucizelere ilgi gösterme konusunda tehdit ettiler ve onlara bu konuda engel oldular. Mucizelere inanana işkence yaptılar.¹⁰²⁹ Hz. Musa tebliğ ettiğinin doğruluğuna işaret eden mucizeleri getirdiğinde Firavun, ileri gelenleri ve kavmi onları inkâr ederek kendilerine zulmettiler. Mısırlılar Firavun'a itaat ediyor ve en büyük zorluğu İsrailoğullarının garibanları çekiyordu. Halkı da Firavun gibi İsrailoğullarını köleleştiriyordu. Onlar Firavun'un kullarıydı. O iman etseydi halkı da ederdi.¹⁰³⁰ Ama, zulmedenlerin sonu iyi olmadı. Galibiyetin maddi gücün fazlalığıyla alakalı olmadığı konusunda insanlığa ibret oldular. Görüldüğü gibi ilahî yasa Batı'daki zalim toplumların Doğu'daki zayıf bıraktıkları ülkeler için dedikleri gibi değildir. Maddi güç geçicidir. Sonsuza kadar hakimiyet aracı olamaz.

¹⁰²¹ Ali, a.g.e., s. 373.

¹⁰²² Naziat 79/20-21.

¹⁰²³ Ali, a.g.e., s. 1682.

¹⁰²⁴ Taberî, VI/1, 41.

¹⁰²⁵ Araf 7/132.

¹⁰²⁶ İbnu Kesîr, III, 458.

¹⁰²⁷ A.e., VIII, 338.

¹⁰²⁸ Araf 7/103.

¹⁰²⁹ Zemahşerî, II, 131.

¹⁰³⁰ Merağî, a.g.e., IX, 22.

Mûcize isteyenlerin ikincisi Hz. Musa'nın haklarını savunduğu Firavun'un köleleri olan İsrailoğularının ileri gelenleridir: **"Hani bir zamanlar 'Ey Musa biz Allah'ı açıkça görmedikçe senin sözünle asla inanmayacağız.' demiştiniz de bunun üzerine sizi yıldırım çarpmıştı ve siz de bakakalmıştınız."**¹⁰³¹ Hz. Musa'nın seçtiği yetmiş kişi Tur'a vardığında, "Allah'ı, arada bir perde olmaksızın apaçık görmedikçe"¹⁰³² açıkça görüp sana inanmamız gerektiğini söylemedikçe getirdiğin Kitap'a işittiğin Allah'ın sözüne iman etmeyecek,¹⁰³³ peygamberliğini doğrulamayacak ve tanımayacağız."¹⁰³⁴ dediler. Yani imkânsız istiyorlardı.¹⁰³⁵ Bu âyet ile Hz. Peygamber (s)'in dönemindekiler, bu kimselerin yaptıklarını yapma, öncekilere mûcizeleri ve peygamberliği inkârda benzeşme konusunda uyarılmaktaydı. Uyarıyı dikkate almazlarsa, açık mûcizelerin büyüklüğünü görmelerine rağmen Musa'nın peygamberliğini inkâr etmeleri nedeniyle öncekilerin hak ettikleri gibi onlar da ceza göreceklerdi. Burada Rasulullah (s)'a inkârcılardan görecekleri ve ulu'l-azm peygamberler gibi sabretmesi konusunda kalbini sabitleştirmek için bir teselli de söz konusudur. Ayrıca "Muhammed'in peygamberliği doğru olsaydı ilk iman eden Ehl-i Kitap olurdu." şeklindeki itirazın doğru olmadığı da ortaya çıkmaktadır. Onlar Musa'nın nübüvvetine dair apaçık âyetleri görmelerine rağmen ona karşı çıktıkları için Rasulullah (s)'ı inkâr etmelerinde de şaşılacak bir şey yoktu.¹⁰³⁶

3. Hz. Muhammed'i aciz kılma niyetli tavırlar

Kur'an'da peygamberi aciz kılma çabasını güden tavırlar, Hz. Muhammed (s)'in yaşadığı dönemde önceki peygamberlere nazaran daha yoğun bir şekilde işlenmiştir. Rasulullah (s)'in dönemindeki İnkârcıların kevnî mûcize talebi kabul görmemiş, her defasında karşılına mûcize olarak Kur'an çıkarılmıştı. Allah'ın onların istedikleri türden bir mûcize göndermeye elbette gücü yeterdi. Ancak Allah bir mûcize indirse de onlar iman etmemiş olsalar, geçmiş toplumlarda olduğu gibi Allah onların cezasını çabuklaştırır¹⁰³⁷ ve kökten yok etme azabı artık onlara da hak olmuş olurdu. Allah'ın onlara mûcize vermemesi aslında O'nun rahmetindendi. Allah onların taleplerine cevap verse, ikincisini, üçüncüsünü isterlerdi. Ancak çoğu bunu bilmiyordu. Allah onların mûcizeyi bir faydaya binaen değil inatla-

¹⁰³¹ Bakara 2/55.

¹⁰³² Merağî, a.g.e., I, 120-121.

¹⁰³³ Rıza, a.g.e., I, 321.

¹⁰³⁴ Râzî, I, 519.

¹⁰³⁵ Tevrat'a göre de en azından dünya gözüyle Allah'ı görmek imkânsızdır bkz. Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, 33/20.

¹⁰³⁶ Râzî, I, 518.

¹⁰³⁷ İbnu Kesîr, III, 248.

rından istediklerini biliyordu:¹⁰³⁸ **“O'na Rabbinden bir mûcize indirilseydi ya! dediler. De ki: Şüphesiz Allah mûcize indirmeye kadirdir. Fakat onların çoğu bilmezler.”**¹⁰³⁹ Kur'an muhteşem bir mûcize ve üstün bir delildir. Hz. Peygamber (s)'in Kur'an ile inkârcılara meydan okuması ve onların karşı çıkışlarında acziyet içine düşmeleri onun mûcize oluşunu gösteriyordu. Ancak onlar inatlarından Kur'an'ın mûcize oluşuna karşı çıkıyorlardı.. Çünkü onlara göre o, Tevrat, İncil gibi kitap türü bir şeydi ve kitaplar mûcize olmazdı. Bu açıdan mûcize istediler.

Onların talep ettikleri mûcize, denizin yarılması, dağın tepelerine dikilip gölge oluşturması ve ölüleri diriltme türünden bir şeydi. İnatlarından dolayı, meleklerin inmesi, göğün yere düşmesi gibi mûcizeler istediler. Allah ise dilerse istedikleri türden mûcize gönderir dilerse göndermez. Muhteşem bir mûcize ve üstün, yeterli bir delil ortaya çıktığında, inkârcıların mazereti kalmaz.¹⁰⁴⁰ Mûcizeler onların etrafındaydı ama anlamıyorlardı. Kaba cahilliklerine uygun özel bir mûcize istiyorlarsa, istekleri yerine getirilmeyecekti.¹⁰⁴¹ Allah, mûcizenin inişi gerektiğinde onu indirir. Yoksa inişi onların Hz. Peygamber (s)'i aciz kılma istekleriyle ilişkili değildi.

İlahî yasa “karşı çıkanların mûcize isteklerine cevap vermek toplumların doğru yolu bulmalarının nedeni değildir.” şeklindedir. Tersine taleplerini karşılamak peygamberleri aciz kılmaya çalışanların toptan yok edilmelerinin sebebidir. Bu nedenle mûcizenin inişi onların hayrına değil zararlıdır. Ancak onlar Allah'ın, eylemleri hakkındaki hükmünden ve yarattıkları hakkındaki yasasından habersizdi. Onların apaçık âyetlerin varlığına rağmen mûcize istemeleri peygamberi aciz kılma çabasından kaynaklanmaktaydı.¹⁰⁴² Allah'ın onların talepleri üzerine bir hüccet indirmeye gücü yeter. Mûcize geldiğinde onun aslında onlar için bir bela olduğunu ve onun Hz. Peygamber (s)'e gelmeyişişinin nedenini anlamıyorlardı. Niçin indirilmediğini bilselerdi, böyle taleplerde bulunmaz ve bu yolu da tutmazlardı.¹⁰⁴³

Hz. Muhammed (s) bütün insanların iman etmeleri ve hidayete tâbi olmaları konusunda çok istekliydi.¹⁰⁴⁴ Ancak Allah onları topluca hidayete erdirmek isteseydi bunu mutlaka yapardı. Bu nedenle Rasulullah (s), Allah'ın, “insanların zorlamayla değil de kendi serbest iradeleriyle inanmalarını istediği” hususundaki hikmetini bilmeyenlerden olmamaya davet

¹⁰³⁸ A.e., IV, 523.

¹⁰³⁹ Enam 6/37.

¹⁰⁴⁰ Râzî, IV, 522.

¹⁰⁴¹ Ali, a.g.e., s. 298.

¹⁰⁴² Merağî, a.g.e., VII, 116.

¹⁰⁴³ Taberî, V/1, 246.

¹⁰⁴⁴ İbnu Abbas bkz. İbnu Kesîr, III, 247.

edildi:¹⁰⁴⁵ “Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise, yapabilirsen yerin içine ine-
bileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mûcize
getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirdi, o hal-
de sakın cahillerden olma!”¹⁰⁴⁶ Bu âyet indiğinde hicret öncesi Müslümanların eziyete
uğradıkları günlerdi.¹⁰⁴⁷ Allah bu âyet ile Hz. Peygamber (s)’e uyarıda bulunmuş oldu.
Yani, “Onların Müslüman olması için çok hırslı olma ve cahillerin taleplerini karşılamaya
çalışma.”¹⁰⁴⁸ Herkesi imana getirecek, hidayete ulaştıracak âyeti getirme çabasına gerek
yoktur. Çünkü inkârcılar hükmü giymişlerdir.¹⁰⁴⁹ Şu müşriklerin senden yüz çevirip seni
tasdik etmemeleri sana ağır gelince, yeryüzünde dibe doğru bir delik açıp içine girmeye
veya göğe bir merdiven dayayıp göğe doğru çıkmaya gücün yetseydi onlara bir mûcize
göstermek isterdin. Kendilerine verdiğimizden daha üstün bir mûcize getirmek istiyorsan
ve buna gücün yetiyorsa haydi yap da görelim.”¹⁰⁵⁰ diyerek rasulünü boş bir çaba içine
girmekten alıkoydu.

Allah kâfirlerin azgınlık ve inatlarını, bir hüccet ve delilleri olmaksızın hakkı yalanla-
malarını şöyle haber vermektedir.¹⁰⁵¹ “Şöyle dediler: ‘Bu ne biçim peygamber ki, yemek
yer, sokaklarda gezer? Ona, beraberinde bulunup uyaran bir melek indirilseydi ya!
Yahut kendisine bir hazine verilseydi veya besleneceği bir bahçe olsaydı ya!’ Bu za-
limler inananlara, ‘Siz sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz’ dediler.”¹⁰⁵² Hiç-
bir faydası olmayan örnekler veriyorlardı. Onlar sapıtmak ve Hz. Muhammed (s)’in pey-
gamberliği konusunda onu yermek istediklerinde uygun bir yol bulamadılar. Sapıttıkların-
da hakkı kabul yeteneklerini yitirdiler.¹⁰⁵³ Onlara göre onun yemek ve geçimini sağlamak
gibi ihtiyaçlardan uzak bir melek olması gerekiyordu. Ardından taleplerini, melek pey-
gamber istemekten, “uyarma ve korkutmada yardımlaşsınlar diye kendisiyle birlikte bir
meleğin olduğu bir insan olmalı” şeklinde azalttılar. Daha da inerek kendisine hakimiyet
kuracağı ve geçim derdine düşmeyeceği gökten bir hazine indirilmesini istediler. Daha
sonra mal sahiplerinin ve zenginlerin olduğu gibi onun da kendisinden yediği ve rızkını
temin ettiği bir bahçesinin olması gerektiğini söylemekle yetindiler.¹⁰⁵⁴

¹⁰⁴⁵ Taberî, V/1, 243.

¹⁰⁴⁶ Enam 6/35.

¹⁰⁴⁷ Ali, a.g.e., s. 297.

¹⁰⁴⁸ Merağî, a.g.e., 114.

¹⁰⁴⁹ Doğrul, a.g.e., s. 190.

¹⁰⁵⁰ Taberî, V/1, 242

¹⁰⁵¹ İbnu Kesîr, VI, 103.

¹⁰⁵² Furkan 25/7-8.

¹⁰⁵³ Râzî, VIII, 435.

¹⁰⁵⁴ Zemahşerî, III, 258.

Mûcize isteyerek peygamberi aciz kılmak isteyen inkârcı tavır, Kur'an'ın mûcizeliğini kabul etmeme, Allah'ı ve melekleri görme arzusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konudaki âyetleri ele aldıktan sonra inkârcıların mûcize isteme nedenlerini işleyeceğiz.

a. Mûcize olarak Kur'an'ı yeterli görmeyen tavır

Kuran-ı Kerim'de kâfirlerin meydan okumaları ve mûcize taleplerini gösteren birçok tablo sunulmuştur. Bu meydan okuma hareketlerinin iniş sırasına göre mûcize ile ilişkili olan ilkinin şu âyet teşkil etmektedir: **“Hayır, onlardan her kişi kendisine açılmış sayfalar verilmesini istiyor.”**¹⁰⁵⁵ Peygamber'in çağrısı, bazı olağanüstü desteklere muhtaç olmayıp ancak tefekkür, iyi niyet, temiz kalp ile hak, hayır ve hidayete yönelip, inat ve humsumetten uzak durmak temeli üzere kuruludur. Kendilerine özel Kitap gelmesi talebinde bulunanlar ahiretten korkmuyorlardı. Kur'an kuşkusuz bir öğüttür. Dileyen onu düşünür. Bununla beraber Allah dilemedikçe onlar öğüt alamazlar.

İnkârcılar, her ne kadar âyetleri, delaletleri, açık hüccetleri görseler de inananacakları yoktu. Onlarda ne anlayış en insaf vardı:¹⁰⁵⁶ **“Onlardan seni (okuduğun Kur'an'ı) dinleyenler de vardır. Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler, kulaklarına da ağırlık koyduk. Onlar her türlü mûcizeyi görseler bile yine de ona inanmazlar. Hatta o kâfirler sana geldiklerinde: ‘Bu Kur'an eskilerin masallarından başka bir şey değildir.’ diyerek seninle tartışırlar.”**¹⁰⁵⁷ Aklını kullanan ve kavrayışı kuvvetli insanlar için Allah'ın birliğine Hz. Peygamber (s)'in sözünün doğruluğuna ve onun peygamberliğinin gerçekliğine işaret eden hüccet ve alametleri inkârcılar görseler, yine doğrulamaz ve hakkı teslim etmekten uzak dururlardı.¹⁰⁵⁸ Çünkü kalpleri perdelidir. Bunlar Hz. Peygamber (s)'i ziyaret ediyorlardı fakat amaçları onu dinlemek, söyledikleri üzerine düşünmek değil onunla mücadele etmektir. Perdeler bu yüzden onların kalplerine gerildi.¹⁰⁵⁹ Nübüvvetinin sahihliğini, davetinin doğruluğunu gösteren Allah'ın âyetlerinden birisini görseler inanmazlardı. Çünkü onlar akletmiyorlardı.¹⁰⁶⁰

Daha önceki kutsal kitaplarda ve kendisine indirilmiş olan Kur'an'ı Kerim'de peygamberimizin sıfatları belirtildiği gibi, ona inen inanç sisteminin ana ilkeleri de belirtilmişti: **“Benî İsrail bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil değil mi?”**¹⁰⁶¹ Allah bu

¹⁰⁵⁵ Müddessir 74/52.

¹⁰⁵⁶ İbnu Kesîr, 242.

¹⁰⁵⁷ Enam 6/25.

¹⁰⁵⁸ Taberî, V/1, 225.

¹⁰⁵⁹ Doğrul, a.g.e., s. 188.

¹⁰⁶⁰ Merağî, a.g.e., VII, 99.

¹⁰⁶¹ Şuara 26/197.

Kur'an'ı Arapça bilmeyen birine indirseydi, ve o onu kavminin kâfirlerine okumuş olsaydı yine de iman etmezlerdi. Yani, "İsrailoğullarının alimleri, Kur'an'ın öğretilerinin önceki Kitapları ile aynı olduğunu bilirler. Her ne kadar Mekkeliler, Kitab'ın bilgisiyle tanışmamışlarsa da, Kur'an'ın Abdullah'ın oğlu Muhammed (s) tarafından ilk kez sunulan yeni bir mesaj getirmediğini, tersine onun getirdiği haberin, binlerce yıldır birbiri ardı sıra Allah'ın rasullerinin getirip tebliğ ettiği mesajın aynısı olduğunu bilen bölgelerde yerleşmiş Hz. İsmail'in torunları arasında pek çok alim vardı. Kur'an'ın, önceki Kitapları gönderen aynı alemlerin Rabbi tarafından indirildiğine inandırıcı bir delil değil miydi bu?"¹⁰⁶²

Azınlıktaki adetleri üzere onun peygamberliğine dair bir mûcize istediler. Onlara mûcizelerin anası ve icaz açısından en büyüğü olan Kur'an ulaşmadı mı?¹⁰⁶³ **“Onlar: (Muhammed) bize Rabbinden bir mûcize getirmeli değil miydi? dediler. Önce gelen kitaplardakinin apaçık delili (Kur'an) onlara gelmedi mi?”**¹⁰⁶⁴ Müşrikler, Hz. Muhammed'in de Rabbinden Hz. Salih'e verilen deve, Hz. İsa'ya verilen ölüleri diriltme cüzamlıları ve körleri iyileştirme türünden bir mûcize getirmesinin gerekli olduğunu düşünüyorlardı. Oysa, önceki ümmetler mûcize istediklerinde kendilerine verileni inkâr ettiklerinden dolayı helake uğramışlar, mahvolmuşlardı.¹⁰⁶⁵ İnkârcıların sorusu ya da itirazı samimiyetten uzaktı. Bu vahiyle birçok âyet gelmişti. Ne var ki, istedikleri âyet, önceki vahiyelere inanan kimselerin *kitaplarında* olan, onlara hitap etmesi ve onları ikna etmesi gereken bir mûcizeydi.¹⁰⁶⁶ Ayetteki müşriklere cevap verilirken kullanılan soru üslubu önceki kitaplarda Hz. Muhammed (s)'in gelişini önceden haber veren işaretlere ilişkin bir ima da taşımaktadır.¹⁰⁶⁷

Rasulullah (s)'a yapılan ithamlar üs üste yığılıyordu. Kimisi *anlamıyoruz* anlamında *büyüdü* diyor, kimisi, “O karma karışık rüyalar gören birisidir.” diyor. Birisi, “O, bunu kendisi uydurabilecek kadar zekidir.” derken, başka birisi de, “O bir şairdir. Böyle şeyler icat edebilir ve güzel kelimelerle ifade edebilir.” diyordu. Başka birisi de araya girerek, “Önceki peygamber kıssalarında okuduğumuz gibi mûcizeler görmemiz gerekir itirazında bulunuyordu.”¹⁰⁶⁸ **“Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalar; bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, öncekilere gönderilenin**

¹⁰⁶² Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, IV, 59.

¹⁰⁶³ Zemahşerî, III, 96.

¹⁰⁶⁴ Taha 20/133.

¹⁰⁶⁵ Taberî, IX/2, 294.

¹⁰⁶⁶ Ali, a.g.e., s. 819.

¹⁰⁶⁷ Esed, a.g.e., s. 644; Bu imaya kaynaklık teşkil edecek Kitab-ı Mukaddes pasajları için bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tesniye, XVIII/15, 18; Yuhanna, XIV/16, XV/26, XVI/7.

¹⁰⁶⁸ Ali, a.g.e., s. 823.

benzeri bir âyet getirsin."¹⁰⁶⁹ Böyle diyenlerin kibirleri, peygamberlerinden mûcize isteyen ve geldiğinde iman edeceklerini söyleyenlerden daha ileridir. Öncekiler mûcize gelince sözlerini bozdular ve muhalefet ettiler. Allah da onları yok etti. Allah, onlara da istedikleri türden mûcize verseydi, sözlerini bozmakta daha ileri giderlerdi.¹⁰⁷⁰ Mûcize isteyip de gelince yalanlayanlar hakkındaki ilahî hüküm, kökten yok etme azabının inişidir. Ve Allah bu tür azabın Muhammed ümmetine inmesini dilemediğinden onların istediği türden mûcize göndermemiştir.¹⁰⁷¹

Bugünkü Hıristiyan eleştirmenler nasıl Kur'an karşısında şaşırıyorsa Kureyşliler de onun karşısında şaşırılmışlar, Kur'an'ın neye benzeteceklerini bilememişler, onun için önce sihir demişlerdi. Çünkü Kur'an'a karşı geldikleri halde Kur'an onları çekiyordu. Sonra Kur'an birçok ilahî müjdeleri ihtiva ediyordu. Kureyşliler bu müjdeler karşısında donup kalıyor ve onlara "rüya saçmalamaları" diyorlardı. İş bu kadarla da kalmamaktaydı. Kur'an, Hz. Peygamber (s)'in başarılı olacağını, düşmanların yenileceğini bildiriyordu. Müşrikler bunun karşısında da afallıyor ve bunların uydurma olduğunu ileri sürüyorlardı. Sonunda müşrikler, Hz. Peygamber (s)'in nübüvvetini reddetmek için onun bir şair olduğunu söyleyerek onun da önceki peygamberler gibi bir mûcize getirmesini, yani kendisi muzaffer ve onlar da mağlup olacaklarsa bunu bir an önce yapmasını istiyorlardı.¹⁰⁷² Toplumlarını sadece Allah'a kulluğa davet eden bütün peygamberler, cahiliye mensuplarının mûcize talebi ile karşılaşmışlardır. Bu nedenle mûcize isteği, cahiliyenin geleneksel bir isteği haline gelmiştir.¹⁰⁷³

İnkârcılar, ister kendi teklifler ile ve gerekse başka şekilde olan herhangi bir âyet, bir mûcize görseler ona inanmayacak ve onun bir büyü ve bâtil şey olduğuna söyleyeceklerdi.¹⁰⁷⁴ **"Andolsun ki biz, bu Kur'an'da insanlar için her çeşit misale yer vermişizdir. Şayet onlara bir mûcize getirsen inkârcılar kesinlikle şöyle diyeceklerdir: Siz ancak bâtil şeyler ortaya atmaktasınız."**¹⁰⁷⁵ Yani, "Ey Muhammed! Sen kendi söylediğin sözlerin gerçekliğine dair delilleri onlara getirsen de, senin peygamberliğini inkâr edenler derler ki: Ey Muhammed'i tasdik edenler! Yanlış yoldasınız."¹⁰⁷⁶ Ciddi bir şekilde hakikatin peşinde koşan kimseye çok ikna edici gelen bir açıklamada, hakikate kasten sırtını dönen bir kimseye göre hiç ikna edici bir yön bulunmayabilir. Onlara göre açıklamalar salt "boş ko-

¹⁰⁶⁹ Enbiya 21/5.

¹⁰⁷⁰ Râzî, VIII, 122.

¹⁰⁷¹ Hasan ('ul-Basri) bkz. Râzî, VIII, 122.

¹⁰⁷² Doğrul, a.g.e., s. 480.

¹⁰⁷³ Hakîm, Said, *Rabbani Yol ve Sünnetullah*, 6 bs., İnsan Dergisi Yay., İzmir, 1993, s. 137.

¹⁰⁷⁴ İbnu Kesîr, VI, 331-332.

¹⁰⁷⁵ Rum 30/58.

¹⁰⁷⁶ Taberî, XI/3, 70.

nuşmalar” ya da yanlış argümanlardır. Hakikate karşı inatçı bir direniş benimsenirse bunun tabiî sonucu olarak, ilahî yasa gereği kalp ve zihin her kastî yalanlama eylemiyle daha da katılaştır. Mühürlendikten sonra zarfın içine bir mektup ya da mesaj konamaması gibi, hakikati kabul daha da imkânsız hale gelir.¹⁰⁷⁷

İnkârcılar, yeniden dirilmeyi inkâr etmeye, Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın azabıyla uyarısını hafife almaya, Hz. Peygamber (s)'den mûcize veya azabı hemen getirmesini istemeye devam etmişlerdir: **“Ehl-i Kitap senden kendilerine gökten bir Kitap indirmeni istiyorlar. Musa'dan bundan da fazlasını istemişlerdi. 'Allah'ı bize apaçık göster' demişlerdi. Zulümlerinden dolayı derhal onları yıldırım yakalamıştı. Sonra kendilerine açık deliller gelmişken buzağyı mâbut edinmişlerdi. Bundan sonra bile onları affettik. Musa'ya apaçık bir emir verdik.”**¹⁰⁷⁸ Allah Hz. Peygamber (s) eliyle mûcize göstermiş, çünkü Allah, geçmiş milletlerde olduğu gibi kâfirlerin de inanmayacaklarını bilmiştir. Mûcize geldikten sonra ise Allah'ın kanun gereği o milletlerin yaşadıkları bölgeler yerle bir olmuşlardı. Bu yüzden Allah'ın hikmeti icabı Hz. Muhammed (s) dönemindeki inkârcıların kevnî mûcize talebi yerine getirilmemişti. Bu sayede onlar üzerine azap hemen gelmemedi. Hz. Peygamber (s)'in ve Kur'an-ı Kerim'in doğruluğuna dair kâfirleri ikna için mûcize göstermeye gerek görülmemiştir. Çünkü davet, ancak Allah'ın birliğine olup dünya ve ahiret saadetinin garantisi olan üstün değerler bütününe ve ahlaka sarılmak, günah, kötülük, taşkınlık ve şirkten sakınmak yönündeydi¹⁰⁷⁹ ve bu cihet ön plana çıkmaktaydı.

Bu çağrının temel ilkelerini oluşturan Kur'an-ı Kerim, Allah'ın en büyük ve yeterli bir mucizesiydi. Bunların doğruluğunun veya yanlışlığının ispatı için mûcizeye gerek yoktu. Kur'an-ı Kerim'de bir çok âyet bu anlamı destekler: **“Dediler ki: 'Ona Rabbi'nden âyetler (mûcizeler) indirilmeli değil miydi? De ki: âyetler (mûcizeler) Allah'ın yanındadır. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.”** **“Kendilerine okunan Kitabı sana indirmemiz, onlara yetmedi mi? Şüphesiz inanan bir toplum için bunda bir rahmet ve öğüt vardır.”**¹⁰⁸⁰ Kendi divane zihinlerine uygun âyet ya da mûcize istiyorlardı. Allah için her şey mümkündür. Ancak Allah onların keyfine göre hareket etmeyecek ve ikiyüzlü taleplerine aldırmayacaktır. O, âyetlerini net bir şekilde ortaya koysun ve inkârın sonuçları konusunda onları uyarсын diye bir elçi göndermişti. Elçi tarafından Allah'ın tabiattaki âyetlerini dikkate alırlar ve insanların kalplerine hitap eder şekilde ayrıntılı bir biçimde açıklanan apaçık

¹⁰⁷⁷ Ali, a.g.e., s. 1068.

¹⁰⁷⁸ Nisa 4/153.

¹⁰⁷⁹ Derveze, İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, (çev. Vahdettin İnce ve diğerleri), 7 c., Ekin Yay., İst., 1997, II, 358-359.

¹⁰⁸⁰ Ankebut 29/50-51.

Kur'an'a itibar etseler gördükleri deliller hepsine yeterdi. Kur'an, belli belirsiz bir şekilde daha fazlasını istemeye karşı bir muhalefetti.¹⁰⁸¹

Tevhide çağrının temel ilkelerini oluşturan Kur'an-ı Kerim, Allah'ın en büyük ve yeterli bir mucizesiydi: **“Dediler ki: 'Ona Rabbi'nden âyetler (mûcizeler) indirilmeli değil miydi? De ki: âyetler (mûcizeler) Allah'ın yanındadır. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.' Kendilerine okunan kitabı sana indirmemiz, onlara yetmedi mi? Şüphesiz inanan bir toplum için bunda bir rahmet ve öğüt vardır.”**¹⁰⁸² Âyetleri başkası getiremez. Allah'ın indindedir. Allah'ın bu Kur'an'ı kendilerine okunan bir Kitap olarak Hz. Peygamber (s)'e indirmiş olması müşrikler tarafından yeterli görülüyordu.¹⁰⁸³ Müşrikler inatla Hz. Peygamber (s)'den Hz. Salih'in mûcize olarak deveyi getirdiği gibi kendilerini Hz. Allah'ın elçisi olduğuna inandırıp ikna edecek âyetler¹⁰⁸⁴ ve İsa'ya indirilen sofraya türünden bir mûcize getirmesini istediler. Allah dileseydi talep ettiklerini yerine getirirdi.¹⁰⁸⁵

Kur'an'da Hz. Muhammed (s)'in önceki peygamberlerin sözlü mesajlarını desteklemek veya pekiştirmek için gösterdiği türden mûcizeler gösterme gücüyle donatılmadığı belirtilmiştir. Denilebilir ki, onun tek mûcizesi, açıklığıyla, ahlakî kapsam ve mahiyetiyle kursesiz, insanlık tarihinin her çağına, her gelişim safhasına uyan, insanların hem duygularına hem akıllarına hitap eden, hangi ırktan, hangi toplumsal katmandan gelirse gelsin her insana açık olan ve hem lafzıyla, hem de muhtevasıyla Kıyamet Günü'ne kadar değişmeden kalacak olan Kur'an'ın kendisiydi.¹⁰⁸⁶

b. Melek veya Allah'ı görme talebi

İnkârcılar doğru yolu bulmak değil, azgınlıklarından mûcizeler istiyorlardı. Öyle olmasaydı doğru yolu bulabilmeleri için tek mûcize yeterli olurdu. Onlar Kur'an'ı ve diğer apaçık delilleri küçümsüyorlardı:¹⁰⁸⁷ **“Şimdi belki sen, 'Ona bir hazine indirilse, ya da beraberinde bir melek gezip dolaşsa ya!' diyorlar diye sana vahyolunan vahyin bir kısmını terk edecek olursun ve bundan dolayı da göğsün daralır. Sen yalnızca bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.”**¹⁰⁸⁸ Yani, “Her şeye gücü yettiğini ve senin yanında itibarlı olduğunu, söylediğin ilahın rasulü olduğunu iddia ederken haklıysan, O sana faydalanacağın ve dostlarının da onunla çalışmasına gerek kalmayacak, senin ve arkadaşlarının

¹⁰⁸¹ Ali, a.g.e., s. 1043.

¹⁰⁸² Ankebut 29/50-51.

¹⁰⁸³ Taberî, XI/3, 9-10.

¹⁰⁸⁴ İbnu Kesîr, VI, 296.

¹⁰⁸⁵ Zemahşerî, III, 444.

¹⁰⁸⁶ Esed, a.g.e., s. 571-572.

¹⁰⁸⁷ Zemahşerî, II, 367.

¹⁰⁸⁸ Hud 11/12.

ihtiyaçlarını karşılayacak bir şey, Allah sana sözünün doğruluğuna şahitlik edecek amacını gerçekleştirmek için sana yardım edecek bir melek indirmeli değil mi? Ki bu sayede gündeme getirdiğin konuda şüpheler ortadan kalksın. İlahın bunu yapmıyorsa, doğru söylemiyorsun.”¹⁰⁸⁹ Âyet ile Allah, peygamberi hakkında müşriklerin söylemiş oldukları sözler ve inatlaşmaları hususunda elçisini teselli ediyordu.¹⁰⁹⁰ Ona ancak kendisine indirilenle korkutmak ve tebliğ ile görevlendirildiği şey ile onlara tebliğde bulunmak emredilmişti. İnanmayanların reddetmesi ya da küçümsemesi onun meselesi değildi.¹⁰⁹¹

Her Müslüman, sadece muhalefetle karşılaşınca değil, gerçekten sahtekarlıkla ve karşı çıktığı şer ile suçlandığı zaman insanî zaafıyla kendisine, “Şu küçük kısmı çıkarsam, acaba ilahî hakikat daha kolay benimsenir mi?” diye ya da şöyle düşünebilir: “Mücadelemini ya da insanların dikkatini çekecek bir şeyi organize etmek için daha fazla imkânım olsaydı, mesela bir meleklerle birlikte tebliğimi yapsaydım, mesajımı ne kadar da rahatça güçlendirmiş olurum.” Ancak Rasulullah (s)’a, insanlara hakikatin bazı kısımları hoş gelmesede onu geldiği gibi anlatması gerektiği söylenmişti. Vurgulanan nokta ile insanların dikkatini çekmek için verilen kaynaklar ve diğer araçlar birliktedir. O, sadece bu kaynakları ve fırsatları –daha önce olduğu gibi- kullanmalı ve gerisini Allah’a bırakmalıdır.¹⁰⁹²

İnanmayanların istedikleri diğer bir mûcize türü de melekleri istemelerinin yanında, “Hz. Peygamber (s)’in hurma ağaçlarıyla, asmalarla dolu bir bahçesi olmadıkça ve onların arasında çağıl çağıl dereler akıtmadıkça¹⁰⁹³ inanmayacakları” şeklindeydi. İstedikleri, Hicaz toprağında bir gözeydi ve bu Allah’a kolaydı. Dilerse onu yapar ve onların istediklerine cevap verirdi. Ama Allah, buna rağmen onların doğru yola dönmeyeceklerini bilmekteydi.¹⁰⁹⁴ Çölde yolculuk yapan susuz kalmış bir kimsenin Musa’nın kıssasında olduğu gibi su kaynağı bulması ya da Zemzem membainin bulunması iyi birer mûcizeydi. İyi sulanan harika bir bahçe mutluluğun sembolüydü. Fakat bir şüpheci Allah’a onu kendi zevki için yaratmasını emredemezdi. Aynısı sembolizmi daha materyalist olan, altınla kaplı bir ev talebi hakkında da söylenebilir. Göğün düşmesi, Allah’ı yüz yüze görmek, merdivenle gökyüzüne tırmanmak ya da insanların elle tutabilecekleri parşomenle kaplı bir kitabı indirmek, maddî ve manevî şeyler arasında hiçbir ayırım gözetmeyen taleplerdi.¹⁰⁹⁵ Ancak o,

¹⁰⁸⁹ Râzî, VI, 324.

¹⁰⁹⁰ İbnu Kesîr, IV, 243.

¹⁰⁹¹ Zemahşerî, II, 368.

¹⁰⁹² Ali, a.g.e., s. 516.

¹⁰⁹³ İsrâ 17/91.

¹⁰⁹⁴ İbnu Kesîr, V, 117.

¹⁰⁹⁵ Ali, a.g.e., s. 720.

onlara “bizzat kendisi tek başına bir mûcize olan Kur'an'ı” getirmişti. Onların talepleri inat ve despotluklarındandı. O Allah'ın kuluydu ve O'na bir şey emredemezdi.¹⁰⁹⁶

Onlara göre, Hz. Muhammed (s), tehdit edip durduğu gibi,¹⁰⁹⁷ göğü başlarına parça parça düşürmedikçe veya Allah'ı ve melekleri söylediğine şahit getirmediği¹⁰⁹⁸ iman etmek mümkün değildi. Yani, “Bize Kıyamet Günü göğün parçalanıp düşeceğini ve etrafa yayılacağını söyleyerek tehdit ediyorsun. Öyleyse bunu dünyada acele olarak yap ve parça parça göğü üzerimize indir.”¹⁰⁹⁹ diyorlardı. Allah'ın elçisi ise, inkârcıların samimiyetten uzak saçma arzularına ve hayallerine değil, Allah'ın buyruklarını göre hareket ediyordu. Kur'an, çağlar boyu sürecek daimi bir mucizedir. İnanmamalarının nedeni, iblisinki gibi kinleri ve kıskançlıklarıydı. Allah, Mekke'de söz sahibi olanların bu taleplerinin ardından doğru yolu tutmayacaklarını biliyordu.¹¹⁰⁰

Ahireti inkâr edenler, “Allah niçin Muhammed'in davetinde hak üzere olduğunu bilmemiz için melek indirmiyor ve o melek onun peygamber olarak gönderildiğini bize bildirmiyor?” diyorlardı: **“Bununla beraber, bize kavuşmayı ummayanlar, ‘Bize ya melekler indirilmeliydi, ya da Rabbimizi görmeliydik.’ dediler. Andolsun ki, doğrusu nefislerinde kendilerini büyük gördüler ve büyük azgınlık ettiler.”**¹¹⁰¹ Onun doğruluğuna şahitlik edecek bir meleğin inmesi şüphesiz hidayete hizmet edecek daha sağlam ve iyi bir yoldu. Allah Hz. Muhammed (s)'i doğrulamayı isteseydi, bunu yapardı. Ama O, bunu dilemedi.¹¹⁰² Kur'an'ın mûcize oluşu ortaya çıktıktan sonra Hz. Peygamber (s)'in nübüvveti kesinleşmiş oldu. Artık âyet istemek salt kibir ve inatlarından,¹¹⁰³ imanlarını mûcizeye bağlamaları da dik başlılıklarıydı ve alay türü bir istekti.¹¹⁰⁴ Kâfirlerin, Hz. Peygamber (s)'den melekleri getirme mucizesini istemeleri onların Allah'la ilişkilerinin bulunduğu da delildir.

Ehl-i Kitap da Hz. Muhammed (s)'den mûcize talebinde bulundu. Onu aciz bırakma çabaları, atalarının Hz. Musa'ya olan tavırlarıyla büyük bir benzerlik gösteriyordu: **“Ehl-i Kitap senden kendilerine gökten bir Kitap indirmeni istiyorlar. Musa'dan bundan da fazlasını istemişlerdi. 'Allah'ı bize apaçık göster.' demişlerdi. Zulümlerinden dolayı**

¹⁰⁹⁶ Râzî, VII, 409-410.

¹⁰⁹⁷ Bu tehdidin, bu sureden bir süre önce vahyolunan Sebe 34/9 ayetinde ifade edilen tehdide yönelik bir atıf olması mümkündür.

¹⁰⁹⁸ İsrâ 17/92.

¹⁰⁹⁹ İbnü Kesîr, V, 118. Hz. Şuayb'tan istenilen benzer bir talep Kur'an-ı Kerim'de şöyle zikredilir: “Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten bir parça düşüriver.” Şuara 26/187.

¹¹⁰⁰ Merağî, a.g.e., XV, 95.

¹¹⁰¹ Furkan 25/21.

¹¹⁰² Râzî, VIII, 447.

¹¹⁰³ A.e., VIII, 448.

¹¹⁰⁴ A.e., VIII, 449.

derhal onları yıldırım yakalamıştı. Sonra kendilerine açık deliller gelmişken buzağıyı mâbut edinmişlerdi. Bundan sonra bile onları affettik. Musa'ya apaçık bir emir verdik."¹¹⁰⁵ Âyet, Yahudilerin cahillik türlerinden birisini dile getirmektedir. Dediler ki: "Allah katından bir rasulsen, levhalar halinde Musa'ya geldiği gibi bize gökten bütün bir Kitap getir." Bu taleplerini azgınlıklarından dile getirdiler. Musa gökten onlara bir Kitap indirdiğinde onunla yetinmediler. Aksine Allah'ı görmeyi istediler. Bu da kendilerine gökten bir Kitab'ın indirilmesini isteyenlerin doğru yolu bulmak için değil, salt inatlarından dolayı¹¹⁰⁶ ve inkâr amacıyla söylediklerini göstermektedir¹¹⁰⁷ Yahudiler onun doğru söylediğini ispatlayıcı bir mûcize olarak kendilerine gökten bir Kitap indirmesi için Rabbinden dilekte bulunmasını istiyorlardı. Onun zamanındaki Yahudilerin ataları Hz. Musa'dan daha büyük şeyler istemişler: "Allah'ı bize göster" demişlerdi. Azgınlık ve taşkınlıkları nedeniyle yıldırım çarpması sonucunda ölmüşler ve Hz. Musa'nın duasıyla Allah onları diriltmişti. Bu âyet Hz. Muhammed (s)'e zorluk çıkaran Yahudileri kınıyor ve kendisine de onların eziyetlerinden dolayı tesellide bulunuyordu.¹¹⁰⁸ Kureyş de Hz. Peygamber (s)'den bunun bir benzerini istemişti.¹¹⁰⁹

Hz. Muhammed'in doğru söylediğine dair onları bilgilendirecek bir meleğin Allah tarafından indirilmesini talep ettiler ki bu sayede kendileri de onu doğrulasınlar. Ya da Allah'ı açıkça görsünler de o onlara Rasulullah (s)'ı doğrulamalarını ve ona itaat etmelerini emretsin. Bilmediler mi ki, Allah peygamberlerden başkasına melek göndermez. İmanlarını olmayacak şeye bağladılar.¹¹¹⁰ **"Bununla beraber, bize kavuşmayı ummayanlar, 'Bize ya melekler indirilmeliydi, ya da Rabbimizi görmeliydik' dediler. Andolsun ki, doğrusu nefislerinde kendilerini büyük gördüler ve büyük azgınlık ettiler."**¹¹¹¹ Kıyamete ve sonuç olarak Allah'ın ahiretteki yargılamasına inanmayan,¹¹¹² tümünden imanı terk eden ve ahirete gülüp geçen inkârcılara göre hiçbir şey kutsal değildir. Kibirleri ve saygısızlıkları bütün sınırların ötesindedir. Onlar, kendileri için hayırlı olmayan bir günde melekleri görebilecekler ve günde ise onlar için müjde yoktur.¹¹¹³ Hz. Musa dönemindeki İsrailoğulları

¹¹⁰⁵ Nisa 4/153.

¹¹⁰⁶ Râzî, IV, 256.

¹¹⁰⁷ İbnu Kesîr, II, 398.

¹¹⁰⁸ Taberî, IV/2, 11-12.

¹¹⁰⁹ "Kâfirler şöyle dediler: "Sen, bizim için yerden suyu kesilmeyen bir kaynak fişkırtmadıkça sana asla inanmayacağız." İsra 17/90.

¹¹¹⁰ Zemahşerî, III, 265.

¹¹¹¹ Furkan 25/21.

¹¹¹² Esed, a.g.e., s. 731.

¹¹¹³ İbnu Kesîr, VI, 109.

da Allah'ı görmek istedi. Gök gürültüsü ve şimşekle sersemlediler. Öylece baka kaldılar. Allah'ın rahmeti olmamış olsaydı, o an gerçekten ölüm onların akıbeti olmuş olacaktı.¹¹¹⁴

Allah ve O'nun azameti hakkında bilgisi olmayan Hıristiyanlar dediler ki: "Rabbimiz, elçileriyle konuştuğu gibi bizimle de konuşmalı ya da bize âyet gelmeli değil miydi?" Onların cahillerinin söylediklerini, kendilerinden önce de Yahudilerin cahilleri söylemişlerdi. Allah'ın, kendini açıkça onlara göstermesini, onlara mucizeler izhar etmesini istemişlerdi. Allah'a karşı âsi olmakta peygamberlerine karşı cüretkar davranmakta söyledikleri sözler birbirine benzediği gibi, Yahudi ve Hıristiyanların kalpleri Allah'ı inkâr ve yalanda da birbirine benzedi.¹¹¹⁵ Söylediği gibi peygamberse Allah'a söylemeli ve O da onlarla konuşmalı onlar da O'nun sözünü işitmeliydi."¹¹¹⁶

Peygamberleri aciz bırakmaya çalışanların kalpleri birbirine benziyordu. Ortak amaçları inkârdı: "**Bilmeyenler, 'Ne olur Allah bizimle konuşsa veya bize bir âyet gelse' dediler. Onlardan evvelkiler de tıpkı onların söyledikleri gibi söylemişlerdi. Çünkü doğru yoldan sapanların hepsinin kalpleri birbirine benzer. Hakkı iyice bilmek isteyenlere âyetlerimizi apaçık gösterdik.**"¹¹¹⁷ 'Ne olur Allah bizimle konuşsa veya bize bir âyet gelse?' sorusunu Ehl-i Kitap sormuştu¹¹¹⁸ ve onların Kur'an'ın mesajına karşı yaptıkları itirazlar ile ilişkililiydi.¹¹¹⁹ Hıristiyanların cahillerinin söylediğini Yahudilerin cahilleri de söylemişti.¹¹²⁰ Tabîî soru soranlar için *bilmeyenler* denilmesi bu kimselerin aslında müşrikler olduğunu akla getirmektedir ama Ehl-i Kitap da tevhidi ve peygamberliği gereği gibi bilmediklerinden bu kapsama dahil edilebilir. Onların mucize istemesi, Kur'an'ın bir mucize oluşuna karşı çıktıkları içindi. Aksi takdirde mucize istemeleri hayal bile edilemezdi. Mucize isteği azgınlıktan kaynaklandığı için onların talep ettikleri türden mucize talepleri karşılanmadı. Tek delil ortaya çıktığında delil talep edenin isteği yerine gelmiş olur. Amaç hakkı talep etmek ise bu delalet onun için yeterlidir. Yetinmediği zaman onun talebinin inat babından olduğunu biliriz. Allah mucize geldiğinde inanacaklarını bilseydi onu indirirdi. Ancak istediklerini verse bu onların sadece inatlarını artıracaktı.¹¹²¹

¹¹¹⁴ Ali, a.g.e., s. 931.

¹¹¹⁵ Taberî, I, 717.

¹¹¹⁶ İbnu Abbas bkz. İbnu Kesîr, I, 232.

¹¹¹⁷ Bakara 2/118.

¹¹¹⁸ Bu soruyu Ehl-i Kitap'ın sorduğuna delil olabilecek âyet şöyledir: "Kitap ehli, senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Musa'dan bundan daha büyüğünü istemişler ve "Allah'ı bize açıkça göster." demişlerdi. Haksızlıkları sebebiyle onları yıldırım çarptı. Sonra kendilerine açık deliller geldiği halde buzağıyı (tanrı) edindiler. Onları yine de affettik. Ve Musa'ya açık bir delil (yetki) verdik." Nisa 4/153.

¹¹¹⁹ Bakara 2/108.

¹¹²⁰ Mücahid gibi Taberî de bilmeyenlerin Hıristiyan, öncekilerin de Yahudiler olduğu kanaatindeyken; Katade bilmeyenlerin Arapların kâfir olanları öncekilerin de Yahudi ve Hıristiyanlar olduğu kanaatinde-dir bkz. Taberî, I, 715, 717.

¹¹²¹ Râzî, II, 27.

Allah'ın kendileriyle konuşmasını bekleyen ya da herhangi bir mûcize beklentisi içinde olanlar, kendilerine peygamberler tarafından iletilen mesajlarda mündemiç olan hakikati idrak edemeyen ama bu haberlerin gerçekten Allah'tan geldiğini teyit edecek mûcizevî bir tezahür üzerinde ısrar eden ve böylece o mesajlardan nasiplenmeyi başaramayan insanlardı.¹¹²² Bu kimseler, Allah'ın kendini açıkça onlara göstermesini, onlara mûcizeler izhar etmesini istemiş ve diğer bazı temennilerde bulunmuşlardı. Allah'a karşı asi olmakta, peygamberlere karşı cüretkâr davranmakta söyledikleri sözler birbirine benzediği gibi Yahudi ve Hıristiyanların kalpleri de birbirine benzedi. Onlar Allah'ın bizzat yanlarına gelip: "İşte bu benim Kitabım, işte sizin izleyeceğiniz talimatlarım" demesini veya Hz. Muhammed (s) gerçekten Allah'ın resulü, okuduklarının ise Allah'tan geldiğini ispatlayacak bir işaret göstermesini istiyorlardı.

Allah'ın bizzat konuşmasını istenmesi o kadar saçma idi ki, bu isteğe cevap bile verilmemiştir. Diğer isteğe, yani Allah'tan bir âyet göstermesinin istenmesine ise, Allah'ın, birçok açık âyetler gösterdiği fakat inanmaya eğilimli olmayanların bunları göremeyecekleri söylenerek cevap verilmiştir.¹¹²³ Bugün Hakka karşı çıkanların öne sürdükleri fikirler ve istekler yeni değildir. Bunlar doğru yoldan sapanlar tarafından her zaman öne sürülen sebeplerin aynısıdır. Çünkü her çağdaki sapık kimseler aynı şekilde düşünüp, aynı iddialarda bulunurlar.

Yukarıdaki âyette¹¹²⁴ geçen *bilmeyenler* kelimesinden kastın müşrikler olduğunu kabul ettiğimizde de şunları söyleyebiliriz: Peygamberleri yalanlayanların kalplerinin birbirine benzemesi, söz ve fiillerinin birbirine benzemesi anlamındadır. Musa'nın kavmi sürekli azgınlık içindeydi ve bâtil şeyleri talep ediyordu. Benzer şekilde müşrikler de sürekli inat içinde bâtili arzuluyorlardı.¹¹²⁵ Arap müşriklerin küfür, isyan, inat ettiğine ve gereksiz yere sorular sorduklarına delalet eden birçok âyet vardır. Onları, Ehl-i Kitab'ın söyledikleri türden sözler sarf etmeye iten şey, inatlaşmaları ve inkârcı tavırlarıydı. Arap müşriklerin kalpleri küfürde inatta ve isyanda kendilerinden önce geçenlerin kalplerine benzemektedir. Allah peygamberin doğruluğunu gösteren delilleri açıklamıştı. Artık yakînen inanan, doğrulayan ve peygamberlere tâbi olanlar için o delillerin yanı sıra daha başka delile gerek yoktu. Onlar Allah katından gelenleri anlayıp kabul edecek durumdaydılar. Onlardan önce

---

¹¹²² Esed, a.g.e., s. 33.

¹¹²³ Mevduûî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 95.

¹¹²⁴ Bakara 2/118.

¹¹²⁵ Râzî, II, 28.

kendilerine peygamber gönderilen inkârcılar da kendilerinden ayrı olarak vahyin rasullere has kılınmasını reddettiler. Peygamberlerden inatla kaba bir şekilde mûcize istediler.¹¹²⁶

İnanmayanların, kalplerinde azgınlık birbirlerine vasiyet etmişlercesine denk hale geldi. Bilmeyen kimseler kendilerine Kitap ulaşmamış, peygamberlerden birine tâbi olmamış olan kişiler, “Allah bizimle konuşup senin gerçekten O’nun elçisi olduğunu söylesin. Ya da bize bu bilgiyi getirecek bir melek göndersin.” diyorlardı. Bu karşı çıkışlarından amaçladıkları şey, onun içlerinde en iyisi olmadığını göstermekti. O zaman akıllara şu soru gelecek: “Bu nimet niçin ona verilsin?” Sorulan sorulardan anlaşılan niyet, hakikatten uzaklaşmaktı. Bu sözleri önceki inkârcı toplumlar da sarf etmişti. Sözleri arasındaki benzerlik, kalplerinin birbirine benzemesindendi. Hak birdir ve ona karşı çıkış da sapıklık olup yolları ve görünümleri farklı da olsa o da birdir. Allah, elçisini âyetsiz bırakacak değildi. Aksine hakkı arayanlar için şüpheye yer bırakmayacak kadar âyetleri onun aracılığıyla açıklamıştı. Nitekim sahabenin ileri gelenleri apaçık hakkın bilgisini, kendilerine bir mûcize sunulmadan kabul etmişlerdi.¹¹²⁷

Cahiliyenin meseleye yaklaşım mantığı açıktır. Daveti gündeme getiren peygambere: “Madem ki peygamber olduğunu iddia ediyorsun, peygamberliğini ispat et.” diyorlardı. Bu sorunun ve bu isteğin mahiyetinde peygambere iman etmeyi inkâr vardı. Cahiliye mensupları peygambere iman etmek değil, peygamberin peygamber olduğunu müşahhas olarak görmek istiyorlardı. Bunlar inanmaktan ziyade bilmek istemekte ve imandan yüz çevirmekteydiler. Zamanımızdaki bazı cahiliye mensuplarında bulunan “Görmediğime inanamam.” mantığı da, aynı cahili mantığın bir uzantısıdır.

İnanmayanların Kitap kaynaklı hiçbir bilgisi yoktu. Sık sık Hz. Peygamber (s)’in karşısına dikilerek yüce Allah’ın kendileri ile doğrudan konuşmasını ya da kendilerine somut, mûcizenin gösterilmesini istiyorlardı. Onların bu sözlerinin burada hatırlatılmasının nedeni, kendilerinden öncekilerin yani Yahudiler ile diğer Ehl-i Kitap mensuplarının da vaktiyle kendi peygamberlerinden aynı isteklerde bulunmuş oldukları gerçeğini vurgulamaktı. Bilindiği gibi Hz. Musa’nın toplumu yüce Allah’ı açıktan açığa görmeyi istemiş, ayrıca kendilerine mûcize gösterilmesinde ısrar etmişlerdi. Demek oluyor ki, bunlar ile onlar arasında karakter, zihniyet ve sapıklık bakımından benzerlik vardı.¹¹²⁸ Kalplerinde kesin iman bulunanlar ise, yüce Allah’ın âyetlerinde imanlarını doğrulayan ve vicdanlarını tatmin eden gerekçeleri bulurlar.

¹¹²⁶ Rıza, a.g.e., I, 440.

¹¹²⁷ Meraği, a.g.e., I, 201-202.

¹¹²⁸ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur’an*, I, 165.

Allah inkârcıların isteğini yerine getirseydi ve bir melek indirmiş olsaydı bu onların e-cellerinin tamamlanması ve Allah'ın onlar üzerindeki emrinin uygulanması anlamına gelecekti: **“Ona bir melek indirilmeli değil miydi, dediler. Bir melek indirseydik, iş bitirilmiş olurdu, artık kendilerine hiç göz açtırılmazdı. Eğer onu melek yapsaydık, yine bir insan yapardık ve onları yine düştükleri kuşkuya düşürürdük.”**¹¹²⁹ Böylece onlara artık mühlet verilmemiş ve onlar da felakete duçar olmuş olurdu.¹¹³⁰ Allah'ın hikmeti melek göndermeyi gerektirseydi onlara meleği insan şeklinde gönderirdi ki bu durumda da sorun çözülmüş olmazdı. Çünkü meseleyi birbirine karıştırırlardı ve istedikleri şeyi insan şeklinde görünce onun hakikatini yine anlayamazlardı.

Allah, melekleri ancak peygamberine risaletle ve O'nun kendilerine azap etmek istediği kimselere de azap ile gönderir. İstedikleri şeyi gönderip de sonra onlar küfre saparlarsa, süre tanımaz ve azabı ertelemes. Aksine kendilerinden önceki ümmetlere olduğu gibi azabı acilen indirir.¹¹³¹ Allah melekleri bir hikmet ve yarar söz konusuysa indirir. Gökten onların inişini insanların seyrinde bir fayda söz konusu değildir. Çünkü yüce Allah melekleri ancak ilminde gerçek olan belli bir söz geldiği zaman indirir.¹¹³² Onlar ancak hak ile yani hakikat, adalet ve hikmetin ihtiyacına göre ve ihtiyaç hissedildiğinde hak ve hakikat düşmanlarının cezasını vermek üzere indikleri zaman hakikat düşmanlarına mühlet vermeyecek cezaya çarptırır.¹¹³³ Aslında inkârcıların yaptığı salt alaydır. Maddi şeyler hariç ne tanrıya ne meleklerle ne vahye ne de herhangi bir şeye inanırlar. Onların ciddiye alınabileceğini sanmak komiktir.¹¹³⁴

Melek beşer görünümünde Hz. İbrahim'e Hz. Lut'a ve Hz. Meryem'e görünmüştü. Melek aslı yapısıyla görüldüğünde ise, inanıp inanmama konusunda tercih ortadan kalkar ve bu da imtihan için sorumluluk yüklenmenin tabiatına aykırıdır.¹¹³⁵ Kur'an'da “meleğin gelmesi” veya inmesinden kasıt, Hakka karşı gelenlerin azaba uğramalarıdır. İnsanlara melek gönderilseydi yine insan kılığında görünmesi gerekirdi. Çünkü İnsan gözü meleği göremez ve insanlara ancak bir insan örnek olabilir.¹¹³⁶ Melekleri görmenin onlara bir faydası olmayacak, görmeleri halinde ışığın karanlığı yok ettiği gibi yok edileceklerdir. Bir melek onların duyularına görünür hale gelse sadece insan görünümünde olacak. O durumda manevî alem ile ilgili karışık fikirleri daha da karışık hale gelecek ve şöyle diyecekler-

¹¹²⁹ Enam 6/8-9.

¹¹³⁰ Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadıs*, III, 29.

¹¹³¹ Taberî, V/1, 201.

¹¹³² Meraği, a.g.e., XIV, 9.

¹¹³³ Doğrul, a.g.e., s. 379.

¹¹³⁴ Ali, a.g.e., s. 638.

¹¹³⁵ Râzî, IV, 486-487.

¹¹³⁶ Doğrul, a.g.e., s. 186.

dir: “Bir melek görmek istedik ama sadece bir insan gördük.”¹¹³⁷ Allah, insan görünümü bir melek gönderseydi, yine onun beşer olduğuna inanırlardı çünkü onun sadece görünümünü ve insani özelliklerini idrak edebilirlerdi. O zamanda inkârcı niyetleriyle peygamberlerin beşer oluşunda olduğu gibi yine şüpheye düşerlerdi.¹¹³⁸

İnkârcıların itirazları, İnsanoğlunun aklen, ahlak ve terbiye açısından en ileri olan rasullerinin -yiyen içen beşerler oldukları için- Allah ile kulları arasındaki bir görev konusunda ehil olmadıkları üzerine kuruluydu. Melek indirilmiş olsaydı Hesap Günü de gelmiş olurdu. Çünkü yalnızca o zaman, melek olarak tanımlanan güçler kendilerini insana gerçek şekilleriyle gösterecekler ve onun kavrayış alanı içine gireceklerdir.¹¹³⁹

İnsanlar kendilerinden öncekilerin izledikleri yolun nereye vardıklarını görürler de yine aynı yolu tutup giderler. Onların başına gelenlerin kendilerinin de başına gelebileceğini hiç düşünmezler. Allah'ın yasaının belirlenmiş bir ilkeye uygun biçimde işlediğini, sebeplerin her zaman aynı sonuçları doğurduğunu, her eylemin mutlaka karşılık bulacağını, Allah'ın yasaının kendilerini kayırmayacağını, sıra kendilerine geldiğinde de bu yasanın durmayacağını ve onlara da mutlaka uygulanacağını anlamıyorlar: “**Ancak kendilerine, ruhlarını alacak meleklerin gelmesini veya Rabbinin azap emrinin (kıyametin) gelip çatmasını bekliyorlar! Kendilerinden öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmetmişlerdi.**”¹¹⁴⁰ Yani, “Kur'an için ‘eskilerin masalları’ diyen Mekkeli inkârcılar, ruhlarını alacak meleklerin gelmesini bekliyorlardı. Veyahut kendilerinden önceki inkârcılara yaptığı gibi yıldırımlar gönderip onları yerin dibine geçirmesini ya da azabın hiç farkına varmadıkları bir yerden gelmesi türünden dünyevi azabı göndermesini istiyorlardı. Âyetteki tehdit bâtılda istikrarlı tavırları ve dünyaya aldanmaları nedeniyle idi. Bu âyette Allah’a ve rasulüne imana ve kendilerinden önce rasulleri yalanlayan önceki toplumların başına gelen azap gelmeden önce hakka yönelmeye teşvik vardır.”¹¹⁴¹

Onlara göre, Hz. Peygamber (s) iddiasında samimiyse, onlara onun risaletine şahitlik edecek bir melek getirmesi gerekiyordu.¹¹⁴² “**Doğru söyleyenlerden isen, bize melekleri getirmeliydin.**”¹¹⁴³ Getirmedişine göre, onun nebi olmadığını (!) öğrenmiş oldular. Belki de Rasulullah (s), onları inanmadıkları takdirde azaba uğrayacaklarını söyleyerek korkutu-

¹¹³⁷ Ali, a.g.e., s. 291.

¹¹³⁸ Meraği, a.g.e., VII, 80.

¹¹³⁹ Esed, a.g.e., s. 224.

¹¹⁴⁰ Nahl 16/33.

¹¹⁴¹ Meraği, a.g.e., XIV, 77.

¹¹⁴² Râzî, VII, 121.

¹¹⁴³ Hicr 15/7.

yordu, onlar da azabın çabucak inmesini istediler. Azap olmaksızın melekler inseydi de inkârcılar inkârlarını sürdürecektlerdi. Bu nedenle de onların inişi abesle iştilal olmuş olacaktı. Melekler inseydi azap için inecekti. Muhammed ümmeti için de Allah bunu takdir etmedi. Bazılarının ileride iman edeceğini ve azap etmediği için ölmeyen inkârcıların çocuklarının inananlardan olacağını bildiği için melekleri indirmedir.¹¹⁴⁴ Getirdiğinin doğruluğuna tanıklık etmeleri için onlara melekleri getirmesinin gerekli olduğunu düşünüyordular.¹¹⁴⁵ İddia ettiği doğruysa, Allah'ın onu desteklemesi O'ndan peygamberliğinin doğruluğuna tanıklık edecek melekleri gökten indirmesini istemesi gerekirdi.¹¹⁴⁶

c. Mûcize talebine cevap verilmemiş nedenleri

Rasulullah (s) döneminde inkârcılar birkaç konuda yoğunlaştırdıkları mûcize taleplerine bir karşılık bulamamışlardı. Kur'an'ın bir kısım âyetleri de bunun nedenlerine ağırlık vermektedir. İstedikleri mûcize gönderilmiş olsaydı, inanmayacaklar ve onlara kökten yok etme azabı gelecekti. Ancak bu ümmet üzerine bu türden azap gelmeyecekti. Allah onlardan ve çocuklarından iman edecekler olduğunu bildiği için onların muhteşem bir mûcize istemelerine itibar etmedi. Taklit ettikleri kimseler, mûcizeyi görünce iman etmediler ki bununla iman etsinler:¹¹⁴⁷ **“Bizi âyetler göndermekten alıkoyan şey evvelkilerin onları yalanlamış olmasıdır. Semud'a açık bir mûcize olarak dışı deveyi verdik fakat onlar ona zulmettiler. Oysa biz o âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.”**¹¹⁴⁸ Yani, “Bizi kavminin senden istediği mûcizeleri göndermekten alıkoyan önceki ümmetlerin o mûcizeleri yalanlamış olmalarıdır. İstedikleri mûcizeleri kavmine gösterirsek, sonra da bu mûcizeleri yalanlarsa önceki milletleri çabucak azaplandırdığımız gibi kavmine de azap ederiz.”¹¹⁴⁹ Mûcizelerin *korkutmak* için gelmesi demek, bir peygamber mûcize gösterdiğinde üzerine düşünmeyen ve o peygamberin doğru söylediğine dair bir çıkarsamada bulunmayanların şiddetli bir azabı hak ettikleri bilgisinin de mûcizeyle birlikte gönderilmesidir.¹¹⁵⁰ Ola ki, mûcizelerin korkutma amacıyla gelişini nedeniyle, sapıklıklarını ve şaşkınlıklarını terk edip doğru yola gelirler.¹¹⁵¹

Kureyş'in istediği mûcize Safa'nın altına çevrilmesi ve ölümlerin dirilmesi türündendi. Toplumlar hakkındaki ilahî yasa şudur: Hangisi mûcize isterse, istekleri kabul edilir. İ-

¹¹⁴⁴ Râzî, VII, 122.

¹¹⁴⁵ İbnu Kesîr, IV, 444.

¹¹⁴⁶ Merağî, a.g.e., XIV, 8.

¹¹⁴⁷ Râzî, VII, 359.

¹¹⁴⁸ İsra 17/59.

¹¹⁴⁹ Taberî, IX/1, 134.

¹¹⁵⁰ Râzî, VII, 360.

¹¹⁵¹ Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadîs*, II, 358.

nanmazlar ve yok etme onlara azabı çabucak ulaşır. Fakat mûcize öncekilerin yalanlaması nedeniyle Hz. Muhammed (s)'in toplumuna gönderilmiyor. Gönderilse, öncekiler gibi yalanlayacaklar ve “O apaçık bir sihirdir.” diyecekler. O durumda da kökten yok etme azabı başlarına gelecek.¹¹⁵² “Âyetleri sadece korkutmak için göndeririz.” ifadesindeki âyetten kasıt, mûcizeler ise mûcizeler azabın inişinin habercisi olur. Ona inanmazlarsa azap başlarına gelir. Kur'an âyetleri kastediliyorsa, “Kur'an'daki âyetleri ahiret azabıyla korkutmak ve uyarmak için gönderiyoruz.” anlamına gelir.¹¹⁵³

Allah'ın âyetleri gönderip de Hz. Muhammed (s)'in toplumunun isteğine karşılık vermesi kolaydır. Ancak daha önce de bazı şeyler istedikten sonra yalanlayanlar olmuştur. Onlar ve benzerleri hakkındaki ilahî sünnet, ‘İstedikleri şey indikten sonra, yine yalanlarsa başlarına gelecek azap bir daha ertelenmez.’ şeklindedir.”¹¹⁵⁴ Apaçık mûcizeleri reddeden Semud gibi toplumların tamamen helâk edildiğini tarihte görmek mümkündür. Yani mûcizeler iş olsun diye gösterilmez. Bunlar insanları Peygamber'in Allah'tan yardım gördüğü ve isyanları sonucunda karşılaşacakları azabın farkına varmaları konusunda uyarmak için gösterilir.¹¹⁵⁵

Önceki nesiller, ayetlere ve “hayır ile şerri bildiren” kimselere karşı aşağılayıcı ve isyankâr bir tavır alıyorlardı.¹¹⁵⁶ Allah karşı konulamaz mûcizelerini göndermiş ancak insan-noğlu inkârcılığında ısrar edip önceki ümmetlere uygulanan ilahî yasa gereği yok etme azabını hak etmiştir.¹¹⁵⁷ Bir nesilden sonra diğer bir nesle ilahî âyetlerin mütemadiyen gönderilmesine engel olabilecek neden, birinci neslin bunu reddetmesidir. Bununla beraber ilahî âyetler, daha sonraki nesillere gönderilmiştir. “Âyetlerin korkutmak için gönderilmesi” ise âyetlerin gönderilmeye devam edildiğini gösterir.¹¹⁵⁸

Kur'an-ı Kerim daha da ileri giderek bize çok önemli bir psikoloji yasasını açıklıyor. İman, aklî kanaat ve psikolojik huzur hiçbir zaman mûcize, harikulade olaylar gibi durumlardan kaynaklanmaz. Mûcizeler, korkutma amacıyla kullanılırlar. Korkutma neticesinde ise, acıdan ve azaptan korunmak için kör bir teslimiyet oluşur. Ama ikna olma ve akla yatma asla söz konusu olamaz.

İnanmayanlar, inatlarından Rasulullah (s)'a indirilen âyetleri hesaba katmayıp Musa ve İsa'ya verilen türden yılanı dönüşen asâ, ölümlerin diriltilmesi gibi âyetler istediler. Onlar,

¹¹⁵² Zemahşerî, II, 647.

¹¹⁵³ A.e., II, 648.

¹¹⁵⁴ İbnu Kesîr, V, 88.

¹¹⁵⁵ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, III, 110-111.

¹¹⁵⁶ Ali, a.g.e., s. 710.

¹¹⁵⁷ Merağî, a.g.e., XV, 65.

¹¹⁵⁸ Doğrul, a.g.e., s. 427. Bu yorumda gönderilen âyetler afakî ve enfüsî âyetler olmalıdır. Yoksa şeriat bildiren vahiy anlamında âyet gelmesi Hz. Peygamber (s)'den sonra söz konusu değildir.

ona indirilen âyetleri inkâr ediyor ve karşı çıkıyorlardı:¹¹⁵⁹ **“Kâfirler diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mûcize indirilseydi ya! (Halbuki) sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir rehberi vardır.”**¹¹⁶⁰ Yani onun gerçekten kendisine Allah tarafından vahyedilen bir peygamber olduğunu kanıtlayan bir işaret, bir delil istiyorlardı.¹¹⁶¹ Onun yaptığı sadece, şirkleri nedeniyle üzerlerine hak olan Allah’ın azabıyla uyarıp korkutmaktı.¹¹⁶² Âyette, İnkârcıların öncelikle ahireti sonra da kökten yok etme azabına dair yaptığı uyarıların doğruluğunu kabul etmeyişleri ardından da ondan mûcize ve apaçık delili isteyerek onun peygamberliğine karşı çıkmaları anlatılıyor.¹¹⁶³ Meydan okuyuşlarının nedeni, Kur'an’ın mûcize oluşunu inkârlarıydı. Allah’ın istedikleri türden mûcize göndermeyişinin nedeni, istedikleri türden bir mûcizenin bile o “hakkı inkâra eğilimli” olanları ikna edemeyeceğini gerçeği idi.¹¹⁶⁴ İstedikleri mûcizelerin gelişinin ardından Allah’ın, onların inatlarını sürdüreceklerini ve o mûcizeleri görmenin onlara bir faydası olmayacağını bilmesindendi. Mûcize gelmesi durumunda inkârları nedeniyle, kökten yok etme azabı onlara ulaşırdı.¹¹⁶⁵

Mekke’deki inkârcılar, Kur'an-ı Kerim’in önceki rasullerin getirdiği olağanüstülükler gibi olmayıp sıradan bir kitap olduğunu zannederek mûcize, istediler. İlahî yasa, mûcizeleri talep edenlerin inanmamaları halinde günahları nedeniyle yok edilmelerini gerektirir. Fakat Allah onları yok etmeyi dilememişti.¹¹⁶⁶ Önceki peygamberler gibi Rasulullah (s) da âyetler getirmişti ancak yine onlar gibi salt boş merakları tatmin etmeyi reddetmişti.¹¹⁶⁷ Bizzat Hz. Peygamber (s)’in uyarması, öğüt vermesi ve Kur'an-ı Kerim’i getirmesi ve getirdiği yol gösterici Kitab’ın Allah’tan evrensel bir rehber oluşu da mucizeydi.¹¹⁶⁸

Niyetleri çirkin olan, hak ve hakikate meyilleri olmayanlar ne kadar açık delil ve mûcize görseler de iman etmeyeceklerdir. Eğer herhangi bir âyetin olması gerekiyorsa ortada onlara okunan ve onların istediklerine tamamen yeterli olan Kur'an-ı Kerim vardır. İslâm, kâfirlerin mûcize isteklerini yerine getirmek için olağanüstü olaylar üzerine bina edilme-yip, akla ve kalbe hitap etmek, kainatta var olan eşsizlik, nizam ve büyüklüğe dikkat çekmek, bu davetin içinde yer alan, hak, hayır, iyilik, iyiliği emredip kötülükten alıkoyma, güzel şeylerin helal kılınıp açık ve gizli günahların haram kılınışı, dayanışma ve yardım-

¹¹⁵⁹ Zemahşerî, II, 495.

¹¹⁶⁰ Rad 13/7.

¹¹⁶¹ Esed, a.g.e., s. 486.

¹¹⁶² Taberî, VIII/1, 139.

¹¹⁶³ Râzî, VII, 12.

¹¹⁶⁴ Enam 6/7, 111; Yunus 10/96-97; Rad 13/31.

¹¹⁶⁵ Râzî, VII, 13.

¹¹⁶⁶ Merağî, a.g.e., XIII, 72.

¹¹⁶⁷ Ali, a.g.e., s. 604.

¹¹⁶⁸ A.e., 605.

laşmaya teşvik, istila ve yağmanın ise yasaklanması, insanların hak ve sorumluluklar karşısında eşit ve birbirine destek olmaları gibi prensipler üzerine kurulmuştur.¹¹⁶⁹

Hz. Muhammed (s)'den Hz. Musa gibi¹¹⁷⁰ yerden su fıskırtmasını istediler. Aksi takdirde ona inanmayacaklardı.¹¹⁷¹ Kur'an'ın icazı ortaya çıktıktan ve o mûcizeleri ve apaçık delilleri ihtiva ettikten sonra yine de onlara bir hüccet gerekti ve mûcize talebinde bulundular.¹¹⁷² Bu istekleriyle inatçı ve ısrarcı bir tavır sergilemiş oluyorlardı. Halbuki Allah'ın peygamberi muttali kıldığının ötesinde onun mûcize getirmeye gücü yetmez. Mûcize peygambere değil Allah'a atfedilmelidir.¹¹⁷³

Müşrikler, "Muhammed'e kendisinin söylediklerinin gerçek olduğunu bilmemiz için bir mûcize indirilmeli değil miydi?" diyorlardı: "(Allah'a ortak koşanlar) **Rabbinden Muhammed'e bir âyet (mûcize) indirilse ne olur, derler. Onlara de ki: Gaybı bilmek Allah'a mahsustur. Bekleyin, doğrusu ben de sizinle birlikte beklemekteyim.**"¹¹⁷⁴ Âyet hem Allah'ın huzuruna çıkarılacaklarına inanası gelmeyen tanrıtanımaç ya da bilinemezci (agnostik), hem de Allah'a inanmamakla birlikte "O'na ortak yakıştıran", birilerini onun yanında şefaathçi ya da aracı olarak benimseyen inkârcıları kastetmektedir.¹¹⁷⁵ Mûcize indirilmesi ancak Allah'ın bileceği yani O'na bağlı bir meseleydi. İnkârcıların, bâtil yolda bulunanları çabucak azaplandırması için Allah'ın hükmünü beklemeleri gerekiyordu. Peygamber de onlarla birlikte beklemeydi.¹¹⁷⁶ Görünen şu ki, kâfirler, kendilerini tatmin etmek, peygamberi aciz bırakmak ve Rasulullah (s) karşısında düştükleri yeniklikten kurtulmak için çıkış yolunu bu tür mûcizeleri istemekte buluyorlardı.¹¹⁷⁷

Hz. Muhammed (s)'den, kendisinin Allah'ın mesajını taşıyan biri olduğunu kanıtlayan mûcizevî bir burhan¹¹⁷⁸ istediler. Aslında mûcize olarak Kur'an gelmişti ama onlar, "Getirdiğin Kur'an, kelimelerden oluşan bir kitap. Kitap mûcize olamaz. Musa ve İsa'nın kitaplarının mûcize olmadığını bilmiyor musun? Aksine onların peygamberliğini gösteren kitabın dışında mûcizeleri vardı." diyorlardı. Halbuki o, bu sözleri sarf edenlerin arasında yetmişmişti ve onun bir kitap okumadığını bir üstadının da olmadığını biliyorlardı. Kırk yıl aralarında yaşadı. Bir düşünce tarzı ya da öğrenim ile meşgul olmadı. Ardından ona bir

¹¹⁶⁹ Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadîs*, I, 116

¹¹⁷⁰ Bakara 2/60.

¹¹⁷¹ İsrâ 17/90.

¹¹⁷² Zemahşerî, II, 665.

¹¹⁷³ A.e., II, 666.

¹¹⁷⁴ Yunus 10/20.

¹¹⁷⁵ Esed, a.g.e., s. 395-396.

¹¹⁷⁶ Taberî, VII/1, 130.

¹¹⁷⁷ Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadîs*, II, 403.

¹¹⁷⁸ Yukarıdaki âyet, aynı surenin 1-2 ve 15-17. âyetlerinde işlenen temayı özetleyen şüpheli birer itiraz ifadeleridir.

anda bu yüce Kur'an geldi. Böyle bir Kitabın böyle bir kimseden ortaya çıkmasının öğrenme ile bir ilişkisi kurulamaz. Sadece vahiy ile gelir. Bu gerçek, Kur'an'ın muhteşem ve açık bir mûcize oluşuna dair apaçık bir delildi. Artık Kur'an'ın dışında bir mûcize talebi, onun peygamberliğinin ispatı için gerekliliği olmayan bir istektir.¹¹⁷⁹

Mûcize istediler ancak Rasulullah (s)'a daha önceki nebilere verilmemiş olan büyük ve sayıca çok âyetler geldiğinde onlara hiç önem vermediler. Halbuki Kur'an mûcize olarak tek başına yeterliydi. Onların tek bir mûcize inmesi şeklindeki talepleri inatlarındaki aşırılığı ile isyan ve sapıklığa olan düşkünlüklerindeki ısrarı göstermektedir.¹¹⁸⁰ Bu inatçı kâfirler, Nuh'a, Şuayb'a, Hud'a verilenlerden ya da Semud toplumuna verilen mûcize deve türünden veya Safa tepesinin kendileri için altına çevrilmesi ya da Mekke dağlarının kendilerinden uzaklaştırılıp yerlerine bahçeler ve nehirler konulması cinsinden Allah'ın kadir olduğu mûcizeleri Hz. Peygamber (s)'den istemişlerdi.¹¹⁸¹ Müşriklerin istediği mûcize, bir bakıma azap mucizesiydi.¹¹⁸² Allah da onları şüpheleri içinde öylece bıraktı. Mûcize taleplerine dair sorular cevap vermeye değmeyen sorulardı. İstedikleri cevap verilse, onların günah ve fesatlarının çokluğundan inat ve azgınlıklarına devam etmelerine engel olmayacaktı.¹¹⁸³ Zaten mûcize talebi samimiyetten uzaktır. Tüm tabiat ve vahiy onlara karşı konuşamaz mûcizeler sunar. İstedikleri elle tutulabilir bir kitabın yaprakları şeklinde önlerine açılmış *gaybi* bir kitaptı.¹¹⁸⁴

Görünen şu ki, kâfirler, kendilerini tatmin etmek, peygamberi aciz bırakmak ve Rasulullah (s) karşısında düştükleri yenilgiden kurtulmak için çıkış yolunu bu tür mûcizeleri istemekte buluyorlardı.¹¹⁸⁵ İnkârcılara göre, o rasulse, Allah katından mûcize türü ne istedilerse duraklamadan getirmesi gerekirdi.¹¹⁸⁶ Oysa ki, Allah'ın zamanını belirlemesi ve kullarının yararına olacağına hükmetmesi hariç, peygamberin inkârcıların mûcize isteklerine cevap vermesi mümkün değildi: **“Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mûcize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) bir kitap vardır.”**¹¹⁸⁷ İbret almak isteyen imkânlar sunan âyetler gelmişti. Talep edilen mûcizeler Allah'ın bildiği zamanlar bir hikmete binen gelir. Fakat tüm zamanlar için insanların hayrına olan hüküm-

¹¹⁷⁹ Râzî, VI, 230.

¹¹⁸⁰ Zemahşerî, II, 325.

¹¹⁸¹ İbnu Kesîr, IV, 193.

¹¹⁸² Doğrul, a.g.e., s. 304,

¹¹⁸³ İbnu Kesîr, IV, 194.

¹¹⁸⁴ Ali, a.g.e., s. 489.

¹¹⁸⁵ Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadîs*, II, 403.

¹¹⁸⁶ Râzî, VII, 49.

¹¹⁸⁷ Rad 13/38.

leri içeren âyetleri göndermişti.¹¹⁸⁸ Dağları yürütmek, bir bölgeyi bir yerden başka bir yere nakletmek ve ölüleri diriltmek gibi mûcizeleri Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber gösteremez,¹¹⁸⁹ uygun gördü ya da insanlar talep etti diye istediği gibi mûcize getiremezdi.¹¹⁹⁰ Allah'ın dilemesi aslında, bir kabilenin, milletin ya da bir çağın ya da ülkenin çıkarına göre şekillenmeyen çok hikmetli evrensel bir plandır. Tarihte ve günümüzde en büyük mûcize Kur'an'dır. Ortak tabiat bilgimizin ve Allah'ın yaratmasına dair ilmimizin daha da artmasına rağmen, bugün onun güzelliğini ve büyüklüğünü ancak Hz. Muhammed (s)'in dönemindekiler kadar anlayabiliyoruz.¹¹⁹¹

Allah, önceki ümmetlerin bir kısmının haberini Rasulullah (s)'a anlatmış, bir kısmının haberlerini anlatmamıştı. Ondan önce de gönderdiği peygamberlerden hiçbiri kendi topluma, O'nun izni olmaksızın ayırıcı bir âyet getirememişti. Allah'ın emri geldiği zaman, adaletle hükmeder. Allah, peygamberlerini ve onlarla birlikte iman etmiş olanları kurtarır. Allah'a karşı iftira ederek amellerini iptal edenler de işte o zaman mahvolurlar:¹¹⁹² **“Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var. Hiçbir peygamber Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir mûcizeyi kendiliğinden getiremez. Allah'ın emri gelince de hak uygulanır ve o zaman bâtili seçenler hüsrana uğrayacaklardır.”**¹¹⁹³ Peygamberlerden hiçbirinin Allah'ın izni olmadan mûcize gösterememesi onun, toplumuna getirdiklerinde doğruluğunu gösterir.¹¹⁹⁴ Hakikati inkâr edenleri genelde mûcize olarak bilinen araçlar yoluyla ikna etmek, Allah'ın istediği şey değildir.¹¹⁹⁵ Allah'ın âyetleri her yerde vardır ve idrak etmeye çalışan gözlerce her zaman görülebilir. Ama Allah'ın emriyle mûcize gelirse, mûcize talep edenlerin inkârı durumunda onlar hakkında hüküm de verilmiş, kalma süreleri bitmiş, adâlet rahmetin yerini almış ve şerrin dönemi kapanmış demektir.¹¹⁹⁶

Müşrikler, Hz. Muhammed (s)'in Allah katından harikulade bir alamet ve mûcize getirmedeği zaman, “Bu mûcizeyi de kendin uydursaydın ya!” diyorlardı. O ancak Allah'ın kuluydu. Rabbinin, Hz. Peygamber (s)'e vahyettiklerine tâbiydi. Bu Kur'an, Rableri katından onlara gelen hüccetler ve bir açıklamaydı. Tasdik edip gereğince amel eden müminleri

¹¹⁸⁸ Merağî, a.g.e., XIII, 114.

¹¹⁸⁹ Taberî, VIII/1, 216.

¹¹⁹⁰ Zemahşerî, II, 513.

¹¹⁹¹ Ali, a.g.e., s. 616.

¹¹⁹² Taberî, XII/3, 109

¹¹⁹³ Mümin 40/78.

¹¹⁹⁴ İbnu Kesîr, VII, 148.

¹¹⁹⁵ Esed, a.g.e., s. 968.

¹¹⁹⁶ Ali, a.g.e., s. 1283.

doğru yola ileten bir hidayet rehberi ve Allah'ın kulları için bir rahmetti. Bu Kitap'la Allah onları helâk ve sapıklıktan kurtarmıştı:¹¹⁹⁷ **“Onlara bir mûcize getirmediğin zaman, (ötekiler gibi) onu da derleyip getirseydin ya, derler. De ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu (Kur'an), Rabbinizden gelen basîretlerdir (kalp gözlerini açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidayet ve rahmettir.”**¹¹⁹⁸ Yani inkârcılar, “İrticalen, hazırlanmadan kendin yapsaydın ya!¹¹⁹⁹ Doğru söylüyorsan, Allah duanı kabul edecek ve mûcize talebine cevap verecektir.” diyorlardı. Hz. Peygamber (s) onlara, “Rabbime bir şey emretmem mümkün değildir. Sadece vahiy göndermesini beklerim” dedi.¹²⁰⁰ Onlar inatlarından belli âyetler, özel mûcizeler istiyorlardı.¹²⁰¹ İstenilen bu mûcizelerin gönderilmeyişi amacı etkilemiyordu. Çünkü Kur'an, Rasulullah (s)'in davetiyle uyum içinde ve çarpıcı bir dille gelmişti. Bu tek mûcize ortaya çıktığında onun peygamberliğini doğrulamakta yeterli oldu. Fazlasını istemek inatçılıktan kaynaklanmaktaydı.¹²⁰² Âyet, en geniş anlamıyla, peygamberliğin tek makul ispatını mesajın kendisinde değil, peygamberin sergileyebileceği mûcizelerde arayan dar kafalılığı, ilkel düşünce tarzını işaretlemektedir.¹²⁰³

Müşriklere Muhammed'in dininin gerçekliğini gösteren Allah katından bir hüccet gelince, “Peygamberlere verilen mûcizenin aynısı bize de verilmedikçe inanmayız.” dediler. Allah kimin peygamber olmaya layık olduğunu daha iyi bilir ve onu peygamber kılar:¹²⁰⁴ **“Böylece biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için, günahkârlarını liderler yaptık. Onlar yalnız kendilerini aldatırlar, ama farkında olmazlar. Onlara bir âyet geldiğinde, ‘Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız.’ dediler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.”**¹²⁰⁵ Muhammed'in peygamberliğine dair ne zaman muhteşem bir mûcize ortaya çıksa, inanmayacaklarını söylemeleri, hasetlerinin vardığı noktayı gösteriyordu. Onlar bu tavırlarıyla inkârda ısrarlı olduklarını yoksa hüccet ve delillerin peşinde olmadıklarını gösterdiler. Peygambere verilenin aynısını istemeleri, o topluluğun Hz. Muhammed (s)'e verilen peygamberlik gibi kendilerinin de rasul olmasını, tâbi olan değil olunan, hiz-

¹¹⁹⁷ Taberî, VI/1, 215.

¹¹⁹⁸ Araf 7/203.

¹¹⁹⁹ Mücahid bkz. Taberî, VI/1, 214; İbnu Kesîr, III, 540.

¹²⁰⁰ Merağî, a.g.e., IX, 153.

¹²⁰¹ Râzî, V, 438.

¹²⁰² A.e., V, 439.

¹²⁰³ Esed, a.g.e., s. 306.

¹²⁰⁴ Taberî, V/2, 34.

¹²⁰⁵ Enam 6/123-124.

met eden değil edilen kimseler olmak istediklerine işaret eder.¹²⁰⁶ Eğer peygamberlik bilincin bir çağrısı olarak ortaya çıksaydı, böyle bir bilince sahip olduğundan herkes peygamber olabilirdi. Ancak Allah bu görevi kendi belirlediği kimselere has kılmıştır.¹²⁰⁷

Müşrikler, Allah'ın haram kıldığı şeyleri, süslü sözler kullanarak güzel göstermeye çalışıyor ve bu sayede müminleri O'nun yolundan alıkoymak için mücadele ediyorlardı. Onlar, peygamberin tevhit ve doğru yol konusunda getirdiği şeyin doğruluğunu gösteren Kur'anî bir âyet geldiğinde, Allah'ın onu desteklediğini gösteren Musa'nın denizi yarması ya da İsa'nın ölüleri diriltmesi gibi kevnî bir mucize istediler.¹²⁰⁸ Halbuki mucizeler peygamberlere verilir, putları Rablerine denk tutanlara değil. Yani Allah, onların arzularına göre hareket etmek durumunda değildir.

Hz. Muhammed, Allah katından bir risaletle kendilerine geldiğinde: **“Musa'ya verilen (mucizeler) gibi ona da verilmeli değil miydi? dediler. Peki, daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi?”**¹²⁰⁹ Yani, “Musa'ya verildiği gibi Muhammed'e bir Kitap verilmesi gerekmez miydi?” Sanki Yahudiler Hz. Peygamber (s)'den önce Musa'ya verilen Kitab'ı inkâr etmemişler miydi?¹²¹⁰ Mucize istekleri inatlarındandı.¹²¹¹ Hak, mucize olan Kitap ve diğer mucizelerle desteklenmiş ve onların mazeretleri kalmamış, delil bulma yolları kapanmıştı. Azgınlıkları üzerine kurulu teklifleriyle geldiler. “Onunla beraber Musa'ya verildiği gibi asânın yılana dönüşmesi ve denizin yarılması, bir hazine ya da melek ya da bu çeşit bir şey gelseydi.” türünden şeyler söylediler.¹²¹²

Mekke'den kâfir olanlar, önceki peygamberlere verildiği gibi Muhammed'e de göğün üzerlerine düşmesi, Safa Tepesi'nin altına dönüşmesi gibi mucizeler verilmesini istedi. Allah, rasulünden doğru yolu bulmanın ya da sapıtmanın tümünün Allah'ın elinde olduğunu ve her ikisinde de mucizelerin bir dahlinin olmadığını açıklamasını istiyordu: **“Kâfir olanlar diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi? De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de hidayete erdirir.”**¹²¹³ Yani, “İnkârınızda ne kadar da inatçısınız! ne kadar da kararlısınız!”¹²¹⁴ Halbuki istediğiniz âyet ya da mucize dışsal değil, zihninizde, kalbinizde ya da ruhunuzda olan içsel bir şeydir ve iç

¹²⁰⁶ Râzî, V, 135-136.

¹²⁰⁷ Tabatabaî, Seyyid Muhammed Hüseyin, *İslâm'da Kur'an*, (çev: Ahmet Erdinç), Bir Yay., İst., 1988, s. 88.

¹²⁰⁸ Merağî, a.g.e., VIII, 22.

¹²⁰⁹ Kasas 28/48.

¹²¹⁰ Taberî, XI/2, 102.

¹²¹¹ Râzî, VIII, 605.

¹²¹² Zemaşerî, III, 405-406.

¹²¹³ Rad 13/27.

¹²¹⁴ Zemaşerî, II, 508.

manevî tecrübeye bağlıdır. Allah'a yönelirseniz bu tecrübeyi yaşarsınız. Aksini yaparsanız O sizi zorlamayacaktır.¹²¹⁵ Allah doğru yolu bulmanızı dilememiş ise mucizelerin inşinin size bir faydası yoktur. Ancak O'na boyun eğmenizin ve O'ndan hidayet istemenizin bir yararı söz konusudur."¹²¹⁶ Saptırma ve doğru yola iletme Allah'ın elindedir. Allah'tan mucize değil hidayet talep etmeleri gerekirdi.¹²¹⁷ Allah dilediğini inkârlarının cezası olarak rahmetinden ve mükafatından uzaklaştırır.¹²¹⁸

İnkârcıların sözleri gerçekten şaşırtıcıydı. Rasulullah (s)'a verilen Kur'an tek başına mucize olarak yeterdi. Ama onlar o âyeti inkâr etmekte, hesaba katmamakta ve sanki ona bir mucize inmemiş gibi davranmaktaydılar. Söz konusu kimselerin Allah'ın varlığını ve kendilerinin O'nun yol gösterici rahmetine olan ihtiyaçlarını idrak etmelerine yarayan derunî ve fitrî yeteneklerini, bu dünyanın geçici hazlarına kendilerini kaptırmış olmalarından ötürü tepmiş olmaları, Hz. Muhammed (s) tarafından tebliğ edilen mesajdaki ilahî tadı almalarını imkânsız hale getiriyordu. Bu yüzden böyleleri, gözle görülebilir haricî bir mucize ile desteklenmedikçe hakkı kabule yanaşmıyorlardı.¹²¹⁹ Allah, pişman olarak O'na dönen kimseye yardım eder ama doğru yoldan uzaklaşmak için, O'nu hatırlamak ve O'na hamd etmekten kaynaklanan merhametine ve verdiği huzura kasten gözlerini ve kalbini kapayan kimseleri ise terk eder. Her türlü âyet inse de onların iman etmeleri mümkün değildir.

İnanmayanlar, Rasul'den sağlam bir mucize istediler. Gelirse de iman edeceklerine yemin ettiler. Yemin etseler de Allah iman etmeyeceklerini biliyordu. Bu nedenle taleplerine yanıt vermenin gereği yoktu.¹²²⁰ **"Eğer kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inacaklar diye olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler. De ki: 'Mucizeler ancak Allah'ın yanındadır.' Hem bilir misiniz o (mucize) gelmiş olsa da yine inanmazlar. Biz onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de, onlar, ilkin iman etmedikleri gibi, yine de iman etmezler. Biz de onları taşkınlıkları içerisinde kör ve şaşkın bırakırız. Biz onlara melekleri indirseydik, ölümler kendileriyle konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılıklarına getirseydik, Allah dilemedikten sonra yine inanmazlardı fakat çokları bilmezler."**¹²²¹ İstedikleri muhteşem mucizeler geldiğinde ve onun peygamberin doğruluğuna işaret ettiğini anladıklarında Allah onların kalplerini ve gözlerini çevirdi ve inkârların sürdürdüler. Mucizelerden bir fayda sağlamadı. Allah kalplerini mucizeleri görmelerinin ar-

¹²¹⁵ Ali, a.g.e., s. 612.

¹²¹⁶ Merağî, a.g.e., XIII, 99.

¹²¹⁷ Râzî, VII, 39.

¹²¹⁸ Ebu Ali el-Cubaî'den naklen bkz. Râzî, VII, 39.

¹²¹⁹ Esed, a.g.e., s. 491.

¹²²⁰ Râzî, V, 114.

¹²²¹ Enam 6/109-111.

dından görmedikleri zamanki haline çevirdi de inanmadılar.¹²²² Doğru yolu bulmak niyetiyle değillerdi. İnkâr ve inatlarından mûcize istiyorlardı. Allah, mûcizelerin kaynağıdır. Dilerse mûcize talebine cevap verir dilerse vermez.¹²²³

Tüm güçleriyle yemin eden müşrikler hak konusunda tereddüt ediyorlar ve doğru yolu tutmuyorlar ve doğru algılayamıyorlardı. Onlara kendi hallerine bırakıldılar ve şeytan onlara hakim oldu.¹²²⁴ Güya, Rasulullah (s), onların inanması için kevnî mûcizelerden birisini getirirse onun Allah katından bir elçi, getirmiş olduğu dinin de gerçek olduğunu tasdik edeceklerine olanca güçleriyle yemin ettiler. Halbuki, mûcizeleri onlara göstermeye muktedir olan, sadece Allah'tı.¹²²⁵ Yukarıdaki ayette, yeminlerinde büyüklemenin ve inadın son noktasına vardıklarına dair bir ima vardır. Çünkü onlar gördükleri mûcizelere inanmıyorlardı. Amaçları mûcize talep ederek peygamber üzerinde tahakküm kurmaktı. Allah, mûcizeyi kime verip vermeyeceği konusunda -kendi bildiği hikmeti ve hüküm vermesiyle- yetki sahibidir.¹²²⁶ Allah onlara mûcize vermiş olsaydı bile o muhatapların akıllarına iman etme duygusu gelmeyecek, öncekilerde olduğu gibi kalpleri katılaştıracak, gözleri körleşecek sonra taşkınlıkları üzerinde kalıp böbürlenmeye devam edeceklerdi.¹²²⁷

Hakikati kabul etmekteki isteksizlikleri sonucunda ona karşı kör kaldıkları sürece bu, Allah'ın yarattıkları üzerine koyduğu "inkârda ısrarın kalpleri katılaştırması" şeklindeki sebep sonuç yasası ile uyumlu bir durumdur.¹²²⁸ Müminlerin de mûcizenin inanmayanların hidayetine yardımcı olacağını düşünmemeleri gerekir. Mûcizeler o inkârcılara gösterilecek olsa bile belki de tasdik etmezler, dolayısıyla ilahi azap ve intikam onlara çabucak gelir.¹²²⁹ İnanmayanlar Rasulullah (s)'tan inanmak arzusuyla mûcize istemiyorlardı. Maksatları peygambere düşmanlıktı. Eski inançlarına inatçılıkla o kadar bağılıydılar ki, tekrar tekrar mûcize görseler inanmayacaklardı.¹²³⁰ Allah, müşriklerin açıkça görebilecekleri şekilde melekleri indirse, Hz. Peygamber (s), peygamberliğini ispatlamak için ölüleri diriltse de ölümler onlarla konuşsa ve her şeyi karşılıklarına toplasa Allah dilemedikçe onu tasdik etmezlerdi.¹²³¹

¹²²² Râzî, V, 114-115.

¹²²³ İbnu Kesîr, III, 309.

¹²²⁴ Taberî, V/1, 411.

¹²²⁵ A.e., V/1, 405-406.

¹²²⁶ Merağî, a.g.e., VIII, 215.

¹²²⁷ Derveze, *et-Tefsir'ul-Hadîs*, III, 84-85.

¹²²⁸ Esed, a.g.e., s. 248.

¹²²⁹ Taberî, V/1, 409.

¹²³⁰ Bahçeci, a.g.e., s. 232.

¹²³¹ Taberî, V/2, 3.

H. Muhammed'in peygamberliğini ispatlayıcı bir hüccet ve delil gördüklerinde onu a-
laya alıyorlardı:¹²³² "(Müşrikler) **Bir mûcize görseler alay eder,**¹²³³ **hemen yüz çevirir-**
ler."¹²³⁴ İnanmayanlar olağandışı bir görünüm ile karşılaşınca onu büyü olarak kabul edi-
yorlar, bu tavırları yüzünden gördüklerinden manevî bir ders çıkaramıyorlardı.¹²³⁵ Bir âyet,
delil, hüccet ve burhan görseler, ona boyun eğmek yerine yüz çeviriyor ve sırtlarını dönü-
yor ve "gördüğümüz şu hüccetler bizim büyülenmiş olduğumuz süre gelen bir büyüdür."
diyorlardı.¹²³⁶

İnatçı ve yalanlayıcı müşriklere ne zaman Allah'ın birliğini ve peygamberlerin doğrulu-
ğunu gösteren delillerden bir işaret, mûcize ve hüccet gelse, yüz çeviriyor, düşünmüyor ve
anlamaya çalışmıyorlardı:¹²³⁷ "**Onlara Rab'lerinin âyetlerinden hiçbir âyet gelmez ki,**
ondan yüz çevirmesinler."¹²³⁸ Rablerini putlarına ve ilahlarına denk tutan inkârcılara
Rablerinin birliğine, H. Peygamber (s)'in nübüvvetinin ve Allah katından onlara getirdi-
ğinin doğruluğuna dair delalet, ve alametlerinden birisi gelmez ki onlardan yani mucizeden
yüz çevirmesinler, onun kabul edilmesini engellemeye çalışsınlar.¹²³⁹

Kur'an, onların bir mûcize istemelerine cevap olarak küfür ve isyanda ısrar etmenin akı-
betinin helâk olduğunu ihtar ederek bu akıbetten kaçınmaya çağırıyordu:¹²⁴⁰ "**Onlar: 'Ha-**
yır, bunlar karışık rüyalaradır; yok, onu kendisi uydurdu, yok o bir şairdir. Böyle de-
ğilse önceki peygamberler gibi, o da bize bir mûcize getirsin' dediler. Onlardan önce
yok ettiğimiz hiçbir memleket halkı iman etmedi. Şimdi bunlar mı iman edecek-
ler?'"¹²⁴¹ Okudukları mûcizeler önceki inkârcıları ikna etmediyse, o türden mûcize gelse bu
inkârcılar da inanmayacaktı.¹²⁴²

H. Peygamber (s), inanmayanlara her çeşit öğüt ve ibret getirmiş olsa bile, acı azabı
gözleri ile görünceye kadar iman etmediler. Nitekim Firavun ve kavmi, can yakıcı azabı
görünceye kadar iman etmemişti. O, onlara Musa'nın getirdiği gibi kevnî âyet de getirse,
Kur'an-ı Kerim'in sahip olduğu *indirilen* mûcize oluşuyla birlikte Allah'tan geldiğine dair
aklî göstergelere sahip ve onunla insanları İslâm'a davet ettiği ve Allah'ın azabıyla korkut-
tuğu âyetleri de ulaştırırsa, acı bir azabı görmeden ve tatmadan yine de inanmayacaklar-

¹²³² A.e., XII/2, 45.

¹²³³ Saffat 37/14-16.

¹²³⁴ Kamer 54/2.

¹²³⁵ Ali, a.g.e., s. 1454.

¹²³⁶ İbnu Kesîr, VII, 450.

¹²³⁷ A.e., III, 235.

¹²³⁸ Enam 6/4.

¹²³⁹ Taberî, V/1, 197.

¹²⁴⁰ Doğrul, a.g.e., s. 480.

¹²⁴¹ Enbiya 21/6.

¹²⁴² Ali, a.g.e., s. 823.

dı.¹²⁴³ Azabı tattıkları zaman da imanları onlara yarar sağlamayacaktı. O durumda artık onları arıtacak bir amel de gerekmiyordu.¹²⁴⁴

Rasuller, çağrılarının doğruluğunu gösteren mûcizelerle geldiler. Fakat tevhide ve yalnızca Allah'a ibadete davet eden ve O'na karşı gelmekten ve şirkten uzak durmaya çağırان apaçık deliller geldikten sonra da başlangıçtaki tavırları yine değişmedi.¹²⁴⁵ **“İşte o ülkeler ki, sana onların haberlerinden bir kısmını anlatıyoruz Andolsun ki, peygamberleri onlara apaçık deliller (mûcizeler) getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları şeye iman edecek değillerdi. İşte o kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler.”**¹²⁴⁶ Peygamberler gelmeden önce Allah'ın âyetlerini ya da ahireti yalanladıkları gibi peygamber apaçık delillerle geldiğinde yine inanmadılar. Peygamber gelmesine rağmen ölene kadar yalanlamayı sürdürdüler.¹²⁴⁷ Onlar mûcizeleri gördükten sonra görmeden önce inkâr ettikleri şeye inanacak değillerdi.¹²⁴⁸ “Önceden yalanladıkları şeye” ifadesi olumlu ya da olumsuz önceden alıştığı fikir ve görüşleri terk etmek konusunda çoğu insanın taşıdığı içsel, insiyakî isteksizliği ima etmekteydi.¹²⁴⁹ Açık belgelerin kendilerine gösterilmediği sırada yalanladıklarına belgeleri gördükten sonra da inanmadılar. Zaten açık belgeler, yalanlayıcıları imana iletecek değildi. Çünkü onların inanmalarını engelleyen sebep, delil yetersizliği değildi. Onları imandan alıkoyan asıl neden, açık bir kalbe, keskin bir duyarlılığa ve doğru yola yönelme arzusuna sahip olmamalarıydı. Her şeye rağmen onlar, kalplerini doğru yolun imajlarına ve imanın belgelerine yöneltemediklerinden, yüce Allah onların kalplerini mühürledi. Vicdanlarına kilit vurdu. Bundan böyle onlar ilahi mesajı almaya, gerçeğe doğru atılımda bulunmaya ve onu kabullenmeye yanaşmayacaklardı.¹²⁵⁰

Allah'ın âyetlerini, açık delil ve hidayetini yalanlayan kimseden daha zalim kimse olmaz. Allah, ayetlerden yüz çevirmeleri nedeniyle Allah inkârcıları azabın en kötüsüyle cezalandıracaktır.¹²⁵¹ Peygamber aracılığıyla, inanç, ahlak ve insanların işlerinin aralarında güzel bir şekilde görmelerine yarayacak hükümler delillerle ve burhanlarla gelmiştir. O Kitap, üzerinde düşünene ve gereği gibi okuyana yol gösterir. Çünkü onun belagatı, beyanı onu inceleyenlerin kalplerini etkiler.¹²⁵²

¹²⁴³ Yunus 10/97.

¹²⁴⁴ Meraği, a.g.e., XI, 156.

¹²⁴⁵ A.e., IX, 19.

¹²⁴⁶ Araf 7/101.

¹²⁴⁷ Zemahşerî, II, 131.

¹²⁴⁸ Zeccac bkz. Râzî, V, 324.

¹²⁴⁹ Esed, a.g.e., s. 292.

¹²⁵⁰ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, IV, 373.

¹²⁵¹ Enam 6/157.

¹²⁵² Meraği, a.g.e., VIII, 79.

Eğer Allah inkârcılara melekleri indirseydi, ölümler de kendileriyle konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşlarına getirseydi, Allah'ın diledikleri hariç, yine de inanacak değillerdi fakat çokları bunu bilmezler. Allah böylece, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yapmıştır. Bunlar birbirini aldatmak için süslü sözlerle vesvese verirler.¹²⁵³ Hz. Peygamber (s) döneminde vuku bulan tüm peygamberler döneminde de vuku bulmuş olan şeylerdi. Şeytan her zaman aktif ve çok süslü ifadeler, makul mazeretler ve itirazlar aracılığıyla hilelerini uygulamaya koymak için bağlılarını kullanır. Allah bu tür şeylere izin vererek planına dahil etmiştir. Bu inananlar için şikayet konusu olamaz. Çünkü imanları test edilir ve sıkı durmaları beklenir.¹²⁵⁴

İnkârcılar hakka işaret eden bir âyet gördüklerinde ondan faydalanıp da iman etmezler:¹²⁵⁵ **“Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları, âyetlerimizi anlamaktan uzak tutacağım. Onlar ki, bütün âyetlerimizi görseler de onlara iman etmezler. Doğru yolu görseler de o yolu tutup gitmezler. Eğer sapıklık yolunu görürlerse tutar onu izlerler. Çünkü onlar âyetlerimizi inkâr etmeyi âdet edinmişler ve onlardan hep gafil olagelmışlerdir.”**¹²⁵⁶ Allah'ın âyetleri her yerdedir. Fakat insanlar küçümseme ve dini değerlere saygısızlık göstererek inkâr ederlerse, Allah rahmetini onlardan uzaklaştıracak, günah da kalplerini katılaştıracak ve hakikate kapalı hale getirecektir. İnançsızlık manevî gerçeklere bir tür körlük, en iyimizin bile O'nun rahmetine muhtaç olacağı Hesap Günü'ne dair uyarılara da bir çeşit sağırlık üretecektir.¹²⁵⁷

Allah'ın âyetleri hakkında kâfirler mücadele ediyorlardı. Onların beldeler içinde dönüp dolaşmaları müminler için aldatici olmamalıydı.¹²⁵⁸ Hakkı yalanlamalarından ötürü inkârcılara, tehdit ve şiddetli bir ceza vaadi söz konusuydu. Onlara yalanladıkları şeyin haberi, onun sonucunu görmeleri ve inkârlarının vebalini tatmaları için mutlaka gelecekti.¹²⁵⁹ **“Hak, kendilerine gelince onu yalanladılar. Alaya aldıkları şeyin haberi yakında kendilerine gelecektir.”**¹²⁶⁰ Hakkı yani onlara geldiğinde peygamberi ve nübüvvetini¹²⁶¹ ya da son peygamberin inanç, ibadet, muamelat, ahlâka dair bilgiler ihtiva eden getirdiği Allah'ın dinini¹²⁶² inkâr ettiler. Allah onlara onu yalanlamaları ve peygamberliğini inkâr etmeleri nedeniyle azap vaaşinde bulundu. Ayetteki *haber* ise, Allah'ın peygamberlerine yardımı ve

¹²⁵³ Enam 6/111-112.

¹²⁵⁴ Ali, a.g.e., s. 323.

¹²⁵⁵ Meraği, a.g.e., IX, 65.

¹²⁵⁶ Araf 7/146.

¹²⁵⁷ Ali, a.g.e., s. 384.

¹²⁵⁸ Mümin 40/4.

¹²⁵⁹ İbnu Kesîr, III, 236.

¹²⁶⁰ Enam 6/5.

¹²⁶¹ Taberî, V/1, 198.

¹²⁶² Meraği, a.g.e., VII, 73.

dinini galip getirmesi, düşmanlarını dünyada yardımsız bırakması, ahirette de azap etmesidir. Onlar Allah'ın indirdiği Kur'an âyetlerinin anlamı üzerine düşünmüyor ve işaret ettiklerine de bakmıyorlardı. Hak geldiğinde yüz çevirmelerinin nedeni, onun üzerine kafa yormamalarıydı. Çünkü kendilerini ilim yolundan alıkoymuşlardı.¹²⁶³ Halbuki o, dünya ve ahiret hayatında insanın mutluluğu için gelmişti. Yalanlamalarının sonucunda dünyevi azabı hak edecekler, Allah'ın peygambere verdiği yardım sözü gerçekleşecek ve dini tüm dinlere üstün gelecekti. Nitekim Hz. Peygamber (s) dönemindeki yalanlayanlar kuraklık, Bedir'de yardımsız kalmak ve sonunda da fetih ile karşı karşıya kalmışlardı. Allah onları azabın gelişiyile tehdit ettikten sonra bunun, yalanlayan önceki toplumlara uygulanan bir yasanın yürürlüğe girmesi olduğunu ifade etmiştir.¹²⁶⁴ Ölümünden sonraki hayatın varlığı ve genel olarak Kur'an mesajı hakkında bilgi onlara ulaşacaktır.¹²⁶⁵

Bilinçli bir şekilde Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed (s)'in nübüvvetini inkâr eden ve O'nun Kitabı'nın âyetlerini inkâr eden kimselerin yeri cehennem ateşidir.¹²⁶⁶ **“İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlar da cehennem ehlidir.”**¹²⁶⁷ Âyetleri bilinçli bir şekilde inkâr eden ve Allah'ın âyetlerine muhalefet edenler cehennem halkıdır ve oraya gireceklerdir.¹²⁶⁸

Peygamberlere karşı tavırları şematik olarak gösterecek olursak aşağıdaki tablo konuyu özetlemektedir.

Tavır Alınan Peygamberler	Nasıl Bir Tavır ile Karşılaştılar?	Tavırlarının Nedeni Neydi?
Hiz. Nuh	Atacı tavır	Üstünlük kurma niyetine sahip olduğunu ileri sürmeleri ve melek olmayışı
Hiz. Hud		Tevhidi istememeleri
Hiz. Sallih		Şüphecillikleri
Hiz. İbrahim		Sapıklıkları
Hiz. Yusuf		Putperes oluşları

¹²⁶³ A.e., VII, 74.

¹²⁶⁴ “Kendilerinden önce nice nesilleri helak ettiğimizi görmediler mi? Yeryüzünde size vermediğimiz imkânları onlara vermiştik. Onlara gökten bol bol yağmur indirmiş, altlarından ırmaklar akıtmıştık. Fakat onları günahlarından dolayı helak ettik. Ve kendilerinden sonra başka bir nesil yarattık.” Enam 6/6.

¹²⁶⁵ Esed, a.g.e., s. 224.

¹²⁶⁶ Taberî, V/1, 12; Meraği, a.g.e., VII, 9.

¹²⁶⁷ Maide 5/86.

¹²⁶⁸ İbnu Kesîr, III, 159.

Hz. Musa ve Hz. Harun		Yeryüzünün büyükleri olma isteklerinin varlığını iddia etmeleri
Hz. İlyas		Putperestlikleri
Hz. İsa		Bilginlerini ve rahiplerini kutusmaları
Hz. Muhammed		Çıkarıcılıkları, akletmemeleri, kadercilikleri
Hz. Nuh	Mecnun İtirazı	Zorbalıkta bulunmaları ve baskı yapmaları
Hz. Hud		Hakaret niyeti
Hz. Musa		Alaycılıkları, hafife almaları
Hz. Muhammed		Hakaret niyeti ve cinlerle irtibatlı olduğuna inanmaları
Hz. Salih	Büyücü ve Büyü İtirazı	Aklını kaybedecek derecede sihir işlerine bulaşmış olduğunu iddia etmeleri
Hz. Şuayb		Ekonomik adaletsizlikleri eleştirmesi
Hz. Musa ve Hz. Harun		Mucizeleri ve Tevrat'ın geliş, Mısırlıların hakimiyetine son vermeye çalıştığı şeklindeki iddiaları
Hz. Süleyman		Hakimiyetine ve peygamberliğine hanel getirme arzuları
Hz. İsa		Tıbbî alanda gösterdiği olağanüstülükleri
Hz. Muhammed		Kur'an'ın geliş
Hz. Hud	Alaycı tavır	Allah'ın azabının geleceğine inanmamaları
Hz. Musa		Farzı önemsememeleri
Hz. Muhammed		Zekâtı, ezanı, azabı küçümsemeleri
Hz. Nuh	Beşer İtirazı	Üstünlüğünün olmayışı, alt tabakanın ona tâbi oluşu, melek olmayışı

Hz. Hud	Tuzakçı Tavir	Yiyip içmesini, beşere itaati ziyanda oluş gerekçesi kabul etmeleri
Hz. Salih		Mucize getirmeyişi (bu itiraz deve mucizesinden öncedir ancak mucize gelince de inkârcılıkları değişmemiştir.), beşere tâbi olmayı sapıklık olarak görmeleri
Hz. Şuayb		Sıradan bir insan oluşu ve azap getiremeyişi
Antakyalılara gelen elçiler		Rahman'ın insanoğluna vahiy gönderdiğine inanmamaları
Hz. Muhammed		Allah'ın insanoğluna vahiy gönderdiğine inanmamaları, eşlere ve çocuklara sahip oluşu
Hz. Nuh		Putlara sarılmayı teşvik etme niyetleri
Hz. Hud		İlahlarının Hz. Hud'u çarpacak güçte olduğuna inanmamaları
Hz. İbrahim		Kendilerini düşünsel olarak yenik hissetmeleri, öldürme niyeti
Hz. Musa		Mucizelerin etkisini kırmak, öldürmek niyeti, melekleri ve Allah'ı görmek istemeleri
Hz. Muhammed		Öldürme, sürgün, tutuklama niyeti
Hz. Hud	Aciz Kılma Niyetli Tavırlar	Risaletin hak olduğuna dayanak arama arzusu
Hz. Salih		Risaletin hak olduğuna dayanak arama arzusu
Hz. Musa		Bâtil üzerinde ısrarları, hakka karşı büyülenmeleri

Hz. Muhammed		Yemek yemesi, çarşılarda gezmesi, yanında melek olmayışı, Kur'an'ı mucize olarak yeterli bulmayışları, melekleri ve Allah'ı görmek istemeleri
--------------	--	---

II. BÖLÜM

PEYGAMBERLERE KARŞI TAVIRLARIN SONUÇLARI

I. bölümde görüldüğü gibi, peygamberlere verilen risalet, inkârcılar tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Ele aldığımız “karşı tavırlar”ın tümü aslında yalanlamanın değişik tezahürleridir. Bu nedenle bu bölümde yalanlama kavramını ele almak, aynı zamanda nübüvvet karşıtı çabaların sonuçlarını görmemiz anlamına gelecektir.

كذب“ fiil kökünden türeyen *yalanlama*, yalan haber verdi anlamına gelir.¹ Sıdkın yani doğruluğun zıddıdır. Doğrunun zıddı anlamında hata da yalana benzer. Araplar (كذب) *kizb* kelimesi yerine (خطأ) *hata* kelimesini kullanır. Ancak yalan söyleyen, söylediğinin doğru olmadığını bilirken, hata yapan bilmez.²

Hz. Nuh’un toplumu kibirli bir şekilde Hz. Nuh’u aşağılıyor ve kötü sözler sarfediyorlardı. O da onlarla mütevazı bir şekilde tartışıyordu. Ama onlar onun kötü ruhların etkisinde deli birisi olduğunu söylüyor ve onu küçümsemek için de gülüşüyorlardı:³ **“Onlardan önce Nuh’un kavmi de yalanlamıştı. Kulumuzu yalanladılar ve ‘cinlenmiştir’ dediler. Ve (Nuh davetten vazgeçmeye) zorlandı.”**⁴ İnkârcıların bu olumsuz tavırlarının ardından sel geldi. Hz. Nuh’un gemisi emniyet içinde yüzerken, kötüler yok oldu. Bu aynı zamanda, Allah’ın Mekke halkına ve Hz. Muhammed (s)’in elçi olarak gönderildiği diğer kimselere yalanlamalarının sonucu hakkında bir tehditti. Yalanlamayı bırakmazlarsa kıssalardaki helâk ve azaba dair anlatılanlar onların da başına gelecekti. Ve O, ilahî öfkenin artık gerekli olduğu toplumlarda rasulleri ve onlara tâbi olanları kurtardığı gibi rasulü ve inananları da kurtaracaktı. Yani, “Ey Muhammed! Toplumundan seni yalanlayan kimse-lerden önce de yalanlayanlar olmuştu. Onlar bir âyet gördüklerinde “devam edegelen bir sihir deyip” yüz çevirdiler. Katımızdan hak geldiğinde yalanlayan Kureyş gibi, kulumuz Nuh’u da kavmi yalanladı.”⁵

Kur’an-ı Kerim, insanlığın ilk dönemlerinden itibaren toplumların peygamberlere karşı gösterdikleri menfi tavırların sonuçlarını aktarmaya başlar: **“O’nu (Nuh’u) yalanladılar, biz de O’nu ve O’nunla beraber gemide bulunanları kurtardık, âyetlerimizi yalanlayanları boğduk! Çünkü onlar, kalp gözleri körleşmiş bir kavim idiler.”**⁶ Çoğu yalanladılar ve bunu ısrarla sürdürdüler ve Rablerinin emrine karşı geldiler. Âyetleri yalanlamaları

¹ Lisanu’l-Arab, I, 705.

² A.e., I, 709.

³ Ali, a.g.e., s. 1455.

⁴ Kamer 54/9.

⁵ Taberî, XIII/3, 121.

⁶ Araf 7/64.

nedeniyle tufanda boğulup gittiler. Yalanlamaları onların basiret körlüğüne yol açtı. Bu nedenle Allah'ın birliğini, peygamber göndermesini ve bundaki hikmeti, Ceza Günü'ndeki ödül ve azabı anlayamadılar.⁷ Allah rasulünün getirdiğinden faydalanmayan, ona gönderilene uymayan ve Allah'ın âyetlerine uymaktan yüz çevirenden daha zalim kimdir?⁸

Hz. Nuh döneminden başlayan yalanlama, onun ve sonraki peygamberlerin toplumları tarafından kesintisiz sürdürüldü: **"Onlardan önce Nuh kavmi ve onlardan sonra gelen kollar da yalanladı. Her millet, Peygamberlerini yakalamaya yeltendi. Bâtılı hakkın yerine koymak için mücadele etmişlerdi. Bu yüzden onları yakaladım. (Bak işte) azabım nasıl oldu?"**⁹ Allah âyetlerini yalanlayan kavimden öcünü almıştır. Şüphesiz Hz. Nuh'un toplumu kötü bir kavimdi. Allah da hepsini suda boğdu.¹⁰ Onun ardından gelen rasulleri ise toplumları, yakalayıp öldürmek istedi. Allah onları yok edip onlardan sonraki-ler için onları bir ibret kıldı.¹¹ Allah, Hz. Peygamber (s)'i toplumundan yalanlayanlara karşı peygamberi teselli ederek onun için kendinden önce geçen peygamberlerde güzel bir örnek olduğunu bildirdi. Şüphesiz önceki peygamberlerin ümmetleri de onları yalanlamış ve muhalefet etmişlerdi. Az bir kısmı hariç iman etmemişti.¹² Kötülüğe hizmet eden insanların tümü tarihten alınıp bir araya getirilseler, ilahî hakikate, hakikati getiren elçiye ya da tüm yarattıkları için uygun gördüğü kutsal ilahî plana karşı hiçbir güçleri yoktur. Ne zaman büyük ya da hayati bir gerçek duyurulsa ve yinelense, her zaman ona itiraz eden sığ zihinler var olmuştur. Bu şekilde hakikati gözden düşürebileceklerini, mahkûm edebileceklerini ya da etkisiz hale getirebileceklerini düşünmektedirler. Fakat yanılıyorlar. Bir dönem başarılı oluyor görünseler bile, o sadece bir imtihandır. İnkârcılar, Allah rasulüne karşı bir plan ve tuzak kurmaya çalışıyordu. Fakat planları uzun vadede başarısız olacak ve kendi tuzaklarına kendileri düşecekti. Sonra ne kötü bir cezaya uğrayacaklardı.¹³

Kur'an'da Hz. Nuh'un soydaşlarını izleyen yeni bir yok ediliş tablosu da Âd toplumu-nunkidir. Onlar da Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler: **"Âd (kavmi) da yalanladı, azabım ve uyarılarım nasıl oldu?"**¹⁴ Kureyş'in elçiyi yalanlaması gibi Âd da nebileri Hud'u Nuh toplumu örneğinde görüldüğü gibi Allah'tan getirdiği şey konusunda yalanladı. Allah'ın cezası, Allah'ı inkâr etmeleri ve elçileri Hud'u yalanlamaları nedeniyle onlara geldi.¹⁵ O

⁷ Meraği, a.g.e., VIII, 191.

⁸ İbnu Kesîr, III, 365.

⁹ Mümin 40/5.

¹⁰ Enbiya 21/77.

¹¹ Taberî, XII/3, 54-55.

¹² İbnu Kesîr, VII, 119.

¹³ Ali, a.g.e., s. 1263.

¹⁴ Kamer 54/18.

¹⁵ Taberî, XIII/3, 127.

Peygamber, Allah'tan onu yalanlamalarına karşı yardım istedi.¹⁶ Kavminden onu yalanlayanlar pişman olacaklar ancak ilahî öfke üzerlerine indiğinde pişmanlıkları fayda vermeyecekti.¹⁷

Hız. Hud dönemindeki yalanlayanlar, Rasul'e itaati hüsrân olarak görürken, putlara tapmayı bir kayıp olarak addetmediler. **"Onun kavminden, kâfir olup ahirete ulaşmayı yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz kodaman guruh dedi ki: "Bu dediler, sadece sizin gibi bir insandır; sizin yediğinizden yer, sizin içtiğinizden içer."**¹⁸ Önce dirilmenin ardından da peygamberliğine karşı çıktılar.¹⁹ Allah ile ahirette buluşmalarının vuku bulacağına inanmadılar.²⁰

Hicr halkı da selefleri gibi peygamberleri Hız. Salih'i yalanlamıştı: **"Şüphesiz ki, Hicr halkı da peygamberleri yalanladı."**²¹ Hicr Semud toplumunun ülkesiydi.²² Bir peygamberi yalanlamak, inkârcıların değişmeyen tevhit ve genel ilkelere karşı fikir birliğine sahip olmaları nedeniyle hepsini yalanlamaları gibidir.²³ *Peygamberleri* sözünden Salih ve inananlar kast edilmiş olabilir.²⁴ Böylece, zaman, mekân, şahıs ve toplum farklılıkları bir yana bırakılarak, tarihin tüm çağlarındaki, yeryüzünün her köşesindeki peygamberler, peygamberlik kurumu ve onları yalanlayanlar birlikte değerlendirilmektedir.

Hız. Salih fakirlere zulmeden ve onların sulama hakkını ve sığırlarını otlatma hakkını yadsıyan kibirli halkıyla mücadele etmek zorundaydı.²⁵ Fakat halkının tavrı olumsuzdu: **"Semud, azgınlığıyla Hakk'ı yalanladı."**²⁶ Semud toplumu Salih'in kendilerine vaat ettiği azabı azgın tavırlarıyla yalanladı. Azap da onların üzerine taşı.²⁷

Allah, Semud toplumuna da açık bir mûcize olarak dişi deveyi vermişti fakat onlar ona zulmettiler.²⁸ Mûcize devenin Allah'tan geldiğini bilinçli bir şekilde inkâr ettiler.²⁹ İnkâr edip âyetleri yalanlayanlar,³⁰ cehennem ehlidir.³¹

¹⁶ Müminun 23/39. Her ne kadar ayetteki peygamber ve toplumu hakkında bilgi verilmese de suredeki siyakı gereği Hud peygamber ve halkı Âd toplumu olma ihtimali yüksektir.

¹⁷ Taberî, X/2, 29.

¹⁸ Müminun 23/33. Kur'an bu toplumun ismini vermese de Hız. Nuh'un ardından gelen bir nesil olması (Müminun 23/31) nedeniyle kastedilenin Ad toplumu olma ihtimali yüksektir. Zemaşşerî de bu toplumun Hız. Hud'un toplumu olduğu kanaatindedir bkz. Zemaşşerî, III, 180.

¹⁹ Râzî, VIII, 275.

²⁰ Taberî, X/2, 26.

²¹ Hicr 15/80.

²² *Hicr*, şüphesiz coğrafi bir isim olup kayalık arazi demektir. Arabistan haritasında Medine'nin kuzeyinde Hicr olarak anılan bir bölge bulunur. Hicr dağı Medine'nin yaklaşık 150 mil kuzeyindedir. Bölge Suriye'ye giden yol üzerindedir bkz. Ali, a.g.e., s. 651.

²³ İbnu Kesîr, IV, 462; Merağî, a.g.e., XIV, 40.

²⁴ Zemaşşerî, II, 563.

²⁵ Ali, a.g.e., s. 1743.

²⁶ Şems 91/11.

²⁷ Taberî, XV, 268.

²⁸ İsrâ 17/59.

Semud toplumundan sonra gönderilen toplumlara da ne zaman bir elçi gelse, Allah katından getirdiği hakkı inkâr ettiler: **“Sonra biz peyderpey peygamberlerimizi gönderdik. Herhangi bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında, onlar bu peygamberi yalanladılar; biz de onları birbiri ardından (yokluğa) yuvarladık ve onları efsâne yaptık. Artık iman etmeyen kavmin canı cehenneme!”**³² Allah, onları birbiri ardınca yok oluşa sürükledi. Onlar insanlar arasında konuşulan *sözler* haline geldiler. Şerde örnek gösterilir hale geldiler. Allah’a inanmayan ve elçilerini doğrulamayan kimseler ilahî rahmetten uzak olsun!³³

Hız. Şuayb dönemindeki inkârcılar da inananların hüsrana uğrayacağını zannediyorlardı.³⁴ ama zararlı çıktılar: **“Şuayb’ı yalanlayanlar, sanki yurtlarında hiç şenlik tutmamış gibi oldular. Şuayb’ı yalanlayanlar var ya işte ziyana uğrayanlar, onlar oldular.”**³⁵ Hak sahiplerine rağmen, o bölgede yönetimi ele alıp orada baskı rejimi uygulamak konusunda hırslı davranan kimseler oradan ebediyen çıkarılmıştı.³⁶ Allah orada yaşamış olanların durumunu değer olarak sanki yaşamamış kimseler gibi görmektedir. Onlara gelen azap yalanlayıcılara hastı. İnananlar ile inkârcılar aynı beldede olmalarına rağmen büyük bir mucize olarak azap yalanlayanları yakalamıştı. **“Şuayb’ı yalanlayanlar ziyana uğrayanlar oldu.”** ifadesi, **“Şuayb’a uymayı ziyan”** olarak görenleri aşağılamamanın, cahilliklerinin karşılığı olarak hak ettiklerinin büyüklüğünü göstermek içindi. Araplar bir şeyin azametini göstermek için tekrar ederler.³⁷ Allah da asıl ziyana uğrayanların, peygambere karşı tavır alanlar olduğunu ifade etmektedir.

Allah geçmiş nesillerin peygamberleri yalanlamaları ve onlara muhalefet etmeleri yüzünden başına gelen azap, ceza ve musibetleri şöyle haber verir:³⁸ **“Onlardan önce de Nuh kavmi, Âd toplumu ve sarsılmaz bir saltanat sahibi Firavun da yalanlamıştı. Semud toplumu, Lut toplumu ve Eyke halkı da yalanlamıştı. İşte bunlar da peygamberlerine karşı birleşen kabilelerdir. Hepsi peygamberleri yalanladılar da azabın hak**

²⁹ İbnu Kuteybe’den naklen bkz. Râzî, VII, 359.

³⁰ Maide 5/86.

³¹ Maide 5/86.

³² Müminun 23/44.

³³ Taberî, X/2, 32.

³⁴ Araf 7/90.

³⁵ Araf 7/92.

³⁶ Merağî, a.g.e., IX, 10.

³⁷ Râzî, V, 319-320. Tekrardan kasıt şudur: İnkârcılar risalete olumlu yaklaşanları “ziyana uğrayan” kimseler olarak görürken (Araf 7/90), Allah asıl ziyana uğrayanların onlar olduğunu (Araf 7/92) söylemektedir. Araplar anlamı kuvvetlendirmek için böyle bir üslubu kullanmaktadır.

³⁸ İbnu Kesîr, VII, 48.

ettiler.³⁹ Zikredilen toplumların her biri tüm rasulleri inkâr etmiştir. Çünkü birini yalanlamakla hepsini yalanlamış oluyorlardı.⁴⁰

Firavun Musa'yı ve getirdiği mûcizeyi yalanladı. Hz. Musa, Rabbine itaat etmesini emrettiğinde o, isyan etti:⁴¹ **“Fakat Firavun yalanladı, karşı geldi.”**⁴² O ve çevresi, bu yüzden helâk edilenlerden oldu.⁴³ Firavun ve ileri gelenleri Musa ve Harun'u yalanladılar. Onlardan önce elçilerini yalanlayan toplumların başına geldiği gibi onlar da helâke uğradılar.⁴⁴ Hz. Peygamber (s)'e ve onun getirdiğine muhalefet eden ve yalanlayan kimseler de onunla aynı akıbeti paylaşacaktır.⁴⁵

Bedir'de öldürülen müşrikler Rablerinin nimet olarak gönderdiği doğru yola çağırın Hz. Peygamber (s)'i yalanlayarak ve ona karşı savaşarak onu gereği gibi takdir edemediler: **“Tıpkı Firavun'un izinden gidenlerle onlardan öncekilerin gidişi gibi, Rablerinin âyetlerini yalanladılar. Biz de onları günahları yüzünden helâk ettik. Firavun ile arkasından gidenleri suda boğduk. Hepsi de zalim idiler.”**⁴⁶ Hz. Muhammed (s) dönemindeki inkârcılar Allah'ın elçisi Musa'yı yalanlayan ve savaşmak için karşısına dikilen Firavun ve çevresinin sünneti ve peygamberlerini yalanlayan önceki toplumların adeti üzere hareket ettiler.⁴⁷ Tavırları Firavun'unki gibiydi.⁴⁸ İlahî kanıtları inkâr ettiler. Nimetin değerini bilmemenin helâkin gelişinde etkisi büyüktür.⁴⁹ Allah, peygamber yalanlayıcılarının söylediklerini işitir. Getirdiklerini ve bıraktıklarını bilir. Dediklerinin ve yaptıklarının karşılığını hayır ise ancak hayır, şer ise şer olarak verir. Onlar kendilerini değiştirmedikleri sürece Firavun'un izinden gidenlerin –onlar da kendilerinden önce yalanlayanların başına gelenle karşılaşmış kimselerdi- gördüğü azabı göreceklerdi.⁵⁰ Firavun ve hanedanı Allah'ın âyetlerini yalanladıklarında onlara ve benzerlerine yaptığı gibi onları günahları sebebiyle helâk etmiş onlara vermiş olduğu bahçeler, kaynaklar, ekinler, hazineler, şerefli makamlar ve içinde zevk ve sefa sürmekte oldukları benzeri nimetleri geriye almıştı. Allah bunu yapmakla onlara zulmetmiş değildi. Asıl zalimler onlardı.⁵¹ Başlarına gelenler de yaptıkları haksızlıkların sonucuydu.

³⁹ Sad 38/12-14.

⁴⁰ Zemahşerî, IV, 73.

⁴¹ Taberî, XV/1, 52.

⁴² Naziat 79/21.

⁴³ Müminun 23/48.

⁴⁴ Taberî, X/2, 33.

⁴⁵ İbnu Kesîr, VIII, 338.

⁴⁶ Enfal 8/54.

⁴⁷ Taberî, VI/2, 33.

⁴⁸ Râzî, V, 495.

⁴⁹ A.e., V, 496.

⁵⁰ Merağî, a.g.e., X, 18.

⁵¹ İbnu Kesîr, IV, 21.

Hz. İlyas'ı kavmi yalanladı. Onlar Allah'ın azabında hazır bulunacaklar ve o azaba biz-zat şahitlik olacaklar.⁵² **“Fakat onlar, onu yalanladılar. Bu yüzden onlar mutlaka (cehennemde) hazır bulundurulacaklardır.”**⁵³ Ona zulmettiler. O da canını kurtarmak için kaçtı. Sonunda gizemli bir şekilde kayboldu.⁵⁴ Onları bekleyen cezadan sadece Hz. İlyas'ı yalanlamayan kimseler kurtulacaklardır. O Allah da bu kurtulanlara hidayet nasip etmişti.

Allah müşriklerin eziyetiyle ilgili olarak Hz. Peygamber (s)'i özellikle sövgülerine ve yalanlamalarına karşı sabretmesi konusunda teselli etmekteydi: **“(Resûlüm!) Eğer onlar (inkârcılar) seni yalanlıyorsa, (şunu bil ki) onlardan önce Nuh'un kavmi, Âd, Semûd (kavimleri de kendi peygamberlerini) yalanladı. İbrahim'in kavmi de, Lût'un kavmi de (peygamberlerini) yalanladı. (Şuayb'ın kavmi olan) Medyen halkı da (Şûayb'ı) yalanladı. Musa da yalanlanmıştı. İşte ben o kâfirlere süre tanıdım, sonra onları yakaladım. Nasıl oldu benim onları reddedip (cezalandırmam)!”**⁵⁵ Yani, “Getirdiğin hak ve burhan ve inkârları nedeniyle vaat ettiğin azap konusunda seni yalanlıyorsa bu, rasulleri yalanlayan ve Allah'a ortak koşan önceki toplumlardan yoldaşlarının uygulaması ve yöntemidir. Alçaltıcı azap, kendilerinden önce belirlenen süreye ulaşan toplumlara azabın gelmesi gibi onların ve -yardımım da sana ve sana tâbi olanlardır- onların ardından gelecek olanların peşindedir.”⁵⁶ Rasulullah (s) yalanlanma konusunda tek olmadığı hususunda teselli ediliyordu. Önceki peygamberler de toplumları tarafından yalanlandı. Onların durumu örnek olarak ona yeterliydi. Allah'ın onları reddetmesi, onların nimetini imtihana, yaşamını helâke ve yapılarını harabeye dönüştürmesiydi.

Hz. Muhammed (s)'in yalancılıkla suçlanması yeni değildi. Bütün çağlarda peygamberlere bu suçlama yapılmıştı.⁵⁷ Hz. Musa kendi halkı tarafından değil de Firavun ve yandaşları tarafından yalanlanmıştı. Çünkü kendi halkı, günahkârca davranışlarına rağmen onun Allah'ın elçisi olduğunu kabul etmişti.⁵⁸ Peygamberlerini reddeden bazı toplumların misalleri, Mekke'li müşriklere, kendilerine azaptan önce bir mühlet verildiğini vurgulamak için anlatılmıştı. Yani, “Ey Mekkeliler, cezalandırılmanızdaki gecikme sizi yanıltmasın. Size

⁵² Taberî, XII/2, 113.

⁵³ Saffat 37/127.

⁵⁴ Ali, a.g.e., s. 1208.

⁵⁵ Hac 22/42-44.

⁵⁶ Taberî, X/1, 235; Peygamberlerini yalanlayan toplumlardan bahsedilirken Hz. Musa'nın toplumundan bahsedilmeme nedeni, onu toplumunun değil öncelikle Mısırlıların yalanlanmasındandır bkz. Râzî, VIII, 231.

⁵⁷ Ali, a.g.e., s. 863.

⁵⁸ Esed, a.g.e., s. 679.

verilen süre sona erdiğinden, verilen müddet içinde gidişatınızı düzeltmemişseniz, önceki topluluklar gibi siz de cezalandırılacaksınız."⁵⁹

O Allah'a ortak koşan ve Rasulullah (s)'ın getirdiği hakkı bilinçli bir şekilde inkâr edenler, "O yiyor, sokaklarda yürüyor." diye değil, aksine ahirete inanmadıklarından, ödül ve cezayı doğrulamadıklarından, Kıyamet Günü'nü ve Allah'ın ölüleri diriltmesini inkâr ediyorlardı:⁶⁰ **"Fakat onlar o saati (kıyameti) yalanladılar. Biz ise o saati yalanlayanlara çılgın alevli bir ateş hazırladık."**⁶¹ Onlar mûcize talepleri içeren sözlerini hakkı görmek ve olgunluğa, doğruya erişmek için değil sırf bir yalanlama ve inat olarak söylemişlerdi. Hatta onların Kıyamet Günü'nü yalanlamaları onları, söyledikleri bu tür sözlere sürüklemişti.⁶² Kıyamet Saati'ni yalanlamak adaletin ve hakikatin zafer elde edecek gücü olduğunu inkâr şerrin de hakimi olduğunu iddia etmekte. Fakat realitenin kendisi yalanlayanları cezalandıracaktı. Onlar Cehennem ateşi uzak bir mesafeden kendilerine görününce, onun bir hışımlanmasını (kaynamasını) ve uğultusunu işitirler."⁶³

İnkârcılar yalanlamalarının sonucunda dünyevi azabı hak edecekler, Allah'ın peygambere verdiği yardım sözü gerçekleşecek ve dini tüm dinlere üstün gelecekti: **"Hak, kendilerine gelince onu yalanladılar. Alaya aldıkları şeyin haberi yakında kendilerine gelecektir."**⁶⁴ Nitekim yalanlayanlar kuraklıkla, Bedir'de yardım bulamamakla ve sonunda da aleyhlerinde bir fetih ile karşı karşıya kalmışlardı. *Haberden* kastın Allah'ın azabı olması mümkündür.⁶⁵

Allah ile kavuşmayı yalanlayarak inkâr edip küfrü imana tercih edenler yok oldular: **"Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar, gerçekten hüsrana uğramışlardır. Kıyamet Günü ansızın gelince onlar, günahlarını sırtlarına yüklenmiş olarak şöyle derler: 'Dünyada yaptığımız kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize!' Bakın yüklendikleri günah ne kötüdür!"**⁶⁶ Yani ölümden sonra dirilişi, ödül ve cezayı, cennet ve cehennem ateşini inkâr eden Kureyş müşrikleri ve onların yolunu tutanlar,⁶⁷ Allah ile kavuşmayı yalanlayanlar ve dirilme ile kıyameti inkâr edenler apaçık kayba uğramışlardır. Çünkü bu tür kimselerin yalanlamaları kıyamet saatine kadar sürmüştür.⁶⁸

⁵⁹ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, III, 341.

⁶⁰ Taberî, X/2, 246-247.

⁶¹ Furkan 25/11.

⁶² İbnu Kesîr, VI, 104.

⁶³ Furkan 25/12.

⁶⁴ Enam 6/5.

⁶⁵ "Herhalde onun haberini bir zaman sonra bileceksiniz." Sad 38/88. Bu azap dünyevi olabileceği gibi ahiretteki de olabilir bkz. Râzî, IV, 484.

⁶⁶ Enam 6/31.

⁶⁷ Taberî, V/1, 235.

⁶⁸ Râzî, IV, 513.

Allah Rasulullah (s)'in kalbinden hüznü izale eder ve onu yalanlamanın, Allah'ı yalanlamakla aynı şey olduğunu⁶⁹ ifade eder: **“Onların söylediklerinin seni üzdüğünü elbette biliyoruz. Onlar aslında seni yalanlamıyorlar, fakat, o zalimler Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar. Senden önce de peygamberler yalanlanmıştı. Kendilerine yardımımız gelinceye kadar yalanlanmaya ve eziyet olunmaya sabrettiler. Allah'ın sözlerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. Şüphesiz ki sana, peygamberlerin haberlerinden bir kısmı gelmiştir.”**⁷⁰ Yani, “Senin yalan söylediğini hiç görmediler. Çünkü onlar seni güvenilir ve emin bir kimse olarak biliyorlar.⁷¹ Seni gizli değil açıkça yalanlıyorlar, Kur'an'ı ve peygamberliğini bilinçli bir şekilde inkâr ediyorlar. O topluluk kalpleriyle seni değil, dilleriyle peygamberliğini inkâr ediyorlar.⁷² Senin yalancı olduğunu söylemiyorlar. Çünkü onlar seni uzun süre test ettiler ve sende yalancılık görmediler ve seni *emin* kimse olarak isimlendirdiler. Fakat risaletini inkâr ediyorlar.” İnkârcılar Hz. Muhammed (s)'de bir noksanlık olması nedeniyle onun kendisini rasul sandığını, yoksa diğer konularda yalan söylemediğini düşünüyorlardı. Davetiyle uyum içinde görkemli mucizeler ortaya çıktığında o toplum da yalanlamakta ısrar ederse, onlar Hz. Peygamber (s)'i değil Allah'ı yalanlamış olacaktı.⁷³ İnanmayanların yalanlamaları Hz. Peygamber (s)'e has değildi. Onlar mucizenin işaret ettiği *doğru* olanı inkâr ediyorlar ve sadece onu değil, tüm rasulleri yalanlıyorlardı.⁷⁴

Peygamberler Allah'ın yardımı, fetih ve zafer gelene kadar öncekilerin yalanlamalarına ve işkencelerine sabretti.⁷⁵ Hz. Muhammed (s)'in de yalanlayanlara karşı muzaffer olabilmesi için önceki peygamberler gibi sabretmesi gerekiyordu.⁷⁶ **“Senden önce de peygamberler yalanlanmıştı. Kendilerine yardımımız gelinceye kadar yalanlanmaya ve eziyete sabrettiler. Allah'ın sözlerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. Şüphesiz ki sana, peygamberlerin haberlerinden bir kısmı gelmiştir.”**⁷⁷ Allah'ın önceki peygamberleri nasıl kurtardığı ve toplumlarını da nasıl yok ettiğine dair haberler Kur'an'da mevcuttur.⁷⁸

⁶⁹ A.e., IV, 519.

⁷⁰ Enam 6/33-34.

⁷¹ Ebu Ali bkz. Râzî, IV, 518.

⁷² Râzî, IV, 518-519. Bu tür bir inkârcı tavır Hz. Musa'ya da takılmıştır: “Ve vicdanları bunlar(mucizelerin doğruluğuna) tam bir kanaat getirdiği halde (Firavun ve kavmi), zulüm ve kibirlerinden ötürü onları bile bile inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nice olduğuna bir bak!” Neml 27/14.

⁷³ Râzî, IV, 519. Peygambere yönelik olumlu veya olumsuz bir tavrın aslında Allah'a gösterilmiş olduğuna dair şu âyet de örnek olarak verilebilir: “Herhalde sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a verdiği ahde vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.” Feth 48/10.

⁷⁴ Râzî, IV, 519.

⁷⁵ A.y.

⁷⁶ “Allah: ‘Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz.’ diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir.” Mücadele 58/21.

⁷⁷ Enam 6/34.

⁷⁸ Râzî, IV, 519.

Toplumların çoğu peygamberlerini yalanlamıştı. Buna karşılık peygamberler açık yardım gelene ve inkârcı düşmanlarının da kökünü kesene kadar sabretmişlerdi.⁷⁹ Yalanlamalarının kaynağı inat ve bilinçli inkârdı. Onlar Rasulullah (s)'a değil aslında hakka karşı çıkıyor, Hz. Peygamber (s)'i yalancılıkla suçlamıyor aksine en önemlileri gayb ve Ceza Günü olan haberleri yalanlıyorlardı. Gerçekten yalanlama, sözü söyleyeni değil sözün kendisini hedeflemektedir.⁸⁰ Şüphesiz onlar gizli ya da açık onu değil, Kur'an'ı ve nübüvveti inkâr ediyorlardı. Onlar onun davasını doğrulayan üstün mucizeleri görmelerine rağmen yalanladıklarında, yalanlamaları Allah'ın onu destekleyici âyetlerini ya da Allah'ı yalanlamış oluyorlardı. Onlar gerçekte salt onu değil tüm peygamberleri yalanlıyorlardı.

Hz. Peygamber (s)'e düşen yalanlanma konusunda sabreden önceki peygamberleri taklit etmekte. Yukarıdaki âyette⁸¹ Hz. Muhammed (s)'e rasuller ve toplumlar hakkındaki ilahî yasa gösterilmektedir. O da karşılaştıkları eziyete sabretmenin gerekli oluşuydu.⁸² Allah yalanlayan zalimlere karşı peygamberini ve inananları galip getirecekti.⁸³ O zalimler hakka karşı direniş gösteriyorlar ve onu göğüslerinden çıkarıp atıyorlardı.⁸⁴ Önceki peygamberler için söylenen “Yalanlanmaya ve eziyete sabrettiler.” ifadesini Allah, yalanlayanlar konusunda Hz. Peygamber (s)'i rahatlatmak ve teselli etmek için zikretmekteydi. Ona önceki ulu'l-azm peygamberleri gibi sabretmesini emretmekte, bunun ardından da o peygamberlere yardım edildiği gibi ona da yardım edileceği ve toplumlarının yaptıkları bariz eziyetleri ve yalanlamalarının ardından güzel akıbetin peygamberlerin olacağına dair bir zafer müjdesi vaadinde bulundu. Yardım nasıl ahirette peygamberler içinse, dünyada da onlara ulaştırmıştır.⁸⁵

Allah ile putları denk tutan ve Hz. Peygamber (s)'i yalanlayan ve Allah katından getirdiği hakikati inkâr⁸⁶ edenlere Allah, şöyle tavsiyede bulunur: “**De ki: “Yeryüzünde dolaşın da yalanlayanların sonu nasıl olmuş, görün!”**⁸⁷ Peygamberlerini yalanlayan Allah'ın âyetlerini inkâr eden kendilerinden önceki toplumların yaşadıkları bölgeleri bir dolaşınlar.⁸⁸ Yani, “Kendinizi düşünün. Allah'ın elçilerini yalanlayıp onlara direnen geçmiş dönemlerdeki nesillere Allah'ın indirdiği azaba ve ahirette onlar için biriktirip hazırlamış

⁷⁹ Merağî, a.g.e., VII, 109.

⁸⁰ A.e., VII, 110.

⁸¹ Enam 6/34.

⁸² Merağî, a.g.e., VII, 111.

⁸³ A.e., VII, 112.

⁸⁴ İbnu Kesîr, III, 245.

⁸⁵ A.e., III, 247.

⁸⁶ Taberî, V/1, 205

⁸⁷ Enam 6/11.

⁸⁸ Taberî, V/1, 205.

olduğu acıtıcı azap ile birlikte dünyadaki cezaya bakınız ve Allah elçilerini ve inananları nasıl kurtarmıştır görün.”⁸⁹

Allah’ın âyetlerini, açık delil ve hidayetini yalanlayan kimseden daha zalim kimse olmaz. Allah, ayetlerden yüz çevirmeleri nedeniyle onları azabın en kötüsüyle cezalandıracaktır.⁹⁰ Açık delilin doğruluğunu bildikten sonra kim onu yalanlarsa ve insanları ondan uzaklaştırırsa bu kimseleri kötü bir azap beklemektedir. Allah’ın âyetlerini yalanlayan ve onlara inanmaya tenezzül etmeyenler var ya, işte onlara göğün kapıları açılmayacak ve deve (veya halat) iğne deliğinden geçinceye kadar onlar cennete giremeyeceklerdir. İşte Allah suçluları böyle cezalandırır.”⁹¹

Önceki toplumlara peygamberleri apaçık deliller (mûcizeler) getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi. İşte o kâfirlerin kalplerini Allah mühürlememişti.⁹² Onlar zaten mûcizeleri gördükten sonra görmeden önce inkâr ettikleri gibi yine inanmamayı sürdüreceklerdi.⁹³ Peygamberler gelmeden önce Allah’ın âyetlerini ya da ahireti yalanladıkları gibi peygamber apaçık delillerle geldiğinde yine inanmadılar. Yani peygamber gelmesine rağmen ölene kadar yalanlamayı sürdürdüler.⁹⁴ Onlara ilk geldiğinde hakkı yalanlamış olmaları sebebiyle peygamberlerin getirdiklerine inanmamışlardı.⁹⁵ Mesajı duyup reddedenler gittikleri iz üzerinden geriye dönmeyi zor bulur. Şer Allah’ın rahmetinin onlara ulaşan yollarını tıkamıştır. Bu kötü durum, Allah ile ahitlerini bozmalarıyla başlar. Adım attıkça daha çok batarlar.⁹⁶ Apaçık deliller gördükten sonra yalanlamalarının nedeni inatları ve taklitçiliklerindedir. Çünkü delillerin onlar açısından bir değeri yoktur. Onlar bilinçli olarak inkâr eden ve kanıtlara karşı çıkan ilimden uzaklaşmış kimselerdir. Taklitçiler düşünmeye ve anlamaya karşı inatçıdır.⁹⁷

Allah, yalanlayan kimselerin akıbetini şöyle ifade eder: “**Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, biz onları, bilemeyecekleri yönlerden derece derece düşüşe yuvarlayacağız.**”⁹⁸ “Âyetlerimizi yalanlayanlar” ifadesi tüm yalanlayıcıları kapsamaktadır. Allah onları helâk eden şeye yaklaştıracaktır.⁹⁹ Günahı ve inkârda ısrarlarını artırdıkları zaman Allah onlara dünyada verdiği nimeti ve malı mülkü artırır. Allah’ın zikrinden yüz çevirmekte ısrar et-

⁸⁹ İbnu Kesîr, III, 237.

⁹⁰ Enam 6/157.

⁹¹ Araf 7/40.

⁹² Araf 7/101.

⁹³ Zeccac bkz. Râzî, V, 324.

⁹⁴ Zemahşerî, II, 131.

⁹⁵ İbnu Atiye’den naklen bkz. İbnu Kesîr, III, 448.

⁹⁶ Ali, a.g.e., s. 371.

⁹⁷ Merağî, a.g.e., IX, 19.

⁹⁸ Araf 7/182.

⁹⁹ Râzî, V, 418.

meleri ve Allah'a itaatten uzaklaşmaları nedeniyle dünyevi lezzetleri elde etme başarılarını artırır. Yaklaştırdıkları şey ise azaptır.¹⁰⁰

Yalanlayanların yakasını dünyevi azap da bırakmaz: **“Andolsun ki, onlara içlerinden bir peygamber geldi de onu yalanladılar. Bunun üzerine zulüm yaparlarken azap da onları yakalayiverdi.”**¹⁰¹ Mekke halkına tanıdıkları, soyunu bildikleri bir peygamber geldi. Onların yalanlamalarına karşın açlık azabı ulaştı. Nankörlükleri nedeniyle bu başlarına geldi, terk etselerdi afiyet bulacaklardı.¹⁰² Nimetlere şükürün gerekliliğini vurgulayan peygamberi yalanladılar ve helâk oldular. Burada küfür ve inatta gösterdikleri ısrara ve peygamberi yalanlamaları nedeniyle gelen azabın “uyarıcı göndermeden” Allah'ın azap etmeyeceği şeklindeki yasına bir ima vardır.¹⁰³

Dünyada Allah'ın âyetlerini inkâr ettikleri ve onlarla alay ettikleri için yalanlayanların payına kötülük düştü.¹⁰⁴ **“Sonra o kötülük edenlerin sonu çok kötü oldu. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini yalan saydılar ve onlarla alay ediyorlardı.”**¹⁰⁵ Dünyada yok olma azabına uğradılar. Akıbetleri kötü oldu. Akıbetin en kötüsü de inkârcılar için hazırlanmış ahiretteki cehennem azabıdır. Kötülükten kasıt bünyelerinde somutlaştırdıkları yalanlama ve alaydır.¹⁰⁶

Ehl-i Kitap ya da Sebe halkı ve Âd, Semud, müşrik Kureyşlilerin sahip olduğunun on katı lütuf, güç ve servete sahip idi. İlahî hakikatten uzaklaştıklarından Allah da onları terk etti. Allah'ın rahmetini yitirdiklerinde üzerlerine kötü akıbet iniverdi:¹⁰⁷ **“Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) inkâr etmişlerdi. Bunlar, öncekilere verdiklerimizin onda birine erişmemişlerdi. (Böyle iken), peygamberimi yalanladılar; ama benim karşılık olarak verdiğim nasıl olmuştu!”**¹⁰⁸ Yani, “Onlardan önce yaşamış olan toplumlar da peygamberlerini ve indirdiğimizi yalanladı.”¹⁰⁹ Kur'an gibi açık ve kapsamlı bir ilahî buyruğun kendilerine tebliğ edildiği inkârcıların durumu ise ne kötü olacaktı.¹¹⁰ Onların kazandığı şeyler, kendilerinden azabı uzaklaştıramadığı gibi geri de çevirememişti. Peygamberleri yalanladıklarında Allah onları yok etmişti. Allah'ın cezalandırması ve peygamberlerine

¹⁰⁰ A.e., V, 419.

¹⁰¹ Nahl 16/113.

¹⁰² Râzî, VII, 270.

¹⁰³ Meraği, a.g.e., XIV, 150-151.

¹⁰⁴ Taberi, XI/3, 32.

¹⁰⁵ Rum 30/10.

¹⁰⁶ Zemahşerî, III, 455.

¹⁰⁷ Ali, a.g.e., s. 1148.

¹⁰⁸ Sebe 34/45.

¹⁰⁹ Taberî, XII/1, 125.

¹¹⁰ Esed, a.g.e., s. 882.

yardımı nasıl oldu!¹¹¹ Önceki toplumlar ve geçmiş nesillerin yalanlaması gibi onlar elçilerini yalanladıklarında onlara da yok etme, kökünü kesme şeklindeki ilahî azap geldi.¹¹² İnkârcılar, Hz. Muhammed (s)’i yalanlıyorsa, daha önceki milletler de apaçık delillerle, Kitaplarla ve hüccetlerle gelen peygamberlerini¹¹³ yalanlamışlardı. Oysa peygamberleri onlara açık kanıtlar, kutsal sayfalar ve ışık saçan kitaplar getirmişlerdi.¹¹⁴

Bu Kureyş müşriklerinden önce yaşamış olan toplumlar azabın Allah’tan geldiğinin bilincinde değillerdi.¹¹⁵ **"Onlardan öncekiler de peygamberleri yalanlamışlardı da farkına varmadıkları yerden onlara bir azap çattı."**¹¹⁶ Onlar idrak edemedikleri bir bölgeden ya da yollardan cezalarını göreceklerdi. İnkâr ve isyanlarıyla büyük avantaj elde ettiklerini düşünüyorlardı. Fakat artık çok geç olduğu bir vakitte aniden çok sevindikleri şeyin aslında yok olmalarının nedeni olduğunu öğrendiler.¹¹⁷ Geçmiş nesillere de helâk, günahları sebebiyle gelmişti.¹¹⁸ Hz. Muhammed (s)’in nübüvvetini inkâr eden¹¹⁹ ve onlara muhalefet edenler cehennem halkıdır ve oraya gireceklerdir.¹²⁰

Allah Hz. Peygamber (s) dönemindekilerin küfür, inat ve aslında uzak olmayanı uzak görmelerinin sebebini şöyle ifade ediyor: **"Doğrusu hak kendilerine geldiği zaman yalanladılar da şimdi karmakarışık bir ıstırap içindeler."**¹²¹ Yalanladıkları hak Kur'an'dı.¹²² Haktan uzaklaşmış herkesin durumu böyledir. Artık ne söyleseler bâtil şeyler söylerler.¹²³ Onlar ölümden sonraki hayat düşüncesini peşinen (apriori) reddettiklerinden dolayı bir şaşkınlık içindeydiler. İnsan hayatına ilişkin yeterli cevap verememeleri, insanların kaderlerinin birbirinden farklı olması ve tabiatın görünürdeki duygusuz ve kör acımasızlığı, onları şaşırtıyordu. Bu problemler ancak bedenî ölümden sonra hayatın devam edeceğine ve böylece bütün yaratılışın gerisinde bir plan ve amacın yattığına inanmakla çözülebilir.¹²⁴ Kendilerine apaçık ortaya konulan şeyleri inkâr ederlerse, bunun doğal sonucu olarak zihinleri karmakarışık olur. Bütün tabiat O’nun şanını ve iyiliğini gösterir. Vahiy bu

¹¹¹ İbnu Kesîr, VI, 512.

¹¹² Zemahşerî, III, 571.

¹¹³ Taberî, XII/1, 157.

¹¹⁴ Fatır 35/25.

¹¹⁵ Taberî, XII/2, 251-252.

¹¹⁶ Zümer 39/25.

¹¹⁷ Ali, a.g.e., s. 1245.

¹¹⁸ İbnu Kesîr, VII, 86.

¹¹⁹ Merağî, a.g.e., VII, 9.

¹²⁰ İbnu Kesîr, III, 159.

¹²¹ Kaf 50/5.

¹²² Taberî, XIII/2, 192.

¹²³ İbnu Kesîr, VII, 373.

¹²⁴ Esed, a.g.e., s. 1061.

hayatın eşitsizliklerini ve ahiretten nasıl karşılığının alınacağını açıklar. Bunu kabul etmeyenler, mantıklı hareket etmemiş olurlar. Bilinenle bilinmeyeni de uzlaştıramazlar.¹²⁵

İnanmayanlar bilgisizlikleri ve beyinsizlikleri sebebiyle kendi hevâ ve heveslerine, arzularına ve kendi görüşlerine uygun hareket ederler.¹²⁶ **“Yalanladılar, nefislerinin arzularına uydular. Halbuki her iş yerini bulacaktır.”**¹²⁷ Âyette, Son Saat'in ve Kıyamet Günü'nün yalanlanmasına işaret edilmektedir. Geçmiş zaman kipinin kullanılması, bilinçli bir niyeti ve kararlılığı göstermektedir.¹²⁸ Günahın hükümran olması ve hakikatin zulümle karşı karşıya oluşu mevcut durumu ifade edebilir ancak sona ermelidir.¹²⁹

Allah, daha önceki zamanlarda hakikat inkârcılarının başına gelenler konusunda her dönemdeki insanları uyarmaktadır:¹³⁰ **“Andolsun, onlardan öncekiler de yalanladılar. Ama beni inkâr nasıl oldu?”**¹³¹ Yani, “Geçmiş milletlerden ve eski nesillerden bazıları da yalanlamışlardı. Onların yalanlamasını Allah'ın inkârı,¹³² ve cezalandırışı nasıl oldu? Onları cezalandırması ne kadar şiddetli, ne kadar acıklı ve ne büyük ceza idi.”¹³³

“O gün yalanlayanların vay haline!”¹³⁴ Yarın Allah'ın azabından başlarına gelecek Allah'ın azabından vay onlara!¹³⁵ Yani, “Elçilerimi yalanlayan önceki toplumları, âyetlerimi inkâr eden Nuh, Âd ve Semud toplumlarını yok etmedik mi? Ardından Beni ve elçilerimi inkârda onların yolunu tutan İbrahim ve Lut'un toplumu ve Medyen halkı olan sonrakiler geldi. Onları, öncekiler örneğinde olduğu gibi yok ederiz. Öncekileri Allah'ı inkâr peygamberleri yalanlamaları nedeniyle yok ettik.” İnkârcı toplumlar hakkındaki ilahî yasa budur. Allah azgınlık gösterdiklerinde günahkârları günahlarıyla birlikte yok eder.¹³⁶

Görüldüğü gibi, peygamberler her dönemde özellikle içinde yaşadıkları toplumların önünde gelenleri tarafından muhalefetle karşılaşmıştır. Karşı çıkış biçimleri farklılık arz etse de muhteva olarak hepsi yalanlama kategorisine girer. Yalanlayanların da akıbeti dünyada veya ahirette ya da her ikisinde birden azaba uğramaktır.

¹²⁵ Ali, a.g.e., s. 1410.

¹²⁶ İbnu Kesîr, VII, 450.

¹²⁷ Kamer 54/3.

¹²⁸ Esed, a.g.e., s. 1088.

¹²⁹ Ali, a.g.e., s. 1454.

¹³⁰ Esed, a.g.e., s. 1171.

¹³¹ Mülk 67/18.

¹³² Taberî, XIV/2, 11.

¹³³ İbnu Kesîr, VIII, 207.

¹³⁴ Mürselat 77/15, 19.

¹³⁵ İbnu Kesîr, VIII, 322.

¹³⁶ Taberî, XIV/2, 291.

Sonuç

Kur'an insanoğlunun yeryüzünde gerçekleştirmekle sorumlu olduğu yüce ideallerden söz eder. Ne var ki, insan ile bu idealler arasına giren sonsuz sayıda faktörler vardır. Her yozlaşmada Allah, insana yardım elini uzatmış ve doğru olanı vahiy yoluyla hatırlatmıştır. İnsanın olumsuz davranışlarının doğurduğu olumsuzluklar, sadece zorunlu birer sonuç değildir artık. Aynı zamanda Allah'ın bu olumsuz davranışlara verdiği cevap, bir karşı tavrıdır.

Müminlerin yeryüzünü ıslah görevini yerine getirmeleri için değiştirmeleri gereken ve-himleri tespit etmeleri ve peygamberlere karşı gelenlerin psikolojik durumlarını bilmeleri gerekir. Toplumların rasullere karşı aldıkları tavrı bilmek, insanın görüşünü, teorik ve pratik bilgisini geliştirir. Böylece insanlar daha öncekilerin düştüğü hatalara düşmez. Onlara karşı mücadele ederken ihtiyaç duyduğu kendine güven duygusunu güçlendirir. Çünkü ilahî yasaları bilen kimsenin durumu, olayların nereden kaynaklandığını bilmeyen kimsenin durumu gibi değildir.

Bilmeyen kimse tatmin olunmayacak yerde tatmin olur, kuşku duyulmayacak yerde kuşku duyar. Başına gelen musibetler karşısında şaşkınlık içinde kalabilir. Onların geldiği yeri bilmez. Yalnızca zanlarına uyar. Ama bilen kimse her şeyi bir anda değiştirmeye gücü yetmese de hiç değilse nerede kuşku duyması gerektiğini bilir, donup kalmaz. Yararlı gördüğü şeyi asla küçük görmeksizin yapar. Zaten gerekli olan şey Müslüman insanın zihin karışıklığına düşmeden gerçekle iç içe olma gücünü ve yasaya intibak etme yeteneğini kazanmasıdır.

Kur'an'da geçmiş toplumlarla ilgili olaylar anlatılmaktadır. Bundan amaç daha sonra gelenlerin, öncekilerin başından geçenlerden ders ve ibret alarak onların yaptıkları hatalara düşmemeleridir. "Allah'ın Yasası" da denilen bu öğütleri Kur'an'dan tespit çalışmalarını sürdürmeli ve diğer Kur'an ilimler gibi bir ilim dalı haline getirmeliyiz. Bu amaçla ortaya koyduğumuz risalet karşıtı çabalarla ilgili sünnetleri olduğu gibi risalet yanlısı tavırlarla ilgili sünnetler üzerinde de kafa yormalıyız.

Allah her topluma elçi göndermiştir. Elçiler ilahî yasaları toplumlara anlatarak, onları sünnetullahla uyarmışlardır. Ancak toplumlar elçiye olumsuz karşılık verdiklerinde, Allah'ın yasası gereği helâk edilmişlerdir. Toplumların helâk edilmelerinde o toplumun önderlerinin büyük rolü vardır. Manevî yöne hiç önem vermeyip, maddi yönü ön plana alan toplumlar ise Allah'ın yasası gereği çözülme, dağılma ve yıkılmaya maruz kalacaklardır.

İnkârcı toplumlar, varlıklarını sonsuza kadar sürdüremeyeceklerdir. Ancak Allah onları hemen helâk etmez. Belki inanıp Allah yoluna dönerler diye önce sıkıntılarla, sonra da bol nimetlerle onları dener. Vazgeçerlerse, Allah da onları affeder ve belirli bir süreye kadar yaşatır. Yok eğer vazgeçmezlerse onlara yok edici bir azap gelir ve kökleri kesilir. Azap geldikten sonra inanmaları da bir fayda sağlamaz. Yalanlayanlarla ilgili bu yasalar inkârcılara ikaz ve tehdittir. İnsanlar onlara bakıp düşünerek, yanlışlarından vazgeçmelidirler. Diretilirse, öncekilere uygulanan yasalar bunlara da uygulanacaktır.

Müminlere düşen, bu toplumların hayat hikayelerini Kur'an'dan okuyarak, onları helâke götüren nedenleri tespit etmektir. İnananlar, toplumlar hakkında geçerli olan ilahî yasalar sayesinde, işlerin tesadüfi değil, belirli yasalar çerçevesinde olduğunu kavrarlar. Yasaların bütün toplumlar için geçerli olduğunu öğrenmeleri, onlara ayaklarını yere sağlam basmalarını sağlar. Yasaları uygun hareket ederek kendilerini garanti altına alıp, geleceklerine ümitle bakabilirler.

Bunların gerçekleşmesi ise, yasaları, insanlar için rehber, öğüt ve ışık olan Kitap'tan çıkarılabilme gücüne sahip kişilerin varlığına bağlıdır. Peygamberler, gönderildikleri toplumları bu yasalarla uyarılmışlardır. Son elçi Hz. Muhammed (s)'de Kur'an aracılığıyla bu yasaları toplumuna duyurmuştur. Onun vefatından sonra bu görevi, onun mirasını sahiplenen ümmetin alimleri sürdürecektir. Bu nedenle bu yasalar üzerinde düşünüp, onları keşfetmek sadece mubah değil zorunlu bir iştir.

Kur'an, geçmişin araştırılması ve elde edilecek sonuçlardan yararlanılması konusuna, oldukça önem vermektedir. Bu araştırmalardan elde edeceği verilere göre, toplum kendisini test etmeli, içinde bulunduğu durumun tespitini yapmalıdır. Bunun sonucu olarak toplumlar, medeniyetlerinin ilerleme veya gerileme nedenlerini öğrenmiş olacaklar ve buna göre de, kendilerine çeki düzen verecek ve medeniyetlerini sağlamlaştıracak fesadın kaldırılması konusunda sağlam hareket tarzları içine gireceklerdir. Çünkü geçmişin anlaşılması, bugünün ve geleceğin de daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Kur'an'ın toplumsal mesajını, çoğunlukla tarihe atıfta bulunarak sunduğunu görmekteyiz. Kur'an'da bu metotla, toplumların tarihi çizgisinin yönünü belirleyen etkenler ortaya konulmakta ve yeryüzünde insanın mutluluğu konusunda, bütüncül bir görüş oluşturulması amaçlanmaktadır. Ancak Kur'an'da bu konuya ilişkin özel bir bölüm ayrılmamakta ve bu yöndeki açıklamalar, onun bütünü içine serpiştirilmiş bir vaziyette bulunmaktadır.

Kur'an'da, geçmiş toplumların yapıp ettikleriyle ilgili olarak bir dizi yorumlar getirilmektedir. Bu yorumlar bir araya getirilip de, bir bütün olarak incelendiğinde, onlara şekil

veren etkenler ortaya çıkmaktadır. Kur'an bu ilkeleri, tarihin değişik dönemlerinde yaşayan pek çok toplumdaki sunduğu örneklerle, bütün toplumlar için yükselme ve çökme konusunda, genel geçer ilkeler olarak ortaya koymaktadır.

Bibliyografya

- Abduh**, Muhammed, *Tevhid Risalesi*, (çev: Sabri Hizmetli), Fecr Yay., Ank., 1986.
- Abdulkaki**, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Daru'd-Da've, İst., 1987.
- Abdu'l-Vahhab**, Abdullah b. Muhammed, *Teysîru'l-Azizi'l-Hamid fi Şerhi Kitabi't-Tevhid*, Mektebetu'r-Riyadi'l-Hadise, Riyad, ts.
- Ali**, Yusuf, *The Holy Quran*, 14. bs., Aman Corp. Yay., USA, 1983.
- Ateş**, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 6 c., Yeni Ufuklar Neşr. İst., 1988.
- Bahçeci**, Muhittin, *Peygamberlik ve Peygamberler*, Türdav Yay., İst., 1977.
- Bakıllanî**, Ebu Bekr, *Kitabu Temhîdi'l-Evâil ve Telhisi'd-Delâil*, Müessesetu'l-Kütübi's-Sekafiye, Beyrut, 1987.
- Baydar**, Ahmet, *Kuran Açısından Korku ve Büyü*, Beyan Yay., İst., 1999.
- Beğavî**, el-Hüseyin b. Mesud el-Ferra, *Meâlimu't-Tenzîl*, 4 c., 2. bs., Daru'l-Marife, Beyrut, 1987.
- Behiy**, Muhammed, *İnanç ve Amelde Kur'anî Kavramlar*, (çev. Ali Turgut), 2. bs., Yöneliş Yay., İst., 1988.
- Bulut**, Halil İbrahim, "Sihrin Hakikati ve Mûcizeden Farkı" Marife Dergisi, S. 1, 2003.
- Derveze**, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev. Mehmet Yolcu), 3 c., Yöneliş Yay., İst., 1988.
- _____, *Kur'an-ı'l-Mecid*, (çev. Vahdettin İnce), Ekin Yay., İst., 1997.
- _____, *et-Tefsiru'l-Hadîs*, (çev. Vahdettin İnce ve diğerleri), 7 c., Ekin Yay., İst., 1997.
- Doğrul**, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, İst., 1934.
- Ebu Abdillah**, Eyyub ez-Zer'î, *es-Sevâiku'l-Mursiletu ale'l-Cehmiye ve'l-Muattıla*, 4 c., 3. bs., Daru'l-Asıme, Riyad, 1998.
- Ebu Abdillah**, Muhammed b. Ebî Bekr, *Şifau'l-Alîl fi Mesâili'l-Kadâi ve'l-Hikmeti ve't-Talîl*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1398 (h).
- Ebu's-Suûd**, Muhammed b. Ahmed el-İmâdî, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerim*, 9 c., Daru İhyai Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, ts.

Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, (çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk), İşaret Yay., İst., 2000.

Fayda, Mustafa, "Bedir Gazvesi", İslam Ansiklopedisi, TDV, Yay., İst., 1997.

Firuzâbâdî, Muhammed b. Yakub, *el-Kamusu'l-Muhît*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

Freedman J. L., Sears D. O., Carlsmith J. M., *Sosyal Psikoloji*, (çev. Ali Dönmez), 3 bs., İmge Yay., Ank. 1998.

Garaudy, Roger, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, (çev: Cemal Aydın), Pınar Yay., İst., 1991.

Hakemî, Hafız b. Ahmed, *Meâricu'l-Kabuli bi Şerhi Süllemi'l-Vusûli ilâ İlmi'l-Usûl*, 2 c., Daru İbni'l-Kayyim, Demam, 1990.

Hakim, Said, *Rabbani Yol ve Sünnetullah*, 6 bs., İnsan Dergisi Yay., İzmir, 1993.

Hamidullah Muhammed, *Aziz Kur'an*, (çev: Abdülaziz Hatip, Mahmut Kanık), Beyan Yay., İst., 2000.

_____, *İslâm'a Giriş*, (çev: Kemal Kuşçu), İrfan Yay., İst., 1976.

İbnu'l-Arabi, Muhyiddin, *Fusûsu'l-Hikem*, (çev: Nuri Gencosman), M.E.B. Yay., İst., 1990.

İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzuddin, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, (çev. Ahmet Ağırakça ve diğerleri), 12 c., Bahar Yay., İst., 1985.

İbnu Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, 8 c., Kahraman Yay., İst., 1985.

İbnu Manzur, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn, *Lisânu'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut, ts.

İbnu Teymiyye, Takıyuddin el-Harranî Ebu'l-Abbas, *Beyanu Telbisi'l-Cehmiye fî Tesisi Bidaihim el-Kelamiyye*, 2 c., Matbaatu'l-Hüküme, Mekke, 1392 (h).

_____, *el-Cevabu's-Sahihu li men Beddele Dine'l-Mesih*, 6 c., Daru'l-Asime, Riyad, 1414 (h).

_____, *Minhâcu's-Sünneti'n-Nebeviye*, 10 c., Müessesetü Kurtuba, 1406 (h).

_____, *en-Nübüvvât*, el-Matbaatu's-Selefiye, Kahire, 1386 (h).

İsfahâni, Rağıb, *el-Müfredât fî Ğâribi'l-Kur'an*, Daru'l-Marife, Beyrut, ts.

Kâsimî, Muhammed Cemâlu'd-Din, *Mehâsinu't-Te'vil*, 17 c., Daru İhyai Kütübi'l-Arabiye, Kahire, ts.

Kitab-ı Mukaddes

Kur'an-ı Kerim

- Kurtubî**, Ebû Abdillâh Muhammed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 11 c., Daru'l Fikr, Beyrut, 1995
- Kutub**, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, (çev. Mehmet Yolcu ve diğeri), 10 c., Dünya Yay., İst., 1991.
- _____, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, (çev. Mehmet Yolcu), Çizgi Yay., İst., 1991.
- Merâğî**, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, 3 bs., Mısır, 1963.
- Mevdudî**, Ebu'l A'lâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi*, (çev. Ahmet Asrar), 3 c., 3. bs., Pınar Yay., İst., 1992.
- _____, *Tefhîmu'l-Kur'an*, (çev. Muhammed Han Kayani ve diğeri), 7 c., İnsan Yay., İst., 1986.
- Mukaddesî**, Merî b. Yusuf el-Keremî, *Ekâvilu's-Sikat fî Te'vili'l-Esmâi ve's-Saffat ve'l Âyâti'l-Muhkemât ve'l-Müteşâbihât*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1406 (h).
- Mutahhari**, Murtaza, *Tarih ve Toplum*, Yöneliş Yay., İst., 1989.
- Munavî**, Muhammed Abdurraûf, *et-Tevkîf alâ Mühimmâti't-Teârif*, Daru'l-Fikri'l-Muâsır, Beyrut, 1410 (h).
- Okumuş**, Ejder, *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*, İnsan Yay., İst., 1995.
- Özafşar**, Mehmet Emin, *Fikhi Hadisler Bağlamında Hadis Sünnet İlişkisi*, Ankara Okulu Yay., Ank., 1998.
- Özsoy**, Ömer, *Sünnetullah*, Fecr Yay., Ank., 1994.
- Pazarbaşı**, Erdoğan, *Kur'an ve Medeniyet*, Pınar Yay., İst., 1996.
- Râzî**, Ebu Bekr b. Abdilkadir, *Muhtaru's-Sihah*, Mektebetu Lubnan Naşirun, Beyrut, 1995.
- Râzî**, Fahrüddin, *et-Tefsîru'l-Kebir*, 2. bs., 11 c., Daru İhyai Turas'il-Arabiyye, Beyrut, 1998.
- Rıza**, Muhammed Reşid, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakim*, Daru'l-Marife, Beyrut, ts.
- Sadr**, M. Bakır, *Kur'an Okulu*, (çev. Mehmet Yolcu), Bir Yay., İst., 1987.
- Said**, Cevdet, *Adem'in Oğlu Habil Gibi Ol*, (çev. Abid Keskinsoy), Pınar Yay., İst., 2000.
- _____, *İslami Mücadelede Güç İrade ve Eylem*, (çev. İbrahim Kaçar), Pınar Yay., İst., 1995.

- _____, *Bireysel ve Toplumsal Değişimin Yasaları*, (çev: İlhan Kutluer), 3. bs., İnsan Yay., İst., 1994.
- Sıddıkî**, Mazharuddin, *Kur'an'da Tarih Kavramı*, (çev. Süleyman Kalkan), 2. bs., Pınar Yay., İst., 1990.
- Şengül**, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir, 1994.
- _____, "Kuran Mesajını Ulaştırmada Kıssanın Önemi", 1. Kuran Sempozyumu, Tebliğler, Müzakereler, Bilgi Vakfı Yay., Ank., 1994.
- Şimşek**, M. Sait, *Kur'an'ın Ana Konuları*, Beyan Yay., İst., 1999.
- _____, *Kuran Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yay., İst., 1993.
- Tabatabaî**, es-Seyyid Muhammed Hüseyin, *İslâm'da Kur'an*, (çev: Ahmet Erdiñç), Bir Yay., İst., 1988.
- _____, *el-Mîzân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l İslamiye, Tahran, ts.,
- Taberî**, Muhammed bin Cerir, *Câmiu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, 15 c., Daru'l Fikr, Beyrut, 1995.
- Teftâzânî**, Sa'duddin b. Ömer, *Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, (Şerhu'l-Akâid), (çev: Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İst., 1980.
- Tok**, Nuri, *Sünnetullah ve Helak Edilen Kavimler*, Etüt Yay., Samsun, 1998.
- Watt**, Montgomery W., *Hız Muhammed'in Mekkesi*, (çev: Mehmet Akif Ersin), Bilgi Vakfı Yay., Ank., 1988.
- Yazır**, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, 10 c., Eser Neşr., İst., 1979.
- Zemahşerî**, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavamidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, 4 c., Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1995.

© TÜRKİYE İSLAMİ İLİM VE İNCELEMELER DERGİSİ
CİLT 10 SAYI 1 2018